ISSN 0130—8114

ՊՐՈԼԵՏԱՐՆԵՐ ԲՈԼՈՐ ԵՐԿՐՆԵՐԻ, ՄԻԱՑԵ՛Ք

ԼԵՆԻՆՅԱՆ ՈՒՂԻՈՎ

1981 4

Մեր հեղինակներին

«Լենինյան ուղիով» ամսագրի խմբագրությունը խնդրում է հոդվածներ ուղարկելիս
ճշտորեն պահպանել հետևյալ կանոնները. տեսական բնույթի հոդվածները՝ 18 մեքենա-
գրական էջից ոչ ավելի, պրակտիկ աշխատանքը և առաջավոր փորձը լուսաբանող հոդ-
վածները՝ 8—10, նամակներն ու թղթակցությունները՝ 4—6, գրախոսականները և մամուլի
տեսությունները՝ 6—8 էջ։

Անդրկովկասի ու Հայաստանի հեղափոխական շարժման թեմաներով գրված և Հա-
յաստանում մարքսիզմ-լենինիզմի տարածմանը նվիրված հոդվածները պետք է ունենան
ռուսերեն ամփոփում՝ 8 տողի չափով։

Հոդվածները պետք է մեքենագրված լինեն երկու ինտերվալով, երկու օրինակից, հե-
ղինակի կողմից ստորագրված՝ նշելով հեղինակի լրիվ անունը, հայրանունը և ազգանունը,
հասցեն, աշխատանքի վայրն ու հեռախոսի համարը։ Խմբագրությանը հանձնված հոդ-
վածներից մեկը պետք է լինի մեքենագրվածի առաջին օրինակը։ Հոդվածում անհրաժեշտ
է ցույց տալ մեջբերումների և թվական տվյալների աղբյուրները։

Մարքսիզմ-լենինիզմի կլասիկների, կուսակցության և սովետական պետության ղեկա-
վարների, միջազգային բանվորական ու կոմունիստական շարժման ականավոր գործիչնե-
րի աշխատություններից, պաշտոնական փաստաթղթերի ժողովածուներից վերցված քաղ-
վածքները, վկայակոչումները պետք է լինեն երկերի հատորյակների կամ աշխատու-
թյունների հայերեն, իսկ եթե այդպիսիք չկան՝ ռուսերեն վերջին հրատարակությունից։

Տեսական և գիտական բնույթի հոդվածների վերջում պարտադիր է նշել օգտագործ-
ված աղբյուրների համառոտ ցանկը։

Սույն պահանջները խախտողների հոդվածները չեն տպագրվի։ Ներկայացված հոդ-
վածն անհետևանք կմնա, եթե այն ամբողջովին կամ հատվածներով հրապարակված
լինի մամուլի և ինֆորմացիայի որևէ օրգանում։

Խմբագրությանն ուղարկված հոդվածները չեն վերադարձվում։

ԼԵՆԻՆՅԱՆ ՈՒՂԻՈՎ

4

ԱՊՐԻԼ, 1981

ՀՐԱՏԱՐԱԿՎՈՒՄ Է 1922 Թ.

ИЗДАЕТСЯ С 1922 Г.

Выходит один раз в месяц
на армянском языке

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԿԵՆՏԿՈՄԻ ՏԵՍԱԿԱՆ-ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱՄՍԱԳԻՐ

«ЛЕНИНЯН УГИОВ» («По ленинскому пути») — теоретический и политический
журнал ЦК КП Армении

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ընկեր Լ. Ի. ԲՐԵԺՆԵՎԻ ճառը Չեխոսլովակիայի կոմունիստական կուսակցության XVI համագումարում 3

ՍՄԿԿ Կենտկոմում, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդում, ՀԱՄԿԽ-ում և ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմում

Տասնմեկերորդ հնգամյակի առաջադրանքները հաջողությամբ կատարելու և գերակատարելու համամիութենական սոցիալիստական մրցության մասին 9

Լ. ԲՐԵԺՆԵՎ— Երևանի մետրոպոլիտենի առաջին գծի կառուցման մասնակիցներին 15

Լ. ԲՐԵԺՆԵՎ— Արփա—Սևան թունելի հորատանցողներին, շինարարներին, մոնտաժողներին, նախագծողներին, կառույցի բոլոր մասնակիցներին 16

ԿԵՆՍԱԳՈՐԾՈՒՄ ԵՆՔ ՍՄԿԿ XXVI ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՂ— Ստեղծարար գործունեության ծրագիր 17

Հ. Ա. ՕՀԱՆՅԱՆ— Մեր գործերն ու հեռանկարները 27

ԱՍՅԱ ԽԱՆԱՆՅԱՆ— Ուսուցչի վեհ կոչումը 33

ՀԵՆՐԻԿ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ— Խոսք XXI դարի քաղաքացուն 37

Ա. Հ. ԽԻԼԻԿՅԱՆ, Վ. Կ. ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ— Տնտեսական մեխանիզմի կատարելագործման պայմանը 41

Ա. Հ. ՉԻԼԻՆԳԱՐՅԱՆ— Մայր բնության հոգսերը մեր հոգսերն են . . 47

Ե. Ք. ՄԱՆԱՐՅԱՆ— Փոքրերի թատրոնի մեծ խնդիրները 54

ՀԱՎԵՐԺ ԿԵՆԴԱՆԻ ԼԵՆԻՆԸ
(Ծննդյան 111-ամյակի առթիվ)

Ե. Ռ. ԼԵՎԻՏԱՍ— Անմոռաց օրեր 58

Ա. Գ. ԱԴՈՅԱՆ— Արգասալի նախաձեռնություն 60

Վ. Ե. ՄԱԿԱՐՅԱՆ— Ռուս դասական երգիծանքը Վ. Ի. Լենինի երկերում . 70

Ռ. Ա. ՂԱԶԱՐՅԱՆ— Ինֆորմացիայի աղբյուրների օգտագործումը առաջնորդի աշխատություններում 76

Հ. Ն. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ.— Ն. Կ. Կրուպսկայայի նամակները Վ. Մ. Կասպարովին (1915—1917) 80

ՆՇԱՆԱՎՈՐ ՏԱՐԵԹՎԵՐ

Մ. Վ. ԱՐԶՈՒՄԱՆՅԱՆ.— Անվեհեր կոմունարը 87

Ա. Մ. ՍԱՔԱՆՅԱՆ— Անմնացորդ նվիրումով 95

ԵՐԵՎԱՆ ✦ ՀԿԿ ԿԵՆՏԿՈՄԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹՅՈՒՆ

СОДЕРЖАНИЕ

Речь товарища Л. И. БРЕЖНЕВА на XVI съезде Коммунистической партии Чехословакии 3
В ЦК КПСС, Совете Министров СССР, ВЦСПС и ЦК ВЛКСМ
О Всесоюзном социалистическом соревновании за успешное выполнение заданий одиннадцатой пятилетки 9
Л. БРЕЖНЕВ — Участникам строительства первой линии Ереванского метрополитена 15
Л. БРЕЖНЕВ — Проходчикам, строителям, монтажникам, проектировщикам, всем участникам сооружения тоннеля Арпа-Севан 16

ПРЕТВОРЯЕМ В ЖИЗНЬ РЕШЕНИЯ XXVI СЪЕЗДА КПСС

ПЕРЕДОВАЯ — Программа творческого созидания . . 17
Г. А. ОГАНЯН — Наши дела и перспективы . . . 27
АСЯ ХАНАНЯН — Высокое звание учителя . . . 33
ГЕНРИК ТУМАНЯН — Слово гражданину XXI века . . 37
А. Г. ИКИЛИКЯН, В. К. ГАБРИЕЛЯН — Условия совершенствования хозяйственного механизма . . . 41
А. А. ЧИЛИНГАРЯН—Заботы матери-природы—наши заботы 47
Е. Х. МАНАРЯН — Большие задачи театра маленьких . 54

ВЕЧНО ЖИВОЙ ЛЕНИН

(к 111-й годовщине со дня рождения)

Е. Р. ЛЕВИТАС — Незабываемые дни 58
А. Г. АДОЯН — Плодотворная инициатива 60
В. Е. МАКАРЯН — Русская классическая сатира в произведениях В. И. Ленина 70
Р. А. КАЗАРЯН — Использование источников информации в трудах вождя 76
А. Н. КАРАПЕТЯН — Письма Н. К. Крупской В. М. Каспарову (1915—1917) 80

ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЕ ДАТЫ

М. В. АРЗУМАНЯН — Бесстрашный коммунар . . . 87
А. М. САКАНЯН — Беззаветной преданностью . . 95

ԸՆԿԵՐ Լ. Ի. ԲՐԵԺՆԵՎԻ ՃԱՌԸ ՉԵԽՈՍԼՈՎԱԿԻԱՅԻ ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ XVI ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐՈՒՄ

Թանկագին ընկեր Հուսա՛կ:

Թանկագին ընկերնե՛ր:

Թույլ տվեք Չեխոսլովակիայի կոմունիստական կուսակցության XVI համագումարի պատգամավորներին, երկրի բոլոր կոմունիստներին ու աշխատավորներին բարեկամության ու եղբայրության խոսքեր հաղորդել պայքարի ձեր ընկերների՝ սովետական կոմունիստների, մեր ողջ ժողովրդի կողմից: (ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Իմ մասին կասեմ, որ ինձ համար ամեն անգամ մեծ ուրախություն է լինել Չեխոսլովակիայում: (ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ): Ինձ համար արդեն մի տեսակ հոգեհարազատ է դարձել ձեր սքանչելի երկիրը: Ինձ վիճակվեց առաջին անգամ նրա հողը ոտք դնել գրեթե քառասուն տարի առաջ մեր բանակի զորամասերի հետ, Լյուդվիկ Սվոբոդայի կորպուսի ռազմիկների հետ կողք-կողքի: Սա Չեխոսլովակիայի կոմկուսի արդեն չորրորդ համագումարն է, որ ինձ հանձնարարված է գլխավորել Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության պատվիրակությունը: Եվ ես թանկ եմ գնահատում այն, որ հնարավորություն ունեմ այս նշանավոր օրը լինելու ձեզ հետ, թանկագի՛ն բարեկամներ: (ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

ՍՄԿԿ-ի պատվիրակությունը մեծ հետաքրքրությամբ լսեց Չեխոսլովակիայի կոմկուսի Կենտկոմի հաշվետու զեկուցումը, որով հանդես եկավ ընկեր Հուսակը: Անցած տարիների արդյունքների հստակ և ռեալիստական վերլուծություն, ներքին և արտաքին քաղաքականության խոշոր, բայց միանգամայն ռեալ խնդիրների առաջադրում, սոցիալիստական դեմոկրատիայի, ժողովրդական նախաձեռնության հետագա զարգացման ճշգրիտ կուրս՝ այս ամենը վկայում է, որ Չեխոսլովակիայի կոմկուսը հաստատ կանգնած է մարքսիզմ-լենինիզմի դիրքերում: (ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ): Դա դեպի սոցիալական ու տնտեսական պրոգրեսի նոր բնագծեր տանող՝ ձեր հայրենիքի վստահ առաջընթացի ամենահուսալի երաշխիքն է:

Ընկերնե՛ր: Այս տարի դուք նշում եք նաև Չեխոսլովակիայի կոմունիստական կուսակցության հիմնադրման վաթսունհերորդ տարեդարձը: Ձեր կուսակցությունը դեպի իր հոբելյանն է գնում որպես մարտական ու հասուն հասարակական ուժ, որը կուտակել է քաղաքական պայքարի, հասարակության ղեկավարման մեծ ու արժեքավոր փորձ: Այդ փորձը բուն Չեխոսլովակիայում սոցիալիստական հաջող շինարարության երաշխիքն է: Այն փոքր նշանակություն չունի նաև մյուս կուսակցությունների համար, ողջ միջազգային կոմունիստական շարժման համար:

Այդ փորձը ներառում է բուրժուական հանրապետության պայմաններում բանվոր դասակարգի առաջավոր մասի կազմակերպման նպատակին ուղղված ակտիվ քաղաքական գործունեությունը, հիտլերյան օկուպանտների դեմ մղած ընդհատակյա պայքարը, ռազմաճակատներում նրանց դեմ վարած ճակատամարտերը և ժողովրդական ապստամբությունների կազմակերպումը հանուն հայրենիքի ազատության և անկախության, հանուն նրա սոցիալական նորացման:

Հիրավի, պատմական նշանակություն ունեցավ 1948 թվականի սոցիալիստական հեղափոխության հաղթանակը: Չեխոսլովակիայի կոմկուսը, որն այն ժամանակ գլխավորում էր նշանավոր հեղափոխական Կլեմենտ Գոտվալդը, կարողացավ իր ետևից տանել քաղաքի և գյուղի աշխատավորության միլիոնավոր մասսաներին, ապահովեց խաղաղ անցումը դեպի սոցիալիզմի կառուցման ուղին: (ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

1968 թվականին հակահեղափոխության ուժերի դեմ տարված հաղթանակը, այն ժամանակվա իրադարձություններից տևական նշանակություն ունեցող քաղաքական հետևություններ անելու ունակությունը՝ սա նույնպես չեխոսլովակյան կոմունիստների ոչ փոքր ավանդն է համաշխարհային հեղափոխական պրոցեսի զարգացման գործում, նրանց մեծ ծառայությունը բոլոր եղբայրական երկրների հանդեպ: (ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Մի խոսքով, Չեխոսլովակիայի կոմկուսը պատվով է անցել ոչ քիչ դժվարությունների ու փորձությունների միջով, բարձր պահելով իր մարքս-լենինյան դրոշը: Եվ մենք՝ ձեր սովետական ընկերներս ու զինակիցներս, ի սրտե ասում ենք՝ փա՜ռք չեխոսլովակյան կոմունիստների կուսակցությանը: (ԲՈՒՌՆ, ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Մեր առանձնակի հարգանքի տուրքը՝ Չեխոսլովակիայի կոմկուսի ականավոր ղեկավար և հանրապետության պրեզիդենտ, կոմունիստական ու բանվորական շարժման ակնառու գործիչ ընկեր Գուստավ Հուսակին: (ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ): Լինելով կուսակցության վետերան՝ նա կարևոր դեր է խաղացել կուսակցության գործունեության բազմաթիվ վճռական փուլերում:

Այսօր Չեխոսլովակիայի կոմկուսը չեխոսլովակյան ժողովրդին վստահորեն առաջնորդում է հասուն սոցիալիստական հասարակության կառուցման ուղիով:

Ձեզ մոտ սոցիալիստաբար են լուծվում երկրի սոցիալական ու տնտեսական զարգացման արմատական պրոբլեմները: Դուք լիակատար հիմք ունեք հպարտանալու ժողովրդական մասսաների նյութական բարեկեցության՝ ՉՍՍՀ-ում ձեռք բերված մակարդակով: Հոգատարությամբ պահպանելով ձեր ժողովուրդների բազմահարուստ կուլտուրական ժառանգությունը, դուք հասնում եք գիտության, արվեստի, ժողովրդական կրթության, առողջապահության, սպորտի, այն ամենի անշեղ վերելքին, ինչը ծառայում է սոցիալիզմի գլխավոր նպատակին՝ հասարակության անդամների նյութական ու հոգևոր հարաճուն պահանջմունքների առավել լրիվ բավարարմանը, անհատի համակողմանի զարգացմանը:

Այս ամենի մեջ առկա են Չեխոսլովակիայի կոմկուսի անմոռանալի ծառայությունը, նրա քաղաքական կուրսի ճշտության և հեռատեսության վկայությունը: (ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Ըստ արժանվույն գնահատելով ձեր նվաճումները՝ դուք պարզորոշ տեսնում եք նաև ծագող դժվարությունները, սուր կերպով քննադատում եք եղած թերությունները, ակտիվորեն որոնում դրանց վերացման լավագույն ուղիներ: Դա ցույց են տալիս թե՛ Չեխոսլովակիայի կոմկուսի Կենտկոմի հաշվետու զեկուցումը, թե՛ համագումարում դրա քննարկման ընթացքը:

Դուք, հավանաբար, գիտեք, ընկերնե՛ր, որ իր գործունեության նկատմամբ նույնպիսի պահանջկոտ ու պատասխանատու մոտեցում դրսևորվեց նաև մեր կուսակցության վերջերս տեղի ունեցած XXVI համագումարի աշխատանքում: Այլ կերպ չի կարող լինել և չպետք է լինի: Մեր աշխատանքը զգաստորեն ու քննադատաբար գնահատել մեզ սովորեցրել է Վ. Ի. Լենինը: Եվ քանի դեռ կոմունիստները կհետևեն այդ պատգամին, նրանց համար մատչելի կլինի ամեն մի խնդիր: (ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Մեծ գոհունակությամբ կարող եմ ձեզ հայտնել, ընկերնե՛ր, որ ՍՄԿԿ XXVI համագումարի որոշումները խոր արձագանք են գտել մեր երկրում, ջերմ հավանությամբ են ընդունվել կոմունիստների և սովետական ողջ ժողովրդի կողմից: Կուսակցության գործը համարելով իրենց հարազատ գործը, սովետական մարդիկ ձեռնամուխ են եղել կոմունիստական շինարարության՝ համագումարի նախանշած ծավալուն պլանների գործնական կատարմանը:

Սոցիալիստական համագործակցության երկրները հասուն սոցիալիզմի

հասարակության հետագա զարգացման ճանապարհին լուծում են բազմապիսի և, բնականաբար, առավել խոր ու բարդ խնդիրներ: Եվ մենք հարկադրված ենք այդ բանն անել իմպերիալիզմի առավել ագրեսիվ ուժերի հարաճուն հակազդեցության, իսկ երբեմն էլ նրանց բացահայտ թշնամական գործողությունների պայմաններում:

Այդ իրադարձության մեջ ավելի, քան երբևէ, բոլորիս հաջողության բանալին հետևյալն է: Նախ, հարկավոր է, որ մենք ինքներս աշխատենք ավելի ու ավելի լավ, ավելի արդյունավետ, ավելի կազմակերպված, զարգացնելով մեր էկոնոմիկան, կուլտուրան և սոցիալիստական դեմոկրատիան: Երկրորդ, անդուլ ամրապնդել եղբայրական երկրների միասնությունը, նրանց համակողմանի, ավելի ու ավելի խոր համագործակցությունը բոլոր բնագավառներում, առավել ռացիոնալ կերպով միավորել ուժերն ու ռեսուրսները հօգուտ մեր երկրներից յուրաքանչյուրի և ամբողջ համագործակցության:

Այս առումով արդեն շատ բան է արվում և դեռ պետք է ավելի շատ արվի, դուք դա լավ գիտեք, ընկերնե՛ր: Հատկապես պետք է շեշտել, որ մեր համակողմանի և խոր համագործակցությունը զարգանում է հետևողական սոցիալիստական հիմքի վրա՝ իրավահավասարության, փոխադարձ հարգանքի, միմյանց շահերի հաշվառման, իսկական հեղափոխական համերաշխության հիման վրա: (ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ): Դրա իսկ շնորհիվ մեր, ինչպես Լենինն է ասել՝ «սոցիալիստական կոոպերատիվը» ո՛չ միայն չի նշանակում իր մասնակիցների սուվերեն իրավունքների որևէ սահմանափակում, այլ, ընդհակառակը, նրանց համար հուսալի հենարան է ծառայում:

Վերցնենք թեկուզ այն փաստը, որ հենց Տնտեսական փոխօգնության խորհրդի շրջանակներում համագործակցելու շնորհիվ եղբայրական երկրներն այսօր կարող են բավարարել իրենց բազմաթիվ ամենակենսական տնտեսական պահանջմունքները:

Ինչպես գիտեք, նախատեսվում է համագործակցության լուրջ զարգացում գազի և երկաթի հանքաքարի արդյունահանության ասպարեզում: Չեխոսլովակիան, ինչպես և ՍՍՀՄ-ը, արդեն շատ բան են անում ատոմային էներգետիկայի ստեղծման համար: Ատոմի էներգիան հնարավորություն կընձեռի ապահովելու մեր և մյուս եղբայրական երկրների պահանջմունքների զգալի մասը: Պարզ է, որ այդպիսի մասշտաբի խնդրի մեկուսի լուծումը շատ ավելի դժվար կլիներ:

Կարելի է վստահությամբ ասել, ընկերնե՛ր, Տնտեսական փոխօգնության խորհրդի և Վարշավայի պայմանագրի կազմակերպության գործունեության մշտական կատարելագործումը համապատասխանում է սոցիալիստական համագործակցության երկրներից յուրաքանչյուրի կենսական շահերին: (ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Բայց մեր հաջողությունները հանգիստ չեն տալիս դասակարգային հակառակորդներին: Նրանք ջանում են անել ամեն բան, որպեսզի խանգարեն սոցիալիզմի առաջընթացը, ներսից խարխլեն այն: Դրա համար գործադրվում են բոլոր միջոցները— տնտեսական ճնշումն ու շանտաժը, ստահոդ պրոպագանդան, քծնանքն ու դեմագոգիան, աջակցությունն ու խրախուսանքը հակահեղափոխական ուժերին,— որտեղ այդպիսիք դեռ մնացել են,— և այլ քայքայիչ գործողություններ:

Այս ամենը դուք հիշում եք, ընկերնե՛ր, ձեր սեփական փորձից: Այն համոզիչ ցույց է տվել՝ ռեակցիայի պլանները հեռանկար չունեն:

Այժմ նման փորձեր են ձեռնարկվում Լեհական Ժողովրդական Հանրապետության նկատմամբ: Բայց, պետք է ենթադրել, որ լեհական կոմունիստները, Լեհաստանի բոլոր իսկական հայրենասերների աջակցությամբ, անհրաժեշտ հակահարված կտան սոցիալիստական կարգերի թշնամիների մտադրություններին, որոնք նաև Լեհաստանի անկախության թշնամիներն են, կկարողանան պաշտպանել սոցիալիզմի գործը, իրենց ժողովրդի իսկական շահերը, իրենց հայրենիքի պատիվն ու անվտանգությունը: (ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Ինչ վերաբերում է Սովետական Միությանը, ապա նա եղել և մնում է սո-

ցիալիստական Լեհաստանի հավատարիմ բարեկամն ու դաշնակիցը: Եվ վստահ եմ, որ այս բանում մենք ընդհանուր դիրքավորում ունենք Չեխոսլովակիայի, ինչպես նաև սոցիալիստական համագործակցության մյուս երկրների հետ: (ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Իր զարգացման խնդիրները արտաքին բարդ պայմաններում է լուծում Կուբայի պանծալի հանրապետությունը՝ սոցիալիստական պետությունների համագործակցության անկապտելի մասը: Սովետական Միությունը հաստատ ու անշեղորեն պաշտպանում է և կպաշտպանի եղբայրական կուբայական ժողովրդին: (ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ): Մենք ի սրտե նրան հետագա հաջողություններ ենք մաղթում սոցիալիստական շինարարության գործում, մաղթում ենք խաղաղություն և բարգավաճում: (ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Ընկերնե՛ր: Պաշտպանելով մեր սոցիալիստական համագործակցությունը՝ մենք դրանով իսկ պաշտպանում ենք ժողովուրդների ամենաանգնահատելի հարստությունը՝ խաղաղությունն ու անվտանգությունը: Դա այդպես է, որովհետև սոցիալիզմի երկրներն այսօր վճռական ավանդ են մուծում պատերազմի կանխման գործում, որովհետև նրանք հանդես են գալիս որպես լարվածության թուլացման և զինաթափման քաղաքականության դրոշակակիրներ:

Մենք Սովետական Միությունում վերջերս, մեր կուսակցության XXVI համագումարում, հանդես եկանք մի շարք միանգամայն կոնկրետ առաջարկություններով, որոնք նպատակամղված են միջազգային առավել սուր և հասունացած պրոբլեմների կարգավորմանը՝ հանուն խաղաղության և բոլոր ժողովուրդների անվտանգության: Դրանք հնչեցին ամբողջ աշխարհում և ջերմ արձագանք գտան բոլոր մայրցամաքներում: Մենք գնահատում ենք այն եռանդուն և ակտիվ պաշտպանությունը, որ այդ առաջարկություններին ցույց տվին մեր բարեկամներն ու դաշնակիցները, այդ թվում, իհարկե, սոցիալիստական Չեխոսլովակիան: (ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Այստեղ, Եվրոպայի կենտրոնում, ուզում եմ առանձնակի անդրադառնալ սովետական նոր առաջարկություններից միայն մեկին:

Եվրոպայում միջուկային սպառազինությունների անզուսպ մրցավազքը մահացու վտանգ է սպառնում եվրոպական բոլոր ժողովուրդներին: Այդ պրոբլեմի գործնական լուծմանն ինչ-որ ձևով ձեռնամուխ լինելու համար մենք իբրև սկիզբ առաջարկում ենք թեկուզ վերջակետ դնել եղածի տակ, այսինքն՝ դադարեցնել Եվրոպայի գոտում ՍՍՀՄ-ին և ՆԱՏՕ-ի երկրներին պատկանող միջին հեռավորության հրթիռամիջուկային նոր միջոցների հետագա տեղադրումը և եղածների փոխարինումը: Ներառյալ, իհարկե, այդ շրջանում առաջավոր բազավորման ամերիկյան միջուկային միջոցները: Այս մորատորիումը կարող էր գործել այնքան ժամանակ, քանի դեռ չի կնքվի Եվրոպայում երկու կողմերի հիշյալ միջուկային միջոցների սահմանափակման, իսկ ավելի լավ է՝ դրանց կրճատման մշտական պայմանագիր:

Իհարկե, մորատորիումի վերաբերյալ մեր առաջարկը ինքնանպատակ չէ: Այն արվել է բանակցությունների համար առավել բարենպաստ մթնոլորտ ստեղծելու մտադրությամբ: Այս դեպքում նպատակը,— ես այս մասին ասել եմ ավելի վաղ և հիմա էլ կրկնում եմ,— մենք համարում ենք հենց այն, որ կողմերը կրճատեն Եվրոպայում կուտակված միջուկային միջոցների քանակը: Դա միանգամայն հնարավոր է անել, չվտանգելով ո՛չ Արևելքի, ոչ էլ Արևմուտքի անվտանգության պայմանները:

Մեր առաջարկը, ինչպես հայտնի է, խիստ դրական արձագանք գտավ Արևմտյան Եվրոպայի քաղաքական լայն շրջաններում և հասարակայնության ոլորտում: Բայց չհապաղեցին նաև նրանք, ում քիմքին այդ առաջարկը ակընհայտորեն տհաճ էր:

Պնդում են, թե իբր սովետական նոր առաջարկության նպատակն է ամրապնդել ուժերի իբր այժմ գոյություն ունեցող գերակշռությունը Վարշավայի պայմանագրի երկրների կողմում: Դա, անշուշտ, այդպես չէ: Ես արդեն առիթ եմ ունեցել այդ մասին հանգամանորեն խոսելու ՍՄԿԿ XXVI համագումարում: Եթե վերառնենք միջուկային այն ողջ պոտենցիալները, որ այսօր ունեն երկու

կողմերը Եվրոպայի շրջանում, ապա առկա է երկու կողմերի ուժերի մոտավոր հավասարակշռություն. Ի դեպ, դա բազմիցս խոստովանել են նաև Արևմուտքում: ԳՖՀ-ի կանցլեր Շմիդտը, օրինակ, այս տարվա փետրվարին իր հրապարակային հայտարարություններից մեկում ուղղակի ժխտեց, թե Եվրոպայում Արևելքի և Արևմուտքի միջև ուժերի հավասարակշռությունը խախտված է: Կանցլերը, սակայն, երկյուղ հայտնեց, որ «ռուսները ահա ուր որ է կարող են այն խախտել»: «Հարաբերական հավասարակշռության և համարժեքության» առկայության մասին վերջերս ասաց նաև ԱՄՆ-ի պետական քարտուղար Հեյգը: Նա, իհարկե, անհանգստություն հայտնեց, թե այդ հավասարակշռությունն իբր ՍՍՀՄ-ի օգտին կարող է փոխվել մինչև ընթացիկ տասնամյակի կեսերը:

Իրերի տրամաբանությամբ, ներկա իրադրության և դրա զարգացման հեռանկարների նման գնահատության դեպքում արևմտյան երկրների ղեկավարները պետք է երկու ձեռքով կառչեին մեր առաջարկին: Եվ, եթե դրա փոխարեն նրանցից ոմանք ջանում են նսեմացնել դրա նշանակությունը, ապա, իհարկե, ոչ այն պատճառով, որ մի քանի օրում փոխվեց ուժերի հարաբերակցությունը Եվրոպայում: Նրանք այդպես են անում, որովհետև կուզեին փոխել այդ հարաբերակցությունը հօգուտ Արևմուտքի և չեն կամենում իրենց կաշկանդել մորատորիումով:

Բայց այդպիսի փորձերը,— դա հարկավոր է հստակ ըմբռնել,— սոսկ կրտիպեն մյուս կողմին ձեռնարկելու պատասխան միջոցներ: Եվ կրկին անելանելի իրավիճակ, միայն թե Եվրոպայի դրությունը ավելի վտանգավոր կդառնա բոլորի համար: Մի՞թե արևմտյան տերությունների կառավարությունների համար այդքան դժվար է հասկանալ դա:

Ընկերնե՛ր, մեր բոլոր առաջարկները նպատակ ունեն կարգավորելու խաղաղության ամրապնդման համար առավել հրատապ, առավել կարևոր միջազգային պրոբլեմները: Եվ մենք շահագրգռված կողմերին առաջարկում ենք այդ հարցերի շուրջը գործարար, կոնստրուկտիվ բանակցություններ ուզած մակարդակով, առանց որևէ նախապայմանի: Եթե որևէ մեկը ունի այլ խելացի առաջարկ, մենք պատրաստ ենք քննության առնել նաև դրանք:

Սակայն, անկեղծ ասած, մենք արևմտյան տերությունների կառավարությունների կողմից բանակցությունների հատուկ պատրաստակամություն առայժմ չենք նկատում:

Երբեմն մեզ ասում են, թե այդ ամենը շատ հետաքրքրական է, բայց պահանջում է տևական ուսումնասիրություն և, իբր, շտապելու հարկ չկա: Միաժամանակ հասկացնում են, թե դիրքորոշումը կախված է ոչ թե տվյալ կառավարությունից, այլ ուրիշներից: Իսկ մինչ այդ, ուրեմն թող ուժեղանա սպառազինությունների մրցավազքը, և ավելի սրվի միջազգային իրադրությունը:

Այլ դեպքերում մեզ փորձում են պահանջներ ներկայացնել, նախապայմաններ դնել: Իրենք, հավակնելով մոլորակի համարյա բոլոր անկյուններում տնօրինելու ինչ-որ «իրավունքի», պահանջում են, որ մենք բանակցություններին Արևմուտքի համաձայնության փոխարեն որպես «վարձ» հրաժարվենք սեփական անվտանգության շահերի տարրական հաշվառումից և մեր բարեկամներին օգնելուց, երբ նրանք ենթարկվում են ագրեսիայի կամ հարձակման սպառնալիքի:

Տարօրինակ դիրքավորում, եթե չասենք՝ ավելին:

Մի րոպե պատկերացրեք, որ Սովետական Միությունը հայտարարեր՝ նախքան միջազգային որևէ հասունացած պրոբլեմի կարգավորման շուրջը բանակցություններ սկսելը, թող, որ արևմտյան տերությունները փոխեն իրենց քաղաքականությունը այն մասում, որը մեզ, ինչպես նաև շատ ուրիշների, որոշակիորեն դուր չի գալիս: Ասենք, թող ԱՄՆ-ը սկզբից իր զորքերը դուրս բերի այսինչ և այսինչ երկրից, արտասահմանում գտնվող այսինչ ռազմական բազաներից: Եվ թող նա դադարեցնի աջակցել այսինչ դիկտատուրական տեռորիստական վարչակարգերին և զինել նրանց:

Որևէ մեկը լուրջ բանի տեղ կդնե՞ր այդպիսի մոտեցումը բանակցությունների հարցին: Հազիվ թե: Ավելի շուտ մեզ կանվանեին քաղաքականությունից

քիչ բան հասկացող պարզամիտներ, կամ մարդիկ, որոնք արհեստական խոչընդոտներ ու քաշքշուկ են հարուցում, խույս են տալիս բանակցություններից, որովհետև ունեն միանգամայն այլ, բնավ ոչ խաղաղ մտադրություններ:

Պատմության փորձը, ինչպես և վերջին տասնամյակների փորձը, համոզիչ կերպով ասում է՝ պետությունների՝ միմյանց հետ վարած բանակցությունները հաջողվում են միայն այն ժամանակ, երբ հրաժարվում են սեփական պայմանները միմյանց թելադրելու փորձերից, երբ առկա է խաղաղության իսկական կամք և պարտնյորների շահերի փոխհարգանք: Հենց այդ հիման վրա ձեռք բերվեցին միջազգային այն կարևորագույն համաձայնագրերը, որոնք օգնեցին խաղաղության և ժողովուրդների անվտանգության ամրապնդմանը: Կհիշատակեմ, օրինակ, անկախ և դեմոկրատական Ավստրիայի վերականգնման պետական պայմանագիրը, Արևմտյան Բեռլինի վերաբերյալ 1971 թվականի համաձայնագիրը, ԳՖՀ-ի հետ ՍՍՀՄ-ի, Չեխոսլովակիայի, Լեհաստանի, ԳԴՀ-ի պայմանագրերը, ստրատեգիական սպառազինությունների սահմանափակման սովետաամերիկյան պայմանավորվածությունները և, իհարկե, Եվրոպայի անվտանգության ու համագործակցության խորհրդակցության Հելսինկիում ստորագրված եզրափակիչ ակտը:

ՍՄԿԿ XXVI համագումարում առաջ քաշված և համապատասխան պետությունների կառավարություններին ի գիտություն հայտնված՝ Սովետական Միության կոնստրուկտիվ առաջարկների նկատմամբ նույնպիսի մոտեցում ենք մենք սպասում այդ կառավարությունների կողմից: Քանի որ առաջարկություններն արվել են ոչ թե պրոպագանդայի, այլ նրա համար, որպեսզի օգնեն՝ փոխադարձաբար ընդունելի պայմանավորվածությունների հասնելու հանուն խաղաղության՝ Եվրոպայի, Ասիայի, Ամերիկայի, Մերձավոր, Միջին և Հեռավոր Արևելքի խաղաղության: Հանուն ընդհանուր խաղաղության: (ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Թանկագին ընկերնե՛ր:

Թույլ տվեք վերջում վստահություն հայտնել, որ Չեխոսլովակիայի կոմունիստները, բանվոր դասակարգը, գյուղացիությունը և մտավորականությունը կկարողանան հաջողությամբ լուծել հանուն սոցիալիզմի կառուցման ճանապարհին կուսակցության և երկրի առջև ծառացած պատասխանատու խնդիրները: Ղեկավարվելով Չեխոսլովակիայի կոմկուսի ներկա համագումարի ցուցումներով, դուք, անտարակույս, ավելի կհարստացնեք ու կգեղեցկացնեք ձեր հայրենիքը, ավելի կբարելավեք ժողովրդի կյանքը, նոր ավանդ կմուծեք մեր ընդհանուր գործում՝ Եվրոպայի և ամբողջ աշխարհի խաղաղության ու անվտանգության ապահովման գործում: Ձեզ լիակատար հաջողություն ենք մաղթում այդ բոլոր փառավոր գործերում: (ԲՈՒՌՆ, ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Կեցցե՛ Չեխոսլովակիայի կոմունիստական կուսակցությունը: (ԲՈՒՌՆ, ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Կեցցե՛ եղբայրական չեխոսլովակյան ժողովուրդը: (ԲՈՒՌՆ, ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Կեցցե՛ սովետա-չեխոսլովակյան հավերժական բարեկամությունը: (ԲՈՒՌՆ, ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Թո՛ղ ապրի և ամրապնդվի սոցիալիզմի երկրների մեծ համագործակցությունը: (ԲՈՒՌՆ, ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Թո՛ղ հաստատուն լինի աշխարհի խաղաղությունը, հուսալի՝ ժողովուրդների անվտանգությունը: (ԲՈՒՌՆ, ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ):

Անշեղորեն առա՛ջ, բարեկամնե՛ր, դեպի մեր արդար ու ազնիվ նպատակը՝ կոմունիզմի կառուցումը: (ԲՈՒՌՆ, ԵՐԿԱՐԱՏԵՎ ԾԱՓԱՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ: ԲՈԼՈՐԸ ՈՏՔԻ ԵՆ ԿԱՆԳՆՈՒՄ: ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԸ ՎԱՆԿԱՐԿՈՒՄ ԵՆ՝ «ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆ: ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆ»: «ԲՐԵԺՆԵՎ: ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹՅՈՒՆ»):

ՍՄԿԿ ԿԵՆՏԿՈՄՈՒՄ, ՍՍՀՄ ՄԻՆԻՍՏՐՆԵՐԻ ԽՈՐՀՐԴՈՒՄ, ՀԱՄԿԽ-ՈՒՄ ԵՎ ՀԱՄԼԿԵՄ ԿԵՆՏԿՈՄՈՒՄ

ՏԱՍՆՄԵԿԵՐՈՐԴ ՀՆԳԱՄՅԱԿԻ ԱՌԱՋԱԴՐԱՆՔՆԵՐԸ ՀԱՋՈՂՈՒԹՅԱՄԲ ԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ԵՎ ԳԵՐԱԿԱՏԱՐԵԼՈՒ ՀԱՄԱՄԻՈՒԹԵՆԱԿԱՆ ՍՈՑԻԱԼԻՍՏԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒԹՅԱՆ ՄԱՍԻՆ

ՍՄԿԿ Կենտկոմը, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհուրդը, ՀԱՄԿԽ-ն և ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմը նշում են, որ կուսակցության XXVI համագումարում ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևի զեկուցումը, համագումարի որոշումները, ՍՍՀՄ տնտեսական ու սոցիալական զարգացման 1981—1985 թվականների և մինչև 1990 թվականն ընկած ժամանակաշրջանի հիմնական ուղղությունները հսկայական ոգևորությամբ և հայրենասիրական խանդավառությամբ ընդունեցին կոմունիստները, բանվորները, կոլտնտեսականները, մտավորականությունը, ամբողջ սովետական ժողովուրդը:

Ի պատասխան կուսակցության կոչի՝ նոր հնգամյակը նշանավորել նախաձեռնողական հարվածային աշխատանքով ի բարօրություն հայրենիքի, աշխատավորական կոլեկտիվներում լայնորեն ծավալվում է սոցիալիստական մրցությունը աշխատանքի արդյունավետությունն ու որակը բարձրացնելու, գիտատեխնիկական առաջընթացն արագացնելու, տասնմեկերորդ հնգամյակի առաջադրանքները հաջողությամբ կատարելու և գերակատարելու համար: Ամբողջ երկրում պաշտպանություն են գտնում և տարածվում են հնգամյակի առաջին տարվա անհատական ու բրիգադային առաջադրանքները մինչև նոյեմբերի 7-ը ավարտելու՝ Մոսկվայի ու Լենինգրադի աշխատավորների նախաձեռնությունը, տասնմեկերորդ հնգամյակում առանց աշխատողների թվի ավելացման արդյունաբերական արտադրանքի աճի հասնելու՝ Յարոսլավլի մարզի աշխատավորների նախաձեռնությունը, նախագծային կարողությունները ժամկետից շուտ յուրացնելու՝ Ռոստովի մարզի աշխատավորների նախաձեռնությունը, գյուղատնտեսական արտադրանքի որակը բարելավելու՝ Կրասնոդարի երկրամասի և Դնեպրոպետրովսկի մարզի կոլտնտեսությունների ու սովխոզների նախաձեռնությունը, մետաղը և վառելիքաէներգետիկ ռեսուրսները տնտեսելու՝ Ուրալի և Կուզբասի աշխատավորական կոլեկտիվների աշխատանքի փորձը:

Սոցիալիստական մրցությունը մասսաների կենդանի ստեղծագործությունն է, սովետական մարդկանց խոր գիտակցականության ու նախաձեռնության վրա հիմնված հայրենասիրական շարժում, աշխատավորներին կոմունիստական շինարարության պլանների կենսագործմանը մոբիլիզացնող հուժկու միջոց: Սոցիալիստական մրցությունն օգնում է՝ ի հայտ բերելու և գործադրելու արտա-

դրության ռեզերվները, բարձրացնելու աշխատանքի արդյունավետությունն ու որակը, այն աշխատավորներին արտադրության կառավարման մեջ ներգրավելու, աշխատանքի նկատմամբ կոմունիստական վերաբերմունք դաստիարակելու արդյունավետ միջոց է։ Դրա հետ մեկտեղ մի շարք դեպքերում դեռևս լրիվ չեն օգտագործվում սոցիալիստական մրցության մեծ հնարավորությունները։

Առաջնահերթ նշանակություն տալով սոցիալիստական մրցության հետագա զարգացմանը, երկրի տնտեսական ու սոցիալական զարգացման խնդիրների լուծման գործում դրա դերի բարձրացմանը, ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեն, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհուրդը, արհեստակցական միությունների համամիութենական կենտրոնական խորհուրդը և ՀամԼԿԵՄ Կենտրոնական կոմիտեն որոշում են.

1. Միութենական հանրապետությունների կոմկուսների կենտկոմներին, կուսակցության երկրկոմներին, մարզկոմներին, մինիստրություններին և գերատեսչություններին, միութենական հանրապետությունների մինիստրների խորհուրդներին, կուսակցական, սովետական, արհմիութենական, կոմերիտական ու տնտեսական մարմիններին՝ օգտագործելով մասսաների աշխատանքային ու քաղաքական բարձր վերելքը, սոցիալիստական մրցությունը նպատակամղել կուսակցության XXVI համագումարում ՍՄԿԿ Կենտկոմի հաշվետու զեկուցման մեջ ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևի առաջադրած խնդիրների, համագումարի որոշումների իրականացմանը, հնգամյակի առաջադրանքների հաջող կատարմանն ու գերակատարմանը, սովետական մարդկանց բարեկեցության հետագա աճի ապահովմանը։

Բարձրացնել սոցիալիստական մրցության ողջ կազմակերպման մակարդակը, զարգացնել այն տնտեսական մեխանիզմի կատարելագործման միջոցառումների հետ սերտորեն կապված։ Բազմապատկել մրցության փառապանծ ավանդույթները, յուրաքանչյուր աշխատավորական կոլեկտիվում ստեղծել խիկական ստեղծագործական որոնման, աշխատանքային գիտակցականության ու ընկերական փոխօգնության մթնոլորտ, հանձնարարված գործի համար բարձր պատասխանատվության, թերությունների, աշխատանքային կարգապահության խախտումների նկատմամբ անհաշտվողականության մթնոլորտ։

Ապահովել բոլոր բանվորների, կոլտնտեսականների, ինժեներատեխնիկական աշխատողների, մասնագետների ու ծառայողների, բրիգադների, տեղամասերի, օղակների, բաժանմունքների ու ֆերմաների, ձեռնարկությունների, միավորումների, սովխոզների, կոլտնտեսությունների, կազմակերպություններն ու հիմնարկությունների կոլեկտիվների, քաղաքների, շրջանների, մարզերի, երկրամասերի ու հանրապետությունների աշխատավորների ակտիվ մասնակցությունը համամիութենական սոցիալիստական մրցությանը։

2. ՍՄԿԿ Կենտկոմը, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհուրդը, ՀԱՄԿԽ-ն և ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմը ընդգծում են, որ մրցության նշանաբան պետք է դառնա «Աշխատել արդյունավետ ու որակով»։ Սա նշանակում է տիրոջ պես վերաբերմունք ցուցաբերել հանրային բարիքի նկատմամբ, հմտորեն և արդյունավետ օգտագործել բոլոր առկա ռեսուրսները, արտադրական ողջ պոտենցիալը, նվազագույն ծախսումներով հասնել առավելագույն արդյունքների։ Մրցողների ջանքերը կենտրոնացնել աշխատանքի արտադրողականության աճն արագացնելու, արտադրանքի որակը բարձրացնելու, հումքը, նյութերը, վառելիքն ու էլեկտրաէներգիան տնտեսելու, հիմնական ֆոնդերը լավագույն ձևով օգտագործելու, արտադրանքի մատակարարումների պլանները սահմանված ժամկետներում և սահմանված տեսականիով անպայման կատարելու վրա։

Այդ հիման վրա ապահովել.

արտադրության միջոցների նկատմամբ ժողովրդական տնտեսության պահանջմունքների և ժողովրդական սպառման ապրանքների նկատմամբ բնակչության պահանջմունքների առավել լրիվ բավարարումը, նոր տեխնիկայի ու տեխնոլոգիայի ստեղծման ու արմատավորման ժամկետների կրճատումը, ֆոնդահատույցի բարձրացումը, նյութատարության պակասեցումը.

երկրագործության և անասնապահության արտադրության հետագա աճը և արտադրանքի որակի բարելավումը, պարենային ծրագրի հաջող իրականացումը, վարելահողի մեկ հեկտարից վերջնական արտադրանքի քանակի ավելացման համար գյուղատնտեսական, տրանսպորտային ու արդյունաբերական ձեռնարկությունների համաձայնեցված աշխատանքը.

փոխադրումների նկատմամբ ժողովրդական տնտեսության և բնակչության պահանջմունքների լրիվ և ժամանակին բավարարումը, տրանսպորտի բոլոր տեսակների հստակ փոխգործողությունն ու դրանց գործունեության կոորդինացումը, բեռները տեղ հասցնելու ժամկետների կրճատումը և դրանց պահպանումը, ուղևորների սպասարկման կուլտուրայի բարձրացումը.

Արտադրական կարողությունների, կուլտուր-կենցաղային օբյեկտների ու բնակելի տների շինարարության ժամկետների կրճատումը, դրանք ժամանակին և ժամկետից շուտ շահագործման հանձնելը, անավարտ շինարարության ծավալների կրճատումը, գործող ձեռնարկությունների վերակառուցման ու տեխնիկական վերազինման արագացումը.

սպասարկումների ծավալների ու տեսակների ընդլայնումը, բնակչության սպասարկման առաջավոր ձևերի արմատավորումը, որակի ու կուլտուրայի բարձրացումը։

3. Կուսակցական, արհմիութենական ու կոմերիտական կազմակերպություններին, տնտեսական ղեկավարներին՝ հատուկ ուշադրություն նվիրել մրցության ծավալմանը բրիգադներում, տեղամասերում, բաժանմունքներում, ֆերմաներում։ Բարձրացնել այդ կոլեկտիվների դերը արտադրության արդյունավետության ու աշխատանքի որակի բարձրացման համար, աշխատանքային կարգապահության ամրապնդման, կադրերի հոսունության կրճատման համար, աշխատանքի նկատմամբ կոմունիստական վերաբերմունքի դաստիարակման համար մղվող պայքարում։ Պաշտպանել ու տարածել հանդիպական պլանների մշակման, աշխատանքի տեխնիկապես հիմնավորված նորմաների, բրիգադային տնտհաշվարկի, խնայողության ու որակի անհատական հաշիվների արմատավորման, աշխատանքի սահմանված ծավալը անձնակազմի նվազագույն թվով կատարելու՝ բանվորների ու կոլտնտեսականների նախաձեռնությունները։

Մրցության առաջավորները, կոմունիստական աշխատանքի հարվածայիններն ու կոլեկտիվները պետք է օրինակ ծառայեն արտադրության մեջ, հասարակական կյանքում և կենցաղում։

4. Մինիստրություններին, գերատեսչություններին, կուսակցական, սովետական, արհմիութենական, կոմերիտական մարմիններին, տնտեսական ղեկավարներին՝ համակողմանիորեն պաշտպանել այնպիսի հանդիպական պլաններ մշակելու աշխատավորական կոլեկտիվների նախաձեռնությունը, որպիսիք նպատակամղված լինեն որակական ցուցանիշների բարելավմանը, ամենից առաջ՝ աշխատանքի արտադրողականության բարձրացմանը, ինքնարժեքի իջեցմանը, շահույթի, որակի բարձրագույն կատեգորիայի արտադրանքի ավելացմանը, արտադրական կարողությունների առավել արդյունավետ օգտագործմանը, ռեսուրսների տնտեսման հաշվին արտադրության ծավալների մեծացմանը։ Նյութական, կազմակերպական-տեխնիկական ու տնտեսական անհրաժեշտ պայմաններ ստեղծել հանդիպական պլանների հաջող իրականացման համար։

5. Ամեն կերպ զարգացնել հարակից ձեռնարկությունների ու կազմակերպությունների կոլեկտիվների մրցությունը, նպատակ ունենալով բարենպաստ պայմաններ ստեղծել համաչափ աշխատանքի համար, վերջնական լավագույն արդյունքների հասնելու, գիտատեխնիկական և սոցիալ-տնտեսական կարևորագույն պրոբլեմների լուծման նպատակային կոմպլեքսային ծրագրերի հաջող իրականացման համար։ Այդ նպատակով լայնորեն օգտագործել արդյունաբերության արդյունահանող և վերամշակող ճյուղերի ձեռնարկությունների, Սայանո-Շուշենսկոյեի ու Նուրեկի հիդրոէլեկտրակայանների, ԿԱՄԱԶ-ի ու «Ատոմմաշ» գործարանի կառուցմանը մասնակցող աշխատավորական կոլեկտիվների համագործակցության փորձը՝ «բանվորական էստաֆետի» սկզբուն-

քով, Լենինգրադի տրանսպորտային հանգույցի աշխատողների՝ տրանսպորտի բոլոր տեսակների հստակ փոխգործողության և գործունեության կոորդինացման փորձը, գյուղատնտեսության, թեթև, տեքստիլ և արդյունաբերության այլ ճյուղերի աշխատավորների համագործակցության փորձը՝ «հազարների պայմանագրի» սկզբունքով։

Մինիստրություններին, գերատեսչություններին, միութենական ու ինքնավար հանրապետությունների մինիստրների խորհուրդներին, երկրգործկոմներին ու մարզգործկոմներին՝ ապահովել մրցության պայմանագրեր կնքած հարակից ձեռնարկությունների, միավորումների, գիտահետազոտական, նախագծակոնստրուկտորական և մյուս կազմակերպությունների գործունեության կոորդինացումը, միջճյուղային կոորդինացիոն խորհուրդներին ու հասարակական շտաբներին անհրաժեշտ օգնություն ցույց տալ հարակիցների մրցության զարգացման գործում։

6. Մինիստրություններին, գերատեսչություններին, արհմիությունների կենտկոմներին՝ միավորումների, ձեռնարկությունների ու կազմակերպությունների կոլեկտիվների աշխատանքը գնահատելիս հաշվի առնել պետական պլանների լարվածությունը, աճի տեմպերը, արտադրական գործունեության վերջնական արդյունքները, կարողությունների և բնակարանային ու կուլտուր-կենցաղային նշանակություն ունեցող օբյեկտների կոմպլեքսային գործարկումը, դաստիարակչական աշխատանքի վիճակը, հարաճուն արդյունքով սոցիալիստական պարտավորությունների կատարումը տարվա և հնգամյակի սկզբից։

Կատարելագործել մրցության մասնակիցների նյութական ու բարոյական խթանման սիստեմը։ Նյութական խրախուսման ֆոնդի և աշխատավարձի ֆոնդի միջոցներն առավել լրիվ օգտագործել աշխատողներին պարգևատրելու համար՝ հաշվի առնելով սոցիալիստական մրցության արդյունքները։

Օպերատիվություն ապահովել մրցության արդյունքներն ամփոփելիս։

7. Սահմանել, որ սոցիալիստական մրցության հաղթողները պարգևատրվում են.

բանվորները, կոլտնտեսականները, ինժեներատեխնիկական աշխատողները, մասնագետները և ծառայողները՝ մինիստրությունների (գերատեսչությունների) ու արհմիությունների կենտկոմների պատվո դիպլոմներով և հուշանվերներով կամ դրամական մրցանակներով.

բրիգադների, տեղամասերի, օղակների, ֆերմաների, բաժանմունքների կոլեկտիվները՝ մինիստրությունների (գերատեսչությունների) ու արհմիությունների կենտկոմների հուշադրոշներով և հուշանվերներով կամ դրամական մրցանակներով.

կոմերիտական-երիտասարդական բրիգադները՝ «Հնգամյակի հերոսներ— լավագույն կոմերիտական-երիտասարդական կոլեկտիվին» փոխանցիկ կարմիր դրոշներով, դիպլոմներով և դրամական մրցանակներով.

արդյունաբերական, արտադրական, գիտաարտադրական, միջտնտեսային, ագրոարդյունաբերական և այլ միավորումների, դրանց արտադրական միավորումների, ձեռնարկությունների, կառույցների, կոլտնտեսությունների, սովխոզների, գիտահետազոտական, նախագծային, կոնստրուկտորական և այլ կազմակերպությունների ու հիմնարկությունների, բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների կոլեկտիվները՝ ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի ու ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի փոխանցիկ կարմիր դրոշներով, դիպլոմներով և դրամական մրցանակներով։ Տարվա արդյունքներին համաձայն, ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի, ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի փոխանցիկ կարմիր դրոշներով պարգևատրված և հնդիպական պլանների ու սոցիալիստական բարձր պարտավորությունների կատարման ընթացքում առավել բարձր ու կայուն արդյունքների հասած կոլեկտիվները գրանցվում են ՍՍՀՄ ժողտնտնվաճումների ցուցահանդեսի համամիութենական պատվո տախտակին.

քաղաքները, ազգային օկրուգները, քաղաքային ու գյուղական շրջանները՝ ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի և ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի փոխանցիկ կարմիր դրոշներով, դիպլոմներով և դրամական մրցանակներով.

միութենական և ինքնավար հանրապետությունները, երկրամասերն ու մարզերը՝ ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի ու ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի փոխանցիկ կարմիր դրոշներով և դիպլոմներով։

Համամիութենական սոցիալիստական մրցության արդյունքներն ամփոփել ըստ հնգամյակի յուրաքանչյուր տարվա և ըստ ամբողջ հնգամյակի։ ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի ու ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի փոխանցիկ կարմիր դրոշները առհավետ պահպանության են հանձնվում այն ձեռնարկություններին, շրջաններին, քաղաքներին, ինքնավար օկրուգներին, մարզերին, երկրամասերին ու հանրապետություններին, որոնք հնգամյակի ընթացքում ամեն տարի արժանացել են այդ պարգևներին։

8. ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի ու ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի «Տասնմեկերորդ հնգամյակում աշխատանքի բարձր արդյունավետության ու որակի համար» հուշանշան հիմնել ձեռնարկությունների, միավորումների, կառույցների, կոլտնտեսությունների, սովխոզների, գիտահետազոտական և այլ կազմակերպությունների ու հիմնարկությունների, բարձրագույն ուսումնական հաստատությունների կոլեկտիվներին պարգևատրելու համար։ Հուշանշանով պարգևատրել այն կոլեկտիվներին, որոնք աշխատանքի բարձր որակի և լավագույն ցուցանիշների են հասել տասնմեկերորդ հնգամյա պլանի առաջադրանքների կատարման գործում, բազմիցս արժանացել են ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի և ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի փոխանցիկ կարմիր դրոշների՝ համամիութենական սոցիալիստական մրցության տարեկան արդյունքների համաձայն։

Բանվորներին, կոլտնտեսականներին, ինժեներատեխնիկական աշխատողներին, մասնագետներին ու ծառայողներին պարգևատրելու համար հիմնել «Տասնմեկերորդ հնգամյակի հարվածային» միասնական ընդհանուր միութենական կրծքանշան, հուշանվերի հետ միասին այն հանձնելով աշխատանքի արդյունավետության ու որակի բարձրացման ասպարեզում բարձր արդյունքների հասնելու, առաջադրանքներն ու սոցիալիստական պարտավորությունները ժամկետից շուտ կատարելու համար։

9. 25-ի հասցնել ՍՍՀՄ այն պետական մրցանակների քանակը, որպիսիք աշխատանքում և գիտատեխնիկական ստեղծագործության մեջ ակնառու նվաճումների համար շնորհվում են սոցիալիստական մրցության առաջավորներին՝ բանվորներին, կոլտնտեսականներին, ինժեներատեխնիկական աշխատողներին ու մասնագետներին։

Համաձայնել՝

ՀԱՄԿԽ-ի առաջարկությանը՝ աշխատանքի ականավոր վետերանների անվան սովետական արհմիությունների մրցանակներ հիմնելու մասին՝ ըստ ժողովրդական տնտեսության ճյուղերի, արտադրության այն առաջավորներին շնորհելու համար, որոնք սոցիալիստական մրցության մեջ հասել են բարձր արդյունքների. համամիութենական սոցիալիստական մրցության հաղթողներին խրախուսելու համար Սովետական Միության և արտասահմանյան երկրների տարեկան 120 հազար արտոնյալ տուրիստական ուղեգրեր հատկացնելու մասին.

ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի առաջարկությանը՝ սոցիալիստական մրցության մեջ բարձր արդյունքների հասած կոմերիտական-երիտասարդական կոլեկտիվներին և արտադրության երիտասարդ աշխատողներին լենինյան կոմերիտմիության մրցանակներ շնորհելու մասին. արտադրության առաջավորներին «Տասնմեկերորդ հնգամյակի երիտասարդ գվարդիական» կրծքանշանով պարգևատրելու մասին և սոցիալիստական մրցության հաղթողների համար սովետական ժողովրդի հեղափոխական, մարտական ու աշխատանքային փառքի վայրերով և եղբայրական սոցիալիստական երկրներում ուղևորություն կատարելու համար տարեկան 30 հազար արտոնյալ տուրիստական ուղեգրեր հատկացնելու մասին։

10. Կուսակցական, սովետական, արհմիութենական, կոմերիտական և տնտեսական մարմիններին՝ անշեղորեն կենսագործել սոցիալիստական մրցության կազմակերպման լենինյան սկզբունքները՝ հրապարակայնությունը, արդյունքների համեմատումը և առաջավոր փորձի գործնական կրկնության հնարավորությունը։

Հասնել մրցության հաղթողների փորձի լայն տարածման, բարելավել այդ փորձի ցուցադրումը ՍՍՀՄ ժողտնտնվաճումների ցուցահանդեսի ճյուղային տաղավարներում, դրա ուսումնասիրումը առաջավոր փորձի դպրոցներում, տնտեսագիտական ուսուցման սիստեմում, կոմունիստական աշխատանքի դըպրոցներում, ժողովրդական համալսարաններում։

Պրակտիկա դարձնել ձեռնարկությունների ու կազմակերպությունների ղեկավարների, կուսակցական, արհմիութենական ու կոմերիտական աշխատողների սեմինարների անցկացումը՝ փոխանցիկ կարմիր դրոշներով պարգևատրված կոլեկտիվների բազայի վրա։

Մեծացնել գաղափարադաստիարակչական աշխատանքի, պրոպագանդայի ու ագիտացիայի դերը սոցիալիստական մրցության արդյունավետության ապահովման, այդ մրցության մասնակիցների արտադրական ու հասարակական ակտիվության բարձրացման գործում։ Մասսայական ինֆորմացիայի ու պրոպագանդայի միջոցների հնարավորությունները առավել լրիվ օգտագործել արժեքավոր նախաձեռնությունները լայնորեն տարածելու և արմատավորելու համար, մրցության հաղթողների կողմից բարձր արդյունքների հասնելու ուղիները, մեթոդները համակողմանիորեն ցույց տալու համար։

ՍՍՀՄ հրատպետկոմին, քաղհրատին, արհհրատին, «Պլակատ» և «Երիտասարդ գվարդիա» հրատարակչություններին, ՍՍՀՄ պետկինոյին՝ պլաններում նախատեսել այնպիսի գրքերի, պլակատների լույսընծայում, այնպիսի վավերագրական ու գեղարվեստական ֆիլմերի նկարահանում, որոնք խորապես բացահայտեն առաջավորների փորձը, մրցությունը, աշխատանքի նկատմամբ կոմունիստական վերաբերմունքի շարժումը զարգացնելու հրատապ պրոբլեմները։ Պրակտիկա դարձնել կենտրոնական ու տեղական թերթերում սոցիալիստական մրցությանը նվիրված հատուկ էջերի հրապարակումը, ինչպես նաև «Սոցիալիստական մրցության օրագիր» հեռուստառադիոհաղորդումները։

11. Մինիստրություններին, գերատեսչություններին՝ արհմիությունների կենտկոմների հետ համատեղ մշակել և ՍՍՀՄ աշխպետկոմի ու ՀԱՄԿԽ-ի հետ համաձայնեցնելով հաստատել տասնմեկերորդ հնգամյակի համամիութենական սոցիալիստական մրցության պայմանները ճյուղերում։

ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեն, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհուրդը, ՀԱՄԿԽ-ն և ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմը հաստատ վստահություն են հայտնում, որ բանվորներն ու կոլտնտեսականները, ինժեներատեխնիկական ու գիտական աշխատողները, արդյունաբերության, գյուղատնտեսության, շինարարության, տրանսպորտի և ժողովրդական տնտեսության մյուս ճյուղերի բոլոր աշխատավորները է՛լ ավելի լայնորեն կծավալեն համամիութենական սոցիալիստական մրցությունը տասնմեկերորդ հնգամյակի առաջադրանքները հաջողությամբ կատարելու և գերակատարելու համար, կապահովեն ՍՄԿԿ XXVI համագումարի պատմական որոշումների կենսագործումը։

ԵՐԵՎԱՆԻ ՄԵՏՐՈՊՈԼԻՏԵՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ԳԾԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻՆ

Թանկագին ընկերնե՛ր։

Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության Կենտրոնական կոմիտեն շնորհավորում է ձեզ Երևանի մետրոպոլիտենի առաջին գծի կառուցումն ավարտելու առթիվ։

Երևան քաղաքում՝ Անդրկովկասի արդյունաբերական և կուլտուրական խոշոր կենտրոններից մեկում մետրոպոլիտենի կառուցումը մեծ ավանդ է Հայկական ՍՍՀ-ի մայրաքաղաքի տրանսպորտային ցանցի զարգացման գործում։ Ինժեներաերկրաբանական բարդ պայմաններում դուք կատարել եք մեծ ծավալի աշխատանքներ, ճարտարապետագեղարվեստական բարձր մակարդակով՝ ազգային ճարտարապետության լավագույն նվաճումների օգտագործմամբ ստեղծել եք մետրոպոլիտենի կայարանները և մյուս ինժեներային կառուցվածքները։ Մետրոյի առաջին գծի գործարկման շնորհիվ բարենպաստ պայմաններ են ստեղծվում բնակչությանը հասարակական տրանսպորտի արագընթաց և հարմարավետ տեսակով սպասարկելու համար։ Դա սովետական մարդկանց բարեկեցության բարձրացման նկատմամբ կոմունիստական կուսակցության և կառավարության մշտական հոգատարության վառ վկայությունն է։

Ձեր բերված հաջողությունները ձեր անձնվեր աշխատանքի, հանրապետության շատ կոլեկտիվների և մեր երկրի այլ քաղաքների մետրոշինարարների մեծ օգնության, կուսակցական, արհմիութենական և կոմերիտական կազմակերպությունների կազմակերպչական ու քաղաքական նպատակասլաց աշխատանքի արգասիքն են։

Հաստատ վստահություն եմ հայտնում, որ դուք ոգեշնչված կաշխատեք ՍՄԿԿ XXVI համագումարի պատմական որոշումների կենսագործման համար, հաջողությամբ կկատարեք 1981 թվականի և ամբողջությամբ վերցրած տասնմեկերորդ հնգամյակի առաջադրանքները։

Ձե՛զ, թանկագին ընկերնե՛ր, մաղթում եմ քաջառողջություն և երջանկություն։

Լ. ԲՐԵԺՆԵՎ

ԱՐՓԱ-ՍԵՎԱՆ ԹՈՒՆԵԼԻ ՀՈՐԱՏԱՆՑՈՂՆԵՐԻՆ, ՇԻՆԱՐԱՐՆԵՐԻՆ, ՄՈՆՏԱԺՈՂՆԵՐԻՆ, ՆԱԽԱԳԾՈՂՆԵՐԻՆ, ԿԱՌՈՒՅՑԻ ԲՈԼՈՐ ՄԱՍՆԱԿԻՑՆԵՐԻՆ

Թանկագի՛ն ընկերներ:

ՍՄԿԿ Կենտրոնական կոմիտեում խորին գոհունակության զգացումով ընդունվեց Արփա գետի ջրերը դեպի Սևանա լիճ շուռ տալու համար 48 կիլոմետրանոց եզակի թունելի կառուցումն ավարտելու մասին հաղորդումը: Ընդունեցեք սրտագին շնորհավորանքներ աշխատանքային այդ ակնառու հաղթանակի առթիվ:

Դեպի Սևան ջրի հոսքափոխման իրականացումը ժողովրդատնտեսական և էկոլոգիական պրոբլեմների կոմպլեքսային լուծման լավ օրինակ է: Դա հնարավորություն կընձեռի ո՛չ միայն պահպանել հրաշալի լիճը, այլև ապահովել էլեկտրաէներգիայի կայուն արտադրությունը հիդրոէլեկտրակայանների Սևան—Հրազդան կասկադում, բարձրացնել մերձակա ոռոգիչ սիստեմների ջրապահովվածությունը, բարելավել հանրապետության աշխատավորների կենսապայմանները:

Բարձրաբերձ լեռների ընդերքով ջրի ճանապարհը բացած ձեր հերոսական աշխատանքը առհավետ կմնա մարդկանց երախտապարտ հիշողության մեջ, որպես մեր ժամանակի հիասքանչ մեծագործություն:

Ձեռք բերված հաջողությունը հնարավոր դարձավ կառույցի հիրավի ժողովրդական բնույթի, բոլոր միութենական հանրապետությունների բանվորների ու մասնագետների անխախտ բարեկամության և եղբայրական փոխօգնության, Հայաստանի կուսակցական կազմակերպության նպատակասլաց գործունեության շնորհիվ:

Վստահ եմ, որ թունելի շինարարների համախմբված բազմազգ կոլեկտիվը կբազմապատկի իր փառավոր ավանդույթները տասնմեկերորդ հնգամյակի առաջադրանքները կատարելիս, արժանի ավանդ կներդնի ՍՄԿԿ XXVI համագումարի որոշումների իրականացման գործում:

Ձեզ, թանկագին ընկերներ, մաղթում եմ քաջառողջություն և երջանկություն:

Լ. ԲՐԵԺՆԵՎ

ՍՏԵՂԾԱՐԱՐ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԾՐԱԳԻՐ

ՍՄԿԿ XXVI ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ պատմական նոր փուլ հանդիսացավ կոմունիզմի կառուցման ճանապարհին և այն սովետական մարդկանց մտքերի վրա ներգործեց որպես ստեղծագործության և խաղաղության ոգևորիչ ծրագիր: Այն մեր կուսակցության և ժողովրդի կյանքում դարձավ նոր հորիզոններ նվաճելու ուղենիշ, միջազգային նշանակություն ունեցող իրադարձություն:

Համագումարը, որի աշխատանքում նոր ուժով դրսևորվեց կոմունիստական շինարարության մեջ սովետական ժողովրդի կատարած սխրանքների վեհությունը, վերստին հավաստեց, թե ինչպիսի հետևողականությամբ է ՍՄԿԿ-ն կենսագործում լենինյան գաղափարները, շարունակում Հոկտեմբերի վեհ գործը:

Ողջ սովետական ժողովրդի ավանդարդի՝ Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության՝ ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևի գլխավորած Կենտրոնական կոմիտեի անդուլ գործունեությունը տոգորված է ժողովրդի բարեկեցության բարձրացման, աշխարհում կայուն խաղաղության պահպանման հոգսով:

Ամեն ինչ հանուն մարդու, ամեն ինչ մարդու բարօրության համար՝ ծրագրային այս անփոփոխ նպատակակետը եղել և մնում է մեր կուսակցության քաղաքականության խարիսխը: Սկզբունք, որի նկրտումը XXVI համագումարի ընդունած «ՍՍՀՄ տնտեսական ու սոցիալական զարգացման 1981—1985 թվականների և մինչև 1990 թվականն ընկած ժամանակաշրջանի հիմնական ուղղությունների» անշեղ իրագործումն է:

ՍՄԿԿ XXIV համագումարի հաստատած խաղաղության լենինյան ծրագիրը, որը հետագա զարգացում ստացավ կուսակցության XXV և XXVI համագումարների փաստաթղթերում, հնարավորություն ընձեռեց սովետական մարդկանց հայրենանվեր աշխատանքով բազմապատկելու երկրի հզորությունը, նոր հասումներ ձեռք բերելու կոմունիզմի նյութատեխնիկական բազայի կառուցման բոլոր ասպարեզներում:

Այդ համագումարներում սահմանվեց նաև կուսակցության մյուս հետևողական կուրսը— ժողովրդի բարեկեցության հետագա բարձրացումը՝ ժողովրդական տնտեսության հետագա զարգացման, ազգային հարստության նշանակալի մեծացման, երկրի արտադրական և գիտատեխնիկական պոտենցիալի հետագա ամրապնդման ուղիով:

Կուսակցության տնտեսական ստրատեգիան արդի փուլում սահմանում է տնտեսության ինտենսիվ զարգացում, երկրի արտադրական պոտենցիալի առավել ռացիոնալ օգտագործում, ռեսուրսների խնայողության խստագույն ռեժիմի կիրառում, աշխատանքի արդյունավետության բարձրացում և արտադրանքի որակի բարելավում:

Կուսակցության համագումարի այս դրույթը լիովին վերաբերում է նաև մեր հանրապետությանը, որն ունի արտադրական, գիտատեխնիկական ծանրակշիռ

պոտենցիալ և այդ հիման վրա պետք է ապահովվի աշխատանքային ռեսուրսների օգտագործման արդյունավետությունը, ծավալների աճը, իրականացվի մետաղի, էլեկտրաէներգիայի, վառելիքի խնայողության նպատակասլաց ծրագիր։

Ութսունական թվականներին մեր տնտեսության զարգացման հիմնական նկրտումը էկոնոմիկայի վարումն է ինտենսիվ զարգացման հունով։ Այդ նշանակում է աշխատանքի արտադրողականության անշեղ բարձրացման ապահովում, որի առաջին նախապայմանը գիտատեխնիկական առաջընթացի առավել արագացումն է՝ նոր տեխնիկայի ու տեխնոլոգիայի ներդրումը, ամեն նորի աջակցությունը, ձեռքի աշխատանքի հնարավորին չափ կրճատումը, աշխատատար պրոցեսների մեքենայացումը։

Մյուս նախապայմանը պլանավորման, տնտեսական մեխանիզմի կատարելագործումն է, սոցիալիստական մրցության գործարար ծավալումը, աշխատավորների աշխատանքային և քաղաքական ակտիվության հար բարձրացումը։ Շատ էական է նաև արտադրանքի որակի հարատև բարելավումը։

Կուսակցության XXVI համագումարը խնդիր դրեց աշխատավորական կոլեկտիվների, կուսակցական կազմակերպությունների, կառավարման, պլանավորման բոլոր օղակների ջանքերը նպատակամղել արտադրանքի որակի բարձրացմանը։ Երբեք, ոչ մի դեպքում պլանների քանակական կատարումը չպետք է վնասի որակին։ ՍՄԿԿ XXVI համագումարն առաջադրեց տրանսպորտի արմատական բարելավման խնդիրը, որը պետք է բավարարի ժողովրդական տնտեսության և բնակչության պահանջմունքները։ Տրանսպորտային պրոբլեմների լուծումը հանրապետությունում պայմանավորված է երկարաժամկետ կոմպլեքսային ծրագրի հստակ իրականացմամբ։ Այս հնգամյակում հարկավոր է հուժկու թափով առաջ մղել հանրապետության ժողտնտեսության արմատական խնդիրներից մեկի՝ Իջևան—Հրազդան երկաթուղու կառույցի ավարտի, հարցը, որը խոշոր նշանակություն ունի Հայաստանի առաջընթացի համար։ Դա պետք է լինի հարվածային շինարարություն։

Ուրախալի է, որ քաղաքային տրանսպորտի հոգսերն զգալիորեն թեթևացան Երևանի մետրոպոլիտենի առաջին հերթի շահագործման սկզբնավորմամբ։ Բայց երևանյան մետրոպոլիտենը հանրապետության համար շատ ավելի էական նշանակություն ունի, քան որպես սոսկ փոխադրամիջոց։ Դա առաջին հերթին նշանակում էր ստեղծագործ աշխատանքի հաղթահանդես, մեր կուսակցության՝ ժողովրդի նկատմամբ ունեցած հոգատարության նոր արտահայտություն։

Միաժամանակ դա ժողովուրդների եղբայրական բարեկամության և փոխօգնության վառ առհավատչյան է։ Մետրոպոլիտենի կառուցումն ասես դրդեց մարդկանց արժույթների վերագնահատում կատարել։ Հիրավի, դա երբեմնի կավաշեն Երևանից մինչև միլիոնանոց մայրաքաղաքի ստորգետնյա կապույտ գնացքների սրընթաց երթն է, որը կուսակցության լենինյան ազգային քաղաքականության, ժողովուրդների բարեկամության արգասավետության փայլուն ապացույցներից մեկն է։ Ակներև է, որ մեր մետրոպոլիտենը դարձավ նաև բանվորական կամքի և արիության թրծման դպրոց այն հազարավոր երիտասարդների համար, ովքեր անդամագրվեցին նրա ինտերնացիոնալ կոլեկտիվին։ Այստեղ, երևանյան մետրոյում առաջին անգամ գերազանցվեցին ռեկորդները, գրվեցին աշխատանքային փառքի ու խիզախման հիանալի էջեր, եղբայրական բարեկամությունը նոր իմաստ ու բովանդակություն ստացավ հաղթահարված յուրաքանչյուր մետրի, նվաճված յուրաքանչյուր բարձունքի համար։

Տասնմեկերորդ հնգամյակի սկիզբը հանրապետության աշխատավորության կյանքում նշանավորվեց մի այլ բերկրալի իրադարձությամբ։ Ավարտվեց աշխարհում եզակի կառույց՝ Արփա—Սևան թունելը։ Այսուհետ և ընդմիշտ լեռնային գետի մաքուր կոհակներն ավելի հուժկու են դարձնելու Սևան թագուհու զարկերակի տրոփը, նրա կենսատու ծփանքը։ Այդ հիասքանչ կառույցը վերստին բացահայտում է, թե որքա՜ն անսպառ է սովետական հասարակարգի արարչագործ ուժը, նրա լենինյան դաշնադրության իմաստալի կորովը։ Համաժողովրդական Արփա—Սևանը արդեն երգ է ու կինոնկար, ժողովրդի կենսախնդության աղբյուր։ Այն մարդկանց մղում է անձնվիրության ու զոհողության, նրանց

դաստիարակում է հայրենասիրության և ինտերնացիոնալիզմի, պատվի ու պարտքի բարձր զգացմամբ։ Այդ իրադարձությունների առթիվ հանրապետության աշխատավորությանը, բոլոր կոմունիստներին ջերմորեն շնորհավորեց ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար, ՍՍՀՄ Գերագույն սովետի նախագահության նախագահ ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևը։

Այս իրադարձությունները հաջորդեցին կուսակցության XXVI համագումարին։ Նույն օրերին Հայաստանին հանձնվեց հինգերորդ փոխանցիկ կարմիր դրոշը տասներորդ հնգամյակի վերջին տարում և ողջ հնգամյակում ձեռք բերված մեծ հաջողությունների համար։ Այս ամենն աշխատանքային և քաղաքական հզոր վերելք առաջացրին հանրապետությունում՝ նոր, տասնմեկերորդ հնգամյակը ևս կարմրադրոշ դարձնելու հիմքերը դնելու համար։

Ժողովրդի բարեկեցության բարձրացման նոր ծրագիրը, որն առաջադրեց կուսակցության համագումարն առաջիկա տասնամյակի համար, հսկայական է իր մասշտաբով ու նշանակությամբ։

Տասնմեկերորդ հնգամյակի համար մշակվում է պարենային ծրագիր, որը նախատեսում է բնակչությանը առաջին հերթին ապահովել գյուղատնտեսական մթերքներով։ Գյուղատնտեսության հետագա վերելքի համար վիթխարի ջանքեր են գործադրվել վերջին տարիներին։ Հաջողությամբ իրականացվում է գյուղատնտեսության ինտենսիվ վարման, մթերքների ավելացման կուսակցության կուրսը։ ՍՄԿԿ XXVI համագումարը նոր խնդիրներ առաջադրեց՝ հսկայական կապիտալ ներդրումները, որոնք կատարվել են գյուղատնտեսության զարգացման համար, պետք է փոխհատուցվեն առաջիկա տարիներին։

Հանրապետությունում, չնայած ձեռք բերված հաջողություններին, այդ իմաստով դեռևս լիարժեք չեն օգտագործվում գյուղատնտեսական արտադրության ինտենսիվացման ռեզերվները, մի շարք տնտեսություններում դեռևս ցածր է անասնապահության մթերատվությունը և գյուղատնտեսական կուլտուրաների բերքատվությունը, վատ են օգտագործվում տեխնիկան, հողը, ջուրը և այլն։

Այս հնգամյակում հանրապետության գյուղի աշխատավորների առջև ծառանում են առաջին հերթին անասնապահական մթերքների արտադրության արագ վերելքի ապահովման խնդիրները։ Բնականաբար, համասարաչափ պետք է զարգանան նաև մյուս ճյուղերը, մասնավորապես պետք է ավելացնել հացահատիկի, կարտոֆիլի, բանջարեղենի, շաքարի ճակնդեղի, խաղողի և այլ մթերքների արտադրությունը։

Եվ այդ ամենին ձեռնամուխ պետք է լինել այժմվանից։ Տասնմեկերորդ հնգամյակի առաջին գարնան քննաշրջանը գյուղատնտեսության աշխատողների գալիք հաջողությունների հիմնական գրավականն է։ Կուսակցական կազմակերպությունները պարտավոր են գյուղատնտեսության մթերքների արտադրության ավելացման հարցերը համարել իրենց առաջնահերթ գործը։

ՍՄԿԿ XXVI համագումարը լուրջ խնդիրներ դրեց ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերի աշխատողների առջև՝ հենվելով աշխատավորների բարձր գիտակցականության ու նախաձեռնության վրա։ Հանրապետության կուսակցական կազմակերպությունները պետք է օգտագործեն մասսաների աշխատանքային ու քաղաքական խանդավառությունը, նրանց ջանքերը նպատակամղեն կուսակցության XXVI համագումարի որոշումների հաջող կենսագործմանը։

Սերտ է սովետական ժողովրդի և լենինյան կուսակցության միասնությունը։ Կուսակցության ղեկավարությամբ մեր բազմազգ ժողովուրդը օրավուր բազմապատկում է հայրենիքի փառքը, աշխատում նրա առավել հզորության, տնտեսական և հանրային կյանքի, հոգևոր կուլտուրայի բարգավաճման համար։

Մեր երկրում ամուր են բանվոր դասակարգի, կոլտնտեսային գյուղացիության և ժողովրդական մտավորականության դաշինքը, սովետական ժողովուրդների եղբայրական բարեկամությունը։ Այդ ամենն իր վառ արտահայտությունը գտավ համագումարում, որը մի անգամ ևս ցուցադրեց մեր հասարակության սոցիալ-քաղաքական և գաղափարական կուռ միասնությունը։ Եվ օրինաչափ է, որ սովետական ժողովուրդը, լիովին հավանություն տալով ՍՄԿԿ վարած ներ-

քին ու արտաքին քաղաքականությանը, առավել խանդավառությամբ ձեռնամուխ եղավ ՍՄԿԿ XXVI համագումարի մշակած ծրագրերի իրականացմանը:

Երկրի առջև ծառացած, կուսակցության համագումարի առաջադրած վիթխարի խնդիրների լուծումը սովետական մարդկանցից պահանջում է բարձր գիտակցականություն, գաղափարական խոր համոզվածություն, քաղաքական հասունություն, կարգապահություն ու կազմակերպվածություն: Նպատակը խորապես գիտակցող սովետական մարդը միայն կարող է իրավամբ լինել կոմունիստական շինարարության առաջամարտիկ, որը պատրաստ է ներդնելու իր ողջ ուժերն ու գիտելիքները կուսակցության սոցիալ-տնտեսական, քաղաքական խնդիրների լուծման համար:

Ահա թե ինչու նորից ու նորից առաջին պլան է մղվում նոր մարդու դաստիարակության , գաղափարախոսական ողջ աշխատանքի կատարելագործման հարցը: Ինչպես միշտ, այժմ էլ գաղափարական, բարոյաքաղաքական, դաստիարակչական աշխատանքի արդյունավետությունը գնահատելիս, առաջին հերթին, պետք է նկատի առնել, թե այն որքանով է նպաստել կուսակցության առաջադրած վեհ խնդիրների կենսագործմանը:

Կոմունիստական հասարակական հարաբերությունների առավել կատարելագործում, սոցիալական առաջընթացի հրատապ պրոբլեմների լուծման համար աշխատավորների գործարար մոբիլիզացում, մարդկանց՝ մարքս-լենինյան աշխարհայացքով, աշխատանքի նկատմամբ կոմունիստական վերաբերմունքի, կոմունիստական բարոյականության բարձր իդեալների ոգով անդուլ դաստիարակում— ահա մոտավորապես այն հիմնական խնդիրները, որոնց կենսագործմանը պետք է նպաստեն գաղափարախոսական ճակատամասի բոլոր մարդիկ՝ պրոպագանդիստները, դասախոսները, մասսայական ինֆորմացիայի բոլոր աշխատողները:

ՍՄԿԿ XXIV, XXV, XXVI համագումարներում պատշաճ խորությամբ արծարծվեց կուսակցության գործունեության ոլորտում գաղափարախոսական, բարոյաքաղաքական, դաստիարակչական աշխատանքների կատարելագործման հարցը: Գաղափարախոսական, բարոյաքաղաքական, դաստիարակչական աշխատանքների հետագա բարելավման երկարաժամկետ ծրագիր է պարունակում ՍՄԿԿ Կենտկոմի 1979 թ. ապրիլի 26-ի հայտնի որոշումը:

ՍՄԿԿ XXVI համագումարում կուսակցության Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Լ. Ի. Բրեժնևը այդ որոշման առթիվ ասաց. «Ըստ էության խոսքը վերաբերում է գաղափարախոսական աշխատանքի շատ տեղամասերի ու ոլորտների վերակառուցմանը: Այո՛, ես չսխալվեցի, հենց վերակառուցմանը: Հարկավոր է հասնել այն բանին, որ այդ աշխատանքի բովանդակությունը դառնա ավելի հրատապ, իսկ ձևերը համապատասխանեն սովետական մարդկանց պահանջներին ու հարցումներին»:

Հասուն սոցիալիզմի պայմաններում զգալիորեն փոխվել է սովետական մարդը, որն ավելի է զարգացած, ավելի հարուստ է գիտելիքներով, այլ են նաև նրա հոգևոր պահանջմունքները: Ահա թե ինչու, բնականաբար, պետք է փոխվեն գաղափարախոսական աշխատանքների ձևերն ու մեթոդները, բարձրանա նրա որակական մակարդակը:

ՍՄԿԿ XXVI համագումարը կուսակցական կազմակերպությունների, պրոպագանդիստների և առհասարակ գաղափարախոսական կադրերի ուշադրությունը սևեռեց այն բանի վրա, որ մեր գաղափարախոսական պայքարը հարկ է մղել գիտաքաղաքական բարձր մակարդակով, հարձակողական բնույթով՝ զոդված տնտեսական ու քաղաքական մեր հրատապ խնդիրների գործնական լուծման բոլոր պրակտիկ օղակների գործունեության հետ:

Համագումարում որոշակիորեն շեշտվեց, որ դեռևս լիակատար չափով չեն օգտագործվում մեր պրոպագանդայի ու ագիտացիայի բոլոր միջոցներն ու հնարավորությունները, որ գաղափարադաստիարակչական աշխատանքներում հաճախ շրջանցվում են սուր թեմաները, որ պրոպագանդան ու ագիտացիան պետք է վարվեն աշխույժ, հետաքրքրական մեթոդով, առանց շաբլոնի ու սերտած ֆրազների:

Կուսակցությունը նոր, վիթխարի քայլ է կատարում հասուն սոցիալիզմի առաջընթացի ապահովման ճանապարհին, և մեր առջև հրամայաբար ծառանում է կուսակցական կազմակերպությունների գաղափարադաստիարակչական աշխատանքների ողջ զինանոցի մշտապես կատարելագործման խնդիրը:

Օգնել սովետական մարդուն խորապես տիրապետելու Վ. Ի. Լենինի տեսական ժառանգությանը, մարքս-լենինյան անհաղթ գաղափարախոսությանը: Ամենայն խորությամբ ուսումնասիրել ու ըմբռնել ՍՄԿԿ XXVI համագումարի փաստաթղթերն ու կուսակցության ծրագրային որոշումները, դաստիարակել գաղափարապես համոզված ու կայուն մարտիկներ, որոնք ունեն կերպավորված աշխարհայացք, մարքս-լենինյան հաստատուն համոզմունքներ, որոնք կօգնեն մարդկանց ապրել անբասիր ու իմաստալից կյանքով: Ահա թե ինչին պետք է ուղղված լինեն գաղափարախոսական ճակատի աշխատողների ջանքերը:

Հաշվետու լինել կուսակցությանն ու ժողովրդին, խորապես տիրապետել մարքս-լենինյան տեսությանը՝ ամեն օր այն շաղկապելով մարդկանց առօրյա գործունեության հետ, նրանց համակել ու զինել կոմունիստական կուսակցության ու սովետական ժողովրդի հեղափոխական, մարտական և աշխատանքային ավանդույթներով: Անհաշտ լինել դասակարգային թշնամիների ու նրանց գաղափարախոսության նկատմամբ: Ոչ մի պահ չմոռանալ, որ կուսակցության այս պահանջը աշխատավորության կոմունիստական դաստիարակության բաղկացուցիչ մասն է:

Աշխատավորության գաղափարական-քաղաքական դաստիարակության կարևոր օղակը քաղաքական ուսուցումն է. կոմունիստներին, բոլոր քաղաքացիներին մարքս-լենինյան աշխարհայացքով զինելը:

Ինչպես ՍՄԿԿ XXVI համագումարում ասաց ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևը. «Կուսակցական լուսավորության մեջ գլխավոր հարցը, թերևս, նրա արդյունավետությունն է: Ինչի՞ ենք մենք ուզում հասնել: Մենք ուզում ենք, որ կուսակցության քաղաքականությունը միաձուլվի մասսաների գործունեության հետ, որ կուսակցական լուսավորությունը մարդկանց սովորեցնի, Վ. Ի. Լենինի բառերով ասած՝ «գործել այնպես, ինչպես իրոք այդ պահանջում է կոմունիզմը»:

Ամբողջ քաղաքական-մասսայական բազմաբովանդակ աշխատանքը պետք է նպատակաուղղված լինի, ծառայի գլխավոր խնդրին՝ սովետական մարդկանց մեջ կուսակցության գործին, կոմունիզմի գործին անսահմանորեն նվիրվածության, հայրենասիրության, ինտերնացիոնալիզմի դաստիարակությանը, արթնացնի բարձր բարոյական զգացումներ՝ առավելագույնս օգտակար լինել հասարակությանը:

«Կուսակցության հեղափոխական տեսության, քաղաքականության իմացությունը սովետական մարդկանց մեջ պետք է վերածվի կոմունիզմին խորթ հայացքների դեմ պայքարող կայուն մարտիկի համոզմունքի, նրա ակտիվ կենսադիրքորոշման, դառնա գործողության ուղեցույց զարգացած սոցիալիզմի հրատապ պրոբլեմների լուծման համար», նշված է ՍՄԿԿ Կենտկոմի որոշման մեջ:

Հանրապետությունում աշխատավորության քաղաքական, գաղափարական դաստիարակության հարցերը դրված են ամուր հիմքերի վրա: Աշխատավորության աշխատանքային դաստիարակության, աշխատանքային ակտիվության բարձրացումն անխզելիորեն կապված է քաղաքական ակտիվության հետ: Մեր պրոպագանդան և ագիտացիան հակված են դեպի կոնկրետությունն ու գործարարությունը, ամեն նորի պաշտպանությունը: Քաղաքական ուսուցման սիստեմում հազարավոր պրոպագանդիստներ առաջնորդվում են ուսուցման պրոցեսը կյանքի հետ, տնտեսական ու քաղաքական խնդիրների լուծման հետ կապելու մեթոդով: Եվ այդ ամենն օրգանապես շաղկապված պրոցես է, երբ գիտելիքները դառնում են համոզմունք, պրակտիկ գործ: Այս հիմնարար գործոնից ելնելով՝ գաղափարական-դաստիարակչական աշխատանքի կատարելագործումը համարվում է որպես համակուսակցական գործ: Յուրաքանչյուր կոմունիստ իր աշխատանքում պետք է լինի կուսակցության գաղափարախոսը, նրա ծրագրերի ու դարակազմիկ գործերի պրոպագանդիստը:

Աշխատավորության կոմունիստական դաստիարակության գործում հան-

րապետության կուսակցական կազմակերպությունները հաշվի են առնում ժամանակակից կյանքի բարդ պրոցեսները՝ բացառելով շաբլոնն ու մակերեսայնությունը, հինն ու քարացածը։ Քաղաքական-մասսայական աշխատանքներում արմատավորվում են հասարակական-քաղաքական ընթերցումները, գիտագործնական կոնֆերանսները, միասնական քաղօրերը։ Այստեղ պատշաճ մակարդակով քննարկվում են կուսակցության տեսության ու քաղաքականության, երկրի էկոնոմիկայի, համաշխարհային մասշտաբով գաղափարախոսական պայքարի հանգուցային պրոբլեմները։

Կուսակցության արդի պահանջներից ելնելով՝ պետք է մեծ ուշադրություն հատկացնել մարդկանց դաստիարակությանը աշխատավորական կոլեկտիվներում, որտեղ բուն արտադրապրոցեսում, սոցիալիստական մրցության ընթացքում զարգանում և բյուրեղանում է աշխատավորների գիտակցությունը, այն բանի գիտակցումը, որ հաջողությունը ձեռք է բերվում ընդհանուր գործի նկատմամբ հոգատարության և ուշադրության, ընկերականության ու փոխօգնության միջոցով։

Քաղաքական-մասսայական աշխատանքը կոչված է նաև ամրապնդելու կազմակերպվածությունն ու կարգապահությունը աշխատավորական կոլեկտիվներում, խորացնելու հանձնարարված գործի նկատմամբ պատասխանատվության զգացումը, հոգատարությունը սոցիալիստական սեփականության պահպանության համար, խնայողության ռեժիմի խստագույն կիրառումը, պայքարը վատնումների, չարաշահումների, մեր կյանքին խորթ երևույթների դեմ։

Նրանք, ովքեր զբաղվում են գաղափարական աշխատանքով, պետք է մարդկանց ասեն ճշմարտությունը, խորապես իրազեկ լինեն նրանց տրամադրություններին, հույզերին ու խնդիրներին։ Եվ ինչպես շեշտել է Լ. Ի. Բրեժնևը, «Մարդկանց հետ պետք է խոսել պարզ, հստակ ու գործնական, իսկ ելույթները պետք է լինեն հետաքրքրական, բովանդակալից, հստակ պատասխան տան առաջադրված հարցերին»։

Ահա թե ինչու մեր օրերում լուրջ պահանջներ են առաջադրվում պրոպագանդիստներին, որոնք եղել և մնում են գաղափարական աշխատանքի կենտրոնական դեմքերը։ Պրոպագանդիստական աշխատանքի բարձր արդյունավետությունը պայմանավորված է իր իսկ պրոպագանդիստի ջանքերով, վարպետությամբ, նրա խոսքի հմայքով, այն բանով, թե նա ինչպես է նպատակաուղղում աշխատավորների ուժերն իրենց առջև ծառացած խնդիրները կենսագործելու համար, ինչպես է նրանց հաղորդում իր խոր գիտելիքները, բարձր կուլտուրան, կոմունիստական աներեր համոզվածությունը։ Պրոպագանդիստի գլխավոր գործն է՝ խորապես պրոպագանդել մարքսիզմ-լենինիզմը, ցույց տալ կոմունիստական իդեալների վեհությունը, սոցիալիզմի առավելությունները, սովետական դեմոկրատիայի հումանիզմը, ՍՄԿԿ-ի հսկայածավալ գործունեությունը՝ ժողովրդի նյութական բարեկեցության բարձրացման, խաղաղության ամրապնդման բնագավառում։

Առաջնահերթ խնդիր պետք է համարել նոր մարդու ձևավորման գործում ամբողջ կուսակցության, գաղափարախոսական, քաղաքական-դաստիարակչական աշխատանքների դերի բարձրացումը և այն համարել կոմունիզմի կառուցման գլխավոր պայմաններից մեկը։

Այժմ պրոպագանդիստների առաջնահերթ խնդիրն է՝ սեմինարներում, առհասարակ ուսուցման ողջ համակարգում ապահովել ՍՄԿԿ XXVI համագումարի փաստաթղթերի, Լ. Ի. Բրեժնևի զեկուցման դրույթների խոր ուսումնասիրումը՝ ելնելով տվյալ ձեռնարկության, կոլեկտիվի առջև ծառացած կոնկրետ խնդիրներից։

Հարկ է աշխատավորական կոլեկտիվներում, կուսակցական-քաղաքական ուսուցման, տնտեսագիտական կրթության սիստեմում ողջ ագիտացիոն-մասսայական աշխատանքը նպատակաուղղել՝ համոզիչ ու բովանդակալից զրույցներում ցուցադրելու զարգացած սոցիալիզմի ձեռքբերումները, սովետական պետության ներքին ու արտաքին քաղաքականության, ՍՄԿԿ խաղաղության

պատմական նշանակությունը։ Պետք է կարողանալ կոնկ-
ծրագրի խոշորագույն պատմական նշանակությունը։ Պետք է կարողանալ կոնկ-
րետ փաստերով ներկայացնել սովետական ապրելակերպի առավելություննե-
րը, մեր տնտեսական և կուլտուրական հասումները, պարզաբանել, թե այդ աս-
պարեզում ինչ խնդիրներ են լուծվելու առաջիկա տարիներին, ինչպես է կուսակ-
ցությունը հոգ տանում սովետական դեմոկրատիայի խորացման, սովետական
պետության ամրապնդման մասին։
ՍՄԿԿ XXVI համագումարում ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևն ասաց. «Սովետական
մարդը բարեխիղճ աշխատավոր է, քաղաքական բարձր կուլտուրայի տեր անձ-
նավորություն, հայրենասեր ու ինտերնացիոնալիստ։ Նա դաստիարակված է
կուսակցության, երկրի հերոսական պատմության, մեր ամբողջ հասարակարգի
կողմից։ Նա ապրում է նոր աշխարհ ստեղծողի լիարյուն կյանքով»։ Վերջին տա-
րիներին հանրապետությունում ձեռք բերված սոցիալ-տնտեսական հասում-
ները վառ վկայությունն են մարդկանց ակտիվ կենսադիրքորոշման, քաղաքա-
ցիականության, աշխատանքի հանդեպ կոմունիստական վերաբերմունքի, կո-
լեկտիվի հաջողությունների ու դեռևս չլուծված հարցերի նկատմամբ ունեցած
հոգատարության։
Կուսակցական կազմակերպությունները ամենայն պատասխանատվու-
թյամբ են վարում սովետական մարդկանց կոմունիստական դաստիարակու-
թյան գործը, մտիկից խորամուխ են լինում գաղափարական-քաղաքական աշ-
խատանքի բովանդակության մեջ, ղեկավարում գաղափարական հիմնարկու-
թյունների աշխատանքը։ Կուսակցական կազմակերպությունների կատարած
քաղաքական-դաստիարակչական աշխատանքի արդյունավետությունը կոնկ-
րետ արտահայտվեց հանրապետության աշխատավորության կողմից տասնե-
րորդ հնգամյակի ընթացքում ձեռք բերած հասումներում։ Աշխատանքային այն
կոլեկտիվներում, որտեղ լավ է քաղաքական-դաստիարակչական աշխատանք-
ների վիճակը և տիրում է բարոյաքաղաքական առողջ մթնոլորտ, այնտեղ մեծ
են հաջողությունները պետական պլանների կատարման ասպարեզում, բարձր
է աշխատավորների ակտիվության աճը։
Իսկ այնտեղ, որտեղ բացակայում է ստեղծագործական մոտեցումը, տի-
րում են աշխատանքի հնացած ձևերն ու շաբլոնը, բնականաբար պատշաճ
բարձրության վրա չէ գաղափարաքաղաքական աշխատանքը և տիրում է ան-
տարբերության, անհոգության վիճակ, մեծ վնաս է հասցվում աշխատանքային,
գաղափարական դաստիարակության գործին։
Քաղաքական-դաստիարակչական աշխատանքի հետ սերտորեն կապված է
մարդկանց աշխատանքային դաստիարակությունը, իսկ այդպիսի դաստիարա-
կության իսկական դպրոց է սոցիալիստական մրցությունը, որը հանրապետու-
թյունում լայնորեն ծավալվեց ՍՄԿԿ XXVI համագումարի պատվին։ Սո-
ցիալիստական մրցության ծավալումը կուսակցական կազմակերպությունների
ամենօրյա ուշադրության կենտրոնում է։ Անհրաժեշտ է առաջիկայում ևս ամե-
նուր արմատավորել այն, նրանում ընդգրկել ձեռնարկությունների, տնտեսու-
թյունների կոլեկտիվների բոլոր անդամներին, պայքարել մրցության հրապա-
րակայնության, կոնկրետության, խթանման նոր ձևերի կիրառման համար։
Անհրաժեշտ է բարելավել մրցության գործնականությունն ու կազմակերպումը,
այն նպատակաուղղել ժողովրդատնտեսական պլանների անթերի կատարմանը,
աշխատավորներին համակել աշխատանքի հանդեպ կոմունիստական վերա-
բերմունքով։ ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի և Համ-
ԼԿԵՄ Կենտկոմի վերջերս ընդունած «Տասնմեկերորդ հնգամյակի առաջադրանք-
ները հաջողությամբ կատարելու և գերակատարելու համամիութենական սո-
ցիալիստական մրցության մասին» որոշման մեջ հատկապես շեշտվեց, որ կու-
սակցական կազմակերպությունների պարտքն է՝ օգտագործելով մասսաների
աշխատանքային ու քաղաքական բարձր ակտիվությունը, խանդավառությունը,
սոցիալիստական մրցությունը նպատակամղել կուսակցության XXVI համա-
գումարում ՍՄԿԿ Կենտկոմի հաշվետու զեկուցման մեջ ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևի
առաջադրած խնդիրների, համագումարի որոշումների կենսագործմանը, նոր

հնգամյակի ծրագրերի անթերի կատարմանը, սովետական մարդկանց բարեկեցության հետագա աճի ապահովմանը։

ՍՄԿԿ XXVI համագումարը սահմանել է այն կոնկրետ խնդիրները, որոնց կենսագործմանը միահամուռ ձեռնամուխ են եղել հանրապետության աշխատավորները։ Այդ խնդիրները բարդ են ու բազմազան, բայց միանգամայն ռեալ։ Ահա թե ինչու սոցիալիստական մրցության ընթացքում, ժողովրդատնտեսական զարգացման լայն ծրագրի իրականացման համար հարկ է լարել բոլոր ուժերը՝ արտադրության հետագա զարգացման, արդյունավետության բարձրացման, որակի բարելավման խնդիրները մինչև վերջ լուծելու համար։

Կուսակցության կոչը՝ աշխատել կոմունիստաբար, նշանակում է ողջ եռանդը, գիտելիքները, ստեղծագործ միտքը նվիրել աշխատանքին, յուրաքանչյուրն իր տեղամասում անթերի կատարի հնգամյակային իր առաջադրանքները։ Սոցիալիստական մրցությունում հաղթում է նա, ով աշխատում է պարտքի ու պատասխանատվության բարձր զգացումով, լիովին կատարում պետական պլանը։

Այս հնգամյակում սոցիալիստական մրցության նշանաբանն է՝ «Աշխատել արդյունավետ ու որակով»։ Իսկ դա նշանակում է՝ մրցության ընթացքում հոգատար լինել հանրային բարիքի նկատմամբ, աշխատել խնայողաբար և նվազագույն ծախսումներով հասնել շատ արդյունքների, ապահովել աշխատանքի արտադրողականության աճն ու բարելավել արտադրանքի որակը և անպայման կատարել պետական պլանը։ Սոցիալիստական մրցության ուժը նրա մասսայականության մեջ է։ Ուստի անհրաժեշտ է հասնել այն բանին, որ մրցություն ծավալվի յուրաքանչյուր աշխատանքային կոլեկտիվում՝ բրիգադներում, տեղամասերում, ֆերմաներում։

ՍՄԿԿ XXVI համագումարից հետո անցած ժամանակաշրջանում աշխատավորական շատ կոլեկտիվներում էական շտկումներ ու բարեփոխումներ եղան աշխատանքային նվաճվելիք բնագծերում։ Բացվեցին գործունեության նոր բնագավառներ, առաջ քաշվեցին ծառացած պրոբլեմների լուծման նոր ուղիներ. սա է այն հիմնականը, որ ձեռք բերվեց քաղաքական, գաղափարական-դաստիարակչական աշխատանքների շնորհիվ, կուսակցական կազմակերպությունների ակտիվ գործունեության շնորհիվ։ Ակտիվորեն մասնակցելով տասնմեկերորդ հնգամյակը ժամկետից շուտ կատարելու համար ծավալված սոցիալիստական մրցությանը՝ պետք է մշտապես որոնել արտադրության արդյունավետության բարձրացման նոր ուղիներ, հաստատակամորեն պայքարել գիտատեխնիկական առաջընթացի զարգացման համար, ձգտել դառնալ կոմունիստական աշխատանքի հարվածայիններ— ահա թե ինչի վրա պետք է բևեռել ուշադրությունը։

ՍՄԿԿ XXVI համագումարը խնդիր առաջադրեց ավելի բարելավել սովետական մարդկանց դաստիարակությունը սոցիալիստական հայրենասիրության, ժողովուրդների եղբայրական բարեկամության, պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի ոգով։ Հանրապետության աշխատավորները հպարտորեն են շարունակում ազգերի բարեկամության լենինյան ավանդույթները։ Կուսակցական կազմակերպություններն այդ գործում ուսանելի և դրական փորձ են կուտակել՝ այդ աշխատանքներում հենվելով մարքսիզմ-լենինիզմի գաղափարների կենսական արմատների վրա։ Միասնություն, փոխօգնություն, բարեկամություն, առաջընթաց— ահա այն հարաբերությունները, որ հատուկ են եղբայրական հանրապետությունների աշխատանքային պրակտիկային։

Հայաստանի կոմկուսի XXVII համագումարում նշվեց այն խոշոր ձեռքբերումները, որոնց հասել են սկզբնական կուսակցական կազմակերպությունները հանրապետության աշխատավորության ինտերնացիոնալ դաստիարակության գործում։ Այդ առումով հսկայական նշանակություն ունեն Հայաստանի, Վրաստանի, Ադրբեջանի և Ռոստովի մարզի աշխատավորական կոլեկտիվների միջև ծավալված գործարար սոցիալիստական մրցությունը, գաղափարական համատեղ միջոցառումների անցկացումը։ Լայնորեն նշվում են եղբայրական հանրապետությունների ազգային տարելիցները, մեծ տեղ է տրվում փոխայցելություններին, ինտերնացիոնալ բարեկամության երեկոներին, համատեղ աշխա-

տանքին՝ երկրի խոշորագույն կառույցներում, որտեղ քաղաքացիության բարձր գաղափարների հետ միասին ծնվում են նաև բարեկամության և եղբայրության միանգամայն նոր երանգներ։

Գաղափարաքաղաքական, դաստիարակչական աշխատանքի հիմնական բովանդակությունը ժողովուրդների լենինյան բարեկամության ըստ ամենայնի ամրապնդումն է, երիտասարդ սերնդի դաստիարակումը ինտերնացիոնալ բարեկամության վեհ զգացմունքերով ու գաղափարներով, մեծագույն սիրով ռուս մեծ ժողովրդի, եղբայրական մյուս ժողովուրդների նկատմամբ։

Անհրաժեշտ է նկատի առնել, որ մեր գաղափարական թշնամիները, բուրժուական ողջ պրոպագանդան, համաշխարհային մասշտաբով դասակարգային հակամարտությունների սրման ժամանակակից պայմաններում, լարում են իրենց բոլոր ուժերն ազդելու սովետական մարդկանց գիտակցության վրա, թունավորելով նրանց շովինիզմի ու նացիոնալիզմի, գաղափարական արժույթների վերագնահատման, եսամոլության թույնով։ Այս ամենից ելնելով՝ պետք է ակտիվորեն օգտագործել պրոպագանդայի բոլոր ձևերն ու մեթոդները բուրժուական գաղափարախոսության և բարոյականության ամեն մի դրսևորման դեմ. այդ պայքարին հաղորդել հարձակողական բնույթ, հակապրոպագանդա մղել բարձր մակարդակով՝ այդ գործում ընդգրկելով ողջ գաղափարական ակտիվը։

Հարկավոր է հաշվի առնել բուրժուական գաղափարական ներթափանցման խիստ քողարկված ու նուրբ եղանակները, որոնք անընդհատ փոփոխվում են աշխարհում տեղի ունեցող նոր պրոցեսներին զուգընթաց։ Ուստի պետք է արագորեն արձագանքել կյանքի փոխակերպվող պահանջներին, ավելի կատարելագործել գաղափարական աշխատանքը։ Միաժամանակ պետք է ուժեղացնել պայքարը քաղաքական-դաստիարակչական աշխատանքների բարելավմանը խոչընդոտող բոլոր տեսակի երևույթների դեմ։

Այն նոր խնդիրները, որ կուսակցության XXVI համագումարը դրել է պրոպագանդիստական կադրերի, մասսայական ինֆորմացիայի, կուլտուր-լուսավորական հիմնարկությունների առջև, պահանջում են դաստիարակչական աշխատանքի արմատական կատարելագործում, տեխնիկական զինանոցի ավելի արդյունավետ օգտագործում։

ՍՄԿԿ XXVI համագումարը վերստին շեշտեց լենինյան այն միտքը, որ մասսայական ինֆորմացիայի միջոցները, մամուլը, հեռուստատեսությունը, ռադիոն գաղափարական հզոր զենք են մասսաների կոմունիստական դաստիարակության, նրանց ուժերը կազմակերպելու և մոբիլիզացնելու, կուսակցության վիթխարի ծրագրերը իրականացնելու համար։

Կոմունիստական շինարարության մասշտաբային խնդիրները զարգացած սոցիալիզմի պայմաններում պահանջում են, որպեսզի կուսակցության համագումարի որոշումները յուրացնի յուրաքանչյուր կոմունիստ, յուրաքանչյուր աշխատավոր, և դա կոնկրետ փաստերով, այդ փաստերի խոր իմացությամբ, գործնականությամբ, կուսակցական կրքոտությամբ։ Լինել հետևողական, արձագանքել կյանքի հրատապ պրոբլեմներին, տիրապետել խոսքի մոբիլիզացնող ուժին— ահա ժուռնալիստական կադրերին առաջադրվող այն խնդիրները, որոնց լուծման գործում խոշոր ու պատվաբեր է լրագրողի դերը։

Բարձր քաղաքացիականություն, կուսակցականություն, անհաշտվողականություն թերությունների հանդեպ, ակտիվ դիրքորոշում առաջացած պրոբլեմների լուծման գործում, կյանքի, իրադարձության խոր իմացություն, կրքոտ վերլուծություն— ահա այն էականը, որ XXVI համագումարը բանաձևեց որպես սովետական գրականության ու արվեստի հիմնական խնդիրներ։ Ապրել ժողովրդի շահերով, ծառայել կոմունիստական բարձր իդեալներին, ունենալ հստակ դիրքորոշում՝ հանուն աշխատավոր, կոմունիզմ կառուցող մարդու, հանուն նրա երջանկության։ Գեղարվեստական ստեղծագործության գնահատման չափանիշը սովետական իրականությունում եղել ու շարունակում է մնալ այն, թե ինչքանով է արվեստի գործը ծառայում կոմունիստական հասարակարգի մարդու

դաստիարակությանը, կոմունիզմ կառուցողի կերպարի խոր, ճշմարտացի կերտմանը, կոմունիզմի պրոգրեսիվ երթի հաջողությանը։

Մարքս-լենինյան տեսության, ՍՄԿԿ ողջ գործունեության, քաղաքականության իմացությունը պետք է դառնա սովետական յուրաքանչյուր մարդու համոզմունքը։ Անհրաժեշտ է առաջադրված խնդիրների կոմպլեքսային լուծման համար կենտրոնացնել կուսակցական, սովետական, հասարակական կազմակերպությունների ողջ աշխատանքը, գործնականում ապահովելով յուրաքանչյուր կոմունիստի, յուրաքանչյուր աշխատավորի գաղափարական, քաղաքական, աշխատանքային ու բարոյական դաստիարակության միասնությունը։

Աշխատավորական մասսաների դաստիարակությունը կոմունիստական իդեալներին խոր նվիրվածության ոգով կուսակցական աշխատանքի կարևոր ճակատն է։ Ինչքան որ նշանակալի լինեն մեր հասումները գաղափարաքաղաքական, դաստիարակչական աշխատանքներում, այնքան հսկայական կլինեն մեր հաջողությունները Սովետական Միության կոմունիստական կուսակցության XXVI համագումարի որոշումների կենսագործման բնագավառում։

Մեր կուսակցության համաժողովը ստեղծագործ աշխատանքի նոր հորիզոններ բացեց սովետական ժողովրդի առջև։ Նրա որոշումներն ու փաստաթղթերը հիրավի պատմական ուղենիշ են 80-ական թվականների հզոր վերելքի համար, դարձել են գործողության ուղեցույց սոցիալ-տնտեսական և հասարակական-քաղաքական կյանքի բոլոր բնագավառների համար։

Ինքնին հասկանալի է, որ այսօր գաղափարախոսական ճակատի հիմնական խնդիրը՝ հանրապետության բոլոր աշխատավորների ջանքերի մոբիլիզացումն է առաջադրված վիթխարի ծրագրերի կենսագործման համար։ Ծրագրեր, որոնք նոր լույս են սփռում կոմունիզմի կառուցման ճանապարհին։

Անկասկած, ՍՄԿԿ XXVI համագումարի փաստաթղթերը, դրանց բարձր ստեղծագործական ոգին յուրաքանչյուր կուսակցական կազմակերպության և բոլոր աշխատավորական կոլեկտիվների, յուրաքանչյուր սովետական մարդու համար հզոր խթան կդառնան կոմունիստական շինարարության ասպարեզում նոր սխրանքներ կատարելու, նոր բարձունքների հասնելու համար։

ՄԵՐ ԳՈՐԾԵՐՆ ՈՒ ՀԵՌԱՆԿԱՐՆԵՐԸ

Հ. Ա. ՕՀԱՆՅԱՆ
ՀԿԿ Կիրովականի քաղկոմի առաջին քարտուղար

ՄԵԿ ԱՄԻՍ ԱՌԱՋ ավարտվեց ՍՄԿԿ XXVI համագումարը։ Ինձ ևս բախտ վիճակվեց ներկա լինել սովետական կոմունիստների մեծ համաժողովին, դառնալ մեր հայրենիքի տնտեսական և սոցիալական հետագա զարգացման հոյակապ կանխագծումների քննարկման ու հաստատման անմիջական մասնակիցը։

Համագումարն ամենայն խորությամբ ընդհանրացրեց կուսակցության, նրա լենինյան Կենտրոնական կոմիտեի ծավալած կազմակերպական, քաղաքական և գաղափարախոսական բազմաբեղուն գործունեության, ժողովրդական տնտեսության համակողմանի վերելքի գլխավոր արդյունքները, սահմանեց կուսակցության ներքին ու արտաքին քաղաքականության հիմնական խնդիրները, նշեց երկրի տնտեսական ու սոցիալական զարգացման կոնկրետ ուղիները։ «Ժողովրդական տնտեսության զարգացման արդյունքները,— ասաց ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևը ՍՄԿԿ Կենտկոմի հաշվետու զեկուցման մեջ,— համոզիչ կերպով հավաստում են կուսակցության տնտեսական ստրատեգիայի ճշտությունը։ Երկիրը էականորեն առաջ է շարժվել կոմունիզմի նյութատեխնիկական բազայի ստեղծման բոլոր ուղղություններով»։ Ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևը նշեց, որ ՍՍՀՄ տնտեսական ու սոցիալական զարգացման 1981—1985 թվականների և մինչև 1990 թվականն ընկած ժամանակամիջոցի հիմնական ուղղությունների վերաբերյալ ՍՄԿԿ Կենտկոմի նախագծում մարմնավորվել է կուսակցության տնտեսական ստրատեգիայի հաջորդայնությունը, հաշվի են առնվել այն կոնկրետ պայմանները, որոնցում զարգանալու է երկիրը։ ՍՄԿԿ XXVI համագումարը սահմանեց կուսակցության, սովետական ժողովրդի պայքարի ստրատեգիան ու տակտիկան կոմունիստական շինարարության նոր փուլում։

Կուսակցության յուրաքանչյուր համագումար հնարավորություն է ընձեռում տեսնելու և՛ անցած ուղին, և՛ գալիքի հորիզոնները։ ՍՄԿԿ XXV համագումարից հետո անցած ժամանակաշրջանում մեր երկրի ներքին և արտաքին քաղաքականության ոլորտում ձեռք բերված վիթխարի հասումները, սոցիալիստական հասարակության հարաճուն զարգացումն այդ համաժողովի կենարար գաղափարների կենսագործման արգասիք են։ Դրանք համոզիչ կերպով ցուցադրում են մեր կուսակցության, նրա Կենտրոնական կոմիտեի լենինյան գծի իմաստությունը, նրա տնտեսական ստրատեգիայի գիտական հիմնավորվածությունը։

Միութենական հանրապետությունների էկոնոմիկան ՍՍՀՄ ժողովրդական տնտեսության ամբողջական օրգանիզմի բաղկացուցիչ մասն է։ Այսօր բոլոր հիմքերն ունենք ասելու, որ մեր հանրապետության կուսակցական կազմակերպությունը ևս հաջողությամբ լուծեց ՍՄԿԿ XXV համագումարի առաջադրած քաղաքական, տնտեսական, սոցիալական ու գաղափարախոսական խնդիրները և իր արժանի ավանդը մուծեց մեր ընդհանուր առաջընթացում։ Հանրապետության էկոնոմիկայի կառուցվածքի որակական բարելավման, նրա պրոգրեսիվ ու հեռանկարային ճյուղերի զարգացման խնդիրները լուծվեցին գիտականորեն, հիմնավոր ձևով։ Այդ գործում հսկայական նշանակություն ունեցան Հայկական ՍՍՀ էկոնոմիկայի զարգացման վերաբերյալ ՍՄԿԿ Կենտկոմի և ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի՝ վերջին տարիներին ընդունած որոշումները։ Դրանք մեր հանրապետության նկատմամբ ՍՄԿԿ Կենտկոմի, սովետական կառավարու-

թյան, անձամբ ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևի վարած լենինյան ազգային քաղաքականության արտահայտությունն են և դրեցին հանրապետության սոցիալ-տնտեսական զարգացման նոր փուլի սկիզբը:

Հնգամյակի անցած տարիները հանրապետության աշխատավորների համար իրոք դարձան էկոնոմիկայի հետագա զարգացման, ժողովրդական տընտեսության բոլոր օղակների աշխատանքի արդյունավետության և որակի բարձրացման, արդյունաբերական պոտենցիալի աճի արգասավոր ժամանակաշրջան: Այսօր մենք օրինական հպարտություն ենք զգում այն բանի համար, որ մեր հանրապետությունը հինգ անգամ անընդմեջ հաղթող ճանաչվեց համամիութենական սոցիալիստական մրցությունում ու պարգևատրվեց ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի և ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի փոխանցիկ կարմիր դրոշով: Այդ հաղթանակի մեջ կա նաև Կիրովական քաղաքի կուսկազմակերպության և աշխատավորական կոլեկտիվների համեստ ներդրումը:

Քաղաքի կուսկազմակերպությունն անցած հնգամյակի տարիներին կազմակերպական և գաղափարախոսական-քաղաքական աշխատանքն ուղղել էր մի գլխավոր նպատակի՝ հետևողականորեն կենսագործել ՍՄԿԿ XXV համագումարի որոշումները, ըստ ամենայնի բարձրացնել հանրային արտադրության արդյունավետությունը և թողարկվող արտադրանքի որակը, կուսակցության XXVI համագումարը դիմավորել արժանավայել գործերով: Եվ մենք որոշակի հաջողություններ ձեռք բերեցինք մեր նախանշած նպատակին հասնելու գործում:

Քաղաքային կոմիտեն, իր գործունեությունը ծավալելիս, մեկնեց այն դրույթից, որ տնտեսական ու սոցիալական խնդիրների լուծման հաջողությունը մեծապես պայմանավորված է սկզբնական կուսկազմակերպությունների մարտունակությամբ, նրանց կազմակերպական ու քաղաքական աշխատանքի մակարդակով, յուրաքանչյուր կոմունիստի ստեղծագործական նախաձեռնությամբ և բարձր ակտիվությամբ, քաղաքի տնտեսական-հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում կուսակցական ազդեցության ուժեղացմամբ: Մենք կարողացանք որոշակիորեն բարելավել ժողովրդական տնտեսության բոլոր ճյուղերի, մեր աշխատանքի բոլոր տեղամասերի կուսակցական ղեկավարումը, բարձրացնել սկզբնական կուսկազմակերպությունների պատասխանատվությունը հիմնարկձեռնարկությունների գործերի վիճակի համար:

Այսօր քաղաքում գործում է 172 սկզբնական կուսկազմակերպություն: Նրանցում միավորված 6225 կոմունիստների 65 տոկոսն անմիջականորեն զբաղված է նյութական արտադրության ոլորտում: Վճռական տեղամասերում և, մասնավորապես, փոքրաթիվ կազմակերպություններում կուսշարքերի աճի բարելավումը, կոմունիստների ուժերի ճիշտ տեղաբաշխումը հնարավորություն ընձեռեցին կատարելագործել կուսկազմակերպությունների կառուցվածքը, բարձրացնել նրանց մարտունակությունը: Անցած հնգամյակում քաղաքի սկզբնական կուսկազմակերպությունների թիվն ավելացավ 9-ով, արտադրամասային կուսկազմակերպություններինը՝ 51-ով, կուսխմբերի թիվը հասավ 280-ի:

Մեր կուսակցական և տնտեսական ողջ աշխատանքի գլխավոր խնդիրը եղել է այն, որ յուրաքանչյուր աշխատավորական կոլեկտիվում հաստատվի ստեղծագործական մթնոլորտ, համագումարի որոշումների, հնգամյակի առաջադրանքների անթերի կատարման համաժողովրդական պայքարի իրադրություն: Դրա համար հարկ է, որ հետայսու ևս կուսկազմակերպությունները հանդես բերեն առավել ակտիվություն, միշտ գլխավորեն արտադրությունը, իսկ ղեկավար աշխատողները դրսևորեն մեծ պատասխանատվություն ու պահանջկոտություն՝ իրենց և ենթակաների նկատմամբ:

Ի դեպ, պատասխանատվությունը պետք է լինի կոնկրետ: Հարկավոր է նախապես սահմանել, թե տվյալ աշխատանքի համար ո՞վ է պատասխանատու, ի՞նչ, ե՞րբ և ինչպե՞ս է անելու: Երբ որոշումը, հանձնարարությունը հասցեագրված ու կոնկրետ են, ապա դրանով իսկ կոնկրետանում է պատասխանատվությունը, մարդու մեջ ուժեղանում է պարտքի զգացումը:

Տասներորդ հնգամյակի տարիներին քաղաքի կուսկազմակերպությունը աշխատավորության ջանքերը կենտրոնացրեց տնտեսության դինամիկ ու համամասնական զարգացման, արտադրության արդյունավետության բարձրացման, աշխատանքի արտադրողականության աճի, գիտատեխնիկական առաջընթացի արագացման, ողջ աշխատանքի որակի բարելավման վրա: Արդյունքը եղավ այն, որ Կիրովականը Վ. Ի. Լենինի ծննդյան 110-րդ տարեդարձի նախօրեին՝ ապրիլի 18-ին, զեկուցեց արդյունաբերական արտադրանքի աճի հնգամյա պլանի կատարման մասին: Ընդ որում, արտադրության ծավալի աճը կազմեց 58,2 տոկոս, հնգամյակի վերջին տարվա համար նախատեսված 48,9-ի դիմաց: Հատկանշական է, որ առավել առաջանցիկ տեմպերով զարգացան հատկապես տեխնիկական առաջընթացը պայմանավորող, ինչպես նաև ժողովրդական սպառման ապրանքների թողարկման հետ առնչվող արդյունաբերական ճյուղերը: Հնգամյակի առաջադրանքների կատարման մասին ժամկետից շուտ զեկուցեցին ավտոգենային մեքենաշինության, ճշգրիտ հաստոցների, «Ավտոմատիկա» սարքաշինական, բարձր ջերմաստիճանային տաքացուցիչների գործարանների, մորթու-մուշտակի, կոշիկի ֆաբրիկաների, կարի ու կահույքի արտադրամիավորումների, գեղարվեստական կոմբինատի կոլեկտիվները: Սոցիալիստական մրցությունում ձեռք բերած հաջողումների համար քաղաքը չորս անգամ՝ 1976, 1977, 1979 և 1980 թվականներին, արժանացավ ՍՄԿԿ Կենտկոմի, ՍՍՀՄ Մինիստրների խորհրդի, ՀԱՄԿԽ-ի և ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի փոխանցիկ կարմիր դրոշին:

Կուսակցությունը միշտ էլ բարձր է գնահատել այն դերը, որ սոցիալիստական մրցությունը խաղում է ժողովրդատնտեսական խնդիրների լուծման և մարդկանց դաստիարակության գործում: ՍՄԿԿ XXVI համագումարն այն համարեց որպես մասսաների ստեղծագործություն, որն իր բուն էությամբ հիմնըված է մարդկանց բարձր գիտակցականության, ոգևորության ու նախաձեռնության վրա: «Հենց այդ նախաձեռնությունն է օգնում բացահայտելու և գործողության մեջ դնելու արտադրության ռեզերվները, բարձրացնելու աշխատանքի արդյունավետությունն ու որակը»— ասաց ընկ. Լ. Ի. Բրեժնևը ՍՄԿԿ XXVI համագումարում:

Տասներորդ հնգամյակի տարիներին մեր քաղաքի արդյունաբերական ձեռնարկություններում և շինարարական կազմակերպություններում ծնունդ են առել մի շարք հայրենասիրական նախաձեռնություններ, որոնք արժանացել են կուսքաղկոմի բյուրոյի հավանությանը և լայն արձագանք գտել ու արմատավորվել աշխատանքային կոլեկտիվներում: Բյուրոյում գործարար կերպով քըննարկել ենք Ստ. Շահումյանի անվան կարի արտադրամիավորման՝ «Տասներորդ հնգամյակը՝ չորս տարում», ճշգրիտ հաստոցների գործարանի՝ «Առաքումը՝ ժամանակին, համաչափ, որակով», Կամոյի անվան տրիկոտաժի արտադրամիավորման՝ կարի № 1 արտադրամասի Վարսիկ Ասատրյանի՝ «Տասներորդ հնգամյակը՝ 10 ամիս շուտ», բարձր ջերմաստիճանային տաքացուցիչների գործարանների և կոշիկի ֆաբրիկայի կոլեկտիվների արտադրության արդյունավետության բարձրացմանը նվիրված նախաձեռնությունները: Կարևորն այն է, որ դրանք տեխնիկական ու տնտեսական առումով հիմնավորված են եղել և, բնականաբար, լավ արդյունքներ են տվել: Մեզ համար ելակետ է կուսակցության այն պահանջը, որ արտադրության վերելքին նպաստող ոչ մի օգտավետ նախաձեռնություն չպետք է մնա անարձագանք:

Այսպիսով, սոցիալիստական մրցության արդյունավետ կազմակերպումը, հայրենասիրական նախաձեռնությունների և առաջավոր փորձի լայն արմատավորումը մեծապես խթանում են արտադրության աճը, նպաստում տնտեսական և սոցիալական խնդիրների ճիշտ լուծմանը, բանվորների ու ծառայողների ակտիվության բարձրացմանը:

Մարդկանց գիտակցականության աճն ու ստեղծագործական նախաձեռնության զարգացումը արտադրանքի որակի բարձրացման կարևոր գործոններ են: Եվ եթե այսօր կիրովականյան մակնիշով թողարկվող շատ արտադրատեսակներ լայն ընդունելություն են գտել մեր երկրի տարբեր շրջաններում և ար-

տասահմանյան մի շարք երկրներում, ապա այդ հաջողության մեջ հսկայական դեր են խաղացել սոցմրցման ճիշտ կազմակերպումը, աշխատավորական կոլեկտիվների ու արտադրության առաջամարտիկների նախաձեռնությունները:

Արտադրանքի որակի բարձրացման համար տարվող մեր աշխատանքի բարելավմանը մեծապես նպաստեց Հայաստանի կոմկուսի Կենտկոմի՝ արտադրանքի որակի կառավարման հանրապետական կոմպլեքսային համակարգի ստեղծման մասին որոշումը: Այդ որոշման հիման վրա մենք մշակեցինք որակի կառավարման կոմպլեքսային համակարգի ներդրման սկզբունքները և ստեղծեցինք կոորդինացիոն խորհուրդ, որն իր 13 սեկցիաների միջոցով կոորդինացնում է գիտատեխնիկական առաջընթացի արագացման նպատակով քաղաքի արդյունաբերական ձեռնարկություններում տարվող ողջ աշխատանքը:

Որակի կառավարման կոմպլեքսային համակարգն արդեն ներդրվել է քաղաքի 13 արդյունաբերական ձեռնարկություններում, որտեղ պետական որականիշով թողարկվող արտադրանքի տեսակարար կշիռը կազմում է ընդհանուր արտադրանքի ծավալի 62,5 տոկոսը: Այդ համակարգի ներդրումից տարեկան ստացվում է 1,5 միլիոն ռուբլու տնտեսական պայմանական օգուտ: Այժմ հետևողական աշխատանք է տարվում այդ համակարգը բոլոր ձեռնարկություններում ներդնելու համար:

Քաղաքի կուսկազմակերպությունները խնդիր են դրել կոլեկտիվների առջև՝ յուրաքանչյուր ձեռնարկությունում հասնել տվյալ ճյուղում որակի բարձրացման ասպարեզում ձեռք բերված ամենաբարձր ցուցանիշին: «Կիրովականյան արտադրանքը պետք է թողարկվի ժամանակակից լավագույն ստանդարտների մակարդակով»— այս է մեր նշանաբանը: Դրան հասնելու համար սկզբնական կուսկազմակերպությունները, տնտեսական ղեկավարները, ինժեներատեխնիկական աշխատողները պլանավորված կերպով զբաղվում են արտադրության տեխնիկական կատարելագործման և կուլտուրայի բարձրացման, թողարկվող արտադրանքի բարելավումն ապահովող գիտական մշակումների արմատավորման հարցերով:

Վատն այն է, սակայն, որ քաղաքի առանձին ձեռնարկությունների (մանվածքային ֆաբրիկա, շինբանվածքների և մսի կոմբինատներ, գարեջրի և ոչ ալկոհոլային խմիչքների, հացի գործարաններ) կուսակցական, արհմիութենական, կոմերիտական կազմակերպությունները և տնտեսական ղեկավարները կոմպլեքսային մոտեցում չեն ցուցաբերում արտադրանքի և ամբողջ աշխատանքի որակի բարելավման նկատմամբ: Երբեմն որականիշի համար պլանավորում են ոչ թե հիմնական, այլ երկրորդական արտադրանքը, որի հետևանքով բարձր կատեգորիայի արտադրատեսակների քանակը թեև ավելանում է, բայց դրանց տեսակարար կշիռը արտադրանքի ընդհանուր ծավալում չնչին է լինում:

Մեկ ուրիշ կարևոր խնդիր: Տասներորդ հնգամյակի բոլոր տարիներին քաղաքի արդյունաբերությունը կատարել է արտադրության արդյունավետության գլխավոր ցուցանիշի՝ աշխատանքի արտադրողականության աճի պլանը: Ընդ որում, 1980 թ., 1975 թ. համեմատությամբ, մեկ բանվորի աշխատանքի արտադրողականությունը բարձրացել է 25 տոկոսով և հնգամյակում դրա հաշվին ստացվել է արդյունաբերական արտադրանքի հավելումի ավելի քան 58,6 տոկոսը:

Քաղաքի էկոնոմիկայի զարգացման և սոցիալական խնդիրների լուծման ասպարեզում հաջողություններն ավելի ծանրակշիռ կլինեին, եթե բոլոր ձեռնարկությունների ղեկավարներն ու կուսկազմակերպությունները հետևողականորեն զբաղվեին առկա հնարավորությունների և արտադրության ներքին ռեզերվների լիովին օգտագործման հարցերով, գործնական և հաստատակամ պայքար մղեին թերացողների և թերությունների դեմ, ըստ ամենայնի ամրապնդեին աշխատանքային ու արտադրական կարգապահությունը, սկզբունքային պահանջկոտություն ցուցաբերեին կադրերի նկատմամբ:

Այդ խնդիրները արծարծվեցին կուսքաղկոմի վերջերս տեղի ունեցած պլենումում, որը նվիրված էր նոր՝ տասնմեկերորդ հնգամյակի տնտեսական ու սոցիալական ծրագրի քննարկմանը: Պլենումը մշակեց արտադրության նկատմամբ կուսակցական ղեկավարման գործնական միջոցառումներ և սկզբնական կուսկազմակերպություններից ու տնտեսական ղեկավարներից պահանջեց արմատապես բարելավել արտադրության կուսակցական ղեկավարումը, մոբիլիզացնել բոլոր հնարավորություններն ու ռեզերվներն առաջիկա տարիներին քաղաքի արդյունաբերության առջև ծառացած խնդիրները հաջողությամբ լուծելու համար:

Ութսունական թվականներին կոմունիստական կուսակցությունը հետևողականորեն կշարունակի իրականացնել իր տնտեսական ստրատեգիան, որի գերագույն նպատակը ժողովրդի կյանքի նյութական ու կուլտուրական մակարդակի անշեղ վերելքն է, անհատի համակողմանի զարգացման լավագույն պայմանների ստեղծումը: Այդ երկարաժամկետ խնդիրների լուծման որոշիչ փուլ է տասնմեկերորդ հնգամյակը: Վերջինիս գլխավոր խնդիրն է՝ ապահովել սովետական մարդկանց բարեկեցության աճը ժողովրդական տնտեսության համակողմանի զարգացման, գիտատեխնիկական առաջընթացն արագացնելու, էկոնոմիկան զարգացման ինտենսիվ ուղու վրա փոխադրելու, երկրի արտադրական պոտենցիալն ավելի ռացիոնալ օգտագործելու, ռեսուրսների բոլոր տեսակներն ըստ ամենայնի խնայելու և աշխատանքի որակը բարելավելու հիման վրա:

Համանման տնտեսական և սոցիալական խնդիրներ են լուծվելու նաև Կիրովական քաղաքում: Ի դեպ, տասներորդ հնգամյակում մեզ մոտ արտադրության աճի առավել բարձր տեմպեր ապահովեցին մեքենաշինական և թեթև արդյունաբերության ձեռնարկությունները: Այդ տենդենցը կպահպանվի նաև տասնմեկերորդ հնգամյակում: Քաղաքի արդյունաբերական արտադրության ծավալը նոր հնգամյակում կմեծանա 33 տոկոսով, այդ թվում քիմիական արդյունաբերությանը՝ 15,3, մեքենաշինությանը՝ 70,3, թեթև արդյունաբերությանը՝ 21,8 տոկոսով: Այս բնագծերին կհասնենք արդյունաբերական ձեռնարկությունների տեխնիկական զինվածության ուժեղացման, մեքենասարքավորումների կարողությունների և աշխատաժամանակի առավել արդյունավետ օգտագործման, արտադրության մեջ գիտատեխնիկական նվաճումների արմատավորման ժամկետների կրճատման միջոցով:

Մեր քիմիական գործարանում վերացվում են շրջակա միջավայրի համար վնասակար մի քանի արտադրություններ: Այդ գործարանում առաջիկա տարիներին կվերակառուցվեն և կընդլայնվեն կորունդի ու բյուրեղների արտադրությունները, մասնավորապես հնգամյակի վերջին տարում կավարտվի կորունդի նոր հզորության գործարկումը: Դրանով էապես կմեծանա Կիրովականի՝ որպես կորունդի թողարկման կենտրոնի, դերը: Ձեռնարկությունում լայն միջոցառումներ են իրականացվելու շրջակա միջավայրի պաշտպանության նպատակով: Դրա համար հատկացվել են 12,2 միլիոն ռուբլու կապիտալ ներդրումներ: Նախատեսվում է 1983 թ. կազմակերպել մելամինի, ցիանուրաթթվի արտադրությունից առաջացած կեղտաջրերի վերամշակումը, հաջորդ տարվանից կատարելագործել ազոտի արտադրությունը, տեղակայել հեռացող գազերի որսման հարմարանք:

ՍՍՀՄ տնտեսական և սոցիալական զարգացման հիմնական ուղղություններով նախատեսվում է նոր հնգամյակում Սովետական Հայաստանում մեծացնել ռադիոտեխնիկական և էլեկտրոնային արդյունաբերության, սարքաշինության և հաստոցաշինության տեսակարար կշիռը: Այս գործում զգալի ներդրում կանեն նաև մեր քաղաքի մեքենաշինական ձեռնարկությունները: Եթե Միության մասշտաբով նախորդ հնգամյակի համեմատությամբ մեքենաշինության արտադրանքի աճը նախատեսված է 1,4 անգամ, ապա մեզ մոտ այն կկազմի 1,7 անգամ: Ընդ որում, հնգամյակի վերջում մեզ մոտ մեքենաշինության բաժինը քաղաքի արդյունաբերության արտադրանքի ընդհանուր ծավալում կհասնի 31,1 տոկոսի՝ 1980 թ. 23,7 տոկոսի փոխարեն: Այն կդառնա քաղաքի արդյունաբերության դեմքը որոշող ճյուղերից մեկը: Նախատեսվում է ընթացիկ հնգամյակում կառուցել և գործարկել մեքենաշինական երկու նոր գործարան: Նոր կարողություններ կգործարկվեն «Ավտոմատիկա» ինքնուրույն կոնստրուկտորա-

կան բյուրոյի փորձնական, «Ավտոմատիկա» սարքաշինական, ճշգրիտ հաստոցների, լուսատեխնիկական, ավտոգենային մեքենաշինության գործարաններում։ Մեքենաշինական ձեռնարկություններում զգալի աշխատանք կկատարվի արտադրության տեխնիկական վերազինման ու առաջընթացի ապահովման, ժամանակակից պահանջները բավարարող և միջազգային ստանդարտին համապատասխանող արտադրատեսակների արտադրության յուրացման և թողարկման ասպարեզում։ Առաջիկա հինգ տարում կյուրացվի մեծ քանակությամբ ավտոգենային սարքավորումների և լուսատեխնիկական սարքերի արտադրությունը։ «Ավտոմատիկա» գործարանում նշանակալիորեն կընդլայնվի վերլուծական սարքերի, ճշգրիտ հաստոցների գործարանում՝ թվածրագրային կառավարման հաստոցների արտադրությունը։

Տասնմեկերորդ հնգամյակում էապես կզարգանա թեթև արդյունաբերությունը։ Այդ ճյուղի արտադրանքի ծավալը 1985 թ., նախորդ հնգամյակի վերջին տարվա համեմատությամբ, կաճի 36 միլիոն ռուբլով։ Տրիկոտաժի արտադրական միավորումում կգործարկվի նոր, հզոր մասնաշենք, իսկ կարի արտադրական միավորման գլխամասային ձեռնարկության համար Բաղում թաղամասում կկառուցվի հինգ հազար աշխատատեղով նոր ֆաբրիկա։ Գեղարվեստական կոմբինատում, արտադրական նոր մասնաշենքի կառուցմամբ, արտադրության ծավալը կաճի 26 տոկոսով։

ՍՄԿԿ XXVI համագումարի հաստատած հիմնական ուղղությունները բովանդակում են այն բոլոր միջոցառումները, որոնք նպատակելու են աշխատավորական կոլեկտիվների սոցիալական զարգացմանը, սովետական մարդկանց նյութական բարեկեցության բարելավմանը, կուլտուրական մակարդակի բարձրացմանն ու հոգևոր աշխարհի հարստացմանը։ Հնգամյա պլանով նախատեսվում է քաղաքում ընդլայնել կրթական, մշակութային և առողջապահական օջախների ցանցը, կառուցել դպրոցական ու նախադպրոցական հիմնարկություններ, բնակչության բազմաբնույթ սպասարկման ծառայությունների շենքեր։ Կպահպանվեն բնակարանային շինարարության ներկայիս տեմպերը։ Քաղաքում ծնունդ կառնեն նոր բնակելի թաղամասեր։ Խոշոր միջոցներ կհատկացվեն շրջակա միջավայրի մաքրության, հանգստի գոտիների ընդլայնման, ջրամատակարարման և սոցիալ-կուլտուրական այլ նպատակների համար։ Ընդհանուր առմամբ նոր հնգամյակում ժողովրդական տնտեսության մեջ կապիտալ ներդրումները կհասնեն ավելի քան 155 միլիոն ռուբլու, որը 12 տոկոսով գերազանցում է տասներորդ հնգամյակի մակարդակը։

Արդյունաբերական ձեռնարկությունների և շինարարական կազմակերպությունների սկզբնական կուսկազմակերպությունները, ՍՄԿԿ XXVI համագումարի պահանջների լույսի ներքո, լայնորեն քննարկել են նոր հնգամյակում իրենց առջև ծառացած խնդիրները և միջոցառումներ են մշակել դրանք լուծելու համար։ Համագումարի որոշումները նոր լիցք են հաղորդել աշխատավորական կոլեկտիվներին։ Ամենուրեք պատրաստակամություն են հայտնում մոբիլիզացնել բոլոր ուժերը, գործի դնել առկա հնարավորություններն ու ռեզերվները՝ նոր հնգամյակի առաջին իսկ տարվանից պետական պլաններն ու սոցիալիստական պարտավորությունները բարձր ցուցանիշներով կատարելու, արտադրության աճի նախատեսված տեմպերն ապահովելու համար։ Կարի արտադրական միավորման կոլեկտիվը, ծանոթանալով ՍՄԿԿ XXVI համագումարի արդյունքներին, հանդես եկավ «Տասնմեկերորդ հնգամյակը՝ չորս տարում» նախաձեռնությամբ։ Իսկ համագումարի պատգամավոր Գրետա Հովհաննիսյանը խոստացել է նոր հնգամյակի իր անձնական պլանը կատարել 26 ամսում։

Յուրաքանչյուր հնգամյակ, լուծելով սովետական հասարակության սոցիալ-տնտեսական և նյութատեխնիկական առաջընթացի կարևոր ու անհետաձգելի խնդիրները, պատմական ուղենիշ է դառնում մեր հասարակության հետագա զարգացման ճանապարհին։ Նոր հնգամյակը նշանակալի փուլ կդառնա մեր երկրում կոմունիստական հասարակարգի կառուցման վսեմ գործում։ Այն վերափոխումների արգասավոր ժամանակաշրջան կլինի նաև Կիրովականի համար։

ՈՒՍՈՒՑՉԻ ՎԵՀ ԿՈՉՈՒՄԸ

ԱՍՅԱ ԽԱՆԱՆՅԱՆ

ԿՈՄՈՒՆԻՍՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ և սովետական պետության մշտական հոգածության առարկան են ժողովրդական կրթության համակարգի կատարելագործումը, աճող սերնդի դաստիարակությունը։ Այդ հոգածությունը վառ կերպով դրսևորված է դպրոցի մասին ՍՄԿԿ Կենտկոմի և սովետական կառավարության որոշումներում։

Սովետական ուսուցիչների բազմահազարանոց բանակը, ոգևորված իր աշխատանքի բարձր գնահատանքով, լի է վճռականությամբ՝ բոլոր ուժերը, գիտելիքները և ուսուցման ու դաստիարակման ողջ փորձը հաղորդելու կոմունիստական հասարակարգը կառուցողների պատանի հերթափոխին։ Իրենց աշխատանքում ուսուցիչներն օգտագործում են դասավանդման նոր մեթոդներ, ջանում մշտապես կատարելագործել մանկավարժական վարպետությունը, բարձրացնել դասավանդումների, սովորողների գաղափարաքաղաքական, բարոյական և աշխատանքային դաստիարակության որակն ու արդյունավետությունը։

Մեր երկրում ավարտվել է անցումն ընդհանուր միջնակարգ պարտադիր կրթության, որը կուսակցության, սովետական ժողովրդի, սոցիալիստական հասարակարգի վիթխարի նվաճումն է։ Սովորողների ուսուցման ասպարեզում խոշոր է դպրոցական ծրագրերի, դասագրքերի ու մեթոդական ձեռնարկների դերը։ Սակայն այդ ծրագրերը տարեցտարի բարդանում են, որը երեխաներին զրկում է նրանց մանկության անբաժանելի խաղերից։ Դա վաղուց դարձել է մամուլի, ռադիոյի և հեռուստատեսության քննարկման առարկա, և պատահական չէ, որ կուսակցության XXVI համագումարում ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Լ. Ի. Բրեժնևը այդ մասին ասաց. «Դա դժվարացնում է ուսուցումը, հանգեցնում երեխաների չարդարացված գերբեռնվածության։ Լուսավորության մինիստրությունը, մանկավարժական գիտությունների ակադեմիան պետք է անհապաղ շտկեն այդ վիճակը»։

Բանն այն է, որ ծրագրերի բարդացման պայմաններում դասաժամերը մնում են նույնը, որը դժվարացնում է ո՛չ միայն սովորողների, այլև ուսուցիչների վիճակը։ Որպիսի՜ վարպետություն ու հմտություն է անհրաժեշտ ուսուցչին առաջադրած նպատակին հասնելու համար։ Սովորողների գիտական մակարդակի բարձրացման նպատակով դպրոցներում կազմակերպվում են ֆակուլտատիվ պարապմունքներ։ Սակայն այստեղ ևս ուսուցիչը կաշկանդված է պարտադիր ծրագրով, սահմանափակված են նրա ստեղծարար գործունեության հնարավորությունները։ Բարդացվել են առաջինից մինչև տասներորդ դասարանների ծրագրերը, գրեթե բոլոր առարկաների առումով։ Շատ թեմաներ (մաթեմատիկայից, ֆիզիկայից, քիմիայից) բուհերում կրկին անցնում են, որով նույնպես չի արդարացվում դպրոցների ծրագրերի բարդացումը։ Ստացվում է այնպես, որ նույնիսկ ամենատաղանդավոր աշակերտները հավասարաչափ չեն յուրացնում նյութերը բոլոր առարկաներից, և բարձր դասարաններում, երբ աշակերտն արդեն ընտրում է իր մասնագիտությունը, նա դժվարանում է լրացնել բաց թողածը, իսկ հետևանքը— մոդայիկ դարձած ռեպետիտորությունը։ Դա այնքան սովորական է դարձել, որ ծնողները ռեպետիտոր են վարձում և այն ժամանակ, երբ դրա կարիքը չկա, երբ դպրոցի ուսուցիչն իր բազմամյա աշխատանքի ընթացքում հաստատուն գիտելիքների հաղորդմամբ և մասնա-

գիտության ընտրության գործում ցուցաբերած օգնությամբ արդեն աշակերտ-
ներին պատրաստել է բուհ ընդունվելու։ Այդ արդեն վիրավորական է և՛ ուսուց-
չի, և՛ դպրոցի համար։

Ավելացնենք նաև, որ դպրոցական ծրագրերի բարդությունը չի խանգարում
աբիտուրիենտներից քննություններ ընդունող որոշ ուսուցիչների հարցեր տալու
այդ ծրագրերից դուրս ևս։ Այս անհարիրությունը նույնպես վնասում է դպրոցի
հեղինակությանը։ Կուզենայինք, որ լուսավորության և բարձրագույն ու միջնա-
կարգ մասնագիտական կրթության մինիստրությունները ընդունելության քըն-
նությունների ժամանակ խիստ հսկողություն սահմանեին պետական դպրոցա-
կան ծրագրերի պահպանման վրա։

Դպրոցական ծրագրեր կազմելու համար հրավիրվում են սովետական
մանկավարժական գիտության լավագույն ուժերը— ակադեմիկոսներ, պրոֆե-
սորներ, դոցենտներ։ Այնուամենայնիվ, ծրագրերի բարելավման համար ան-
հրաժեշտ է, որ ծրագրեր կազմողներն ավելի սերտորեն համագործակցեն դըպ-
րոցների փորձառու մանկավարժների հետ, դպրոցներում իրենք դասեր տան,
քանի որ երեխաների հետ անմիջական շփման միջոցով միայն հնարավոր կլինի
պարզել նյութի ընկալման և փոխմատուցման մակարդակը, սահմանել այն
ժամանակը, որ պետք է աշակերտին՝ դասի նախապատրաստման համար։ Հարկ
է ծրագրերը կազմել այնպես, որ ինչպես երեխաները, նույնպես և ծնողները
շաբաթվա մեջ հանգստանան երկու օր. ծնողների հետ ավելի շատ հաղոր-
դակցվելու համար։ Դա հնարավոր է։

Դպրոցում ուսուցման ընթացքում մեծ է աշխատանքային դաստիարակու-
թյան ու սովորողների մասնագիտական կողմնորոշման դերը։ Բոլորին հայտնի
է ՍՄԿԿ Կենտկոմի և ՍՍՀՄ Մինիստրների սովետի «Հանրակրթական դպրոց-
ներում սովորողների ուսուցման, դաստիարակության հետագա կատարելա-
գործման և նրանց աշխատանքի նախապատրաստելու մասին» որոշումը։ Այդ
մասին նշվել է նաև ՍՍՀՄ տնտեսական ու սոցիալական զարգացման 1981—
1985 թթ. և մինչև 1990 թվականն ընկած ժամանակաշրջանի հիմնական ուղ-
ղություններում։ Այդ կարևոր քաղաքական փաստաթղթում նշված է. «Կատա-
րելագործել միջնակարգ դպրոցներում աշխատանքի դաստիարակության ձևերն
ու մեթոդները։ Ուժեղացնել աշխատանքը պատանիների մասնագիտական
կողմնորոշման բնագավառում»։ Գիտակցելով այդ հարցի կարևորությունը՝ ժո-
ղովրդական կրթության մարմինները, մանկավարժական կոլեկտիվներն անում
են ամեն բան կուսակցության և կառավարության որոշումների կենսագործման
համար։

Մեր քաղաքի դպրոցները մեծ հաջողությունների են հասել. ստեղծվել են
լավ հագեցված աշխատանքի ուսուցման արհեստանոցներ, առարկաների ու
տեխնիկական միջոցների կաբինետներ, իրականացվում է արտադրության և
բուհերի հետ սերտ կապը։ Աշակերտներն իրենց աշխատանքային հինգերորդ
քառորդի ընթացքում հաճույքով են աշխատում հանրապետության սովխոզնե-
րում ու կոլտնտեսություններում։ Քաղաքի շատ շրջաններ ունեն իրենց կոմբի-
նատները, ուր աշակերտները փորձառու դաստիարակ-ուսուցիչների ղեկավա-
րությամբ ձեռք են բերում բանվորական մասնագիտություններ։ Սակայն բոլոր
դպրոցներում չէ, որ ստեղծված են նման պայմաններ։ Այս ասպարեզում հատ-
կապես դժվարություններ կան Սպանդարյանի անվան շրջանում, ուր դպրոցա-
կան շենքերը նեղվածք են, չկան համապատասխան արհեստանոցներ, մինչև
օրս լուծված չէ շրջանային ուսումնական կոմբինատների ստեղծման հարցը, որը
չի կարող բացասաբար չանդրադառնալ երեխաների աշխատանքային դաս-
տիարակության և մասնագիտական կողմնորոշման վրա։

Դպրոցում մասնագիտության և աշխատանքային հմտության ձեռք բեր-
մանը նպաստում է նաև սոցիալական մի շատ կարևոր պրոբլեմի լուծումը։
Հայտնի է, որ շրջանավարտների միայն մեկ-երրորդն է ընդունվում բուհ և տեխ-
նիկում։ Դժվար չէ պատկերացնել մնացածի վիճակը, որը չունի կոնկրետ աշ-
խատանքի հմտություն, ոչ մի մասնագիտություն։ Իսկ եթե նա տիրապետի

որևէ մասնագիտության, ապա վստահորեն, ինքնուրույն կյանք կմտնի և ան-
շուշտ կգտնի իր տեղը կյանքում։

Խոսելով մասնագիտության ընտրության մասին՝ ուզում եմ անդրադառնալ
մի շատ կարևոր հարցի։ Դա տղամարդ-ուսուցիչների խնդիրն է։ Այժմ, չգիտես
ինչու, երիտասարդները մտածում են, թե մանկավարժությունը կանացի գործ
է։ Ուսուցչական կոլեկտիվներում տղամարդ-ուսուցիչների սակավաթվությունը
դրա վկայությունն է։ Իսկ ինչպե՞ս է դա ազդում տղաների դաստիարակության
վրա։ Մինչև Հայրենական մեծ պատերազմը դպրոցներում ուսուցիչների մեծ
մասը, հատկապես բարձր դասարաններում, տղամարդիկ էին և ակնբախ էր,
թե դա որքան դրական է անդրադառնում տղաների վրա։ Չէ՛ որ անմիջական
շփումը պատանիներին ո՛չ միայն հնարավորություն է ընձեռում հասակակից
ընկերուհիների հետ դրսևորած իրենց վարվելակերպում վեհանձնությամբ,
ազնվությամբ ու քաջությամբ ընդօրինակելու ուսուցիչներին, այլև մղում է
նրանց՝ գնալու սիրած ուսուցչի ճանապարհով, դառնալու ուսուցիչ։ Այդ հարցը
շատ բարդ է և անմիջապես լուծել այն հնարավոր չէ. երկար ժամանակ է
պետք։ Հարկ է օգտագործել բոլոր միջոցները ներկա վիճակն աստիճանաբար
բարելավելու նպատակով. պատանիներին դաստիարակել սովետական ակա-
նավոր մանկավարժներ Մակարենկոյի, Սուխոմլինսկու և այլոց դասական օրի-
նակներով։ Պրոպագանդել առաջավոր տղամարդ-ուսուցիչների փորձը, մամուլի
ուշադրության կենտրոնում պահել նրանց, ստեղծել հեռուստատեսային հրա-
պուրիչ կինոնկարներ։ Լավ կլիներ մանկավարժական բուհ ընդունվող տղա-
աբիտուրիենտների համար ստեղծել արտոնյալ պայմաններ։

Կուզեի անդրադառնալ մի հարցի ևս։ Վերջին տարիներին սահմանվել է
բուհ ընդունվողների ատեստատների մրցույթ։ Այդ մի կողմից խթանում է
աշակերտի եռանդը։ Նա գիտե, որ իր ջանքերը կգնահատվեն բուհ ընդունվելիս
և չի խնայում իր ուժերը՝ ձեռք բերելու խոր գիտելիքներ, ստանալու բարձր
գնահատականներով ատեստատ։ Այս տեսակետից այդ լավ է։ Մյուս կողմից՝
այն նպաստում է որոշ անցանկալի երևույթների զարգացմանը, որոնք բացա-
սաբար են անդրադառնում աճող սերնդի դաստիարակության վրա։ Ասենք
ավելի պարզ. բարձր դասարանի աշակերտները, հատկապես տասներորդցի-
ները, սկսում են լարված պարապել (ինքնուրույն կամ ռեպետիտորի հետ) այն
առարկաները, որոնք նա պետք է հանձնի բուհ ընդունվելիս և, բնականաբար,
նրա ուշադրությունից դուրս են մնում «երկրորդական» առարկաները, և սկըս-
վում են մայրերի ու հայրերի արշավանքներն իրենց երեխաներին բարձր գնա-
հատականներ նշանակելու խնդիրք-պահանջներով։ Եվ ո՛չ միայն այդ... Եվ
ահա հայտնվում են չվաստակած բարձր գնահատականներ, իսկ մեր տասը
տարվա դաստիարակությունն անհետ ցնդում է ծխի քուլայի պես, փլվում է
այն շենքը, որ ուսուցիչները, չխնայելով ուժ ու առողջություն, կառուցել էին
տարիների տքնաջան աշխատանքով։ Աշակերտի պատկերացմամբ դպրոցը ո՛չ
միայն գիտության պալատ է, այլև ամենաազնիվ, նվիրական զգացմունքների
պալատ։ Այսպես են դաստիարակել մանկավարժները, և հանկարծ այն փլվում
է մեկ օրում՝ ծնողների ջանքերով, ուսուցիչների համաձայնությամբ, եթե
նույնիսկ նման ուսուցիչները սակավաթիվ են։ Այս հարցը արմատական վերա-
նայման կարիք ունի։

Ջպետք է մոռանալ սովորողների շրջանում գաղափարադաստիարակչա-
կան աշխատանքների, գիտելիքները բարոյական կատարելության զենք դարձ-
նելու խնդրի, դրանք մարդու ներդաշնակ զարգացման նպատակին ծառայեց-
նելու կարևորության մասին։ Վերջին հաշվով մանկավարժներն ու ծնողները
հավասարապես պատասխանատու են աճող սերնդին բարոյական վեհ զգա-
ցումներով համակելու համար, քանզի բոլոր վրիպումներն ու թերությունները
ապագայում բումերանգի պես դառնում են մեծահասակների դեմ։ Այդ առիթով
ավելորդ չէ հիշել Ա. Մակարենկոյի խոսքերը. «Մեր երեխաները մեր ծերու-
թյունն են։ Ճիշտ դաստիարակությունը՝ մեր երջանիկ ծերությունն է, վատ
դաստիարակությունը՝ մեր ապագա վիշտը, մեր արցունքները, մեր մեղքն են
այլոց հանդեպ, ժողովրդի հանդեպ»։

Աշակերտի ճիշտ դաստիարակության, նոր մարդու կերպավորման գործում շատ մեծ է ուսուցչի դերը, այդ աշխատանքը մանկավարժը պարտավոր է սկսել դպրոցի շեմին աշակերտի ոտք դնելուն պես, քանի որ այն ձեռք է բերվում բազմամյա, ամենօրյա տքնաջան աշխատանքով։ Յուրաքանչյուր ուսուցչի սրբազան պարտքն է աշակերտներին դաստիարակել սովետական հայրենասիրության և պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի ոգով։ Այս գործում մեզ օգնում է մեր կուսակցության ու սովետական ժողովրդի հարուստ, սխրալի պատմությունը։

Սովորողների կրթության, աշխատանքային ու բարոյական դաստիարակության գործը բարելավելու համար մանկավարժը պետք է աշխատի բարեխղճորեն, բոլորանվեր, ամենից առաջ պահանջկոտ լինի իր նկատմամբ, հարստացնի իր գիտելիքները, օգտագործի դասավանդման առաջավոր մեթոդներ և, որ գլխավորն է, համակված լինի քաղաքացիականության վեհ ոգով. աշխատանքը ժողովրդական լուսավորության ընդգստանում նաև անձնուրացություն է պահանջում։

Ինչպես ասել է ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևը. «Ոչ մի բան այնպես չի վեհացնում անհատին, ինչպես ակտիվ դիրքը կյանքում, գիտակցական վերաբերմունքը հասարակական պարտքի նկատմամբ, երբ խոսքի և գործի միասնությունը դառնում է վարքագծի ամենօրյա նորմ»։ Այս խոսքերն ամենից առաջ վերաբերում են ուսուցիչներին, որոնց դերը հույժ պատասխանատու և վճռական է նոր մարդու դաստիարակության, կերպավորման գործում։ «Այսօր գլխավորն այն է,— շեշտեց ՍՄԿԿ XXVI համագումարում ՍՄԿԿ Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևը,— որ դպրոցում բարձրացվի ուսուցման, աշխատանքային ու բարոյական դաստիարակության որակը, արմատախիլ արվի ձևականությունը ուսուցիչների և աշակերտների աշխատանքի արդյունքները գնահատելիս, գործնականում ամրապնդվի կյանքի հետ ուսման կապը, բարելավվի աշակերտների նախապատրաստումը հանրօգուտ աշխատանքին»։

Ահա ինչու այսօր առավել, քան երբևէ, անհրաժեշտ է, որ մանկավարժներն ունենան բազմակողմանի գիտելիքներ, հարուստ ներաշխարհ, ժամանակին համաքայլ ընթանալու ունակություն, վեհանձնություն, ազնվություն, հայրենասիրություն։ Ուսուցիչը պետք է օժտված լինի այս բոլոր հատկանիշներով անձնական օրինակով իր սաներին դաստիարակելու համար։ Ազնիվ, նվիրված վերաբերմունք այն գործի նկատմամբ, որը մանկավարժը դարձրել է իր կյանքի նպատակը, նվիրել իր ողջ գիտակցական կյանքը։ Այսպիսով միայն կարելի է կատարել կուսակցության ու ժողովրդի պահանջը։

ՀԵՆՐԻԿ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆ

ԽՈՍՔ XXI ԴԱՐԻ ՔԱՂԱՔԱՑՈՒՆ

1.

Քո այդ նոր դարի վեհ բարձունքներից
Լսի՛ր ինձ, եղբայր, լսի՛ր ինձ նորից,
Դու, որ մարդկային մեր նոր պատմության
Շղթայազերծված հազարամյակի
Օրերն ես հաշվում,
Դու, որ այդ հեռվում
Հասել ես արդեն բանականության,
Մարդկային սրտի, մարդկային ոգու
Կուռ դարպասներին՝ կատարյալ շքեղ,
Խորհե՞լ ես արդյոք մի պահ այն մասին,
Թե ինչպե՞ս, ինչպե՞ս
Այդ ամենը քեզ տրվեցին այսքան
Լայն ու լիաբուռ,
Թե քանի՛, քանի՛ կամուրջ ամրակուռ
Ու պատնեշներ ենք հիմնել հորդահոս
Գետերի վրա,
Որ շունչը նրանց
Լույսի վերածված փռվի, տարածվի
Հեռո՛ւ և մոտիկ ճամփեքին բոլոր,
Նոր քաղաքների երկնաքերներում,
Մեր կապո՛ւյտ, կապո՛ւյտ հեռաստաններում,
Ծովի պես ծփող արտերի վրա,
Սիրով բաբախող մարդկային ազնիվ
Սրտերի վրա։

2.

Լսի՛ր, ինձ, եղբայր, լսի՛ր, բարեկամ,
Դու գիտե՞ս արդյոք, թե քանի անգամ
Արևը ծագեց, մայր մտավ նորից,
Թե քանի՛ անգամ բարիկադներից՝
Իր ազատության տենչով տոգորված
Մարդու պայքարի,
Նրա սրտաբուխ, հզոր երգերի
Եվ անկումների հառաչը լսվեց,
Մինչև լենինյան լույսը ճառագեց
Դիրքերի վրա մեծ Հոկտեմբերի,
Որն ամենավառ և ամենազոր
Պոռթկումն էր բոլոր ժամանակների,—
Մարդկային բազում հրաբուխներով,
Հոգսերով լեցուն քսաներորդ դարի...
Այդ Հոկտեմբերն էր,
Որ նոր պատմության հիմքերը դրեց.
Հին, բազմաչարչար այս մոլորակի
Վեցերորդ մասում

Հողը՝ գյուղացուն,
Եվ գործարանը բանվորին տվեց,
Ի լուր ամենքի
Խոսեց մարդկային ձայնով իր հզոր...

3.

Եվ եթե այսօր
Դու ապրում ես, կա՛ս,
Ու հասել ես արդ կատարելության
Այդ վեհ գագաթին,
Հարցրու միայն ինքդ քո սրտին,
Եվ սիրտդ կասի՝
Իր ամենօրյա ռիթմով շիտակ,
Թե ինչպես կապույտ այս երկնքի տակ
Քե՛զ տվեց իր ծով, ազնիվ քրտինքի
Վաստակը մաքուր
Փոթորիկների ու հրդեհների
Ցոլթայից անցած մեր սովետական
Ժողովուրդը մեծ,
Որն անապատի հողմերը սանձեց,
Մտավ կիրճերը,
Արևներ հանեց գետերի վազքից,
Սերմնացանի պես շողերը նրանց
Ցանեց լեռների, դաշտերի վրա,
Թեպետ երբեմն մի կտոր հացին
Կարոտ մնալով,
Բայց հոգու ամբողջ կրակը անմար
Կոմունիստական գալիք օրերի
Ծնունդին տալով,
Մաքուր պահելով այն խիղճը, որին
Չի՛ դավաճանել և ոչ մի անգամ,
Նույնիսկ լինելու կամ չլինելու,
Իր հոգեվարքի ծանր օրերին:

4.

Չի՛ դավաճանել,
Եվ այն խոսքերը, որ քո երգերում
Հնչում են հիմա անցած-գնացած
Օրերի մասին,
Դրանք խոսքեր չեն, և բառեր չեն սոսկ,
Այլ արյա՛մբ միայն ու մաքառումով
Քանդակված տողեր,
Հզոր արևի չմարող շողեր,
Որ նվաճել ենք փոթորիկների
Արհավիրքներում...
Եվ եթե այսօր քո երակներում
Արյունն է եռում մեծ նախնիներիդ,
Ապա դա նրանց կրակն է անմար,
Հո՛ւրն է անսպառ այն քաջաբազուկ,
Այն քաջակորով կոմունիստների,
Որոնք լույսն իրենց մինչ շողը վերջին
Քեզ են նվիրել...
Ինչպես որ ինքդ ես սրբությամբ երդվել,
Հիշի՛ր դու նրանց, բացիր էջերն այն,
Որոնք պատմում են
Դեռ չտեսնված, մեծ, հայրենական

Մեր գոտեմարտի
Ու անկոտրելի մեր կամքի մասին,
Ապավինելով այն մե՛ծ հավատին,
Ու այն մե՛ծ հույսին,
Որ պիտի հաղթենք, թեկուզ մի բուռ հող
Մնացած լինի մեր ոտքերի տակ,
Երկինքը մաքուր, ջինջ ու կապուտակ
Չէ՛ր կարող անվերջ մնալ ամպերի
Երամով պատվել,
Այս հողագունդը պետք է պտտվեր
Արևի շուրջը՝ իր բնականոն
Ընթացքով միայն,
Ճակատամարտն այն,
Որ մենք տվեցինք մարդկության բախտի
Փրկության համար,
Դեռ հիշվի պիտի, հիշվի՛ դարեդար,
Եվ ճառագայթվող իր լույսը հանձնի
Նոր սերունդներին՝
Նոր արևների ծնունդի համար:

5.

Գիտեմ, դու կինոէկրաններից ես
Ճանաչում միայն քո նախնիներին,
Բայց նայի՛ր անմար կրակի տեսքով
Վառվող, բոցկլտող հուշարձաններին,
Որոնք պահում են հիշատակն անմեռ
Մեծ պատերազմի դաշտերում ընկած
Հայտնի և անհայտ քաջ զինվորների...
Հարյթ, մարմարինե այս սալի առջև
Իջի՛ր ծնկաչոք,
Գլխարկդ հանի՛ր,
Իմացիր սակայն,
Որ հարթ չի եղել ուղին այն դժվար,
Որով անցել են այդ զինվորները՝
Կոմունիստական իրենց հավատի
Երդումով հպարտ,
Հավե՛րժ մնալով քեզ նման առույգ
Ու երիտասարդ:

Այդ մարմարինե սալերի վրա
Քանի՛ մայրերի արցունք է թափվել,
Բյուրեղացել ու ձուլվել է քարին,
Կյանք տալով կարմիր ա՛յն մեխակներին,
Որ նորապսակ զույգերն են բերում,
Եվ գարնանաշունչ այդ ծաղիկներում
Տեսնում են իրենց սերը նոր ծաղկած,
Սե՛րն այն զինվորի,
Որի շուրթերից
Դեռ հազիվ էին լսվել սրտաբաց
Խոստովանության ազնիվ շշուկներ:

6.

Մե՛ծ, քսաներորդ, անհեղ դարը մեր
Հեռո՛ւ, հեռավո՛ր, դեռ չգտնված
Մոլորակների գաղտնիքը բացեց,
Ատոմը ճեղքեց
Եվ մարդկությանը տարավ նոր ուժի

Ոտնահետքերով,
Թեպետ և գիտենք՝ այդ նույն ձեռքերով,
Որով ատոմը կյանք առավ մի օր,
Քաղաքներ ընկան ու կործանվեցին,
Հիրոսիմայի արյունաթաթախ
Ա՜յն լուսաբացին,
Երբ հող ու երկինք իրար խառնվեցին,
Ծովը ծառս եղավ,
Եվ ալիքները այնպիսի՜ ուժով
Իրար զարկվեցին,
Որոնց շառաչը լսվում է նույնիսկ
Այս ժամի՜ն, այսօ՜ր,
Եվ խառնվում է բազում մայրերի
Հառաչին այն խոր,
Որից լեռներն են նույնիսկ արտասվում։

7.

Վտանգն ատոմի կախված էր, այո՜,
Մեր դարի վրա,
Մի խելացնոր կարող էր հանկարծ
Սեղմել մատնաչափ կոճակը նրա
Եվ հողագունդը խորտակել մի օր,
Գորշ ունայնության գիրկը մատնելով
Մարդկային մտքի, խղճի ու սրտի
Ստեղծած բոլոր
Ա՜յն արժեքները, որոնցով ապրում,
Որոնցով իրոք հպարտանում ենք
Ինքներս մեր մեջ,
Անապատներին տալով հարություն,—
Որպես բնության մեծ գլուխգործոց,
Որպես շնչավոր արարածների
Կատարելություն։

***

Բայց մենք բռնեցինք ձեռքերը չարի,
Որ շարունակվի պտույտն աշխարհի
Իր բնականոն ընթացքով միայն,
Մարդուն հրեղեն թևեր տվեցինք՝
Տիեզերական հեռաստաններին
Հասնելու համար,
Մեր հողագնդի լույսն ու ստվերը
Տեսնելու համար,
Ասելու համար այն խոսքը, որին
Սպասել էինք երկա՜ր, շա՜տ երկար,
Մինչ գագաթնային այն վայրկյանը գար,
Երբ մա՜րդը, մա՜րդը աստղերին հասավ,
Ու հանկարծ տեսավ
Իր երազանքի գույները բոլոր...

8.

Եվ այդ դարը նոր,
Ուր ապրում ես դու՝
Աշխարհի բոլոր կոմունիստների
Տենչանքին հասած,
Իր հոգու շռայլ դռները բացած՝
Ապավինում է քեզ ու քո լույսին,
Հավատի՜, հույսի՜ շուշաններ ցանում,
Եվ սերունդներին, որ գալու են դեռ,
Շքեղ լույսերի ծո՜վ է խոստանում։

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԻ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՄԱՆ ՊԱՅՄԱՆԸ

Ա. Հ. ԻՆԿԻԼԻԿՅԱՆ
Տնտեսական գիտությունների թեկնածու
Վ. Կ. ԳԱԲՐԻԵԼՅԱՆ

ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՄԵԽԱՆԻԶՄԻ կատարելագործման պրոբլեմը ՍՄԿԿ վարած ստրատեգիայի կարևորագույն և հանգուցային հարցերից մեկն է։ Մի հարց, որի դրական և ժամանակին լուծումը չապես կնպաստի մեր առաջընթացի արդյունավետությանը։ Խելոք ու բանիմաց տնտեսավարը լավ գիտե, որ տնտեսական գործողության բազմակողմանի ելևէջներում ամենափոքր կամ աննշան մասնիկը, եթե մի քանի ժամ դադարեց գործելուց, ապա ողջ տնտեսության մեջ խանգարում է գոյանում, իսկ չապես տուժում է ընդհանուր գործը։

Ահա թե ինչու ՍՄԿԿ XXVI համագումարի պատմական փաստաթղթերում քանիցս շեշտվում է տնտեսական մեխանիզմի կատարելագործման խիստ կարևորությունը։ Հիրավի, եթե տնտեսության մեխանիզմը գործում է նորմալ կերպով, ապա կարելի է իրականում ստանալ պլանավորված արդյունք ոչ միայն ըստ քանակի, այլև ըստ որակի։

Այսպիսով, երկրի էկոնոմիկայի զարգացման արդի փուլում կենսական անհրաժեշտություն է տնտեսական մեխանիզմի կատարելագործումը, որը մեծապես նպաստում է գիտության և արտադրության կոմպլեքսային զարգացմանը, արտադրության արդյունավետության բարձրացմանը։ Այդ առումով հրատապ է գիտության, տեխնիկայի և արտադրության փոխադարձ կապի հարցերի համակողմանի ուսումնասիրումը։ Նշված խնդիրների լուծման համար անհրաժեշտ է բարելավել հանրային արտադրության կազմակերպումը, արտադրաուժերն ու ռեսուրսները կենտրոնացնել ժողովրդական տնտեսության հիմնական պրոբլեմների լուծման վրա։

ՍՄԿԿ XXVI համագումարը լուրջ խնդիրներ դրեց կուսակցական, սովետական, տնտեսական մարմինների, գիտահետազոտական և նախագծային կազմակերպությունների ու ձեռնարկությունների առջև, պահանջեց հետևողականորեն բարձրացնել արտադրության արդյունավետությունը և բարելավել արտադրանքի որակը։ Այդ առնչությամբ կարևոր է ուժեղացնել մինիստրությունների ու գերատեսչությունների պատասխանատվությունը ճյուղային գիտական հիմնարկություններում կատարվող հետազոտությունների պատշաճ մակարդակի համար՝ ավարտուն գիտական մշակումների արդյունքներն արտադրության մեջ ավելի արագ ներդնելու նպատակով։

Մեր հանրապետությունը տասներորդ հնգամյակում էական հաջողությունների հասավ արտադրության արդյունավետության և աշխատանքի որակի բարձրացման, ժողովրդական տնտեսության գիտատեխնիկական առաջընթացի գործում։ Գիտնականների ակտիվ մասնակցությամբ տասներորդ հնգամյակում ստեղծվել են 328 նոր մեքենաներ, սարքավորումներ, սարքեր և ավտոմատացման միջոցներ։ Արտադրության մեջ ներդրվել են 94,3 հազար գյուտարարական և ռացիոնալիզատորական առաջարկություններ, մշակվել է որակի կառա-

վարման հանրապետական համակարգ։ Միայն 1980 թ. պետական որականիշ է ստացել 1245 արտադրատեսակ, դրանց ընդհանուր թիվը հասցնելով 2600-ի։

Սակայն դեռևս քիչ չեն այնպիսի ձեռնարկությունները, որոնք թողարկում են տեխնիկապես հնացած, ցածրորակ արտադրատեսակներ։ Ուսումնասիրությունները վկայում են, որ ցածր արդյունավետության հիմնական պատճառներն են գիտության և արտադրության դեռևս թույլ կապը, արտադրության համակենտրոնացման ու մասնագիտացման ոչ բավարար տեմպերը, արտադրանքի և սարքավորումների համակազմի դանդաղ նորացումը, արտադրապրոցեսների մեքենայացման և ավտոմատացման ցածր մակարդակը, արտադրության կառավարման կոմպլեքսային միջոցառումների դանդաղ արմատավորումը, ցածրորակ հումքի, կիսաֆաբրիկատների և կոմպլեկտավորող առարկաների մատակարարումը։ Տեխնիկական մակարդակի ու որակի պլանավորման բնագավառում դեռևս լուծված չէ միասնական գիտատեխնիկական, կազմակերպական և տնտեսական քաղաքականություն վարելու հարցը։

Հանրապետությունում ունենք մեծ քանակությամբ գիտահետազոտական ինստիտուտներ, կոնստրուկտորական բյուրոներ և բուհեր (110-ից ավելի), որոնց մի մասը միութենական աշխատանքային բաժանման մեջ գիտատեխնիկական պրոբլեմների լուծման ասպարեզում իր արժանի տեղն ունի։ Իհարկե, այդ հաստատություններն աշխատում են սահմանված պլաններով և թեմատիկայով, սակայն, մեր կարծիքով, ավելի նպատակահարմար է ուժեղացնել դրանց կապը արտադրության հետ, որն անշուշտ կխթանի հանրապետության ժողովրդական տնտեսության գիտատեխնիկական առաջընթացը, արդյունավետության բարձրացման ռեզերվների հայտնաբերումը։ Մինչդեռ մեր գիտական հաստատություններից շատերի գործունեությունը քիչ է առնչվում հանրապետության էկոնոմիկայի կարիքների հետ։ Այսպես, նրանք չեն սպասարկում հանրապետության էլեկտրատեխնիկական ձեռնարկությունների մեկ երրորդին։ Այնպիսի հզոր արտադրամիավորումներ, ինչպիսիք են՝ «Հայէլեկտրալույսը» և «Հայէլեկտրասարքը», էլեկտրատեխնիկական գիտահետազոտական ինստիտուտների տեսադաշտից դուրս են մնացել, իսկ հատուկ կոնստրուկտորական բյուրոների կարողություններն ակնհայտորեն չեն բավարարում արտադրության աճող պահանջները։ Հանրապետության քիմիական ձեռնարկությունների զգալի մասը ապահովված չէ հանրապետության հաստատությունների մշակումներով, չնայած որ մեզ մոտ են գործում ՍՍՀՄ քիմիական արդյունաբերության մինիստրության 7 գիտական հիմնարկություններ և Հայկական ՍՍՀ գիտությունների ակադեմիայի 5 ինստիտուտներ։

Հանրապետական ենթակայության գիտահետազոտական ինստիտուտների և կազմակերպությունների մշակումներից արտադրության մեջ ներդրվում են շուրջ 20 տոկոսը, իսկ միութենական ենթակայության գիտահետազոտական ինստիտուտների և կազմակերպությունների գծով՝ 52 տոկոսը։ Գիտահետազոտական մշակումների թույլ արմատավորումը բացատրվում է ինչպես կազմակերպական, տնտեսական թերություններով, այնպես էլ մշակումների տեխնիկական ցածր մակարդակով։ Նման վիճակը բացասաբար է անդրադառնում նաև հնացած արտադրատեսակները արտադրությունից հանելու միջոցառումների վրա, քանի որ խախտվում է ըստ քանակի արտադրության պլանի կատարման հաշվեկշիռը։

Դրա վկայությունն է այն, որ 1976 թվականին արտադրությունից հանվել է 153 արտադրատեսակ, 1977-ին՝ 76, 1978-ին՝ 318, որից միութենական ենթակայության ձեռնարկությունների բաժինը համապատասխանաբար ըստ տարիների կազմում է 126, 46 և 167 անուն։ Ուստի տվյալ առումով միութենական-հանրապետական և հանրապետական ենթակայության ձեռնարկությունների բաժինն աննշան է։ Ստացվում է, որ տարեկան միջին հաշվով նորացվում է թողարկվող արտադրատեսակների մոտ 2,5 տոկոսը, իսկ արտադրությունից հանվում է 1,6 տոկոսը, որն ակնհայտորեն չի համապատասխանում գիտատեխնիկական առաջընթացի արդի պահանջներին։ Եվ պատահական չէ, որ հանրապե-

տությունում չկա ոչ մի մինիստրություն, որտեղ որականիշով արտադրանքի
ծավալը կազմեր 50 և ավելի տոկոս։

Արտադրանքի տեխնիկական մակարդակի և որակի բարձրացման պլան-
ների ձևավորման վրա ազդող գործոնների ուսումնասիրությունն ու վերլուծու-
թյունը վկայում են, որ անթերի չէ նաև արտադրանքի տեխնիկական մակար-
դակի և որակի գնահատման վիճակագրական հաշվետվության կարգը։ Նախ,
դա վերաբերում է ատեստավորվող արտադրատեսակի և նմանօրինակ նմուշի
տեխնիկական ցուցանիշների ընտրությանը և միակերպմանը, ընթացակարգի
պահպանմանը։ Որպես կանոն, քարտերն անհրաժեշտ է մշակել նախագծման
կամ փորձնական նմուշի պատրաստման փուլում։ Մինչդեռ, դրանց նշանակալի
մասը կազմվում են սերիական արտադրության տեխնոլոգիական նախապատ-
րաստության ժամանակ և նույնիսկ արտադրության ընթացքում։ Քարտերը չեն
պարունակում տնտեսական մի քանի բնութագրեր, ինչպես արտադրանքի մեկ
միավորի պատրաստման համար կատարվող ծախսումները, տնտեսական ար-
դյունավետության ցուցանիշները, պատրաստման աշխատատարությունը, մե-
ծածախ գինը և այլն։ Ընդ որում, պրակտիկայում ձեռնարկությունների գործա-
ծած քարտերը տարբեր են ռեկվիզիտների որակով, ձևով և համապարփակու-
թյամբ։ Գործող քարտերում չկա աստիճանականություն, այսինքն՝ արտադրան-
քի ատեստավորման հաջորդ փուլի կանխատեսվող ցուցանիշները, օրինակ, դի-
նամիկ ստանդարտների նման։ Մինչդեռ այդպիսի քարտերի մշակումը կհեշ-
տացնի և կարագացնի ատեստավորման պրոցեսը։ Արտադրանքի տեխնիկական
մակարդակի և որակի պլանավորման խնդիրները լուծվում են վերահսկողու-
թյան ինֆորմացիոն քարտերի հիման վրա։ Դրանց միակերպացումն ու հարմա-
րեցումը մեքենայական մշակման համար՝ անհրաժեշտ նախադրյալ են կենտ-
րոնացված ճյուղային և ռեգիոնալ հաշվառման, արտադրանքի որակի վերլուծ-
ման, տեխնիկական մակարդակի գնահատման առումով։ Գնահատման այդպի-
սի մեխանիզմի բացակայությունը խանգարում է որականիշով արտադրանքի
թողարկման առաջադրանքի սահմանումին և դժվարացնում է վերահսկողու-
թյունը դրա կատարման ընթացքի նկատմամբ։

Հաստոցաշինության, էլեկտրամեքենաշինության, սարքաշինության, ավ-
տոմոբիլաշինության և այլ ձեռնարկությունների արտադրանքի տեխնիկական
մակարդակի և որակի ատեստավորման քարտերի ուսումնասիրությունը վկա-
յում է, որ նոր արտադրատեսակների համար մշակվող ցուցանիշները կազմ-
վում են անսիստեմ։ Դրա հետևանքով տեխնիկական այն բնութագրերը, որոնցից
հիմնականում ձևավորվում է տեխնիկական առաջընթացը, չեն կատարում
իրենց ֆունկցիան։ Գլխավորն է՝ որոշել այն ցուցանիշների կազմը, որոնք հար-
մար կլինեն օգտագործման, պարզ հաշվարկի և միատեսակ ծրագրավորման
համար։

Տեխնիկական մակարդակի ցուցանիշները նպատակահարմար է բաժանել
ըստ ընդհանրության մակարդակի, այսինքն՝ առանձնացնել այն ցուցանիշնե-
րը, որոնք բնորոշ են մեքենաների բոլոր դասերի, արտադրանքի և արտադրա-
տեսակերի խմբերի համար։ Ցուցանիշների նման կարգավորումը կնպաստի
արտադրանքի տեխնիկական մակարդակի ու որակի բարձրացմանը, պլանա-
վորման կատարելագործմանը։

Միասնական տեխնիկական քաղաքականության հաջող իրականացումը
պայմանավորված է այն բանով, թե ինչպես է կազմակերպված նոր տեխնի-
կայի ու տեխնոլոգիայի մշակման, ստեղծման և արտադրության մեջ արմա-
տավորման պրոցեսների կառավարումը։ Գիտատեխնիկական առաջընթացը և
«գիտություն-արտադրություն» ցիկլի միակցման բարդ պրոցեսի կառավարումը
մշտական կատարելագործում են պահանջում։

Տեխնիկական մակարդակի և որակի պլանավորման մեթոդների որոնում-
ները մինչև այժմ հասցրել են արտադրանքի որակի կառավարման ռեգիոնալ
սիստեմների մշակման, ինչպիսիք են որակի կառավարման հանրապետական,
ճյուղային և տեղական համակարգերը։ Դրանք իրենց միասնության մեջ կոմպ-
լեքսային-նպատակային գիտատեխնիկական ծրագրեր են։ Կառավարման այն

կոնկրետ ֆունկցիաները, որոնք մտնում են այդ սիստեմների իրավասության մեջ, սահմանված են տերիտորիալ միավորի ստատուսի շրջանակներում։ Դրանք կոչված են ապահովելու տեխնիկական մակարդակի պլանավորման միասնական քաղաքականությունը և «գիտություն-արտադրություն» ցիկլի սերտ կապը։

Այդ համակարգերի արմատավորման արդյունավետությունը առավել ցայտուն երևան եկավ որականիշ ունեցող արտադրանքի աճի արդյունքներն ամփոփելիս։ Այդ նպատակով հանրապետության ուսումնասիրված ձեռնարկությունները խմբավորված են ըստ որակի կառավարման կոմպլեքսային համակարգը արմատավորելու աստիճանների։ Պարզվում է, որ համակարգը ներդրած ձեռնարկություններում որականիշ ունեցող արտադրանքի բաժինը կազմում է 24 տոկոս, այն մշակողների մոտ՝ 9 տոկոս, իսկ չարմատավորած ձեռնարկություններում՝ 2,1 տոկոս։ Աշխատանքի արտադրողականության միջին աճը, նախորդ տարվա համեմատությամբ, առաջին խմբի ձեռնարկություններում 4,2 տոկոս է, երկրորդ խմբում՝ 1,8, իսկ երրորդում՝ 3,8 տոկոս։ Ֆոնդահատուցումը առաջին խմբի ձեռնարկություններում 42 տոկոսով ավելի բարձր է, քան երկրորդ խմբում և 100 տոկոսով ավելի բարձր, քան երրորդում։ Մեկ ռուբլու համախառն արտադրանքի վրա կատարվող ծախսումները ձեռնարկությունների առաջին խմբում 7 տոկոսով ցածր են երկրորդից և 11 տոկոսով ցածր՝ երրորդից։ Առավելությունները ակնհայտ են։

Լուծելով գիտատեխնիկական առաջընթացի նվաճումներն արտադրության հետ օրգանապես միացնելու խնդիրը, ձեռնարկությունները և մինիստրությունները, գիտահետազոտական ինստիտուտներն ու կազմակերպությունները վերջին տարիներին ակտիվորեն որոնում են մշակումների նյութականացման արդյունավետ ձևեր։ Այդուհանդերձ, արմատավորման գործը շարունակում է մնալ որպես գիտատեխնիկական և տնտեսական զարգացման առավել «նեղ» տեղը։ Հետազոտությունների արդյունքներն արտադրության մեջ արմատավորելու կոմպլեքսային խնդրի լուծման հաջողությունը մեծապես պայմանավորված է այն բանով, թե որքան ներգործուն կլինեն գիտական հետազոտությունների ու մշակումների նյութատեխնիկական բազայի պլանավորման, կազմակերպման, կառավարման ու նախագծման եղանակները։ Կարևոր է նաև գիտական կազմակերպությունների նպատակային տեղաբաշխումը։

Գիտական մշակումներն ինքնին չեն կարող ազդել արտադրության արդյունավետության վրա։ Արդյունքը երևան է գալիս դրանց գործնական կիրառմամբ։ Որքան արագ օգտագործվեն գիտական մշակումները, այնքան մեծ կլինի արդյունքը, և ժամանակի ամեն մի շահում նշանակում է ընդհանուր առմամբ նորամուծության կիրառումից ստացվող տնտեսական արդյունքի մեծացում։

Արտադրության և գիտության մերձեցման բարձր մակարդակը գիտական կոլեկտիվներին թելադրում է աշխատանքների շարունակ փոփոխվող պայմաններ և օպերատիվություն։ Հետազոտությունների արդյունավետությունը մեծապես պայմանավորված է դրանց մասնակցող գիտական և ինժեներատեխնիկական աշխատողների ունակությամբ, ակտիվությամբ, շահագրգռվածությամբ և, վերջապես, հակումների բնույթով։ Կարևոր է այս գործոնները հաշվի առնել պլանավորումը կատարելագործելու և արտադրության արդյունավետության ու աշխատանքի որակի բարձրացման վրա տնտեսական մեխանիզմի ներգործությունն ուժեղացնելու պրոցեսում։

Հարկ է նշել, որ միանգամայն անբավարար է նաև նոր տեխնիկայի նյութական խթանումը։ Նոր տեխնիկայի համար պարգևատրման ֆոնդը սահմանվում է աշխատավարձի ֆոնդի ընդամենը մեկ տոկոսի չափով՝ բոլոր ձեռնարկությունների համար, անկախ նոր տեխնիկայի ծավալից ու տեսակարար կշռից, դրա արտադրությամբ զբաղված աշխատողների թվից ու կազմից։ Ուստի գիտական մշակումների արմատավորումն արագացնելու համար վճռական են նաև տնտեսական հարցերը։

Քանի դեռ տնտեսական մեխանիզմը լիովին չի գործում նոր տեխնիկայի արմատավորման ասպարեզում, կազմակերպական ոչ մի կառուցվածք ինքնին չի ապահովի գործի հաջողությունը։ Այստեղ խոսքը ո՛չ միայն նոր մշակում-

ների արմատավորման համար հեղինակային կոլեկտիվի պարգևատրման ֆոնդի չափերի մասին է, այլև այնպիսի դեպքերի, երբ նոր մշակումների արմատավորումը բացասաբար է ազդում գործարանի տնտեսական ցուցանիշների վրա։ Նպատակահարմար է համախառն արտադրանքի հաշվարկների համար սահմանել նոր արտադրատեսակի մեծածախ գներ, ավելի լրիվ հաշվի առնելով դրա որակի բարձրացումը՝ նախորդ համանման արտադրատեսակի համեմատությամբ։

Այն հարցին, թե ով է արմատավորելու նոր մշակումները, չի կարելի միակերպ պատասխան տալ։ Հարկ է հաշվի առնել ճյուղերի և տեխնիկական մշակումների յուրահատկությունը։ Էլեկտրոնային արդյունաբերության մեջ, օրինակ, նոր մշակումներն այնքան բարդ են, որ դրանք հաջողությամբ կարող են արմատավորվել միայն արտադրողների ու մշակողների համատեղ ջանքերով։ Եվ ընդհանրապես, արտադրության աշխատողը չպետք է միայնակ մնա նոր մշակումը կիրառելիս, մի բան, որ հաճախ է լինում պրակտիկայում։

Անկասկած, շատ ձեռնարկություններ ձգտում են համագործակցել գիտահետազոտական ինստիտուտների և կոնստրուկտորական բյուրոների հետ, որոնք կօգնեին ներդնելու գիտատեխնիկական առաջընթացի կառավարման համակարգը՝ գիտական մշակումներին ու հանձնարարականներին համապատասխան։ Նոր տեխնիկայի մշակումն ու արմատավորումը պահանջում են կոմպլեքսային մոտեցում, ուստի ճիշտ չէ այդ խնդրի լուծումը հանգեցնել սոսկ լավագույն կազմակերպական կառուցվածքների որոշման և յուրաքանչյուր խոշոր ֆունկցիայի կատարումը (նոր տեխնիկայի մշակումը, նրա արմատավորումն արտադրության մեջ) հանձնարարել ինքնուրույն հիմնարկություններին։

Կարևոր է նաև մշակել գիտատեխնիկական ճիշտ գործելակերպ, կարգավորել ինֆորմացիոն ծառայությունների աշխատանքը, պատրաստել գիտահետազոտական և կազմակերպական-կոնստրուկտորական մշակումներն արմատավորող մասնագետներ։ Գիտական հետազոտության և արտադրության մեջ դրա արդյունքների օգտագործման միասնական խնդիրն առավել հաջողությամբ կարելի է լուծել մատրիցային կառուցվածքների կիրառմամբ։

Գիտության ու արտադրության արդյունավետ փոխգործողությանն ամենից շատ խոչընդոտում է գերատեսչականությունը։ Դրա պատճառն այն է, որ առանձին ձեռնարկությունների ղեկավարներ, որոնց դիմում են «ուրիշ» գերատեսչության ինստիտուտները, երբեմն հրաժարվում են պատվեր ընդունել՝ մինիստրությունից ցուցում չունենալու պատճառով։ Այլ գերատեսչությունների գիտահետազոտական հաստատությունների համագործակցությամբ նոր տեխնիկայի ստեղծման աշխատանքներ կատարելու ժամանակ բոլոր հնարավորությունների ռացիոնալ օգտագործման համար հարկավոր է ամենից առաջ սահմանել «գիտություն-արտադրություն» ցիկլի նոր տեխնիկայի ստեղծմանը մասնակցելու աստիճանը։ Գերատեսչական շահերը ճյուղերի գլխամասային ինստիտուտներին հնարավորություն չեն ընձեռում լրիվ չափով հոգալու նոր կոնկրետ գաղափարների զարգացման ու դրանց գործնական կիրառման մասին։ Միևնույն ժամանակ հասարակությունը խորապես շահագրգռված է կոմպլեքսային գիտական պրոբլեմների ինտենսիվ հետազոտության, գիտության զանազան ուղղությունների և արտադրության բոլոր ճյուղերի ներդաշնակ ինտեգրացման, այդ պրոցեսների արագացման համար։

Ժամանակակից գիտական պրոբլեմների մեծ մասը կարող է լուծվել միայն զանազան պրոֆիլի մասնագետների օգնությամբ՝ միասնական գիտական ղեկավարության դեպքում։ Այդ կապակցությամբ գիտության և արտադրության փոխհարաբերությունների համակարգում առաջատար դեր ունեն գիտահետազոտական, կազմակերպական, կոնստրուկտորական աշխատանքների պլանները, որոնք նախատեսում են նոր մեթոդների ու միջոցների կիրառում արտադրության արդյունավետության և աշխատանքի որակի վրա տնտեսական մեխանիզմի ներգործությունն ուժեղացնելու գործում։

Այդ հարցի լուծումը կարելի է իրականացնել նաև կոորդինացնող խոշոր ստորաբաժանումների միջոցով, ինչպիսին է, օրինակ, «Սոյուզէլեկտրոսվետը»,

և տեղական կուսակցական ու սովետական մարմինների միջոցով, որոնք կօգնեն կառավարելու արդյունաբերության զանազան ճյուղերում նոր տեխնիկայի արմատավորման աշխատանքը։ Այսպիսով, «գիտություն-արտադրություն» ցիկլի բազմակողմանի պրոցեսը կատարելագործման ու արտադրության մեջ գիտական գաղափարների նյութականացման կազմակերպական նոր մեթոդների որոնումների կարիք ունի։

Գիտատեխնիկական առաջընթացի արագացումը և նրա հնարավոր պոտենցիալ արդյունքի ստացումը, արտադրության զարգացման առավելապես ինտենսիվ մեթոդներին անցումը պահանջում են լրիվ չափով օգտագործել զարգացած սոցիալիզմի, ամենից առաջ՝ կենտրոնացված պլանավորման առավելությունները։ Ընդ որում, անհրաժեշտ է համակողմանիորեն կատարելագործել պլանավորման սիստեմը, նպատակ ունենալով ժամանակին լուծել էկոնոմիկայի զարգացման տերիտորիալ և միջճյուղային բնույթի երկարաժամկետ պրոբլեմները։ Նման պրոբլեմների լուծման գործում հապաղումները չեն կարող փոխհատուցվել ընթացիկ պլանների մշակման ու կատարման կարգով։ Արդի պայմաններում նպատակահարմար է պլանները կազմել որպես տեխնիկական ու սոցիալական առաջընթացի խոշոր ուղղությունների իրագործման փոխկապակցված ծրագրերի համակարգ։ Ընդհանուր առմամբ խոսքն այն մասին է, որ տնտեսական լուծումների համակարգում ճիշտ զուգակցվեն կենտրոնացումն ու ապակենտրոնացումը։

Այսպիսով, ժողովրդական տնտեսության զարգացման նյութաիրային համամասնությունների համակարգ մշակելու համար կարևոր է օգտագործել մինչև այժմ նախապատրաստված և գործնականորեն ստուգված մի շարք ժողովրդատնտեսական մոդելներ։ Դրա հետ մեկտեղ, ճիշտ կլինի առ առավել կատարելագործել մոդելները, որ կարող է իրականացվել կառավարման բոլոր օղակների և մարմինների, ինչպես նաև գիտական կազմակերպությունների համատեղ ջանքերով։

Ի դեպ, մեր քննարկած պրոբլեմի վերաբերյալ ակադեմիկոս Աբել Աղանբեգյանը հետևյալ տեսակետն է արտահայտել. «Մեր երկրում կիրառվող տնտեսական նոր մեխանիզմը նպատակ ունի բարձրացնել հասարակական արտադրության արդյունավետությունը, արագացնել տնտեսական զարգացման տեմպերը։ Սակայն տնտեսական մեխանիզմի վերաբերյալ մեր գիտելիքները դեռևս չեն հասել այնպիսի մակարդակի, որը հնարավորություն ընձեռեր մոդելավորման օգնությամբ կամ ԷՀՄ-ով ուսումնասիրելու այդ մեխանիզմը, խաղարկելու այս կամ այն իրավիճակը, կանխատեսելու այս կամ այն փոփոխությունների հետևանքները խթանման գործում, ցուցանիշների համակարգում և այլն։ Մենք ընթանում ենք դեպի այդպիսի մոդելի կառուցումը և իսկապես կարող ենք առաջ շարժվել միայն այն դեպքում, երբ խորացնենք մեր գիտելիքները սոցիալիզմի օրոք արտադրական և սոցիալական հարաբերությունների վերաբերյալ։ Կարծում եմ, որ մեր տնտեսագիտությունը գտնվում է խոշոր հայտնագործությունների շեմին, ընդ որում, տեղի ունեցող պրոցեսների էության մեջ ներթափանցման այնպիսի հայտնագործությունների, որոնք վճռական ներգործություն կունենան բուն տնտեսական պրակտիկայի վրա» («Ленин, наука, молодежь», М., 1980, стр. 128)։

ՍՄԿԿ XXVI համագումարի պատմական որոշումների համակողմանի կիրառումը մեծապես կնպաստի երկրի էկոնոմիկայի տնտեսական մեխանիզմի կատարելագործմանը և գիտատեխնիկական պրոգրեսի առավել արագացմանը։

ՄԱՅՐ ԲՆՈՒԹՅԱՆ ՀՈԳՍԵՐԸ ՄԵՐ ՀՈԳՍԵՐՆ ԵՆ

Ա. Հ. ՉԻԼԻՆԳԱՐՅԱՆ

ԱՐՏԱԴՐԱՄԻՋՈՑՆԵՐԻ ԱՐԱԳ զարգացման ու կատարելագործման և ազգաբնակչության նկատելի աճի շնորհիվ զգալի չափով ուժեղացել է հասարակության ներազդեցությունը բնության վրա։ Այն հիմնականում արտահայտվում է բնական հումքի արդյունահանման, վերամշակման, ինչպես և քաղաքաշինության, ճանապարհաշինության և այլ ոլորտներում։ Հասարակության նյութական բազայի ընդլայնման և մարդկանց հարմարակեցության բարելավման պրոցեսը զուգակցվում է մի շարք անցանկալի երևույթների հետ։ Օգտակար հանածոների ու ռացիոնալ օգտագործման հետևանքով բնական ռեսուրսների զգալի մասն սպառման վտանգի տակ է։ Աստիճանաբար նվազում են վերականգնվող միջոցները, տեղի է ունենում հողերի էրոզիա, ոչնչանում և պակասում են բույսերն ու կենդանիները, ինչպես նաև աղքատանում է առանձին ռեգիոնների բնությունը, պակասում է, աղտոտվում են օդային ավազանն ու ջրերը։ մարդուն շրջապատող միջավայրը, առաջանում են անապատներ, թթվածինը

Ինչ խոսք, ապականված արտաքին միջավայրը բացասաբար է անդրադառնում ողջ օրգանական աշխարհի, ինչպես և մարդու առողջության վրա։ Այս վիճակը չի կարող չանհանգստացնել հասարակության լայն խավերին։

Անցյալում ևս մարդը հաճախ բացասաբար է ներգործել բնության վրա, սակայն այն հիմնականում կրել է տեղական բնույթ և մեծ ազդեցություն չի ունեցել հասարակության զարգացման առաջընթացի վրա։ Բոլորովին այլ է պատկերը մեր օրերում։ Մարդու շրջակա միջավայրի անբավարար վիճակը նկատելի է համարյա բոլոր երկրներում։ Ավելին, մի երկրում առաջացած թունավոր գազերն ու կեղտաջրերը, օդային զանգվածների շարժման ու ջրային հոսքերի միջոցով հասնում են մյուս երկրները։ Այսպիսով, բնության պահպանության հարցերը համընդհանուր բնույթ են կրում։

Գիտատեխնիկական հեղափոխության պայմաններում բնության որակական կայունությունն արագ խախտվում է։ Վերջին տարիներին բավական սրվել է այնպիսի բնական ռեսուրսների պահպանության հարցը, որոնք ոչ հեռավոր անցյալում թվում էին անսպառ (օրինակ՝ ջուրը)։ Աճում են նաև արտադրության պահանջները բնական միջավայրի հանդեպ։ Այսպես, մի շարք հազվագյուտ մետաղների, էլեկտրոնային և օպտիկական սարքավորումների, անտիբիոտիկների և որոշ քիմիական նյութերի արտադրությունը հնարավոր է միայն օդի և ջրի մաքրության պայմաններում։ Միջավայրի նույնիսկ չնչին աղտոտվածությունը նշված արդյունաբերական ճյուղերում առաջացնում է տեխնոլոգիական լուրջ դժվարություններ։ Արտադրական վիթխարի պրոցեսները հարուցում են այնպիսի երևույթներ, որոնք նախկինում չկային, կամ հազվադեպ էին (սմոգ, լճերի և ջրամբարների էվտրոֆիկացիա և այլն)։ Նման անցանկալի երևույթ-

ների վերացումը կամ մեղմացումը պահանջում է հսկայական միջոցներ և մասնագիտական հատուկ միջոցառումներ։

Մինչև XX դարի 60-ական թվականները բնության պահպանության պրոբլեմը փորձում էին լուծել անձեռնմխելի տարածքների կազմակերպմամբ, այսպես կոչված, տարբեր տիպի արգելավայրերի միջոցով։ Սակայն այդ պրակտիկան լրիվ չլուծեց և չէր էլ կարող լուծել բնության պահպանության հարցերը։ Նման մոտեցումը պահանջում է արգելավայրերի անվերջ ընդլայնում, իսկ դա հաճախ հակասում է տնտեսության զարգացման պահանջներին։ Բացի դրանից, արգելավայրերի առկայությունը չի սահմանափակում շրջակա միջավայրի աղտոտումը, ավելին, արգելավայրերը նույնպես ենթակա են աղտոտման։ Վերջապես, անձեռնմխելիության տեսակետը փաստորեն հակադրվում է բնական համալիրների ռացիոնալ օգտագործմանը*։ Բնական ռեսուրսների պահանջն օրեցօր ավելանում է, և տնտեսական շրջանառության մեջ ներգրավվում են նորանոր խոշոր հողային ու ջրային զանգվածներ։

Հետևաբար, բնության պահպանության հարցերը պետք է խելացի զուգակցվեն բնական ռեսուրսների շահագործման ու վերարտադրության հետ։ Միայն նման եղանակով է ապահովվում էկոնոմիկայի հարաճուն զարգացումը։

Բնական միջավայրի ռացիոնալ փոփոխությունը հնարավոր է սոցիալիստական պլանային տնտեսավարման պայմաններում, երբ էկոլոգիական տեսանկյունից են կատարվում բնական կոմպլեքսների վերափոխման բոլոր աշխատանքների մանրակրկիտ, հանգամանալի ուսումնասիրումն ու համակողմանի հիմնավորումը։

Էկոլոգիական այս կարևորագույն պահանջի անտեսումը, որպես կանոն, հանգեցնում է մարդուն շրջապատող միջավայրի վատացման, կենսոլորտի առանձին կառուցվածքային տարրերի միջև դարերով հաստատված դինամիկ հավասարակշռության խախտման։ Այսպես, ծովերի ափերի ամրակայման միջոցառումներ իրականացնելիս, ափերի երկայնքով ձգվող կրաքարային ժայռերը (ջրային կենդանիների հիմնական ապաստարանները) սովորաբար պայթեցվում են և դրանց տեղը դրվում են ալիքապաշտպան բետոնե միջնորմներ ու պատնեշներ։ Այդ կառույցներն ունեն հարթ մակերես, զուրկ են խոռոչներից ու ապաստարաններից, որոնք անհրաժեշտ են ծովային կենդանիների (մանր ծովաձկների և ծովախեցգետինների) մաշկափոխման, գիշատիչներից թաքնվելու համար։ Այնտեղ, ուր կան նման ափապաշտպան կառույցներ, մանր ծովաձկների քանակը նվազել է 5—6 անգամ, մանր ծովախեցգետիններինը՝ 10, ծովախեցգետիններինը՝ 50—100 անգամ։

Թունաքիմիկատների, մասնավորապես ԴԴՏ-ի առանց վերահսկողության օգտագործումը հանգեցրել է այն բանին, որ դրա քանակության $^{2}/_{3}$ մասը մոլորակում պահպանվել է չտարրալուծված ձևով (վերջին 25 տարում տարածվել է մոտ 1,5 միլիոն տոննա)։ Էկոլոգիական առումով ինչպես հարկն է մշակված չէ Սևանա լճի ջրերի պաշարների օգտագործման հարցը, որը տակավին կարոտ է հանգամանալի ու գիտականորեն հիմնավորված ուսումնասիրման։

...Օրգանիզմների փոխազդեցությունը միջավայրի բաղադրամասերի հետ չափազանց բարդ ու բազմազան է։ Էկոլոգիական շատ կապեր օրգանիզմների, ինչպես և դրանց ու անկենդան միջավայրի միջև մինչև օրս էլ մնում են չբացահայտված։ Էկոլոգիական կապերի բարդության և բազմաստիճանության մասին նշել են շատ բնագետներ, սկսած Արիստոտելից։ Այս տեսակետից հետաքրքրական օրինակ է բերում Չ. Դարվինն իր Տեսակների ծագումը գրքում. նա ցույց է տալիս, որ կարմիր երեքնուկի բարձր բերքը (որքան էլ այդ զարմանալի է)

* Սակայն այդ չի նշանակում ազգային պարկերի, արգելոցների, արգելավայրերի և այլ տիպի բնատարածքների վերացում։ Ընդհակառակը, նման լանդշաֆտների պահպանումը նախատեղծ վիճակում, որպես բնության անձեռնմխելի էտալոններ, կարևոր նշանակություն ունի ներկա և գալիք սերունդների ու գիտական նպատակների համար։

պայմանավորված է կատվազգիների ցեղին պատկանող կենդանիների առկայությամբ (կարմիր երեքնուկի, իշամեղվի, մկան և կատվի միջև եղած էկոլոգիական կապի հետևանքով)։ Անգլիայում միայն իշամեղուներն են այցելում կարմիր երեքնուկին (որով և ապահովում են վերջինիս բարձր բերքը)։ Իսկ իշամեղուների թիվը երկրում զգալիորեն պայմանավորված է դաշտային մկների թվով։ Պարզվել է, որ վերջիններս, սնվելով իշամեղուներով, ոչնչացնում են դրանց բներն ու այդտեղ գտնվող խորիսխները։ Ուսումնասիրությունը ցույց է տվել, որ Անգլիայում իշամեղուների ավելի քան երկու երրորդը ոչնչանում է այդ ճանապարհով։ Իսկ մկների թիվը, ինչպես հայտնի է, էականորեն պայմանավորված է կատուների թվով։ Դիտարկումներից պարզվել է, որ գյուղերի ու փոքր քաղաքների շրջակայքում (կատուների առկայության պատճառով) իշամեղուների բներ ավելի շատ են հանդիպում, քան բնակավայրերից հեռու ընկած վայրերում։

Նման տիպի մի այլ օրինակ է բերում ամերիկացի հայտնի էկոլոգ Բ. Կոմոները (1977). այն վերաբերում է սնդիկի կերպափոխմանը, որն աղտոտում է շրջակա միջավայրը։ Օգտագործված էլեկտրական չոր մարտկոցն աղբի հետ ընկնում է աղբանոց, այնտեղից էլ՝ աղբայրիչ կայան։ Այստեղ սնդիկը տաքանում է, որի հետևանքով առաջանում են սնդիկի թունավոր գոլորշիներ, որոնք դուրս են գալիս կայանի ծխնելույզներից։ Քամին քշում տանում է այդ գոլորշիները, որոնք ի վերջո անձրևի կամ ձյան հետ իջնում են գետնին։ Ընկնելով, ասենք, ջրամբարները, սնդիկը խտանում և իջնում է ջրի հատակը։ Ջրամբարում եղած մանրէներն այդ նստվածքը վեր են ածում մեթիլացված սնդիկի։ Վերջինս լուծվում է ջրի մեջ։ Այն չի մասնակցում նյութերի փոխանակությանը։ Ձկները խմում են սնդիկով վարակված ջուրը. ժամանակի ընթացքում սնդիկը կուտակվում է ձկան տարբեր օրգաններում։ Ուտելով սնդիկով վարակված ձուկը, կամ օգտվելով այդպիսի ջրից՝ մարդիկ ստանում են սնդիկային թունավորում։ Ճապոնիայում լայնորեն տարածված «մինամատա» մահացու հիվանդության պատճառն այն է, որ մերձակա գետերը վարակվում են երկրի սնդիկի արդյունաբերության գործարանների թափոններից։

Բնական ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործումը և շրջակա միջավայրի պահպանումը հնարավոր է բնական վերականգնվող ռեսուրսների վերարտադրության, դրանց խնայողաբար և կոմպլեքսային օգտագործման, ինչպես և արտադրության մեջ այնպիսի նոր տեխնոլոգիաների մշակման ու ներդրման եղանակով, որոնք բացառեին թափոնների ու մնացուկների արտանետումը շրջակա միջավայր։

Հասարակության և բնության փոխներազդեցությունը մարդկային գործունեության ամենակարևոր կողմերից մեկն է։ Կապիտալիզմի օրոք արտադրությունը հանգեցնում է տարերային, անկառավարելի, այդ իսկ պատճառով՝ վտանգավոր միջամտության բնությանը։ Միայն արտադրամիջոցների ու բնական ռեսուրսների հանրային սեփականության հաստատումն է հնարավորություն ընձեռում առավել նպաստավոր պայմաններ ստեղծելու մարդու և բնության արդյունավետ փոխներգործության համար։

Բնական հարստությունների պահպանումը և ռացիոնալ օգտագործումը սոցիալիստական տնտեսության զարգացման պարտադիր պայմանն են, որ արձանագրված է ՍՍՀՄ և ՀՍՍՀ սահմանադրություններում։

Ժողովրդատնտեսական պլանում շրջակա միջավայրի պահպանությունը համարվում է ժողովրդատնտեսական պլանի կարևոր պրոբլեմներից մեկը։ Հողերի, ընդերքի, անտառի, ջրային ռեսուրսների, մթնոլորտային օդի, կենդանական աշխարհի և այլնի պահպանության ու օգտագործման վերաբերյալ օրենքները բնության պահպանության իրավաբանական հիմքն են։ Զգալի աշխատանք է կատարվել քաղաքների և արդյունաբերական խոշոր կենտրոնների մթնոլորտային միջավայրի պահպանության նպատակով։ Այսպես, Մոսկվա քաղաքի մթնոլորտն ամենամաքուրն է նույնպիսի քանակությամբ բնակչություն ունեցող այլ քաղաքների համեմատությամբ։ Փոշեհատիկների և ծծմբային գազի

պարունակությունը մթնոլորտում վերջին 15—20 տարում Մոսկվայում նվազել է 3—4 անգամ: Կոմպլեքսային միջոցառումներ են անցկացվել ջրային ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման ու պահպանության համար: Բավական է ասել, որ քիմիական ու մետալուրգիական արդյունաբերության մեջ ջրի պահանջարկի 80 տոկոսը բավարարվում է ջրի շրջանառության հաշվին, չաղտոտելով ջրամբարները: Օրեցօր ավելանում է այն ձեռնարկությունների թիվը, որոնց արտադրությունը բացառում է օդային տարածության աղտոտումը: Ներկայումս դժվար է նշել մինիստրությունների և գերատեսչությունների գործունեության որևէ ոլորտ, որտեղ չնախատեսվեն բնության պահպանության միջոցառումներ:

Բնության օգտագործման պլանային և նպատակաուղղված աշխատանքի ցուցանիշ կարող է ծառայել մեր երկրում բնական միջավայրի մաքրության ընդհանուր մակարդակը. մեզ մոտ այդ միջավայրը 3—4 անգամ ավելի քիչ է աղտոտված, քան ԱՄՆ-ում, ԳՖՀ-ում և տեխնիկապես զարգացած այլ երկրներում:

Բնության պահպանության գործում բազմակողմանի աշխատանքներ են տարվում նաև մեր հանրապետությունում: Հայաստանի կոմունիստական կուսակցության XXVII համագումարում ընկեր Կ. Ս. Դեմիրճյանը մի անգամ ևս շեշտեց, թե որքան կարևոր է բնության ու շրջակա միջավայրի պահպանությունը և անդրադարձավ այդ ասպարեզում կատարված աշխատանքներին: Վերապրոֆիլավորվել է Հրազդանի լեռնաքիմիական կոմբինատը, փակվել է կալցիումի կարբիդի արտադրությունը «Նաիրիտ» գիտաարտադրական միավորումում, բարձրացել է արտանետումների ուտիլացման մակարդակը Ալավերդու լեռնամետալուրգիական կոմբինատում: Միջոցառումներ են մշակվել փակելու համար Կիրովականի քիմիական գործարանի թերմիկական արտադրամասերի խումբը, որի շնորհիվ զգալիորեն կբարելավվի քաղաքի շրջակա միջավայրը: Ինչպես հայտնի է, խոշոր միջոցառումներ են իրականացվում Սևանա լճի պրոբլեմների լուծման, նրա մակարդակի պահպանման համար: Այդ նպատակով լեռնային դժվարին պայմաններում կառուցվեց 48 կիլոմետր երկարությամբ Արփա—Սևան թունելը: Լճի ավազանի բնական ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման ու պահպանման նպատակով 1978 թվականին կազմակերպվեց Սևանի ազգային պարկը:

Բնական ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման և բնության պահպանման հարցերը պատշաճ արտացոլում գտան «ՍՍՀՄ տնտեսական ու սոցիալական զարգացման 1981—1985 թվականների և մինչև 1990 թվականն ընկած ժամանակաշրջանի հիմնական ուղղություններում»: Բնության պահպանության պրոբլեմներն առանձնացված են հատուկ բաժնում, ուր ընդգրկված են բնության պահպանության հարցերին նվիրված կարևորագույն միջոցառումներ: Ավելացել է կապիտալ ներդրումների գումարն այդ բնագավառում, որն անցյալ հնգամյակում արդեն կազմում էր շուրջ 20 միլիարդ ռուբլի:

Չնայած մեր երկրում իրականացվող բնության պահպանության մեծածավալ միջոցառումներին, դեռևս քիչ չեն թերացումներն ու թերությունները: Տակավին աղտոտումից լիովին զերծ չեն մնում խոշոր քաղաքների և արդյունաբերական կենտրոնների օդային տարածքները, ջրավազանները: Թերություններ կան հումքի ու տարբեր նյութերի օգտագործման և վերամշակման գործում: Այսպես, սև և գունավոր մետաղների հանքաքարի 15—20 տոկոսը արդյունահանման ընթացքում խառնվում է հանքաշերտերի հետ և կորչում: Քարածխի կորուստը հանքահորերում կազմում է 40, նավթինը՝ 56 տոկոս, կալիումի աղերի և փայլակի կորուստները հասնում են մինչև 80 տոկոսի:

Հաշվարկները վկայում են, որ արդյունաբերության որոշ ճյուղերում սկզբնական հումքի կեսից ավելին մնում է արտադրության թափոնների մեջ: Վերջիններս, չընդգրկվելով նյութերի շրջապտույտի բնական էկոլոգիական ցիկլի մեջ, աղտոտում են շրջակա միջավայրը: Հաճախ հանքաքարի հանածոյի մեծարժեք մասը կազմում են ոչ թե հանքավայրի հիմնական մետաղը, այլ ուղեկից

տարրերը: Պղնձի որոշ հանքավայրերում պարունակվող ոսկու, արծաթի, կոբալտի, գերմանիումի, թելուրի արժեքն ավելի բարձր է, քան պղնձինը: «Գիպրոմցվետմետ» միավորման տվյալներով, միայն այդ միավորման 13 ձեռնարկություններում արտանետվող փոշու հետ մեկտեղ տեղի է ունենում տարեկան 3 հազար տոննայից ավելի կապարի, 2 հազար տոննայից ավելի պղնձի, մոտ 4,5 հազար տոննա ցինկի և 100 տոննա կադմիումի կորուստ: Մի շարք նավթահանքերում ամեն մի տոննա արտահանված նավթին ուղեկցող 60—75 խորանարդ մետր գազը մինչև վերջին ժամանակներս չէր օգտագործվում. այդ արժեքավոր վառելանյութը, ջահի նման այրվելով հանքավայրերում, աղտոտում էր շրջակա միջավայրը:

Այժմ լայն ճանաչում է գտել բնական հումքի անթափոն և անմնացուկ, կոմպլեքսային և լրիվ օգտագործման նոր տեխնոլոգիայի գաղափարը. Ժողովրդական տնտեսության առանձին ճյուղերում հումքի ռացիոնալ օգտագործման և արտադրության տեխնոլոգիայի կատարելագործման շնորհիվ արդեն կազմակերպված է ինքնապարփակ՝ անմնացորդ և անհոսք արտադրություն: Մեծ արդյունք են տալիս տարբեր տեսակի արդյունաբերական թափոնների վերաշրջանառությունն ու պատշաճ վերամշակումը:

Խոշոր նշանակություն ունի հումքի արդյունավետ օգտագործումը արտադրական պոտենցիալի բարձրացման գործում: ՍՄԿԿ XXVI համագումարում Լ. Ի. Բրեժնևը հաշվետու զեկուցման մեջ շեշտեց, որ մետաղամշակման մեջ կորուստների և մնացուկների թեկուզ կիսով չափ կրճատումը հավասարազոր կլինի սև մետաղների պատրաստի գլանվածքի արտադրության տասը տոկոսով ավելացմանը: «Ըստ երևույթին,— ասված է զեկուցման մեջ,— նոր ձևով պետք է մոտենալ նաև ամբողջությամբ վերցրած արդյունահանման ճյուղերին: Արդեն այսօր դրանց ընկնում է կապիտալ ներդրումների առյուծի բաժինը, իսկ չէ որ հումքի և էներգատար նյութի պահանջարկը կաճի: Հետևաբար, ամբողջ ժողովրդական տնտեսության հաջողությունները մեծապես պայմանավորված կլինեն հանույթի արդյունաբերության արդյունավետության բարձրացմամբ: Դրա ուղին գիտատեխնիկական առաջընթացի արագացումն է, օգտակար հանածոների կոմպլեքսային, խոր վերամշակումը, երկրորդային ռեսուրսների ավելի լայն կիրառումը:

Այդ խնդիրների հրատապությունը կապված է այն բանի հետ, որ խոսքը վերաբերում է անվերականգնելի հարստություններին: Դրանց ճիշտ, խնայողական օգտագործման համար մենք պատասխանատվություն ենք կրում ո՛չ միայն ներկա սերնդի, այլև գալիք սերունդների հանդեպ: Եվ դա ոչ ոք իրավունք չունի մոռանալու»:

Բնական ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործումը և բնության պահպանումը պահանջում են գիտության շատ բնագավառների ջանքերի կենտրոնացում: Հասարակական, բնական և տեխնիկական գրեթե բոլոր գիտություններն իրենց լուման ունեն այդ շատ կարևոր գործում: Սակայն այստեղ հատկապես մեծ է էկոլոգիական գիտության դերը: Հիշենք, որ դեռևս նախնադարյան մարդը որոշակի ինֆորմացիա ուներ շրջակա միջավայրի՝ բույսերի ու կենդանիների, անօրգանական աշխարհի վերաբերյալ: Այդ տեղեկությունների հիման վրա մարդիկ կազմակերպում էին գազանների ու ձկների որս, հավաքում էին բույսեր, ապահովում անվտանգությունն ու մարդու բնականոն ապրելակերպը: Քաղաքակրթության զարգացմանը զուգընթաց հետզհետե ավելանում են մարդու գիտելիքներն իր շրջապատի վերաբերյալ:

XVIII և XIX դարերի բնական գիտություններին վերաբերող գրականության մեջ բավականին տվյալներ կան կենդանիների ու բույսերի, դրանց տարածման, վարքի ու ապրելակերպի մասին: Էկոլոգիան, որպես ինքնուրույն գիտություն, գոյություն ունի XIX դարի երկրորդ կեսից՝ 1866 թվականից, երբ գերմանացի նշանավոր կենդանաբան Էռնեստ Հեկելը կենդանաբանությունից առանձնացրեց էկոլոգիան:

էկոլոգիա հունարեն բառ է և նշանակում է գիտություն կենդանիների բնակեցման վայրի մասին։ Է. Հեկելը էկոլոգիան ձևակերպեց որպես գիտություն, որն ուսումնասիրում է «կենդանու բոլոր տեսակի հաղորդակցությունները օրգանական և անօրգանական միջավայրի հետ»։ Հետագայում այդ բնորոշումը տարածվեց նաև բույսերի և ամբողջ օրգանական աշխարհի վրա։ Այժմ կենսաբանական գրականության մեջ էկոլոգիան սահմանվում է որպես գիտություն, որն ուսումնասիրում է կենդանի օրգանիզմների գոյության պայմանները նրանց բնակության վայրում և օրգանիզմների ու միջավայրի միջև գոյություն ունեցող փոխադարձ կապը։

էկոլոգիական գիտության զարգացումն ամենից առաջ առնչվում է հասարակության պրակտիկ պահանջների հետ։ Ժողովրդական տնտեսության կարևորագույն ճյուղերի՝ երկրագործության և անասնաբուծության, ձկնորսության, գազանաբուծության, որսորդության, անտառտնտեսության զարգացումն աղերսվում է էկոլոգիական գիտության հետ։ Անտառատնկումներն ու գյուղատնտեսական կուլտուրաների ագրոտեխնիկան, անասունների խնամքը, վայրի կենդանիների ապրելակերպը, ձկնորսության և որսորդության շահագործման կանոնավորումը և այլն կատարվում են էկոլոգիայի սկզբունքների հիման վրա։ Բերքի պահպանման, գյուղատնտեսության և պահեստային տնտեսությունների վնասատուների դեմ պայքարի գործը նույնպես հիմնված է էկոլոգիական գիտելիքների վրա։

Գիտատեխնիկական հեղափոխության պայմաններում խիստ բարդացան ու սրվեցին հասարակության և բնության միջև գոյություն ունեցող փոխհարաբերությունները։ Ինչպես հիշատակվեց, ամենուրեք ուժեղացավ մարդու ազդեցությունը բնության վրա, պայմանավորված, առաջին հերթին, բնական ռեսուրսների ինտենսիվ օգտագործմամբ։ Ընդհանուր էկոլոգիական գիտությունը, ուսումնասիրելով կենսաբանական օրինաչափությունները, չէր էլ կարող ընդգրկել ու լուծել մարդու և բնության միջև ներկայումս ծառացած բարդ հարաբերությունները։ Վերջին ժամանակներս էկոլոգիական գիտությունը մեծապես փոփոխվել է, ընդլայնվել է դրա ուսումնասիրման ոլորտը՝ ներգրավելով գիտության նորանոր ճյուղեր։ Էկոլոգիական պրոբլեմներն այժմ հանգամանորեն մշակվում են աշխարհագրագետների, տնտեսագետների, սոցիոլոգների, փիլիսոփաների, բժիշկների, կենսաբանների և այլ մասնագետների կողմից։ XX դարի 60—70-ական թվականներին «մարդու էկոլոգիան» ընդհանուր էկոլոգիայից առանձնացավ որպես ինքնուրույն գիտություն։ Այդ պայմանավորված է նրանով, որ, ի տարբերություն օրգանական մյուս ձևերի, մարդը, որպես բնական էակ, բնության մեջ զբաղեցնում է ուրույն տեղ։ Մարդն առաջին հերթին սոցիալական երևույթ է։ Սոցիալական ու մեթոդոլոգիական խոշոր սխալների է հանգեցնում մարդու էկոլոգիայի հարցերի քննումն ընդհանուր էկոլոգիայի շրջանակներում, երբ հավասարության նշան է դրվում մարդու և կենդանու միջև՝ որպես էկոլոգիական համակարգի համահավասար տարրերի։

Մարքս-լենինյան ուսմունքը հասարակության զարգացման մասին բացասում է մարդու և կենդանիների պոպուլյացիաների զարգացման օրինաչափությունների նույնացումը։ Մյուս կենդանական խմբավորումներից մարդու պոպուլյացիան տարբերվում է իր շրջապատի նկատմամբ ունեցած դոմինանտությամբ։ Մարդը էվոլյուցիոն զարգացման ընթացքում վերափոխում է իր շրջապատը, հարմարեցնելով այն իր նյութական ու հոգևոր պահանջներին, իսկ կենդանական աշխարհի էվոլյուցիան հիմնված է շրջապատի հարմարվողականության վրա։ Այս առնչությամբ Ֆ. Էնգելսը գրել է, որ կենդանին միայն օգտվում է արտաքին բնությունից և նրա մեջ փոփոխություններ է առաջացնում պարզապես միայն իր ներկայությամբ, իսկ մարդը իր հարուցած փոփոխություններով ստիպում է նրան ծառայել իր նպատակներին, իշխում է նրա վրա (տե՛ս Ֆ. Էնգելս, Աշխատանքի դերը կապկի մարդայնացման պրոցեսում, Ե., 1953, էջ 17)։

Մարդու էկոլոգիան իր ձևավորման շրջանում է։ Դեռևս վերջնականորեն սահմանված չէ դրա հստակ բնորոշումը, չնայած այն դարձել է գիտության ուրույն ճյուղերից մեկը։ Սակայն մարդու էկոլոգիային վերաբերող գիտական աշխատություններում հատուկ տեղ է տրվում շրջակա միջավայրի վիճակին։ Մասնավորապես արծարծվում են մարդկային հասարակության առողջության ապահովման և բնական ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման հարցերը։ Էկոլոգիան, որպես գիտություն, նպատակ ունի կարգավորելու մարդու (հասարակության) փոխկապվածությունը շրջակա միջավայրի հետ, այսինքն՝ վեր հանելու բնական և վերափոխված (կուլտուրական) համալիրների զարգացման օրինաչափություններն ու առանձնահատկությունները, դրա հիման վրա կազմակերպելու մոլորակի ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործումը և պահպանելու շրջակա միջավայրի բարվոք վիճակը։

Մարդու էկոլոգիան, հիմնվելով բնական, հասարակական և տեխնիկական գիտությունների վրա, մշակում է բնական և վերափոխված համալիրների լինելիության, զարգացման օրինաչափություններն ու առանձնահատկությունները և դրա հիման վրա հանձնարարականներ տալիս մոլորակի ռեսուրսների ռացիոնալ օգտագործման և շրջակա միջավայրը անաղարտ վիճակում պահպանելու, դրանք մարդուն ծառայեցնելու համար։ Այլ կերպ ասած, մարդու էկոլոգիայի նպատակն է՝ գիտական հիմունքների վրա կարգավորել մարդու և բնության փոխներգործության օպտիմալացման պրոբլեմը։

ՓՈՔՐԵՐԻ ԹԱՏՐՈՆԻ ՄԵԾ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

Ե. Ք. ՄԱՆԱՐՅԱՆ
Երևանի Հովհ. Թումանյանի անվան պետական
տիկնիկային թատրոնի գլխավոր ռեժիսոր

ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹՅԱՆ XXVI համագումարի փաստաթղթերում, ընկեր Լ. Ի. Բրեժնևի զեկուցման մեջ պատշաճ տեղ է տրված աճող սերնդի դաստիարակության, հոգևոր զարգացման խնդիրներին: Կուսակցության կանխագծումները հզոր ազդակ են հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտներում աճող սերնդի ուժերն առավել ճշգրիտ ու ռացիոնալ օգտագործելու ասպարեզում:

Լենինյան կուսակցության ու սովետական կառավարության համար մատաղ սերնդի դաստիարակության հարցը միշտ էլ մեծ ուշադրության առարկա է եղել: Երեխաների կրթության և բարոյագեղագիտական դաստիարակության հարցն այսօր կենսական, առաջնակարգ կարևորության և մշտական հոգածության խնդիր է:

Երկրում մեծ է պետականորեն հովանավորվող այն օջախների ցանցը, որոնք դարբնում են մանուկների էսթետիկական դաստիարակության գործը: Առաջիններից մեկն այս համակարգում թատրոնն է: Սովետական Միությունում գործում են մեծ թվով պատանի հանդիսատեսի և տիկնիկային թատրոններ: Դրանց թիվն անցնում է 150-ից, չհաշված կուլտուրայի տներին ու համերգային միավորումներին կից և մանկապարտեզներում ու դպրոցներում գործող առանձին խմբերը և, վերջապես՝ հեռուստատեսությամբ հաղորդվող տիկնիկային ներկայացումները: Այստեղ հարկ է հիշատակել ամենափոքրերի թատրոնի կազմակերպչական մի առանձնահատկության մասին, որը մեծապես ընդլայնում է դրա ազդեցության ոլորտը և կարևորում դրա դերը: Յուրաքանչյուր տիկնիկային թատրոն, անհրաժեշտ փոխադրամիջոցով ապահովված լինելու դեպքում, վերածվում է մի շարք հեռավոր շրջանների ստացիոնար թատրոնի, ուր և պարբերաբար հանդես է գալիս հյուրախաղերով: Եթե մյուս թատրոնների համար հյուրախաղերի այսպիսի պարբերականությամբ հանդես գալը կապված է որոշակի բարդությունների հետ, ապա տիկնիկային թատրոնի համար այն անհամեմատ դյուրին է: Եվ, որ առավել կարևոր է, տիկնիկային թատրոնն ունի բոլոր անհրաժեշտ պայմանները՝ հյուրախաղերի ժամանակ գեղարվեստական որակի կորուստը, իր հիմնական բեմի համեմատությամբ, նվազագույնի հասցնելու: Այստեղից էլ պարզ է դառնում, թե ինչպիսի կարևորություն ունի տիկնիկային թատրոնների ցանցի ընդլայնումը մեր երկրի բազմամիլիոն մանուկ հանդիսականների պահանջները բավարարելու խնդրում:

Ավելորդ չենք համարում հիշատակել մեր հասարակության մեջ արմատավորված այն իրողության մասին, որ գեղագիտական դաստիարակությունն օրգանապես ձուլված է գաղափարաբարոյական դաստիարակության հարցերին և ինքնակա ու վերացական կիրառում չունի: Այդ երևույթը մեր հասարակարգի նվաճումներից է, լենինյան կուսակցության անդուլ ջանքերի արգասիքը:

Մեր երկրում լայնորեն տարածված են մանկական թատրոնների երկու խումբ— ամենափոքրերի թատրոնը՝ տիկնիկային և պատանիներինը: Տիկնիկային թատրոնների հանդիսականները հիմնականում հինգ տարեկանից մինչև չորրորդ դասարանցի երեխաներն են: Հետևաբար դրանք կոչված են ո՛չ միայն թատերական արվեստի միջոցով պրոպագանդելու, այլև հենց թատերական արվեստը, ավելի որոշակի արտահայտվելու համար ասենք՝ «թատրոնը» հասկացությունը պրոպագանդելու: Թերևս երբ խոսքը վերաբերում է ամենափոքրերին, «պրոպագանդել» արտահայտությունն այնքան էլ հարմար չէ, սակայն դրանից երևույթի էությունը չի փոխվում: Տիկնիկային ներկայացում հաճախող երեխան ո՛չ միայն սովորում է այն, ինչ բեմից ուսուցանում են տիկնիկները, այլև սովորում է «թատրոն հաճախել»:

Թատրոն... Բանական արարածի ստեղծած հրաշքներից մեկը, որի արմատները խորն են, և դժվար է գերագնահատել դրա բարերար ներգործության դերը մարդկային հասարակության կյանքում: Առաջին անգամ տիկնիկային ներկայացում հաճախող երեխան շփվում է այն հրաշքի հետ, որի արձագանքները նրա գիտակցության մեջ գալիս են դարերի խորքից: Եվ, այդուհանդերձ, մանկական այդ արվեստի օջախները, որպես մշտական գործող, պետության հովանավորությունը վայելող հասարակական հավաքատեղի, մեր բովանդակ երկրում ունեն առավելագույնը հիսունից-վաթսուն տարվա պատմություն:

Մեր հանրապետությունում այսօր գործում են երկու պետական տիկնիկային թատրոններ՝ Երևանում և Լենինականում: Կան նաև մի քանի ինքնագործ տիկնիկային կոլեկտիվներ, որոնք այժմ գեղարվեստական-գաղափարական առումով դեռևս չեն հաստատել իրենց լիիրավ ինքնությունը: Բացի այդ, արդեն մոտ երեք տարի է, որ հեռուստատեսության ստուդիան պարբերաբար ցուցադրում է տիկնիկային ներկայացումներ: Ցավոք, այս օղակը, որն իր բնույթի շնորհիվ ունի չափազանց մեծ լսարան, գտնվում է խիստ ցածր մակարդակի վրա, առավելապես գեղարվեստական առումով: Մի շարք տիկնիկային խմբեր են ելույթներ ունենում Հայհամերգի հովանավորության ներքո, նույնպես նեշող առավելությամբ գեղարվեստական ցածր մակարդակով: ՀՍՍՀ կուլտուրայի մինիստրության որոշմամբ՝ տասներկերորդ հնգամյակի ընթացքում պետական տիկնիկային թատրոններ կբացվեն նաև Կիրովականում ու Ղափանում: Ցանկալի է, որ հենց սկզբից այդ թատրոններն ունենան որակյալ կադրեր, գեղարվեստական բարձր մակարդակ, որով և պատշաճ ընդունելություն կգտնեն հասարակայնության կողմից:

Որո՞նք են այն խնդիրները, որոնց լուծման գործին կարող են մեծապես նպաստել «տիկնիկային թատրոն» անունը կրող, երեխաներին (և ո՛չ միայն երեխաներին) շատ հարազատ այս օջախները: Բերենք մի փաստ պատկերն ամբողջական ներկայացնելու համար: Այս տարվա մայիսին Երևանի Հովհ. Թումանյանի անվան տիկնիկային թատրոնը, որն ընդամենը վեց տարի առաջ է տեղափոխվել նոր շենք, կընդունի միլիոներորդ հանդիսատեսին: Թիվն ինքնին խիստ պատկառելի է, թեև ավելի մանրակրկիտ ուսումնասիրությունն ի հայտ է բերում մեր կազմակերպական աշխատանքներում տեղ գտած մի շարք լուրջ թերություններ: Իրականում խոսքը ոչ թե միլիոն տարբեր երեխաների մասին է, որոնցից յուրաքանչյուրը մեկական ներկայացում դիտած կլիներ, այլ միլիոներորդ հաճախման մասին, որի մեջ մեծ թիվ են կազմում այն երեխաները, որոնք մեր թատրոնի մշտական հանդիսատեսներն են իրենց «տիկնիկային» տարիքի ողջ ընթացքում: Իսկ թե որքան է այն երեխաների թիվը, որոնք իրենց այդ տարիքում ոչ մի տիկնիկային ներկայացում չեն դիտում, դժվար է ասել: Եվ ահա ստացվում է, որ թատրոնն իր ստանձնած պետական պարտավորությունների պլանը կատարում, հաճախ նույնիսկ գերակատարում է, սակայն իր առաքելությունը լիովին կատարած չի լինում:

Մեր թատրոնի առջև ծառացած թերևս ամենախոշոր և կազմակերպորեն ամենաաշխատատար պրոբլեմներից մեկն է այս, եթե ոչ կարևորագույնը այդ շարքում: Ճիշտ կլիներ Հովհ. Թումանյանի անվան թատրոնն իր սպասարկման ոլորտի առումով համարել հանրապետական: Դժբախտաբար, անցյալ տասնամյակները (թատրոնը 1985 թ. կբոլորի իր հիսուն տարին) այդ համբավն ու դերը չեն բերել նրան: Թումանյանի անվան տիկնիկային թատրոնը դժվարությամբ ընդգրկում է մայրաքաղաքի դպրոցների ընդհանուր թվի հազիվ մեկ երրորդը, մայրաքաղաքից ոչ ավելի, քան կեսժամյա հեռավորության վրա գտնվող շրջկենտրոններն ու գյուղական վայրերը և Ծաղկաձորի ու Հանքավանի պիոներական ճամբարները՝ ամառային արձակուրդների շրջանում: Չենք կարծում, թե սպասարկման շատ ավելի լայն ոլորտ ունենա նաև Լենինականի տիկնիկային թատրոնը:

Եվ ահա ստեղծվում է մի պատկեր, երբ հանրապետության մանուկ հանդիսատեսների խիստ մեծ տոկոսը կա՛մ ընդհանրապես տիկնիկային ներկայացումներ չի դիտում, կա՛մ դիտում է առանձին գործող խմբերի խիստ ցածրորակ ներկայացումներն ու հեռուստատեսությամբ ցուցադրվող տիկնիկային հաղորդումները, որոնք, ինչպես արդեն ասացինք, շատ հեռու են բարձրորակ լինելուց, էլ չասենք, որ հեռուստատեսային հաղորդումը, եթե անգամ այն գեղարվեստական ամենաբարձր որակն ունենա, այնուամենայնիվ, թատերական հանդիսություն չէ և մի շարք հարցերում չի կարող փոխարինել դրան:

Ի՞նչ է պակասում այդ թատրոններին իրենց գործունեությունը գեղարվեստական բարձր մակարդակով կազմակերպելու համար: Այս հարցի ամբողջական լուծումը ներթատերական իրավասության և հնարավորության սահմաններից դուրս է և անհրաժեշտաբար կարոտ է կուլտուրայի մինիստրության ամենալուրջ աջակցության: Ավելին, նույնիսկ Երևան քաղաքում մանուկ հանդիսականի սպասարկման գոյություն ունեցող մակարդակի արմատական

բարելավումը (իսկ դրա հրամայական պահանջը վաղուց արդեն կա) նույնպես դուրս է թատրոնի հնարավորության և իրավասության շրջանակներից: Խոսքը վերաբերում է տրանսպորտի միջոցներին և տեխնիկական հագեցվածությանը, առանց որոնց թատրոնը ո՛չ կկարողանա պարբերական շրջագայությունների մեկնել, ո՛չ իսկ տեղում, իր ստացիոնար բեմում դպրոցականների հաճախումների գործը նորմալ կազմակերպել:

Այս բոլոր հարցերը, սակայն, դրված են մի կողմի նժարում, մյուս նժարում գեղարվեստական մակարդակի ու վարպետության համահավաք հարցերն են, որոնք ո՛չ միայն ամբողջացնում են ներկայացման գաղափարական պատկերը, այլև բարոյագեղագիտական դաստիարակության խնդիրները՝ ընդհանրապես: Մատաղ սերնդին դաստիարակել հասարակության շահերին նվիրվածության, հայրենասիրության, ինտերնացիոնալիզմի ոգով, սերմանել հակակրանք կեղծիքի, ստի, երեսպաշտության հանդեպ, նրա բարոյական վարքագծի նորմերը դարձնել կոմունիստական համակեցության վեհ սկզբունքները. քաղաքացիական այս պաթոսով են համակված թատրոնի ողջ գործունեությունը, նրա խաղացանկը:

1979 թվականին Տաշքենդում կայացած համաշխարհային փառատոնում ջերմ ընդունելության արժանացավ մեր բեմադրած Անհայտ աքլորը ներկայացումը՝ ըստ Հովհ. Թումանյանի: Այս գողտրիկ ներկայացման մեջ փառաբանվում են անդավաճանությունը, կենսախնդությունը, քաջությունը: Ի դեպ, այս ներկայացումը կցուցադրվի ինչպես Հաագայի համաշխարհային փառատոնում, նույնպես և Կուբայում: Քաջության, ազնվության, անձնվիրության ներբողումն է Հազարան բլբուլը ներկայացումը (բեմադրող՝ Ե. Մանարյան): Մարդու առաքինի հատկանիշները, անձնազոհությունն են գովերգվում Թզուկի երգը (բեմադրող՝ Տ. Ջահալյան), քաղաքավարությունը, բարեկրթությունը, պարկեշտ վարվեցողությունը՝ Արջուկի և խոզուկի արկածները (բեմադրող՝ Ռ. Մարուխյան) ներկայացումներում: Տարիներ շարունակ տիկնիկային թատրոնի բեմից չի իջնում Ա. Գայդարի՝ հեղափոխության հերոիկայով տոգորված Ռազմական գաղտնիք ներկայացումը (բեմադրող՝ Մանյա Ասլանյան):

Չափազանց կարևոր է, որ սովետական հայրենասիրության, կոմունիստական բարոյականության նորմերը երեխային մատուցվեն ոչ որպես դոգմաներ, կանխորոշված պատվիրաններ: Ժողովուրդների եղբայրության գաղափարը մանուկ հանդիսատեսը պետք է նվիրական համարի ոչ այն պատճառով, որ նրան այդպես են սովորեցնում, որ նրանից այդ են պահանջում, այլ այն պատճառով, որ նրա գիտակցության կերպավորման առաջին իսկ փուլից այդ գաղափարի ատաղձն այդպիսին է եղել: Պետք է հասնել այն բանին, որ աշխատանքի նկատմամբ անմնացորդ նվիրվածությունն ու սկզբունքայնությունը անհատի համար պարտադիր լինեն ոչ այն պատճառով, որ նրանից այդ են պահանջում կոդեքսների հոդվածները, որ նրան այդ են սովորեցնում գեղարվեստական ու պրոպագանդիստական միջոցներով, այլ այն պատճառով, որ նա այլ կերպ մտածել ու գործել չի կարող: Բարոյագեղագիտական չափանիշներն անհատի օրգանական ամբողջությունը կկազմեն այն դեպքում, երբ դրանք հայտնագործած լինի նա ինքը՝ գիտակցության կերպավորման շրջանում:

Ինքնուրույնաբար բարոյագեղագիտական հայտնագործությունների հասնելու լավագույն ուղին գեղարվեստական ընկալումներն են: Իսկ գեղարվեստական ընկալումների ամենաբարենպաստ միջավայրը թատրոնն է, կինոդահլիճը: Այս տեսակետից մեծ տարբերություն կա կինոդահլիճի և հեռուստացույցի միջև և այդ տարբերության վերհանումը լավագույնս ընդգծում է թատրոնի առաջնային ու բացառիկ լինելը՝ որպես գեղարվեստական ընկալումների նպաստավոր միջավայր: Հեռուստատեսային էկրանը պասսիվ ներգործության միջավայր է ստեղծում: Պատահական չէ, որ երեխաներից շատերը, էկրանի վրա որևէ հետաքրքրական, գրավիչ և ուրախ հաղորդում տեսնելիս, էկրանի մոտ են կանչում ընտանիքի մյուս անդամներին, որպեսզի արհեստականորեն ակտիվ ներգործության միջավայր ստեղծեն: Ահա հենց այստեղ է թատերական հանդիսության մեծ առավելությունը: Թատրոնում ընկալումը տեղի է ունենում կոլեկտիվ ձևով: Լավ արարքի համար ծափահարում են բոլորը, կնշանակի այդ արարքը համընդհանուր հավանության է արժանի: Արատի վրա ծիծաղում, տխրում են բոլորը մեկտեղ, կնշանակի այդ երևույթը համընդհանուր պարսավանքի է արժանի: Եվ, որպես բացարձակ առավելություն կինոդահլիճի համեմատությամբ, բեմի վրա ծավալվող գործողությունը ներազդում է անմիջական շփման միջոցով: Երեխան գիտե, որ համարձակ աքաղաղը նկար չէ էկրանի վրա, այլ «կենդանի» տիկնիկ, որին ցանկության դեպքում կարելի է մոտենալ, շոշափել: «Ցանկության դեպքում»-ը ենթագիտակցական այն հզոր լծակն է, որ բնությունը շնորհել է բանական արարածին: Հիրավի, ենթագիտակցական այդ լծակն է գաղտնիքների գաղտնիքը, հենց այդ է այն մոգական հաղորդիչը, որով հուսած ընկալումները տարիների ընթացքում նստվածք են տալիս, ստեղծում այս կամ այն չափանիշի ատաղձը, ձուլվում անհատի գիտակցությանը և դառնում նրա ողջ կյանքի անբաժան ուղեկիցը, կերպավորում նրա բնավորությունը:

Պետք է ասել, որ թատերական գործի կազմակերպումը մեծ մասամբ անտեսում է այս նրբերանգների համախմբային կիրառումը, և դա սովորաբար լինում է ակամա: Ինչպես ասացինք, պլանային առաջադրանքների բարեխիղճ կատարումը հաճախ ստեղծում է այն պատրանքը, թե ամեն ինչ շատ լավ է ընթանում: Այդ վերաբերում է ո՛չ միայն հաճախումներին, ո՛չ միայն սպասարկման ոլորտի ընդլայնմանը, այլև, ամենից առաջ, խաղացանկը կազմելուն և ներկայացումների գեղարվեստական ներգործության եղանակների կատարելագործմանը, այսպես ասած՝ գեղարվեստական որակի բարձրացմանը: Նշենք, որ ամենափոքրերի թատրոնում միշտ չէ, որ խաղացանկի ու հասարակական խնդիրների փոխադարձ կապը դառնում է ուսումնասիրության առարկա, գործի կազմակերպման հիմնաքար: Մինչդեռ այդ պարտադիր է եղել միշտ, առավել ևս այժմ, երբ մեր հասարակությունն արդեն ներգրավված է խնդիրների կենսագործման մի ամբողջ տասնամյա շրջափուլի մեջ: Եվ, վերջապես, համարյա երբեք տեղի չի ունենում նաև թատրոնի դաստիարակչական առաքելության քննարկում ներկայացումների բովանդակության շրջանակից դուրս: Այս էլ թատերական գործի մյուս կողմն է, որի ճշգրիտ կիրառման բացակայությունն ի չիք է դարձնում կատարված աշխատանքը երբեմն ամբողջությամբ:

Թատրոնը կոլեկտիվ ուսուցիչ է, իսկ ուսուցչի սխալն անհամեմատ ավելի ներգործուն է և ճակատագրական, քան ծնողինը: Դժվար է հավատալ բեմից հրամցվող քաղաքավարության տարրական կանոնների անհրաժեշտությանը, եթե թատրոն հաճախելու ողջ պրոցեսը մի շարք հակոտնյա օրինակներ է մատուցում մանուկ հանդիսատեսին. դահլիճում պատշաճ կարգ ու կանոն չկա, նստարանները երբեմն անսարք վիճակում են, հերթապահները երբեմն կոպտում են, մեծահասակները չեն լսում մանկավարժին և շարունակում են նստած մնալ շարքերի կենտրոնում, խանգարելով ետևում նստած երեխաներին, դպրոցից թատրոն և թատրոնից դպրոց ճանապարհին ավտոբուսում ծայրահեղ նեղվածք լինելու պատճառով խախտվում են քաղաքավարության տարրական կանոնները և դեռ շատ այլ «մանրուքներ»... Դժբախտաբար, այս մանրուքները մանկական դյուրընկալ բնության դեպքում վերածվում են խոշոր թերությունների և ընդմիշտ պահ են տրվում նրա ընկալունակ հիշողությանը: Սակայն վնասը շատ ավելի մեծ է, քան կարելի է ենթադրել: Եթե իրականում տեղի է ունենում բեմից քարոզածի հակոտնյան, ապա այս դեպքում ամենամեծ հարվածն ստանում է երեխայի հավատը. ուրեմն կարելի է ասել մի բան և անել մեկ ուրիշ բան, եզրակացնում է նա: Եվ, քանի որ այս «դասը» տրվում է թատրոնում, որը, ինչպես ասացինք, ակտիվ ընկալման միջավայր է, անջնջելիորեն դրոշմվում է երեխայի գիտակցության մեջ:

Մանկական դաստիարակության կարևոր խնդիրներից է մատուցվող նյութի թեմատիկ ուղղվածությունը: Սակայն առավել կարևոր է գեղարվեստական կատարման ձևը, եղանակը: Դիդակտիկ շարադրանքն անհամեմատ ավելի նվազ ազդեցություն կարող է ունենալ, քան հետաքրքրաշարժ և էմոցիոնալ մատուցումը: Երեխայի հոգում աշխատանքի և կոնկրետ գիտելիքների նկատմամբ սեր հարուցելուն, հոգևոր ու մտավոր կարողությունների բացահայտմանը խթան հանդիսացող նյութը շատ ավելի մեծ տպավորություն կարող է թողնել, քան նույն այդ երևույթների դրական հատկանիշները բացահայտող դիդակտիկ նյութը:

Ուրախալի է, որ մեր հանրապետությունում հոգածու ուշադրության կենտրոնում են գտնվում մանկական թատրոնները և դաստիարակության մյուս օջախները: Ինչպես ասացինք, անելիքներն այս ասպարեզում շատ-շատ են, մեծ ու պատասխանատու են խնդիրները մանկական թատրոնների կոլեկտիվների, որոնք ակնկալում են համապատասխան մարմինների մշտական օգնությունը: Այդ են պարտավորեցնում հարազատ կուսակցության XXVI համագումարի որոշումները, որոնք մեր ժողովրդի բարեկեցության, հոգևոր վերելքի, մեր հայրենիքի ու հասարակության հետագա հզորացման ուղենիշն են, նրա ապագայի հենասյուները:

Հավերժ կենդանի Լենինը

(Ծննդյան 111-ամյակի առթիվ)

ԱՆՄՈՌԱՑ ՕՐԵՐ

Վ. Ի. Լենինի ծննդյան 110-րդ տարեդարձի առնչությամբ մեր մամուլը նոր դրվագներ տպագրեց առաջնորդի կյանքի ու գործունեության տարեգրությունից: Ստորև հրապարակում ենք ևս մի հատված «Вопросы истории КПСС» *ամսագրի 1980 թ. երկրորդ համարում զետեղված «Անմոռաց օրեր» հոդվածից, որի հեղինակն է 1914 թվականից ՍՄԿԿ անդամ Ե. Ռ. Լևիտասը:*

...ՊԼԵՆՈՒՄԻՑ ՀԵՏՈ ես զանգահարեցի ՌԿ(բ)Կ Մոսկվայի կոմիտեի քարտուղար Ալեքսանդր Ֆյոդորովիչ Մյասնիկովին և իրեն պատմեցի մեր որոշման մասին: Նա դրան հավանություն տվեց ու հանգամանալից խոսակցության համար մեզ առաջարկեց մասնակցել Մոսկվայի կոմիտեի գործադիր հանձնաժողովի նիստին:

Երբ սկսվեց հանձնաժողովի նիստը, Մյասնիկովը ինձ խնդրեց մանրամասնորեն շարադրել մեր որոշումը: Ես պատմեցի, որ շրջկոմի ընդլայնված պլենումում կոմունիստներն արտահայտվեցին զոհված ընկերների հիշատակը հավերժացնելու մասին: Եվ ավելացրի. որոշված է ստեղծել պալատ՝ Բլագուշե-Լեֆորտովոյի շրջանի աշխատավորության ուժերով:

— Մենք ամեն ինչ կանենք մեր ձեռքերով,— շեշտեցի ես:— Բայց միայն խնդրում ենք, որ Մոսկվայի կոմիտեն մեզ օգնի շինանյութերով:— Այնուհետև, դիմելով ներկաներին, ավելացրի.— Իսկ ձեզ բոլորիդ հրավիրում ենք մեր պալատի բացմանը եկող տարվա մայիսի 1-ին...

Վերջացնելով այդ հարցի քննարկումը, Մյասնիկովը մեզ ասաց, որ կուսակցության Մոսկվայի Կոմիտեն շրջանին ցույց կտա հնարավոր օգնություն և ավելացրեց, եթե մենք մայիսի 1-ին պալատի բացումը կատարենք, ապա նա կաշխատի գալ այդ արարողությանը Վլադիմիր Իլյիչի հետ միասին:

Ապագա պալատի համար մենք նախատեսել էինք վերանորոգել համարյա լրիվ քանդված Նիկոլյանսկայա (այժմ Տկացկայա) փողոցի № 15/26 երկհարկանի տունը: Նախատեսված էր ո՛չ միայն վերականգնել շենքը, այլև նորից անցկացնել ջուր, կոյուղի, կենտրոնական ջեռուցում, էլեկտրալուսավորում: Այդ բոլորից հետո հարկավոր էր կատարել մեծ ծավալի հարդարման աշխատանք: Այն ժամանակների համար այդ բոլորը այնքան էլ հեշտ գործ չէր: Բացի այդ պետք էր պլանավորել ընդարձակ բակ և այնտեղ կառուցել բաց բեմ՝ օժանդակ շինություններով:

Բոլոր աշխատանքները կատարում էին շրջանի աշխատավորները: Մարդիկ շինարարություն էին գալիս երեկոները ու կիրակի օրերը, աշխատում էին հսկայական ոգևորությամբ և, իհարկե, բացարձակապես անհատույց: Դժվար էր տրանսպորտի վիճակը, հաճախ շինանյութը բերելու կամ աղբը տեղափոխելու համար որևէ միջոց չէր ճարվում: Այդ դեպքում բանվորները իրենք էին լծվում սահնակներին կամ սայլերին:

Բոլորին հատկապես շատ ոգևորեց Մյասնիկովի այն խոստումը, թե պալատի բացմանը գալու է Լենինի հետ: Այդ մասին մենք տեղեկացրինք ամբողջ շրջանին, բանվորական ժողովներում ասացինք առաջնորդի հետ առաջիկա հանդիպման մասին, և ամենուր ի պատասխան լսում էինք.

— Պալատը կկառուցենք փառավորապես: Թող միայն մեզ մոտ գա Իլյիչը:

1920 թվականի ապրիլին պալատում աշխատանքներն ավարտվեցին, և այն շողշողում էր իր մաքուր լվացված պատուհաններով: Մենք հրավիրեցինք Մյասնիկովին գալ ու տեսնել:

Նա հաջորդ օրն իսկ եկավ Մոսկվայի կոմիտեի գործադիր հանձնաժողովի անդամների հետ: Ամեն ինչ խիստ բծախնդրությամբ նայեցին ու գոհ մնացին: Իսկ Մյասնիկովն ասաց.— Պետք է բացել բլագուշե-լեֆորտովոցիների համար Ստուպինսկու պահեստները: Թող նրանք այնտեղ ընտրեն ամենայն լավագույնը այդ առաջին բանվորական պալատի՝ զոհված ընկերների հուշարձանի համար:

Ստուպինսկու (նախկին տիրոջ ազգանունն է) պահեստներում պահպանվում էր մեծ քանակությամբ տարբեր տեսակի կահույք, որը թողել էին Մոսկվայից փախած հարուստները և այժմ պատկանում էր սովետական պետությանը: Մի քանի օր մենք այնտեղից տեղափոխում էինք սեղաններ, աթոռներ, զանազան հյուրասենյակային կահույք, գորգեր, սափորներ, նկարներ: Հետո այդ բոլորը դասավորում էինք, իրար հետ վիճելով, թե ինչպես կահավորել այս կամ այն սենյակը, որպեսզի ավելի լավ ու հարմարավետ լինի: Այս առթիվ նույնիսկ նկարիչ հրավիրեցինք:

Պալատի բացումը պետք է կայանար կեսօրին: Բայց բեմի առջևի հսկայական բակը լցվեց բանվորներով և նրանց ընտանիքներով: Շատերը եկել էին նախօրոք: Եկել էին Մ. Ի. Կալինինը, Վ. Պ. Նոգինը, ուրիշ ընկերներ: Սակայն ո՛չ Վլադիմիր Իլյիչը, ո՛չ Մյասնիկովը չկային: Մյասնիկովին հեռախոսով գտնելու իմ բոլոր փորձերը զուր անցան: Ավելի երկար սպասելն անկարելի էր, և մենք որոշեցինք միտինգն սկսել:

Ս. Ն. Պետրովը ձայնը տվեց Մ. Ի. Կալինինին: Ապա շնորհավորանքներով հանդես եկան Վ. Պ. Նոգինը, շրջանի տարբեր ձեռնարկությունների ներկայացուցիչներ: Հանդիսավոր մասից հետո սկսվեց համերգը— մեզ մոտ էին եկել Մոսկվայի մի շարք թատրոնների դերասաններ: Այն ժամանակ, երբ հույսներս կորել էինք, թե Լենինը կգա, հանկարծ լսվեցին բացականչություններ.

— Լենինը եկա՜վ, Լենինը եկա՜վ:

Իրոք ժամանեցին Վլադիմիր Իլյիչը, Մարիա Իլյինիչնան, Մյասնիկովը, Ծիվծիվաձեն: Նրանք անցան բեմի ետևի սենյակը: Ս. Ն. Պետրովն ինձ խնդրեց պատմել, թե ինչպես ենք մենք ստեղծել մեր բանվորական ակումբը: Վլադիմիր Իլյիչը ուշադրությամբ ինձ լսում էր, հարցեր էր տալիս: Երևում էր, որ նա շատ գոհ է մեր նախաձեռնությունից: Մենք ուզում էինք, որ Վլադիմիր Իլյիչը երկար մնար մեզ հետ, խնդրեցինք նրան հանդես գալ համերգի առաջին բաժնից հետո: Բայց նա ասաց.

— Ո՛չ, չեմ կարող, պետք է լինեմ ուրիշ տեղեր ևս: Եթե ցանկանում եք, որպեսզի ես հանդես գամ, ինձ խոսք տվեք անմիջապես այս համարից հետո:

Երբ ավարտվեց ջութակահարի ելույթը, և արտիստը իջավ բեմահարթակից, մենք Վլադիմիր Իլյիչի հետ բեմ դուրս եկանք, և ես հայտարարեցի.

— Ձայնը տրվում է Ժողովրդական կոմիսարների խորհրդի նախագահ ընկեր Լենինի՜ն:

Վերջին բառերը խլացան ծափահարությունների որոտում:

Վլադիմիր Իլյիչը սրտանց շնորհավորեց շրջանի աշխատավորներին՝ իրենց ուժերով բանվորական պալատ կառուցելու առթիվ, որը, ինչպես ինքն ասաց, շրջանում կդառնա կուլտուրական աշխատանքի օջախ: Եվ լավն այն է, շարունակեց Լենինը, որ առաջին բանվորական պալատը կկրի փառապանծ բոլշևիկ Վլադիմիր Միխայլովիչ Զագորսկու անունը: Եվ Վլադիմիր Իլյիչը սկսեց շատ ջերմորեն պատմել Զագորսկու մասին: Բակում խոր լռություն էր, հավաքվածները որսում էին Լենինի ամեն մի խոսքը:

Ապա մենք լսեցինք Վլադիմիր Իլյիչի բարի խոսքերը նաև մեր հասցեին. նա հավանություն տվեց շրջկոմի նախաձեռնությանը, ասելով, որ գիտե, թե պալատը կառուցելիս ինչպիսի դժվարություններ ենք մենք հաղթահարել: Ճառի վերջում Լենինը խոսեց ամբողջ աշխարհի աշխատավորության համար մայիսմեկյան տոնի նշանակության մասին: Երբ վերջացավ երկար օվացիան, Վլադիմիր Իլյիչը խնդրեց.

— Այժմ մեզ ցույց տվեք ձեր պալատը...

Շրջապատված շրջկոմի անդամներով ու իր հետ եկած ընկերներով, Լենինը դանդաղորեն շրջեց սենյակները, դիտեց պալատի կահավորանքը: Երբեմն մեզ գովում էր, երբեմն խորհուրդներ տալիս: Առանձնապես հետաքրքրվեց գրադարանով, այն ժամանակ տակավին փոքր և խիստ խայտաբղետ գրքերի հավաքածուով: Ես ասացի, որ մեզ համար շատ դժվար էր այն կոմպլեկտավորել, ձեռք բերել պետքական գրքեր:

Վլադիմիր Իլյիչը նայեց իր կողքից քայլող Մյասնիկովին և ասաց.

— Պետք է օգնել, պետք է օգնել...

Ալեքսանդր Ֆյոդորովիչը իսկույն պատասխանեց.

— Կօգնենք, Վլադիմիր Իլյիչ, անպայման կօգնենք...

Լենինը նաև մի քանի քննադատական դիտողություններ արեց, սակայն շատ բարյացակամորեն, նրբանկատորեն, կարծես խորհուրդ տալով: Նման դեպքում որևէ մեկիս մոտ վըրդովմունքի նշույլ անգամ չէր կարող ծագել: Հիշողությանս մեջ տպավորվել է, թե ինչպես, կանգնելով մի փոքրիկ նկարի առջև, Վլադիմիր Իլյիչը հարցրեց.

— Ասացեք, իսկ այստեղ ի՞նչ է պատկերված:

Նկարը ֆուտուրիստական էր, և մեզանից ոչ ոք չկարողացավ ասել, թե այնտեղ ինչ է պատկերված: Այդ ժամանակ Լենինը նկատեց.

— Ահա, տեսնո՞ւմ եք, ընկերներ, ձեզանից ոչ մեկը չգիտե, թե ի՞նչ է նշանակում այդ խըզմըզոցը: Կարիք չկա այս լավ պալատի պատերին ցուցադրել բոլորի համար անհասկանալի գործեր:

Վլադիմիր Իլյիչի հետ հանդիպումները երբեք չեն ջնջվի իմ հիշողությունից: Անչափ երջանիկ եմ, որ ինձ բախտ է վիճակվել տեսնել Լենինին, խոսել նրա հետ, լինել նրա մեծագործությունների ժամանակակիցն ու ականատեսը:

ԱՐԳԱՍԱԼԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹՅՈՒՆ*

Կոմունիստ կարելի է դառնալ լոկ այն դեպքում, երբ հիշողությունդ կհարստացնես մարդկության մշակած ողջ հարստությամբ:

Վ. Ի. ԼԵՆԻՆ

ԸՆԹԱՑԻԿ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ սովետական գրադարանները հոյակապ նվեր ստացան: Դա Վ. Ի. Լենինի 1920 թ. հոկտեմբերի 2-ին համառուսաստանյան կոմերիտմիության III համագումարում արտասանած «Երիտասարդական միությունների խնդիրները» հռչակավոր ճառի 60-ամյակին ձոնված **Լենին. գիտություն, երիտասարդություն** ռուսերեն ժողովածուն է: Ստվարածավալ, իմաստալի մի գիրք, որը հրատարակվել է ՍՍՀՄ ԳԱ և ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի նախաձեռնությամբ:

Այս մեծարժույթ գիրքն սկսվում է Լենինի վերոբերյալ ճառի բնագրով: Դրան հաջորդում են Լ. Ի. Բրեժնևի՝ **Սովորել, աշխատել ու մաքառել լենինաբար** վերնագրված ճառը՝ ուսանողների համամիութենական հավաքում (1971 թ. հոկտեմբերի 19-ին) և մյուս ճառը՝ Համամիութենական լենինյան կոմերիտմիության XVIII համագումարում (1978 թ. ապրիլի 25-ին):

Հոկտեմբերի գիտական ստրատեգիան ու երիտասարդությունը խորագրի ներքո տպագրված են ՀամԼԿԵՄ Կենտկոմի առաջին քարտուղար Բ. Ն. Պաստուխովի՝ **Սովետական երիտասարդությունը և գիտատեխնիկական պրոգրեսը** ու ակադեմիկ Ե. Պ. Վելիխովի՝ **Խնդիրը միևնույնն է՝ սովորել,** ներածական բնույթի հոդվածները:

Գիտենալ՝ նշանակում է հաղթանակել, Գիտության նոր հորիզոնները խորագրերի ներքո տպագրված է միութենական անվանի գիտնականների կշռույթավոր ու հույժ ուսանելի խոսքը երիտասարդ գիտնականներին, նաև գիտության կանճառը ոտք դնողներին: Գրքի վերջին բաժնում ևս զետեղված են հետաքրքրական «Էտյուդներ» 37 երևելի ակադեմիկների կենսագործունեության մասին:

Այսօր աշխարհի բոլոր երկրներում երիտասարդների, և ո՛չ միայն երիտասարդների, աշխատավորական հոծ զանգվածներին համակել ու հմայել են լենինյան լուսարձակ պատգամները, հատկապես գլխավորագույնը՝ **«կոմունիզմ սովորել»,** որի առաջին պատմական օրանը դարձավ Հոկտեմբերյան հեղափոխության հորձանուտում թրծված ու վերածնված, կոմունիզմ կառուցող սովետական հանրությունը:

Սոցիալիստական հեղափոխության վերջնական հաղթանակը Լենինի հայրենիքում ստեղծեց անհրաժեշտ նախադրյալներ կոմունիստական հասարակության կառուցման համար: Կոմերիտմիության III համագումարում արտասանած ճառում Լենինն իրեն հատուկ մտքի հստակությամբ և համոզչականությամբ ասաց երիտասարդ ունկնդիրներին. այժմ, երբ պրոլետարիատն է կառավարության գլուխը, երիտասարդության առջև հիմնարար խնդիր է ծառացած՝ **կոմունիզմի կառուցման** խնդիրը: Կապիտալի օրոք ապրած սերունդը լավագույն դեպքում կարող կլինի պահպանել նվաճված իշխանությունը՝ նոր հասարակության հիմքերի արկանումով հանդերձ: Իսկ նոր կարգերի ըստեղծողը նոր սերունդը պետք է լինի: Այժմ,

---

* Ленин. Наука. Молодежь. М., 1980.

Այս ժողովածուի «հրատարակման նպատակն է եղել ցուցադրել, թե, առաջնորդվելով լենինյան՝ *սովորե՛լ, սովորե՛լ, սովորե՛լ* լոզունգով, մեր ողջ երկիրը որպիսի՛ մեծ ճանապարհ է կտրել»: Ուշագրավ այս գիրքը բովանդակում է սովետական 114 երևելի գիտնականների խոհերը, մտորումները և իմաստուն խորհուրդները՝ հղված բոլոր նրանց, ովքեր գիտությունն են ընտրել իբրև կենսանպատակ:

Ցավոք, ծավալի սղության պատճառով հնարավոր եղավ ուսյալների այդ պատկառելի բույլից միայն տասը հոգու անդրադառնալ՝ մեր ըզգալի հապավումներով ու ամփոփագրությամբ հանդերձ: Այսուամենայնիվ, այս հոդվածը, թերևս, մասամբ բավարարի հայերեն ընթերցողի հետաքրքրասիրություններին: (Հեղինակ):

երբ նոր սերունդը կրթվում, ուսանում է սովետական հասարակարգի միջավայրում, նրա առջև ծառացած կարևորագույն խնդիրը սովորելն է, պատգամել է Լենինը:

Ինչպե՞ս և ի՞նչ սովորել հարցին նա պատասխանել է. մեր նոր սերնդի կրթությունը, դաստիարակությունը և ուսուցումը պետք է խարսխված լինեն հին կարգերից **ժառանգած գիտելիքների քննադատական յուրացման վրա:** Մենք կարող ենք կոմունիզմ կառուցել միայն գիտելիքների, կազմակերպությունների, հիմնարկությունների հանրագումարից, մարդկային այն ուժերից ու միջոցներից, որոնք մեզ են մնացել հին հասարակությունից: Սակայն հարկավոր է արմատապես **վերափոխել** երիտասարդության ուսուցման, կազմակերպման ու դաստիարակման գործը, որպեսզի հնարավոր լինի կերտել կոմունիստական հասարակարգ:

Այդպես վարվելով, ասում է Լենինը, դուք կիրագործեք պրոգրեսիվ մարդկության վաղեմի բաղձանքը: Բայց վտանգավոր է ու միակողմանի նման խնդիրն իրագործել միայն կոմունիզմի մասին եղած գրքերից ու բրոշյուրներից քաղված գիտելիքներով: Եթե դուք այդպես սովորեք կոմունիզմը, մենք կունենանք լոկ **սերտողներ** կամ **պարծենկոտներ:** Մինչդեռ, կոմունիստական ուսուցման մեթոդը թելադրում է մտավոր **գիտելիքները համակցել իրականության առաջընթացի, պրակտիկ կյանքի հետ:**

Մարդկության ամբարած ողջ գիտելիքներից և ստեղծած կուլտուրայից հարկ է վերցնել ու քննադատաբար յուրացնել այն ամենը, ինչ ձեզ կօգնի կոմունիզմ կառուցելու, մերժելով հին դպրոցի սերտելու արատը, կոմունիստական լոկ սնապարծությունը, կոմունիստական լոզունգները որպես գիտելիք ցուցադրելու խոտելի մեթոդը:

Հիշատակված ճառում, որը Լենինի հոգևոր գանձերից մեկն է, նա հատկապես շեշտել է, որ մարդկության ողջ կուլտուրայի քննադատական յուրացման փայլուն օրինակը մարքսիզմն է՝ իր հարստագույն բովանդակությամբ, ճշմարտացի ու դարակազմիկ եզրակացություններով, հար զարգացող դիալեկտիկական մեթոդով:

Եթե ձեր միտքը չհարստացնեք մարդկային վերադարավոր իմացության քննադատական վերամշակմամբ ու յուրացմամբ, **կոմունիստ լինել չեք կարող:** Եթե ես գիտեմ, որ իմացածս նըվազ է, կձգտեմ ավելի շատ գիտենալ: Ով զուրկ է նման առողջ ձգտումից և արհամարհում է իմանալու կամ սովորելու այդ ձգտումը, նա տառապում է կործանարար գոռոզամտությամբ և չի կարող կոմունիստ լինել: Երբ դուք ունեք նորագույն գիտելիքների հարուստ պաշար և այն մշտապես գործադրում եք նոր հասարակարգի ստեղծման ու բարգավաճման ընպատակով, նոր կյանքի նորարարներ եք և իրոք դաստիարակված եք կոմունիստական ոգով:

Այս առնչությամբ մեր ընթերցողների ուշադրությունն ենք սևեռում Լ. Ի. Բրեժնևի խիստ կենսական և ուսանելի այն դրույթների վրա, որոնք մեր երիտասարդների **կոմունիզմ սովորելու** համար էական ու ղեկավար ցուցումներ են: «Անհրաժեշտ է ու կարևոր, որպեսզի խորապես ողջ ծավալով տիրապետեք բուհական նյութերին: Սակայն միայն դա բավական չէ: Հարկավոր է սովորել, մշտապես կատարելագործել տեսական գիտելիքները, մշակել հետազոտման կարողություն, տեսական լայն մտահորիզոն, առանց որի դժվար է կողմնորոշվել գիտական ինֆորմացիայի աճող հոսանքում, գիտության հար ընդլայնվող ծավալում»:

Չպետք է մոռանաք,— ասում է Լ. Ի. Բրեժնևը,— որ Լենինի **սովորեք** պատգամին հաջորդում է և այն պատգամը, որ անհրաժեշտ է միահյուսել տեսությունն ու պրակտիկան, առանց որի չկա պրոգրես (տե՛ս վերոհիշյալ ժողովածուն, էջ 29):

Կոմունիստական բարոյականությունը,— ուսուցում է Լենինը,— դասակարգային է և ստատարում է հանուրի բարօրությանը, այն ծառայում է կեղեքչական հասարակության խորտակմանը և կոմունիզմի հաղթանակին: Իսկ բուրժուական բարոյականությունն ամբողջովին տոգորված է մասնավոր սեփականության, կեղեքման, շահագործման սրբագործման ոգով. կա՛մ դու կկողոպտես ուրիշին, կա՛մ նա՝ քեզ: Ահա այս ըմբռնմամբ է տոգորված բուրժուական բարոյախոսությունը:

Հասուն սոցիալիզմի հայրենիքի երիտասարդությունը, այն երիտասարդությունը, որի առջևից նոր կյանքի ստեղծման բոլոր մարզերում լենինյան կոմերիտմիությունն է ընթանում, մշտապես պետք է հիշի Լ. Ի. Բրեժնևի՝ ՀամԼԿԵՄ XVIII համագումարում արտասանած ճառի այն պարտավորեցնող միտքը, որ «Գիտատեխնիկական հեղափոխությունը միայն սոցիալիզմի պայմաններում է ձեռք բերում մարդու և հասարակության շահերին համապատասխանող ուղղություն: Իր հերթին միայն գիտության ու տեխնիկայի արագացված զարգացումը կարող է լուծել սոցիալական հեղափոխության վերջնական խնդիրները՝ կոմունիստական հասարակության կառուցումը» **(Լենինյան կուրսով, հ. 3, էջ 501):**

Այսօր կարելի է անվարան պնդել, որ աշխարհում չկա մի այլ երկիր բացի ՍՍՀՄ-ից, որտեղ աշխատավորների առջև իրոք բաց լինեն գիտության պալատների բոլոր դռները:

Ուստի և օրինաչափ է, որ այժմ մեր հայրենիքի ուսյալների ընտանիքում երիտասարդ գիտնականները ջերմ հոգատարություն են վայելում: Դա հանճարեղ Լենինի ճշմարտացույն կանխատեսության խոսուն ապացույցներից մեկն է: Երիտասարդությունը շարունակում է լարված ծրաջանությամբ «կոմունիզմ սովորել» և սովետական գիտնականների շարքերը համալրել գիտության պայծառ աստղերով, գործնականորեն արձագանքել կուսակցության՝ **սովորե՛լ, աշխատե՛լ ու մաքառե՛լ լենինաբար** պատգամին:

Հիրավի, անգնահատելի ու մեծարժույթ է գիտության դերը կոմունիստական շինարարության բոլոր մարզերում: Գիտնականների բազմահազարանոց կոլեկտիվը սովետական հայրենիքի վերելքի բոլոր փուլերում հաստատակամ ընթացել և շարունակում է ընթանալ լենինյան կուսակցության նախանշած ուղիով: Այս առումով խիստ բնորոշ է այն բարձր գնահատականը, որին արժանացավ սովետական գիտությունը ՍՄԿԿ XXVI համագումարում:

ՍՄԿԿ պատմական այս համագումարում, կուսակցության Կենտկոմի հաշվետու զեկուցման մեջ, Կենտկոմի գլխավոր քարտուղար Լ. Ի. Բրեժնևը շեշտեց. «Այս պայմանները, որոնցում ութսունական թվականներին զարգանալու է ժողովրդական տնտեսությունը, առավել հրամայական են դարձնում գիտատեխնիկական պրոգրեսի զարգացումը: Հարկ չկա որևէ մեկին համոզելու, թե որքա՜ն մեծ նշանակություն ունի գիտությունը: Կոմունիստների կուսակցությունը ելնում է նրանից, որ առանց գիտության նոր հասարակության կառուցումը պարզապես աներևակայելի է»:

Անա թե որպիսի վիթխարի պատվավոր դեր է վիճակված մեր հայրենիքի գիտնականների բանակին, որի կոնկրետ ու մեծանշանակ անելիքների մասին իր հեղինակավոր խոսքն ասաց կուսակցության գերագույն փորումը: Լ. Ի. Բրեժնևն իր ծրագրային զեկուցման մեջ ամենայն կոնկրետությամբ մատնանշեց գիտության զարգացման հիմնական ուղղությունները:

❊❊❊

ԱԿԱԴԵՄԻԿ Ն. Դ. Զելինսկին *իր հոգեպարար զրույցը երիտասարդ գիտաշխատողների հետ բսկսում է ջերմ պաթոսով ու գերող անկեղծությամբ:*

Հայրենիքի՛ս երիտասարդ: *Դու ծնվել, մեծացել ու ապրում ես երջանիկ ժամանակ՝ մեծ սխրանքների ու խոյանքների ժամանակ, երբ կոմունիզմի ուրվագծերն են մարմնավորվում մեր աչքի առջև: Դու ապրում ես ազատ աշխարհում, և քո հանդիման մեծ ճակատագրի լուսավոր ու արձակ ուղիներն են երիզվում: Սակայն մեծ ժամանակը պարտավորեցնում է մեծ պատասխանատվության: Ուրեմն, արժանի եղի՛ր մեծ ժամանակիդ:*

Ես ներքին բավականությամբ եմ ասում, որ կյանքս եղել է իմաստալի ու օգտակար հայրենիքիս համար: Աշխատել ու ստեղծագործել եմ ժողովրդիս համար, շեշտում է ակադեմիկը: Իմ ոչ մեծ ավանդն եմ ներդրել ժողովրդիս նյութական ու հոգևոր արժույթների գանձարանում: Բուռն ցանկանալով սատար լինել երիտասարդ գիտնականներին, Զելինսկին գրել է. չպետք է **սահմանափակվել** *նեղ փակ մասնագիտության շրջանակներում:* **Ընդլայնի՛ր մտահորիզոնդ այլ գիտությունների տիրապետմամբ:** *Ատոմի դարը քեզ թելադրում է գիտենալ ֆիզիկա, քիմիա, մաթեմատիկա, կենսաբանություն, հասարակագիտություն: Բնավ մի կարծիր, թե ամեն ինչ գիտես և ուսանելու կարիք չունես: Ես սովորել եմ ողջ կյանքումս, շարունակում եմ և դեռ կշարունակեմ ուժերիս չափով: Սովորել, հար սովորել, սա է երկրորդ խորհուրդս:*

Սովորիր **աշխատել կոլեկտիվում**, *իմանալով, որ գիտության մարզում անհրաժեշտ է գործել արդյունավետ: Այստեղ դուք ճիշտ կընկալեք* **քննադատությունը** *և կսովորեք քննադատել նաև այլոց սխալները: Քննադատությունը ձեզ զերծ կպահի ինքնագոհությունից, անհամեստությունից, կօգնի ձեզ խուսափելու սխալներից: Կոլեկտիվում աշխատել իմանալը էապես նպաստում է հանրօգուտ գործը ժամանակին առաջ մղելու կոլեկտիվում:* **Առանց այս ունակության**, *չես կարող կատարյալ* **գիտնական** *լինել:*

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ շրջանում մեծ համբավ է վայելել վաստակաշատ երկրաբան, աշխարհագրագետ, ակադեմիկ Վ. Ա. Օբրուչևը: *Խոշորագույն այս գիտնականն ու մեծ հայրենասերը շատ էր մտահոգվում սովետական գիտնականների բնտանիքի համալրման գործով:*

Իննսուներեքամյա ակադեմիկը, դիմելով երիտասարդ գիտնականներին, կոչել է. **խիզախե՛ք**: *Եթե լուրջ եք սկսում, ապա ձեռնարկեք մեծ գործերի: Բայց իմացե՛ք, որ դրանք քչերին են մատչելի: Իսկ ով չի վճռում փորձել, հավանաբար ոչ մի բան չի հայտնագործի:*

Ավելի քան 50 տարի ապրել եմ ցարական ռեժիմի օրոք,— ասում է նա,— իմ վաստակած անհագին եռանդով հարստացյան ոսկու արդյունաբերության տերերը: Ինստիտուտից ինձ վտարեցին ձախ հայացքներիս պատճառով: Ո՛չ միայն ընկերներիս խորհուրդներից, այլև գիտական ախոյաններիս քննադատություններից օգտվելով՝ հարստացել եմ մտովի: **Եղե՛ք սկզբունքային:** *Մեզ հարկավոր է ճշմարտություն, միայն ճշմարտություն: Մի՛ք ջանա* **հաճոյանալ բարեկամներին, հաշտեցնել ուսուցիչներին:** *Մի՛ք* **վախենա հեղինակություններից:** *Եվ, եթե ձեր միջավայրում*

կան ապագա երկրաբաններ ու համաձայն չեն ակադեմիկ Օբրուչևի հետ (անշուշտ, կցանկանայի, որ դրանք քիչ լինեն), համարձակ հանդես եկեք նրա դեմ, եթե ձեր տվյալները հերքում են նրա եզրակացությունները:

Թերև հաղթանակներ մի՛ք հուսա: *Ինչ ձեռքի տակ էր, մարդիկ վաղուց օգտագործել են: Նոր փաստերով, նոր հետազոտումներով կարելի է հաջողության հասնել: Փաստերն աղյուսիկներ են, որոնցից մարդկային փորձն է գոյանում, ըստեղծագործելիս դրանք ձեր զենքն են: Անդուլ փաստեր որոնեք: Լավ դասագիրքը կարդացեք ծայրեծայր: Կարդացե՛ք նաև ծրագրում չզետեղված գրքերը: Ձեր մասնագիտությունն իմացեք հանգամանորեն, այլ գիտելիքներ ևս ամբարեք: Երկրաբանությունը խորապես գիտցող երկրաբանը հույժ պիտանի մարդ է:*

Դուք՝ այսօրվա դպրոցականներդ, նոր եք ըսկսում համփորդել վարպետության, ստեղծագործության, գիտության ու կենաց ապարանքներում: Իսկ ինձ՝ ծերուկիս, որը շատ վերստեր է կտրել չհետազոտված երկրագնդի վրա, շատ է որոնել գիտության թավուտներում, կամենում է խորհուրդ տալ ձեզ. մեծագույն հաճույքն ու բավականությունը մեզ աշխատանքն է պարգևում: **Սիրեցե՛ք աշխատել: Մի՛ք դադարի երազելուց: Երջանիկ ուղևորություն ձեզ, երրորդ հազարամյակի ճանապարհորդնե՛ր:**

ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹՅԱՆԸ գրած իր հայտնի նամակում ակադեմիկ Ի. Պ. Պավլովը *շատ օգտակար ու գործնական խորհուրդներ է տվել: Գիտական աշխատանքի հաջողության գըլխավոր նախապայմանը, գրել է նա,* **հետևողականությունն է:** *Առանց դրա չկա գիտական արդյունավետություն: Սովորե՛ք գիտական համբերություն ամբարել: Նախքան կփորձեք գիտության կատարներին հասնել, լավ սովորեք դրա այբուբենը և ապա հետագա գլուխները: Երբեք մի՛ք փորձի սքողել ձեր գիտական իմացության պակասը, մի՛ք մեծամտի, թե ոչ, շուտ կպայթի գոռոզամտության ձեր պղպջակը: Հարկավ, պետք է վարժեցնենք ձեզ համբերության և զսպվածության: Սովորեք կատարել գիտության պրակտիկայում անհրաժեշտ սև աշխատանքը: Ուսումնասիրե՛ք, փաստեր հավաքեք, համադրեք:*

Մի՛ք մոռանա, որ թռչունի թևերը որքան էլ կատարյալ լինեն, առանց հենվելու օդաշերտին, երկինք բարձրանալ չի կարող: Գիտնականի օդը փաստերն են: Առանց դրանց չեք կարող ճախրել բարձունքում: Առանց փաստերի ձեր «թեորիաները» զուր տքնանք կլինեն: Ուսումնասիրեք, փորձարկելով, զննելով, սակայն, մի՛ք մնա փաստերի մակերեսին: Չդառնաք փաստերի արխիվարիուս: Ջանացե՛ք թափանցել դրանց ծագման գաղտնարանը: Հետևողականորեն փնտրեք դրանց գոյավորման օրենքների պատճառները:

Համեստ եղե՛ք. *երբեք մի՛ խորհեք, թե ամեն բան գիտեք: Որքան էլ ձեզ բարձր գնահատեն, արիություն ունեցեք ասելու՝* **ես տգետ եմ:** *Դիմակայե՛ք գոռոզամտությանը, թե ոչ, դուք կհամառեք այն դեպքում, երբ պետք է համաձայնել: Իսկ եթե հրաժարվեք օգտակար խորհրդից ու բարեկամական օգնությունից, կկորցնեք անաչառության չափանիշը: Իմ աշխատած ու ղեկավարած կոլեկտիվում ամեն ինչ պայմանավորված է աշխատանքի մթնոլորտով: Բոլորն էլ մի ընդհանուր գործի են լծված, և ամեն ոք այն անում է իր ուժերի ու հնարավորությունների համեմատ: Այստեղ հաճախ չես ջոկի, թե ո՛րն է «իմը» և ո՛րն է «քոնը»: Սրանից ընդհանուր գործն է շահում:*

Երրորդը **կիրքն** *է: Հիշեք, որ գիտությունը կլանում է մարդու ողջ կյանքը: Ու եթե երկու կյանք ապրեիք դուք, ապա դրանք ևս ձեզ չէին բավականացնի: Գիտությունը մարդուց պահանջում է մեծ լարվածություն և բուռն կիրք: Ուստի աշխատանքում ու որոնումներում եղեք կրքոտ: Մեր հայրենիքը լայն տարածքներ է բացում գիտնականների առջև, մեր երկրում գիտությունը շռայլաբար են ներդնում կյանքում: Եվ դա հատուցում է պահանջում:*

Մեզ մոտ շատ բան է տրվում երիտասարդ գիտական աշխատողին, բայց և նրանից շատ է պահանջվում— արդարացնել այն մեծ հույսերը, որ դնում է գիտության վրա մեր հայրենիքը:

ԱՆՎԱՆԻ ԱՍՏՂԱՖԻԶԻԿ Վ. Հ. Համբարձումյա*նը, հղելով իր խոսքը գիտության ուղին ոտք դնող երիտասարդներին, հիշատակում է, որ այնքան էլ դյուրին չէ նրանց կոնկրետ խորհուրդներ տալ: Այս դարում կատարված խոշորագույն հասարակական փոփոխությունը, դարակազմիկ սոցիալիստական հեղափոխության հաղթանակն է մեր երկրում և այլուր, սոցիալիզմի լագերի հաստատումը աշխարհի մի շարք երկրներում: Ավելի քան վեց տասնամյակի ընթացքում հասարակական կյանքի բոլոր մարզերում կատարված արմատական տեղաշարժերը հսկայական թափով առաջ մղեցին ՍՍՀՄ տնտեսական, տեխնիկական ու կուլտուրական բնագավառները, և գիտությունը մեկընդմիշտ դարձավ հզոր արտադրաուժ: Այս պայմաններում մեզ համար դժվար է,— ասում է ակադեմիկ Համբարձումյանը,— գալիք երիտասարդությանը* **կոնկրետ** *խորհուրդներով օգտակար լինել: Ավելի ճիշտը, մեր խորհուրդները պետք է խարսխվեն այդ փոփոխությունների մեր վերապրած փորձի վրա:*

Նախ և առաջ ես կցանկանայի, որ գիտության ուղին ընտրող երիտասարդությունը համարձակ ու պատրաստ դիմավորի կյանքի ու գիտության բոլոր փոփոխությունները, գալիք բոլոր դժվարություններն ու անակնկալները: Հարկավոր է

համարձակություն և վերստին համարձակություն:

Ակադեմիկը գտնում է, որ գալիք գիտնականներին անհրաժեշտ է հետաքրքրասիրություն, ամենակուլ հետաքրքրասիրություն ու սեր գիտության նկատմամբ և այդ սիրուց բխող նվիրվածություն իր գործին։ Եթե ամբողջովին չնվիրվես գիտությանը, շեշտում է Վ. Համբարձումյանը, ապա դյուրությամբ կդառնաս ձախողված գիտնական։ Սակայն լոկ հետաքրքրասիրությունն ու սերը բավական չեն։ Անհրաժեշտ են նաև ընդունակություններ։ Ես հավատում եմ, որ մարդը կարող է իր ունակությունները զարգացնել, բայց զարգանալու համար պետք է ընդունակ լինել։

Բայց այդ ևս բավական չէ, անհրաժեշտ է ունենալ վիթխարի աշխատասիրություն։ Հարկավոր է բանել ո՛չ միայն պաշտոնական ծառայության ժամերի ընթացքում, այլ առավել լարվածությամբ ու որոշակի կայուն սիստեմով։ Թե ոչ, դուք կլինեք պորտաբույծ գիտնական։ Դուք պետք է իմանաք, որ հետզհետե արագանում են գիտության զարգացման տեմպերը և նրա ստեղծած իմացության պաշարներն ու գիտելիքները։ Իսկ այդ պահանջում է մշտապես ընդլայնել մտքի տեսադաշտը։ Հակառակ դեպքում՝ ձեր հետազոտությունը կլինի նեղ ու աղքատիկ, որովհետև ձեզ չի հաջողվել գիտելիքներ ամբարել նաև այլ գիտությունների ոլորտներից։

Երբ ես 25 տարեկան էի, ինձ հաջողվում էր նայել աշխարհում լույս տեսնող աստղագիտական բոլոր ամսագրերը, բացի քչերից, որոնց լեզուն ինձ մատչելի չէր։ Ընդ որում, շատ հոդվածներ ես կարդում էի հանգամանորեն։ Երբ դարձա 40, ինձ հաջողվում էր նայել միայն աստրոֆիզիկական հոդվածները, մի կողմ թողնելով այն ամենը, ինչ վերաբերում էր աստղագիտության մյուս բաժիններին։ Հետագայում դրանք ևս ուժերիցս վեր եղան։ Իսկ 55 տարեկանում ես նայում էի միայն աստրոֆիզիկական այն հարցերին վերաբերող հոդվածները, որոնք ինձ հետաքրքրում էին։ Իսկ այժմ, խորապես ափսոսում եմ, որ կարողանում եմ հետևել միայն այն գրականությանը, որը վերաբերում է իմ այսօրվա զբաղմունքներին...

Այնուհետև ակադեմիկը խորհուրդ է տալիս երիտասարդներին. ձեր անձնական նեղ շահերը գիտության մեջ մի՛ք դարձնի ինքնանպատակ։ Ամենից առաջ առաջնորդվեք սեփական պարտքի գիտակցությամբ՝ ավելի բարձրացնելու սովետական գիտությունը, նրա մակարդակը։ Նկատի ունեցեք ողջ գիտության լայն շահերը։ Խուսափե՛ք գիտական փառքի բորսայի ցավից։

Դուք կոչված եք հանուն գիտության շահերի հաճախ ահագին դժվարություններ հաղթահարելու և անգամ ինքնազոհողություն ցուցաբերելու։ Տվյալ դեպքում այդպես վարվող երիտասարդ գիտնականի ջանքերի պտուղները ո՛չ միայն նրան խորապես կբավարարեն, այլ հենց դա էլ կլինի նրա իրական երջանկությունը։

Ըստ իս, կարդում ենք անվանի ակադեմիկի զրույցում. սոցիալիստական հասարակարգում մարդն իրոք երջանիկ է այն ժամանակ, երբ դառնում է կատարելապես հանրօգուտ անձնավորություն, հասարակության արժանի անդամ, իսկ հասարակությունն իր հերթին կարողանում է ամենից բարձր գնահատել աշխատանքային սխրանքներն ու արիությունը։

Ակադեմիկ Համբարձումյանը պահանջում է երիտասարդ գիտաշխատողից՝ կարողանալ գիտության մեջ սեփական ուժերը ճիշտ գնահատել։ Թեև հարկավոր է լավատես լինել, որպեսզի ընտրածդ ուղուց քեզ դուրս չմղեն։ Միաժամանակ պետք է դասեր առնել նաև գիտության ասպարեզում ունեցած անհաջողություններից։ Ահա թե ինչու պետք է սովորել, սովորել մինչև կյանքի վերջին պահը, բնավ չմոռանալով գլխավորը— դու աշխատում ես հայրենիքի համար, նրա բարգավաճման, նրա գիտության զարգացման համար։

ԱՆՎԱՆԻ ՏՆՏԵՍԱԳԵՏ և բազմակողմանի գիտելիքներով զինված ակադեմիկ Ս. Գ. Ստրումիլինը ևս իր օգտավետ խորհուրդներն է մաղթել երիտասարդ գիտնականներին։ Կոմունիստ գիտնականը զգուշացնում է նրանց, շեշտելով՝ «Երիտասարդությունը, որը բռնելով գիտության կածանը, իր ժամանակակիցների լայն ճանաչումն ու մեծահամբավ փառքն է ակնկալում, պետք է անհապաղ շտկի այդ սխալը, քանզի, ինչպես սովորեցնում է փորձը, անգամ իր բելկանտոյով մեզ հմայող միջակ տենորը կամ պրիմա-բալերինան իրենց փառքով միշտ էլ կմթագնեն տասնյակից ավելի ալեհեր գիտնական ակադեմիկներին»։ Եվ ակադեմիկը պահանջում է վերագնահատել գիտության մարզում ակնկալվելիք անհատական հնարավորությունները։ Արդի գիտության ճակատներում,— գրում է Ստրումիլինը,— խոշոր կոլեկտիվներ են մրցում։ Անշուշտ, հաստատուն հաջողություն է սպասում նրանց, ովքեր օժտված են սատարման զգացումով և փոխադարձ աջակցության անհրաժեշտության գիտակցումով։

Գիտության ասպարեզում մշտական հաջողություն կարող են ակնկալել միայն նրանք, ովքեր համակված են աշխարհը ճանաչելու անհագուրդ հետաքրքրասիրությամբ, ուշադիր են շրջապատի և կատարվող իրադարձությունների նկատմամբ, օժտված են դատողության լիակատար անկախությամբ, ծրագրված խնդիրների լուծման աներեր համառությամբ, անխոնջ ջանասիրությամբ, անձնական համեստությամբ, ճշմարտացիությամբ։

Այս բոլորը, իրավամբ հիշատակում է Ստրու-

միլինը, վաստակվող հատկանիշներ են։ Ուստի և ավելորդ է խոսել մեծ հաջողությունների համար գիտնականին անհրաժեշտ հատուկ տաղանդի մասին։ Ըստ իս, գիտնականի տաղանդն իրոք գոյավորվում է վերոհիշյալ հատկանիշների միավորմամբ։ Մենք ապրում ենք ատոմային էներգիայի դարում,— գրում է նա։ Գիտնականների մտքի սխրանքով կյանքի կոչված վիթխարի ուժերը պետք է ծառայեն մարդկության երջանկությանը։ Թույլ մի՛ք տա, որ այդ ուժերը գործադրվեն ժողովուրդների դեմ։ Դուք միլիոն եք, իսկ եթե հաշվի առնեք աշխարհի ձեր բոլոր դաշնակիցներին, հարյուր միլիոնից շատ կլինեք։ Դուք երիտասարդ եք, ուժեղ ու համարձակ, իսկ եթե մշտապես զգաք ձեր թիկունքում կանգնած ընկերների ուժը, խաղաղության և բանականության ուժերը կհաղթանակեն։

ԱԿԱԴԵՄԻԿ Պ. Լ. Կապիցայի ծանրակշիռ խոսքը՝ հղված երիտասարդ գիտնականներին, հիմնականում արծարծում է պրոֆեսորի և ուսանողի փոխհարաբերության հարցը։

Երբ լավ գիտնականը դասավանդում է,— գրում է նա,— ինքն էլ մշտապես սովորում է այդ ընթացքում։ Առաջին՝ նա իր գիտելիքներն է ստուգում, որովհետև, միայն մեկ ուրիշի որևէ բան հստակ բացատրելով միայն կարող ես համոզված լինել, որ ինքդ ըմբռնել ես այդ հարցը։ Երկրորդ, հաճախ, երբ որոնում ես այս կամ այն հարցի պարզ նկարագրության ձևը, նոր գաղափարներ են ծագում։ Երրորդ, ստեղծագործաբար խորհելուն հաճախ սատարում են և ուսանողների անհեթեթ հարցերը, որոնք խաթարում են միտքը և հարկադրում բոլորովին նոր տեսակետից նայել այն երևույթին, որին վերաբերում են ստանդարտ կերպով։ Եվ վերջապես,— շարունակում է ակադեմիկ Կապիցան,— ուսանողները ֆիզիկայի հարցերն ավելի լայնորեն գիտեն, քան դասատուները։ Դասատուն, իբրև մասնագետ, նեղ մոտեցում ունի հարցին։ Ուսանողների մոտեցումն ավելի լայն է։ Երբ ուսանողը զրուցում է դասատուի հետ, վերջինս շատ բան է սովորում ուսանողներից։

Ահա թե ինչու երիտասարդ գիտնականներին հարկավոր է դասավանդել։ Լավ բուհն այն է, որը և՛ դասատուների, և՛ նրանց աշակերտների տաղանդների զարգացման հնարավորություն է ընձեռում։

Ձեզ, երիտասարդ ուսյալներիդ, վիճակված է շուտով հրաժեշտ տալու բուհական լսարանին և աշխատելու որևէ գիտահետազոտական ինստիտուտում։ Եթե ձգտում եք իբրև գիտնականներ աճել, չծերանալ ու կատարելագործել գիտելիքները, դուք չպետք է զրկեք ձեզ հաջորդ սերնդի հետ հաղորդակցվելուց, սովորեցնեք նրան և, սովորելով նրանից, զարգացնեք ձեր գիտելիքները։ Իսկ եթե չսովորեցնեք երիտասարդներին, մեկեն կծերանաք ու ետ կմնաք գիտությունից։

Ահա այն փոքր պատգամը, որը հղում եմ ձեզ, որովհետև շատ կարևոր եմ համարում։

ԽԻՍՏ ՈՒՇԱԳՐԱՎ և հոգեբանական ու գաղափարական առումով ուսանելի է ակադեմիկ Ա. Վ. Ցոկինի երիտասարդ գիտնականներին հղած ջերմացնող խոսքը։ Գիտությանը նվիրվող երիտասարդը թող իմանա, որ գիտնականի աշխատանքը թեև գերող է ու գեղեցիկ, բայց հաճախ ծանր է ու ոչ այնքան շնորհակալ։ Սխալ է վառ ծաղիկներով պատած պատկերացնել գիտնականի ուղին։ Ցոկինը մի քանի անգամ լրջորեն շեշտում է, որ գիտությունը նախ և առաջ աշխատանք է։ Թեև ճիշտ է, որ մարդու ողջ էությունն ամենից ավելի դրսևորվում է աշխատանքում։ Նրա մարդկայնացման կամ ինքնահաստատման պրոցեսն աշխատանքի կենդանի տոփին է ներդաշնակված։ Աշխատասիրությունը, իհարկե, նաև ինքնաճանաչման էական միջոց է, մանավանդ, երբ այն իր բնույթով ստեղծագործական է։

Նրանք, ովքեր միայն փառք են փնտրում գիտության աշխարհում, անտեսում են այն իրողությունը, որ խոշոր գիտնականի վաստակած աշխատաժամանակը հաճախ չի հատուցվում համարժեքով։

Ակադեմիկ Ցոկինը ևս խոշոր դեր է հատկացնում գիտական աշխատանքում դրսևորված անձի ինքնուրույնությանը, որը համարում է պրոգրեսի էական գործոններից մեկը։ Գիտելիքն այն ժամանակ է գիտելիք, երբ ձեռք է բերվում սեփական ջանքերով և ոչ թե հիշողությամբ,— նշել է Լ. Տոլստոյը։ Այս առնչությամբ Ռոմեն Ռոլանն այն կարծիքն է արտահայտել, որ գիտնականի արժանիքի գլխավոր չափանիշը ոչ թե գիտելիքների կուտակումն է, այլ այն, որ շատ թե քիչ քեզ պատկանող գիտելիքը ցողված է քո արյամբ, հանդիսանում է քո ազատ ու սեփական տքնանքի պտուղը։

Անշուշտ, առանց ուսանելու ուսուցչի դասերից, գրքերից և այլոց գիտելիքներից և այն էլ համբերատար աշխատանքի տաղտուկ հարուցող ամենօրյա կրկնություններից, հնարավոր չէ լուրջ հաստումներ ունենալ գիտական ոլորտում։ Այստեղ մեծ է շնորհալի ուսուցչի դերը, նրա և այլոց արժույթավոր ժառանգությունը, որի անմիջական ազդեցության ներքո կերպավորվում է երիտասարդ գիտնականի հոգևոր աշխարհը։

Երիտասարդ գիտնականը պետք է կարողանա զարգացնել իր երևակայությունը, գրում է Ցոկինը։ Նրան հարկավոր է իրական պլաններով ու աշխատանքային ֆրագմենտներով փորձել կամրջել անիրական կերպարների բնագավառը. այդպիսով միայն հնարավոր կլինի անջատվել հաստատված կանոններից, վաղուց տպավորված փաստերից ու մտքի նոր շրջադարձ բացահայ-

տել, որն այլ կերպ բացատրի այս կամ այն երե-
վույթը: Այդուհանդերձ, նա խորհուրդ է տալիս
երիտասարդին չվհատվել ճշմարտության որոն-
ման սխալներից, որոնք երբեմն նպաստում են
ճշմարտությունը հասկանալու: Յոկինը կամենում
է գիտնականին տեսնել նաև արվեստասերի դե-
րում: Պնդելով, որ գիտնականին երևակայու-
թյունը ևս հարկավոր է, ինչպես արվեստագե-
տին, նա վկայակոչում է Սպենսերին, ըստ որի
տակավին հայտնի չէ, թե պոետ Շեքսպի՞րն է
շատ երևակայություն ունեցել, թե՞ մաթեմատի-
կոս Նյուտոնը: Ստեղծարար երևակայությունը,
միակցված լայն իմացության ու տեսական պատ-
կերների հետ, միշտ կօգնի գտնելու սեփական
տեղը գիտության մարզում, հնարավորություն
կընձեռի անձնական հայացքները հաղորդելու ե-
րիտասարդ գիտնականին:

Ակադեմիկ Յոկինը խորհուրդ է տալիս երիտա-
սարդներին գիտական ուղղության ընտրությունը
կատարել վաղ հասակում, նույնիսկ աշակերտա-
կան տարիքում: Ապագա գիտնականը, մասնա-
գիտական և ընդհանուր գիտելիքներից, իր գա-
ղափարական պատրաստականությունից զատ,
պետք է լավ ճանաչի բնությունը, պաշտպանի ու
սիրի այն: Բնության պաշտպանությունը համընդ-
հանուր հոգս է:

Մեր օրերի գիտությունը պահանջում է կոլեկ-
տիվ աշխատանք, փոխօգնություն, կոորդինացիա
գիտության բնագավառներում:

Իր բովանդակալից զրույցը գիտնականը վեր-
ջացնում է այսպես. «Աշխարհ ենք գալիս շատ
պլաններով, մտահղացումներով և ակնկալու-
թյուններով, ուսման ստեղծագործական պրոցե-
սում հարստացնում ենք մեր փորձը, ընդլայնում
ու փոփոխում մեր մտահղացումները, սակայն
միշտ մնում ենք հեռու դրանք ավարտելուց: Բայց
միաժամանակ մեր կյանքը լի է աշխատանքով,
հար որոնումներով, հազվագյուտ հայտնաբե-
րումներով, թեկուզ ոչ մեծ, բայց հաղթանակով:
Հավանաբար, լոկ հեքիաթներում են լինում հե-
րոսներ, որոնց հաջողվում է դյուրին ու թեթև
կերպով իրենց մտահղացումներն ու հույսերը
մարմնավորել իրականության մեջ:

Եթե ինձ հարցնեին, թե մեր սերնդի կյանքում
ի՞նչն է եղել գլխավորը, առանց խորհելու կպա-
տասխանեի՝ աշխատանքը և գիտության ուղին,
որի նշանաձողերը Լենինն է թողել մեզ (տե՛ս
նույն ժողովածուն, էջ 321):

ՀՌՉԱԿԱՎՈՐ ԱԿԱԴԵՄԻԿ Ն. Ն. Սեմյոնովը ե-
րիտասարդության դաստիարակության ամենա-
կարևոր խնդիրը համարում է նրա ձեռներեցու-
թյան ու ինքնուրույնության նորմալ զարգացու-
մը և լրացնում է. մեր սասծից չպետք է եզրա-
կացնել, թե մենք երիտասարդությանը թողնում
ենք բախտի քմահաճույքին: Գիտնականները
գտնում են, որ նման «ինքնահոսի» դեպքում ե-
րիտասարդը կարող է սխալվել, հետևաբար և
հիասթափվել: Այստեղ ավելի վատը տեսական և
փորձնական ահագին նյութի պատրաստի եղա-
նակով մատուցումն է:

Սեփական որոնումներով ու հետազոտությամբ,
տառապանքով ձեռք բերվածը կհամակի երիտա-
սարդությանն իր կարողությունների նկատմամբ
հավատով, նշում է Սեմյոնովը: Սակայն նա
շեշտում է, թե մեր պարտքն է նրան խնդիր
հանձնարարել ոչ դյուրին պատասխան գտնելու
նկրտումով, այլ նրան մղելու լուրջ խորհրդածե-
լու աշխատամեթոդի արմատական փոփոխու-
թյան և կատարելագործման մասին՝ ինքնուրույն
խոր վերլուծությամբ հանդերձ:

Սեմյոնովը մանկավարժի համոզչականությամբ
ու հոգեբանական տակտով հիշատակում է. մենք
բնավ չենք ջանում պարտադրել «անառարկելի»
դատողություններ և լուծման ուղիներ, չենք պա-
հանջում նաև, որ լուծման արդյունքները խստո-
րեն համապատասխանեն ղեկավարի տեսակե-
տին: Մենք պարտավոր ենք օգնել, բայց ոչ բռ-
նադրել մեզ աշակերտողներին, գրում է նա նրբ-
րանկատ խորիմացությամբ: Գիտական դոգման
վտանգավոր է: Այն միշտ էլ, ինչպես և այժմ,
խանգարել է գիտության առաջընթացին: Ցավոք,
տակավին կան երիտասարդներ, որոնք չեն կա-
մենում ընթանալ չտրորված խամ ու խոպանով,
այլ նախընտրում են գիտության բարձունքները
ելնել «ավտոմոբիլային» հարմարավետ ճանա-
պարհով: Բայց մի քանի տարի անց այդ մոլոր-
վածները մեծ մասամբ գիտակցում են սխալը և
սկսում են ընթանալ խութածածկ ուղիներով:

Ահա այսպես է կերպավորվում երիտասարդ
գիտնականի կամքը, և նա նախընտրում է աշ-
խատել ինքնուրույն: Եթե երիտասարդների ու
աղջիկների գիտակցության մեջ նման արմատա-
կան հեղաշրջում տեղի չի ունենում, գրում է ա-
կադեմիկը, նրանք պետք է դադարեն գիտությա-
նը նվիրվելուց: Շատ էական է և նրա հետևյալ
հորդորը. գիտական ղեկավարը չպետք է առաջ-
նորդվի երիտասարդի ձեռքը բռնած ընթանալու
սկզբունքով: Այդ մեթոդը ես մերժել եմ դեռ այն
ժամանակ, երբ իմ ուսանողներից մեծ էի ընդա-
մենը հինգ-վեց տարով: Ու կյանքում դրա հա-
մար չեմ ափսոսացել: Ստեղծագործաբար ու
կրակով կարելի է աշխատել գիտության ու տեխ-
նիկայի բոլոր մարզերում: Դա ապացուցված է
մեր պատմական երթը առաջ մղող մեր երիտա-
սարդների ամենուր առկա ստեղծարար ջանքե-
րով: Չպետք է խորհել, թե գիտությունն առաջ են
մղում միայն նրանք, ովքեր գիտական կոչում
կամ աստիճան ունեն և աշխատում են ակադե-
միկի ղեկավարությամբ: Գիտությունն առաջ են
մղում նաև երիտասարդ նորարարները, ռացիո-
նալիզատորները, գյուտարարները:

Չպետք է մոռանալ, որ նորի ընտրության ըն-

թացքում անհաջողություններն անխուսափելի են:
Երիտասարդ գիտնականը չպետք է վախենա ու ձեռ-
նակական գիտնականը չպետք է վախենա ու ձեռ-
քերը ծալի: Չէ՞ որ անհաջողություններն են, որ
հաճախ օգնում են ճիշտ ուղի գտնելու: Ուրեմն,
պետք է համառորեն ջանալ:
ԱՆՎԱՆԻ ՖԻԶԻԿՈՍ, ակադեմիկ Ա. Մ. Պրոխո-
րովը երիտասարդ գիտնականների հետ ունեցած
զրույցում արծարծում է տարեց ու երիտասարդ
գիտնականների ներդաշնակության բարդ, բայց
խիստ կարևոր պրոբլեմը, որն իրականում ցայսօր
լուծված չէ: Գիտական բնագավառն ընտրող ա-
մեն ոք պետք է առաջնորդվի իր բնատուր հակ-
վածությամբ և ոչ թե շրջապատի (ծնողների,
ընկերների, որևէ հեղինակավոր մարդու) կար-
ծիքով: Նրանց պետք է լսել, հարգել՝ ինքնու-
րույն խորհելով և ոչ բնավ կուրորեն:
Սեփական մտածողությունից, սեփական կար-
ծիք մշակելու ունակությունից այդ կարծիքը
հիմնավորելու կարողությունից զուրկ մարդը չի
կարող գիտնական լինել: Ով կամենում է իրոք
գիտնական դառնալ, պետք է և օժտված լինի
սովորելու կարողությունը զարգացնելու, տարեց
գիտնականների կուտակած հսկայական փորձը
իմաստավորելու և դրա նկատմամբ սեփական
վերաբերմունք դրսևորելու ունակությամբ, որն
անհրաժեշտ է հատկապես երիտգիտաշխատողին
սկզբնական շրջանում:
Երբ ղեկավարին հաջողվում է իր աշակերտ-
ներին ինքնուրույնություն ներարկել, գրում է
Պրոխորովը, ուրեմն ընտրված ուղին ճիշտ է,
հուսալի. եթե ղեկավարն ինչպես հարկն է լավ
հետևում է, թե իր սանն ինչպես է հետազոտում
իրեն հանձնարարված թեման, ինչպես է հաղ-
թահարում այն, ուրեմն ղեկավարն իր բարձրու-
թյան վրա է: Ի դեպ, անհրաժեշտ է իմանալ, որ
աշակերտի համար ամենավտանգավորը թեման
կուրորեն ընկալելն է: Հիմնարար հետազոտու-
թյան դեպքում թե՛ փորձառու ղեկավարը, թե՛
շնորհալի երիտասարդ հետազոտողը պետք է
հետևեն իմացության տրամաբանությանը՝ չան-
տեսելով հնարավորությունները:
ՃԱՆԱՉՎԱԾ ՏՆՏԵՍԱԳԵՏ, ակադեմիկ Աբել Ա-
ղանբեկյանը զրուցում է իր կրտսեր կոլեգաների
հետ, նշանաբան ընտրելով Վ. Ի. Լենինի պայ-
ծառ մտքերից մեկը՝ Գիտությանը հարկավոր են
ոչ թե դոգմաներ, այլ փաստեր: Այո՛, նա լիա-
կատար համոզիչ տոնով պնդում է, որ այդ միտ-
քը պետք է ընդունել որպես հասարակական՝ այդ
թվում և տնտեսական գիտությունների զարգաց-
ման նշանաբան: Սակայն նրան հուզում է գիտու-
թյան ասպարեզ մտնողների որդեգրած ուղին՝
դպրոց-բուհ-ասպիրանտուրա, առանց պրակտիկ
աշխատափորձի: Իսկ նման իրավիճակի տխուր
հետևանքն այն է, գրում է շնորհալի գիտնակա-
նը, որ այդ ոլորտներից դուրս եկած և գիտու-
թյան բարձունքին միտող «տեսաբանը» ոչ թե
խոսում է, այլ «աղդարարում», ռեալ պրոցեսնե-
րը հետազոտելու փոխարեն, «թեորիաներ» է հո-
րինում, չի մեկնում փաստերից, այլ ձեռնածուի
պես կասկածելի մտահանգումներ է հրապարա-
կում: Հազիվ թե գիտությունն ու պրակտիկան
որևէ բան ստանան նման «տեսաբանից», գրում
է ակադեմիկը:

Ըստ Աղանբեկյանի՝ պրոբլեմի գիտական մը-
շակման հոյակապ օրինակ է Վ. Ի. Լենինի Կա-
պիտալիզմի զարգացումը Ռուսաստանում գա-
րակազմիկ հետազոտությունը: Ակադեմիկը խոր-
հուրդ է տալիս երիտգիտաշխատողներին. իսկա-
կան տնտեսագետի համար լավագույն դպրոցը,
Կ. Մարքսի Կապիտալի ուսումնասիրությունն է,
Լենինի աշխատությունները: Տնտեսագետը ո՛չ
միայն պետք է ունենա տրամաբանելու կարո-
ղություն, այլև մաթեմատիկական գիտելիքը
զարգացնելու ձիրք, մաթեմատիկական հիմնա-
րար դասընթացն անցնելու միջոցով: Այս առըն-
չությամբ նա գրում է. երազում եմ տեսության
այնպիսի շարադրանք, որում կատեգորիաներն
ասես ինքնազարգանում են, բարդը վերարտա-
դրվում է պարզից, իսկ տնտեսական կատեգորիա-
ների ու օրենքների տրամաբանական սխեմա-
ները հնարավորություն են ընձեռում բացահայ-
տելու երևույթի էությունը տնտեսական պրակ-
տիկան օժտելու գիտական հիմքով:

Իր հետաքրքրական ու ինքնատիպ հետևու-
թյունից հետո, Աղանբեկյանը վկայակոչում է Կ.
Մարքսի հիմնարար միտքը. «Գիտությունն այն
ժամանակ է հասնում կատարելության, երբ նը-
րան հաջողվում է օգտվել մաթեմատիկայից»:

Այստեղից նա եզրակացնում է, որ մաթեմա-
տիկան մեծ նշանակություն ունի տրամաբանա-
կան մտածողության համար: Մաթեմատիկայի
կիրառումը գիտության մեջ, գրում է նա, նոր
հնարավորություններ է բացում մեր առջև: Այն
պետք է առաջին տեղը գրավի տնտեսական զար-
գացման դինամիկան ուսումնասիրելու ոլորտում:

Պատշաճը հատուցելով սովետական տնտեսա-
գետների ծանրակշիռ վաստակին, Ա. Գ. Աղան-
բեկյանը հուշում է երիտտնտեսագետներին՝ եղե՛ք
ջանասեր, սովորե՛ք տքնել ամեն օր և այն էլ՝
փոքրուց: Միշտ հիշեք, որ տնտեսագիտությունը
հատուկ, գիտակցված պատասխանատվություն է
պահանջում ստացված արդյունքների համար:
Մի՛ք մոռանա, որ ՍՍՀՄ տնտեսական պրոբլեմ-
ների մշակման ու դրական լուծման մարզում
հսկայական ջանքեր են գործադրել Յա. Մ.
Սվերդլովը, Ֆ. Է. Ձերժինսկին, Վ. Վ. Կույբիշևը,
Ն. Ա. Վոզնեսենսկին: Օրինակ վերցրեք սովետա-
կան խոշորագույն տնտեսագետներ Ս. Ստրու-
միլինից, Վ. Նեմչինովից, Վ. Նովոժիլովից, Լ.
Կոնտորովիչից. ուսումնասիրեք նրանց գիտա-
կան բարդ սխրանքները, որոնցով և նրանք

իրենց անգնահատելի ավանդն են ներդրել մեր վերընթացի ոլորտում։

Տնտեսագետին վայել չեն տճասարյունը, մեծամտությունը, որոնք արգելակում են գիտական մտավոր պտուղների գոյավորումը։ Զինվեցեք ո՛չ միայն աշնվությամբ ու մեղվաջանությամբ, այլև սիստեմային մտածողությամբ և ամեն ինչ ընդգրկող վերլուծության մեթոդով, սովորե՛ք քննադատաբար վերաբերվել ստացված արդյունքներին։ Սրանք ճշմարիտ տնտեսագետի անհերքելի ու արգասաբեր հատկանիշներն են։ Մանավանդ որ տնտեսագետի համոզվածությունը խարսխվում է գիտելիքների և միայն գիտելիքների վրա և պետք է զերծ լինի կոնյունկտուրայի ազդեցությունից։

Այս ամենը խիստ անհրաժեշտ են այսօր ևեթ, երբ մեր տնտեսական կյանքի շատ կարևոր պրոբլեմներ իրենց գիտական լուծմանն են սպասում։ Ակադեմիկ Աղանբեկյանն իր երիտասարդ սաների ուշքն ու միտքը հրավիրում է գիտության այժմեականության հարցերի վրա, շեշտելով. «Մինչև վերջին ժամանակներս մեր երկրի էկոնոմիկան գերազանցապես զարգանում էր լրացուցիչ արտադրառեսուրսների ներգրավման հաշվին. հիմնական ֆոնդերի, կապիտալ ներդրումների, հումքի ու նյութերի, աշխատուժերի հաշվին։ Մինչդեռ, մեր աչքի առջև փոփոխվում է իրավիճակը։ Մոտակա տասը տարում նշանակալի չափով կրճատվելու է աշխատունակ բնակչության քանակային աճը, և հանրային արտադրության ողջ աճը պետք է ստանանք աշխատանքի արտադրողականության հաշվին. ընդ որում, կրճատվելու են և կապիտալ ներդրումները, և լեռնաերկրաբանական պայմանների վատթարացման հետևանքով թանկանալու են վառելիքն ու հումքը։ Անհրաժեշտ է լրջորեն վերադիրքավորել ժողովրդական տնտեսության զարգացումը, որի գլխավոր աղբյուրը պետք է դառնա հանրային արտադրության ինտենսիֆիկացիան։ Իսկ այդ պահանջում է արագացնել գիտատեխնիկական պրոգրեսը, տնտեսական զարգացման ընթացքում ավելի լիակատար օգտագործել հանրային արտադրության տնտեսական գործոնները, պահովել տնտեսավարման ողջ սիստեմի կատարելագործումը» (տե՛ս նույն ժողովածուն, էջ 129)։

Ահա թե որպիսի՜ բարդ ու աշխատատար խնդիրներ են ծառացած երկրի ողջ մտավորականության և առանձնապես տնտեսագետների ու տնտեսավարների առջև։ Հասել է պահը կենսագործելու Լենինի դրույթը՝ տնտեսագետը միշտ պետք է նայի առաջ, տեխնիկայի պրոգրեսի կողմը, սերտորեն աշխատակցի հասարակագետների հետ, առավել՝ սոցիոլոգների հետ, ամփոփում է ակադեմիկը երիտասարդ տնտեսագետներին ուղղած իր խոհառատ խոսքը, կոչ անելով, ջանք չխնայել մեր հայրենիքի բարգավաճման համար։

Ղեկավարի տակտի, հետազոտողի համբերատարության ճիշտ, օրինակելի ներդաշնակման արդասիք է ակադեմիկ Ս. Ի. Վավիլովի ու Պ. Ա. Չերենկովի հայտնագործումը, որը հետագայում կոչվեց Չերենկովի երևույթ. երբ ղեկավարի՝ Վավիլովի, հանձնարարած խնդրի հետազոտումը փակուղի ընկավ, մեծագույն համբերությամբ և ինքնուրույնաբար հետազոտությունը շարունակեց ասպիրանտ Չերենկովը։ Հայտնագործությունը ֆիզիկայում գրավեց իր կարևոր տեղը։ Այդ հիրողությունը ինչպես հարկն էր ընդառաջեց Վավիլովը։

Ակադեմիկը նշում է, որ հաճախ երիտասարդ հետազոտողին վիճակվում է հաղթահարել ամենադժվար հաղթահարելի արգելքը՝ հանրային կարծիքի հեղինակավորությունը, որը հաճախ պահպանողական է։

ՀԱՅՏՆԻ ԱԿԱԴԵՄԻԿ Ի. Վ. Պետրյանով-Սոկոլովը գրում է. Կատարյալ գիտական սխրանք է Մարիա Սկլոդովսկայա-Կյուրիի կյանքը։ Ուսումնատենչ Մարիան վեց տարի դայակի պես օգնել է մեծ քրոջը։ Երբ քույրը բժիշկ դարձավ, սովորելու հերթը հասավ Մարիային։ Տան ձեղնահարկում կիսաքաղց ապրելով, Մարիան երկու ֆակուլտետ ավարտեց։ Հետո երկու տարի ևս աշխատեց կաթող սարայում. ուրանի հանքաքարի բեռնում, լվացում, խառնում, տաքացում, սառեցում, և այս բոլորը նրա համար, որպեսզի ուրանի մի հատիկ ռադի կորզվեր։ Դա համբերության, համեստության, հաստատակամության մի սխրանք էր։

Գիտությունը տարբեր տաղանդներ են հարկավոր։ Բայց գիտության բոլոր մեծ ուղեկիցները մի ընդհանուր բան ունեն. նրանք բոլորն էլ ջանասեր են։ Ամեն բան կոլեկտիվով է ստեղծվում։ Գիտությունը ևս կոլեկտիվ գործ է, հատկապես XX դարում։ Ով անհատապես որևէ բան է ստեղծում՝ գիրք, հոդված, դիսերտացիա և այլն, միևնույն է՝ նա հենվում է նախորդների արածի, այլ անհատների ու կոլեկտիվների ջանքերի արդյունքների, նրանց ստեղծածի իմացության վրա։ Ամեն հեղինակ ինչ-որ բան ավելացնում է, ևս մի աղյուս է դնում գիտության բազմահարկ պալատի շինվածքին, նույնիսկ մեծ գիտնականները չեն հասնում հաջողության, առանց օգնականների։

Պատմեմ ձեզ իմ աշխատանքային կոլեկտիվի մասին,— գրում է ակադեմիկ Պետրյանով-Սոկոլովը։— Այրոզոլների մեր լաբորատորիայում փորձեր են կատարվում բարդ ապարատների օգնությամբ։ Ընդհանուր ծավալուն աշխատանքը վարելու համար զանազան շատ մասնագետներ են պետք։ Եվ ամենքն էլ՝ տարբեր ունակություններով, հակասական բնավորություններով, հոգեվոր ու ֆիզիկական կարողություններով։ Ես ճանաչել եմ խորամիտ և նույնիսկ խելացի գիտնականների, որոնք հերքում էին հանրահայտ ճշմարտությունները, կարողանում էին միանգամայն նոր պրոբլեմներ առաջադրել։ Բայց, չգիտես ինչու, նրանք չէին կարողանում մի դիտողություն անել թափթփված հավաքարարուհուն. չգիտես ինչու նրանց արիությունը վերջանում էր նրանց գրչածայրերին։ Նրանց աշխատասենյակների դռների առջև իշխող քարտուղարուհին անհաղթահարելի պատնեշ է թվացել այդ վեհամիտ գիտնականներին.

Մեր կոլեկտիվում կան և կասկածամիտներ, որոնք ամենից առաջ նկատում են թերություններն ու սխալները։ Ինչի՞ համար են այդպիսիք կոլեկտիվում. միայն դատապարտում են, արգելակում, իրենք չեն շարժվում։ Բայց նրանք ևս անհրաժեշտ են. նրանք բնական հակառակորդներ են, ինչ-որ գիտական դատախազություն։ Գիտական դատարանը չի կարող գլուխ հանել միայն պաշտպաններով։ Սկեպտիկները սատարում են թերացումները որսալուն, մատնանշում սխալները, անփութությունները։ Շատ չեմ եռաշխավորում ձեզ այդ դերը խաղալու։ Սկեպտիկը բեռ օգտակար, համենայն դեպս անվտանգ է։

Մեզ մոտ կան այնպիսիք, ովքեր մշտապես կասկածում են իրենց վրա, ամեն ինչ ստուգում, անվերջ փնտրում, նոր փորձեր են անում և դրան վերջ չկա։ Հարկավոր է մեկը, որ ասի՝ հերի՛ք է, այս փաստերը պետք է հաշվի առնել, մյուսները դեն նետել ու առաջ ընթանալ։

Սակայն վտանգելիս ևս վտանգություն է հարկավոր, եզրակացնում է ակադեմիկ Պետրյանով-Սոկոլովը։

ԱԿԱԴԵՄԻԿ Ն. Պ. Դուբինինը, ավարտելով իր հրապուրիչ մտորումները գիտության զարգացման վերաբերյալ, ասում է երիտասարդությանը։ Մեր երկիրն իր ապագան հանձնում է երիտասարդությանը։ Ձեզնից յուրաքանչյուրը պետք է դա հասկանա ողջ սրտով։ Մեր զարմանահրաշ և մեծ երկրի երիտասարդությունը ընթանում է աշխատանքի ու ստեղծագործության ուղիով, ազատության և հասարակության խնդիրների ըմբռնումով, նա կերպավորվում է նոր մարդու, կոմունիստական հասարակության անձնավորության հատկանիշներով։ Նա կոչված է մեր պլանների վրա կառուցվող բարոյական նոր կյանքի կառուցման մեջ սխրագործելու։ Գիտությունը ձեր ձեռքն է տալիս տիտանական ուժեր։ Տիրապետեք և հզորացրեք դրանց։ Զգաստ նայեք առաջ, գիտությունը պետք է մարդուն ծառայի։ Գիտությունը պահպանեք մարդատյացների ուժերից։ Դուք մտնում եք մեր էրայի երեքհազարամյակը։ Պատրաստվեք կենսագործելու աշխարհի վրա խաղաղության հաստատման լենինյան գաղափարը (տե՛ս նույն ժողովածուն, էջ 176)։

Ա. Գ. ԱԴՈՅԱՆ

ՌՈՒՍ ԴԱՍԱԿԱՆ ԵՐԳԻԾԱՆՔԸ Վ. Ի. ԼԵՆԻՆԻ ԵՐԿԵՐՈՒՄ

Վ. Ե. ՄԱԿԱՐՅԱՆ
Բանասիրական գիտությունների թեկնածու

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՐՑԵՐԸ մշտապես եղել են Վ. Ի. Լենինի ուշադրության կենտրոնում: Իր ամենօրյա լարված հասարակական-քաղաքական գործունեությանը զուգընթաց հեղափոխության մեծ առաջնորդը ուշի-ուշով հետևում էր ռուս գրական կյանքին, ուսումնասիրում համաշխարհային կուլտուրայի պատմությունը, արժեքավորում այս կամ այն գրողի ստեղծագործությունը: «Որքա՜ն գրավիչ բնագավառ է արվեստի պատմությունը,— 1905 թվականին ասել է նա Լունաչարսկուն:— Այստեղ որքա՜ն աշխատանք կա մարքսիստի համար» (Լենինը կուլտուրայի և արվեստի մասին: Ե., Հայպետհրատ, 1958, էջ 631):

Գիրքը ուղեկցել է Վլադիմիր Իլյիչին ողջ կյանքի ընթացքում: Նույնիսկ մահվանից երկու օր առաջ Լենինը խնդրել է Նադեժդա Կոնստանտինովնային իր համար կարդալ Ջ. Լոնդոնի Կյանքի սերը, որը չափազանց դուր է եկել նրան: Գրքերը շատ են օգնել Լենինին՝ ծանոթանալու աշխատավորի սոցիալական տառապանքին, գրքերն են համակել նրա հոգին մարդկության երջանիկ ապագայի մասին երազանքով: Կրուպսկայայի վկայությամբ՝ նա Չերնիշևսկուց է ընկալել դեմոկրատիզմի ու սոցիալիզմի համար մղվող պայքարի համատեղման անհրաժեշտությունը: Նշանավոր գրողները նրա առջև բացել են կյանքի իմացության գաղտնիքները, տվել անհրաժեշտ նյութեր ու փաստեր, մի կողմից՝ տեսական կարևոր ընդհանրացումներ անելու, մյուս կողմից՝ հակառակորդների դեմ պայքարելու համար:

Այսպես, Կապիտալիզմի զարգացումը Ռուսաստանում աշխատության մեջ «ռուս գյուղացու կենսական մակարդակի և կյանքի պայմանների մասին» ընդհանուր եզրակացությունների համար օգտագործվել են Շչեդրինի Տնտեսվար գեղջուկը և Մամին Սիբիրյակի Մարտիկներ պատմվածքները, ինչպես և Վ. Վերեսաևի Լիզար հոդվածը:

Լենինյան էսթետիկայում գրականությունը համարվում է ո՛չ միայն իբրև մարդու հոգեկան աշխարհի գեղեցկության ու «լուսապայծառ ուրախության» կենարար աղբյուր, այլև իբրև սոցիալական ու քաղաքական պայքարի զենք, որով հեղափոխական պրոլետարիատը գրոհում է կապիտալի ամրոցների վրա: Լենինը նշում էր, որ «գրական գործը պետք է դառնա համապրոլետարական գործի մի մասը», շաղկապվի պրոլետարիատի դասակարգային պայքարին, միլիոնավոր ու տասնյակ միլիոնավոր աշխատավորներին զինի հեղափոխության վեհ գաղափարներով: Աշխատավորությանը հեղափոխական, ազատասիրական ոգով համակելու գործում Իլյիչը հույժ կարևորում էր ռուսական կուլտուրայի, գրականության պատմական դերը: Հենց այդ տեսանկյունից է նա գնահատել ռուս դասական երգիծաբանությունը, որի խոշորագույն ներկայացուցիչները՝ Բելինսկին ու Գերցենը, Չերնիշևսկին ու Դոբրոլյուբովը, Գոգոլն ու Շչեդրինը, Նեկրասովն ու Չեխովը մեծ ծառայություն են մատուցել պրոլետարիատի հեղափոխական պայքարին, մարտնչել մարդկության սոցիալական ազատության համար մղվող պայքարում: Լենինի վերաբերմունքը ռուս երգիծաբանների նկատմամբ պայմանավորված էր ժամանակաշրջանի պահանջով: XX դարի սկզբին ծայրահեղ սրվել էին դասակարգային հակամարտությունները. օրակարգի հարց էր դարձել պրոլետարական հեղափոխությունը:

Ցարիզմը, 1905 թվականի իրադարձություններից սարսափած, դաժան հաշվեհարդար տեսավ բանվոր դասակարգի նկատմամբ: Երկրում մոլեգնում էր ստոլիպինյան ռեակցիան: Սևհարյուրակային մամուլը լցված էր հեղափոխության նկատմամբ թշնամանքի ու ատելության թույնով: Առանձնակի ակտիվություն էին ցուցաբերում լիբերալները, որոնք, համաձայնության գալով ցարիզմի ու խոշոր բուրժուազիայի հետ, թունավորում էին մթնոլորտը երկերեսանի, ապակողմնորոշող ֆրազներով, նպատակ ունենալով հեռու պահել աշխատավոր ժողովրդին հեղափոխական տրամադրություններից:

Փորձություններով լի այս ժամանակաշրջա-
նում, երբ դադարել էին բարիկադային մար-
տերը, բոլշևիկները, Վ. Ի. Լենինի գլխավորու-
թյամբ, դիմում էին պայքարի հնարավոր մի-
ջոցներին կուսակցության հիմնական կորիզը
պահպանելու, գաղափարապես նրան զինելու,
նոր գոտեմարտերի նախապատրաստելու հա-
մար: Ամենահատու զենքերից մեկը, որով հնա-
րավոր կլիներ շեշտակի հարվածել կուսակցու-
թյան գաղափարական հակառակորդներին, եր-
գիծանքն էր: Ինչպես նկատել է Վ. Ի. Լենինը,
առանց ցասման հնարավոր չէ գրել այլանդա-
կի, վնասակարի, առավել ևս՝ սոցիալական
անարդարության, քաղաքական բռնություննե-
րի, ստրկության, գաղափարական այլասեր-
վածության և նման չարիքների մասին: Ցարա-
կան միապետությունը և բուրժուազիայի այ-
լանդակ վարքագիծը, սովորեցնում էր Լենինը,
պետք է մերկացվեին XIX դարի դեմոկրատա-
կան երգիծանքի ողջ ուժով, երգիծանք, որը
դասակարգային պայքարի շիկացած մթնոլոր-
տում նոր իմաստ ու խորհուրդ էր ստանում,
դառնում պրոլետարական հեղափոխության
կենսունակ ու մարտական միջոցներից մեկը:
Եվ զուր չէր, որ դարասկզբին, հատկապես
1905—1907 թվականների հեղափոխության
շրջանում, ռուսական պրոգրեսիվ մամուլը հե-
ղեղվում էր երգիծական սուր պատկերներով,
քաղաքական պամֆլետներով ու ֆելիետոննե-
րով, որոնք ո՛չ միայն ջերմ ընդունելություն
էին գտնում ընթերցողների լայն շրջաններում,
այլև խրախուսվում էին կուսակցության կող-
մից: Գորկուն, Լունաչարսկուն, Պոտրեսովին
ուղղված նամակներում Վ. Ի. Լենինը խոր-
հուրդ էր տալիս բոլշևիկյան մամուլում հանա-
խակի հանդես գալ քաղաքական ֆելիետոննե-
րով ու քննադատական սուր հոդվածներով:
«Լունաչարսկու «Սարսափի և հույսի միջև»
ֆելիետոնը ինձ, Ձեր պատմելուց հետո, հե-
տաքրքրեց: Չէ՞ք կարող արդյոք դուք այն ու-
ղարկել ինձ...»,— 1913 թ. Գորկուն գրած նա-
մակում խնդրում է նա (Երկեր, հ. 35, էջ 63):
Ինքը՝ Վ. Ի. Լենինը, խորապես տիրապե-
տում էր երգիծական խոսքի նրբերանգներին:
Նրա շատ աշխատություններ, հոդվածներ ու
պամֆլետներ քաղաքական-հրապարակախոս-
սական երգիծանքի փայլուն նմուշներ են: Լե-
նինի յուրաքանչյուր ստեղծագործություն, կու-
սակցության դասակարգային թշնամիների դեմ
ուղղված ամեն մի ելույթ շաղախված է ամե-
նակծու սարկազմով: Դրանցում արտացոլվել
են ռուսական երգիծական արվեստի հարըս-
տությունն ու նրբերանգները: Լենինյան երգի-
ծական խոսքին հատուկ են երկաթյա տրամա-
բանությունն ու շեշտակի հարցադրումները,
առարկություն չվերցնող եզրահանգումներն ու
սիլոգիզմները, համոզվածությունն ու կոնկրե-
տությունը: Ինչպիսի՜ կրակոտ լեզվով է նա
ջախջախել բուրժուական կուսակցություննե-
րին, կադետներին, մենշևիկներին, ցարիզմին
ու նրա պնակալեզ լիբերալներին, բոլոր նը-
րանց, ովքեր եղել են տերերի կողմում: Վ. Ի.
Լենինին հաճախ չի բավարարել մեր մամուլի
երբեմնի անգույն, ճոռոմ բնույթը: «Մենք,—
գրում էր նա,— չենք կարողանում թերթերում
դասակարգային կռիվ մղել այնպես, ինչպես
մղում էր բուրժուազիան: Մտաբերեցե՛ք, ինչ-
պես էր նա մամուլում հրաշալի կերպով խա-
րազանում իր դասակարգային թշնամիներին,
ինչպես էր ծաղրում նրանց, ինչպես էր խայ-
տառակում նրանց, ինչպե՛ս էր ջնջում նրանց
աշխարհի երեսից» (Երկեր, հ. 28, էջ 108):
Նա խորապես համոզված էր, որ հինը ոչըն-
չացնելու և նորը հաստատելու ճանապարհին
բացառիկ նշանակություն ունի երգիծական
խոսքը, ուստի և խորհուրդ էր տալիս համար-
ձակ ու խելացի օգտվել դրանից նույնիսկ այն
դեպքում, երբ այդ խոսքն արտահայտվել է ոչ
հարազատ շուրթերից: Այսպես, նա «տաղան-
դավոր գրքույկ» համարեց «խենթանալու չափ
գազազած սպիտակգվարդիական» Ավերչեն-
կոյի Տասներկու դանակ հեղափոխության թի-
կունքին գիրքը, որտեղ, բացի սովետական իշ-
խանության նկատմամբ եղած թունոտ ատելու-
թյունից, պատկերված էր սպիտակ էմիգրա-
ցիայի ողորմելի վիճակը: Այո՛, պետք է սովո-
րել նույնիսկ թշնամուց, եթե նա տալիս է ու-
սանելի դասեր. սա էր նաև լենինյան պատ-
վիրաններից մեկը:
Լենինը պրոլետարական գրողներից ու մա-
մուլի աշխատողներից պահանջում էր կրակոտ
ու խարազանող լեզու, անհաշտ ու անզիջում
վերաբերմունք ժողովրդի թշնամիների նկատ-
մամբ, նա միշտ օրինակ էր բերում XIX դարի
ռուս դասական գրողներին, որոնք սոցիալա-
կան անարդարությունները խարազանել են
բուռն կրքոտությամբ, անողոք ու անվրեպ:
Նա բարձր էր գնահատում ռուս դասական
երգիծաբանությունը ո՛չ միայն դրա գեղագի-
տական բովանդակության, առողջ ու կենսա-
թով ծիծաղի համար, որը վեհացնում է մար-
դուն, մաքրում, բյուրեղացնում, հավատ ներ-
շնչում, այլև այն բանի համար, որ այդ երգի-
ծանքն ուներ քննադատական ոգի, համակված
էր քաղաքացիական պաթոսով: Սերունդներ

էին դատափարակվել դրանով, մաքառել հանուն մարդկության առաջընթացի, հանուն սոցիալական արդարության: Ոչ մի երկրում երգիծանքն այդքան ուժգին չէր հարվածել սեփականատիրական կարգերին, որքան Ռուսաստանում: Իրավացի էր Գերցենը, երբ ծիծաղը համարում էր «միակ բողոքը, միակ վրեժխնդրությունը», միակ հնարավորը ճորտատիրության դեմ մղվող պայքարում: Հենց այդ ծիծաղն էր, որ հրապուրում էր Լենինին, գոհացնում նրան դասակարգային անեղ գոտեմարտերում: Հենց դրանով էր նա խարազանում տիրապետող խավերի գիշատիչ էությունը, անարգանքի սյունին գամում նրանց բարոյական նորմերը, ժխտում այն ամենը, ինչ խորթ էր ժողովրդական իդեալներին:

Լենինն առանձնապես շեշտում էր ռուսական երգիծանքի անողոք ճշմարտացիությունը, երգիծանք, որն ստեղծել էր բացասական տիպերի մի ամբողջ պատկերասրահ՝ իր սոցիալական ու քաղաքական, բարոյական ու կենցաղային պայմանդակությամբ: Դեռևս 1894 թվականին, երբ «Русское богатство» ամսագրի էջերում լիբերալ-նարոդնիկները խաչակրաց արշավանք էին ծավալել մարքսիզմի դեմ, նրանց ոչնչացնող քննադատության ենթարկելու նպատակով Վ. Ի. Լենինը վկայակոչում է Շչեդրինի անմահ հերոսներին, այն դատարկախոս պոմպադուրներին, որոնք ցնորամիտ ռեֆորմներ էին շինում, սարսափում Փարիզի Կոմունայից, ճիշտ այնպես, ինչպես լիբերալ նարոդնիկներ Կրիվենկոն ու Միխայլովսկին. այդ նորաթուխ պոմպադուրները ծնրադիր աղոթում են ցարական կառավարությանը, աղոթում «այնպիսի եռանդով, որ սարսուռ ես ըզգում, երբ լսում ես, թե ինչպես են ճարճատում նրանց հավատարմահպատակ ճակատները» (ԵԼԺ, հ. 1, էջ 324):

Ավելի ուշ, 1912 թ. «Правда» լրագրի խմբագրությանը հղած նամակում շեշտվում է դեմոկրատական գրականության, մասնավորապես Շչեդրինի ստեղծագործության ճանաչողական նշանակությունը: Լենինը խորհուրդ է տալիս «ժամանակ առ ժամանակ հիշել, քաղվածքներ բերել և մեկնաբանել «Правда»-ում դրանք», որոնք ո՛չ միայն հետաքրքրական կլինեին ընթերցողներին, այլև «բանվորական դեմոկրատիայի այժմյան հարցերի լուսաբանումը կստացվեր մի այլ կողմից, մի այլ ձայնով» (Երկեր, հ. 35, էջ 43):

Գոգոլի անմահ հերոսներից մեկը՝ Մանիլովը, օգնել է Վլադիմիր Իլյիչին՝ բացահայտելու նարոդնիկության խոսքի ու գործի հակասությունը, նրա հակաժողովրդական էությունը: Նարոդնիկության դեմ մղվող պայքարում, ինչպես գրում էր Լենինը, մարքսիստների առաջնահերթ խնդիրներից մեկը եղել է մանիլովշչինայի խորտակումը (տե՛ս, ԵԼԺ, հ. 22, էջ 446):

Թե լենինյան էսթետիկայում որքան մեծ կարևորություն է տրված անցյալի երգիծական ժառանգության պրակտիկ նշանակությանը, երևում է Լենինի Կոմս Գեյդենի հիշատակին քաղաքական պամֆլետում, ուր քարը քարի վրա չի թողնված բուրժուական կուսակցությունների՝ ազատության ու դեմոկրատիայի շուրջը կատարած խեղկատակություններից: Կոմս Գեյդենը՝ ռուսական բուրժուազիայի այդ տիպը, իր մեջ խտացրել է «զազրազած կալվածատիրոջ և խոշոր կապիտալիստի» բնազդները՝ լիբերալ ֆրազների ու մոդայական շաղակրատության կեղտաջրի մեջ խեղդելով «մարդասիրության» վերաբերյալ իր քարոզները, ճիշտ այնպես, ինչպես շչեդրինյան լիբերալները, ինչպես Տուրգենևի Բուրմիստր պատմվածքի կալվածատեր Պենոչկինը, որը «լուսավորական վարվեցողության փափուկ ձևերով, եվրոպական փայլով» չի խորշում գանահարել տալ իր սպասավորին: Կա՞ր ավելի սուր հեգնանք, քան մինչև երկինք բարձրացնել հիշատակը մի մարդու, որն Ստոլիպինի հետ ձեռք-ձեռքի տըված պաշտպանում էր «ռուսաստանյան բարեծնունդ ազնվականության իրավունքներն այն միլիոնավոր «մուժիկների» արյան ու քրտինքի նկատմամբ, որոնց թալանում են այդ Գեյդենները միշտ ու անընդհատ և՛ մինչև 1861 թվականը, և՛ 1861 թվականին, և՛ 1861 թվականից հետո, և՛ 1905 թվականից հետո» (Վ. Ի. Լենին, ԵԼԺ, հ. 16, էջ 53):

Արդյոք, նշում էր Լենինը, տեղին չէ՞ հիշատակել Սալտիկովին ու Նեկրասովին, որոնք ուսուցանում էին «ռուս հասարակությանը ճորտատեր-կալվածատիրոջ կրթվածության կոկիկ ու շպարված արտաքինի տակ տարբերել նրա գիշատիչ շահերը, ուսուցանում էին ատել նըմանօրինակ տիպերի երեսպաշտությունն ու դաժանությունը» (նույն տեղը, էջ 53):

Այո՛, փոխվել են ժամանակները, սակայն, ըստ էության, ոչինչ չի փոխվել գեյդենյան տիպի մարդկանց վարքագծից, որոնց նախատիպերն այնքան հաջողությամբ լիբերալիզմ էին խաղում 1861 թ. ռեֆորմի շրջանում, միաժամանակ լինում ցարիզմի արյունոտ թաթը, փոխարենը ստանալով մուժիկի վերջին ունեցվածքը թալանելու արտոնագրեր: Անցյալ դարի 60-ական թվականների լիբերալները դարասկզբին դարձել էին ավելի նենգ ու վտանգավոր՝ աջ ու ձախ վաճառելով ժողովրդի շահերը: Լենինը նրանց անվանում էր «արտասավաթոր հիմարիկներ», իսկ նրանց խոսքերը ազատության ու դեմոկրատիայի մասին՝ «սեր-

տած ֆրազներ, մոդայական շաղակրատություն կամ երեսպաշտություն»:

Ռուսական լիբերալիզմն իր գոյության ընկըզքից ներ աչքի է ընկել ֆրազամոլությամբ, սքողվել դրանով: Ինչպիսի՛ ստորությամբ է նա խաղացել ռուս ժողովրդի ազգային զգացմունքների հետ, խաբել, մոլորեցրել, ամեն ինչ խոստացել, բայց ոչինչ չի տվել: Ռուս լիբերալի երգիծական դիմանկարն անմահացվել էր Շչեդրինի Յուդուշկայի կերպարում: Վ. Ի. Լենինը հաճախ էր զուգահեռներ անցկացնում այդ տիպի և XX դարի լիբերալների միջև, ցույց տալիս այն ընդհանրությունները, որ կային նրանց սոցիալական ու քաղաքական վարքագծում, Յուդուշկայի միջոցով ջախջախիչ հարված հասցնում «ռուսական լիբերալ լեզվացոփության» նորագույն ասպետներին: Յուդուշկան համընդհանուր երևույթ էր, որն առատությամբ ծնել էր բուրժուական իրականությունը: Նա ապրում է ամեն մի լիբերալի, կադետի, էսէռի և ընդհանրապես ռուսական տիպի բուրժուական գործչի մեջ: Յուդուշկան դատարկախոսի, երկերեսանու, դավաճանի, քծնողի, միաժամանակ՝ դաժան շահագործողի տիպական խորհրդանիշն է: Այդ տիպը լույս աշխարհ է եկել 1861 թ. ռեֆորմի շրջանում, այնուհետև մաշկափոխվելով՝ գոյությունը քարշ տվել մինչև Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը, արդեն Յուդուշկա-բուրժուայի տարազով՝ գեարդեն Յուդուշկա-բուրժուայի տարազով՝ գերազանցելով իր նախորդին քաղաքական ստորությամբ:

«Ափսոս, որ Շչեդրինը չապրեց մինչև Ռուսաստանի «մեծ» հեղափոխությունը:— 1907 թվականին գրում էր Վ. Ի. Լենինը:— Նա, հավանորեն, նոր գլուխ կավելացներ «Պարոնայք Գոլովլյովներ»-ին, նա կպատկերեր Յուդուշկային, որը հանգստացնում է ծեծված, ջարդված, սոված, ստրկացված մուժիկին՝ դու բավրա հիմնված կարգերում փոփոխության բացակայությունի՞ց» (ԵԼԺ, հ. 15, էջ 262):

Ի՞նչ ապերախտություն... Կադետական Յուդուշկա Գոլովլյովը զայրացած է ցարական ողորմածության նկատմամբ մուժիկի անտարբերությունից, բայց խորապես բավարարված է այն փաստով, որ նա մտրակահարվում է ստոլիպինյան սատրապների կողմից: Սա է նրա քաղաքական դիմանկարը, որը «ունակ է ներշնչելու ատելության ու արհամարհանքի ամենաայրող զգացումը», առավել ատելի ու արհամարհելի, քան սևհարյուրակայինները: «Չէ՞ որ,— հեգնանքով այդ յուդուշկաների երեսին շպրտում է Վ. Ի. Լենինը,— այս «լիբերալ» կալվածատիրոջն ու բուրժուական փաստաբանին լսում են, լսում են նույնիսկ գյուղացիները: Չէ՞ որ նա խսկապես թոզ է փչում ժողովրդի աչքերին, իսկապես բթացնում է մտքերը...» (նույն տեղը):

Ահա և դրանցից մեկը՝ Պ. Շչեպետևը, շչեդրինյան լիբերալ հերոսներից մեկի երկվորյակը, որի ճամարտակությունները դեմոկրատիայի շուրջը ռենեգատության հերթական ճիչերից են: Լենինը նրան համեմատում է Շչեդրինի Ազատամիտը հեքիաթի հերոսի հետ, որը լըղում էր ցանկացած ուղղությամբ՝ «ըստ հնարավորության» մի բան կորզելով իշխանությունից:

Յուդուշկան, սակայն, սոսկ ռուսական երևույթ չէ՝ ստեղծված սատիրական հզոր երևակայությամբ: Նա իր քաղաքական կերպարանքով հարազատ սոցիալական հող ունի կապիտալիստական աշխարհում: Դա մի կերպար է, որի մեջ հանրագումարված են միջազգային իմպերիալիզմի գիշատիչ գծերը՝ դիվանագիտական ոտնձգություններ ու քաղաքական դիվերսիաներ, ռազմական հիստերիա ու մարդկային ամենատարրական իրավունքների կոպիտ ոտնահարում: Որքա՜ն համահնչուն են Յուդուշկայի բարոյական ըմբռնումները ժամանակակից կապիտալիստական աշխարհին՝ ընդհանրապես, ամերիկյան դիվանագիտությանը՝ մասնավորապես: Չէ՛ որ դրանք ևս յուդուշկային հատուկ «լեզվացոփությամբ» փորձում են միլիոնավոր մարդկանց գցել իրենց որոգայթը, խաբել, իրենց ցանկացած ձևով կառավարություններ փոխել, և այդ ամենը ինչ-որ ժողովուրդների ազատության, նույնիզմի և նման լոզունգներով:

Լիբերալները սարսափել են մասսաների հեղափոխական տրամադրությունից, որի համար և անխնա ծաղրվել են հեղափոխական-դեմոկրատների կողմից: Չերնիշևսկու մեծ ծառայությունը, ինչպես նշել է Վ. Ի. Լենինը, այն էր, որ նա ոչնչացնող քննադատության է ենթարկել լիբերալներին՝ անվանելով նրանց «շաղակրատներ, սնապարծներ և տխմարներ»:

Երբ 1905 թվականի հեղափոխությունը ջրի երես հանեց բուրժուական կուսակցությունների, այդ թվում և մենշևիկների հակաժողովրդական էությունը, Վ. Ի. Լենինը շչեդրինյան երգիծանքի սլաքներն ուղղեց վերջիններիս դեմ՝ Պլեխանովը և Վասիլևը հոդվածում սպանիչ ծաղրի ենթարկելով նրանց տակտիկական մտքերն այն մասին, որ իբր հեղափոխությունը պետք է ծնի «սահմանադրություն»... «առանց որևէ մանկաբարձի, առանց հեղափոխականների»: Մենշևիկների նման վարքագիծն իրոք արժանի էր Շչեդրինի հանճարեղ գրչին: Ժամանակին վերջինս «կլասիկ կերպով

ծաղրել է Ֆրանսիան, որը գնդակահարեց կոմունարներին, ռուսական բռնակալների առջև քծնող բանկիրների Ֆրանսիան, որպես հանրապետություն առանց հանրապետականների» (ԵԼԺ, հ. 14, էջ 295):

Նույն ձևով առաջին բուրժուական հեղափոխությունը սարսափեցրեց մենշևիկներին, ենթարկեց մաշկափոխության՝ նետելով նրանց ռեակցիոն ճահիճը: «Ժամանակն է,— հեգնանքով գրում է Լենինը,— որ ծնվի մի նոր Շչեդրին, որպեսզի ծաղրի Վասիլևին ու մենշևիկներին, որոնք հեղափոխությունը պաշտպանում են հեղափոխականների «բացակայություն», հեղափոխության «բացակայություն» լոզունգի միջոցով...» (նույն տեղը, էջ 295—296):

Վ. Ի. Լենինին հիացրել է XIX դարի երգիծանքի հարձակողական բնույթը. այն, որ նրա ներկայացուցիչները ամենևին ինքնապաշտպանության չեն դիմել, հակառակը, միշտ գրոհել են ինքնակալության ամրոցների վրա, գիտակցել այն իդեալը, որի հաստատման համար նետվել են պայքարի հրապարակ: Նրանք դասակարգային իմաստ են հաղորդել իրենց երգիծանքին: Հեղափոխության առաջնորդը հաճախակի էր մատնացույց անում ռուս երգիծաբանների՝ ճշմարտությունն ասելու համարձակությունը: Այդ նա համարում էր նրանց բոցաշունչ հայրենասիրության ու քաղաքացիականության արտահայտություն: Իրոք, ինչպիսի՜ քաջություն էր պահանջվում Գոգոլից՝ պատմության դատաստանին ներկայացնելու «մեռած հոգիների» Ռուսաստանը: Անսահման մեծ քաղաքացիականություն էր պետք անմահացնելու համար շչեդրինյան բացասական հերոսներին: Ինչպես նշել է Վ. Ի. Լենինը, հայրենիքի հանդեպ ունեցած քնքուշ սիրուց են պոռթկացել Չերնիշևսկու հետևյալ կծու խոսքերը ռուս ժողովրդի մասին. «Խե՜ղճ ազգ, ստրուկների ազգ, վերևից մինչև ներքև՝ ամենքը ստրուկ են»: Մեծ հեղափոխական-դեմոկրատին խորապես դառնացնում էր ցարական բռնության նկատմամբ ռուս մուժիկի անտարբերությունն ու ստրկամտությունը: Եվ եթե նա ասում էր դառն ճշմարտությունը, ապա դրանով ո՛չ միայն չէր վիրավորում հարազատ ժողովրդի ազգային արժանապատվությունը, այլև արտահայտում էր իր անսահման նվիրվածությունը հայրենիքին ու ժողովրդին:

Հարձակվելով քաղաքական ու սոցիալական անարդարությունների վրա, ձաղկելով հասարակական արատներն ու թերությունները, ռուս երգիծաբան գրողները սթափեցնում էին ժողովրդական զանգվածների միտքը, լիցքավորում նրանց պայքարի ոգով: Լենինյան էսթետիկայում շեշտվում էր նրանց ստեղծագործությունների ժխտման պաթոսը, այն, որ դրանք եղել են դասակարգային պայքարի կարևորագույն դպրոցներից մեկը, ուր աշխատավոր մասսաները սովորել են ատելության գիտությունը, գիտակցել սոցիալական անարդարության պատճառները և ուղիներ որոնել լավագույն կյանքի հասնելու համար: Ինչպիսի՜ ոգևորությամբ էր Լենինը արձանագրում այն փաստը, երբ 1905 թվականի հեղափոխության տարիներին ժողովուրդը շուկայից տուն է տարել Բելինսկուն և Գոգոլին. մի հանգամանք, որ բորբոքել ու տակնուվրայել է կադետական մագրչակներին, լիբերալ ու պաշտոնական մամուլին: Եվ դա ոչ անհիմն: Նրանք այդ իրողության մեջ տեսնում էին մասսաների հեղափոխականացման վտանգը: Զուր չէ, որ բուրժուական գաղափարախոսները հատկապես սարսափել են Բելինսկու՝ Գոգոլին ուղղված հայտնի նամակից, որը Վ. Ի. Լենինը համարել է «անցենզուրային դեմոկրատական մամուլի... լավագույն երկերից մեկը»: Այդ նամակը սերունդներ է դաստիարակել, մտքեր հեղափոխականացրել, համակել ազնվականական-կալվածատիրական կարգերի նկատմամբ անհաշտվողականության ու ատելության ըմբոստ ոգով: Դա ռուս գրականության մեջ երգիծական ուղղության կրքոտ պաշտպանությունն էր, միաժամանակ սթափեցուցիչ խոսք՝ ուղղված գոգոլյան մոլորությունների դեմ: Ահա թե ինչու Լենինը, հակառակ կադետական «Վեխի» ողորմելի նվնվոցների, ողջունում էր Բելինսկու նամակի մասսայականացումը: «Ինչպե՜ս դա կզգաստացնի նրանց,— գրում էր նա,— ովքեր սենտիմենտալ կերպով էին նայում դեմոկրատիայի հարցերին, ինչպե՜ս դա կոփում է այն ամենը, ինչ որ կենդանի և ուժեղ է դեմոկրատիայի մեջ, անողոք կերպով դեն շպրտելով նեխած, ազնվականական-օբլոմովյան պատրանքները» (ԵԼԺ, հ. 22, էջ 106): Այս գնահատականը՝ տրված Բելինսկու հռչակավոր նամակին, ինքնըստինքյան Գոգոլի երգիծանքի բարձր արժեքավորումն էր:

Ռուս երգիծական ժառանգության նկատմամբ պրոլետարիատի մեծ առաջնորդի սիրո պայծառ արտահայտություններից էր նրա՝ երգիծաբան-գրողների սկզբունքային պաշտպանությունը լիբերալ պաշտոնական մամուլի թըշնամական հարձակումներից: Կարելի է բազմաթիվ քաղվածքներ բերել լենինյան էսթետիկայից, ցույց տալու համար, թե ինչպիսի բացառիկ նշանակություն է տրված անցյալի գրականությանը, այդ թվում և երգիծանքին, որը նա համարել է ռուսական կուլտուրայի մեծ հասումներից մեկը: Դասական երգիծանքի գընահատման հիմքում ընկած է սեփականատիրական հասարակարգերում երկու կուլտուրաների վերաբերյալ լենինյան հանճարեղ ուսմունքը:

Նախահեղափոխական դեմոկրատական երգիծաբանների մասին Վ. Ի. Լենինի հանճարեղ ասույթներն ու դիտողությունները ծրագրային նշանակություն ունեցան սովետական երգիծանքի զարգացման համար, նշեցին նրա գաղափարական-գեղարվեստական ֆունկցիաները սոցիալիստական հասարակարգում, առաջին պլան մղելով հին աշխարհից մնացած տըխուր ժառանգությունների՝ բյուրոկրատիզմի, կարիերիզմի, պաշտոնի չարաշահման, կաշառակերության, սեփականատիրական հոգեբանության և հակահասարակական այլ երևույթների դեմ ծաղրի ու ծիծաղի հզոր զենքով պայքարելու անհրաժեշտությունը: Թե որքան մեծ է երգիծանքի կարևորությունը կոմունիստական բարոյականության հաստատման խնդրում, ցայտուն երևում է Վլ. Մայակովսկու Ժողովամոլները գրոտեսկային բանաստեղծության լենինյան գնահատականում՝ տրված 1922 թ.: «Ռուսաստանը երեք հեղափոխություն է կատարել և, այնուամենայնիվ, օբլոմովները մնացել են, որովհետև Օբլոմով էր ո՛չ միայն կալվածատերը, այլև գյուղացին, և ո՛չ միայն գյուղացին, այլև ինտելիգենտը, և ո՛չ միայն ինտելիգենտը, այլև բանվորն ու կոմունիստը» (Երկեր, հ. 33, էջ 261): Քաղաքականապես երաշխավորելով այդ բանաստեղծությունը՝ Վ. Ի. Լենինը դրանում արտահայտված ծաղրը համարում էր ո՛չ միայն հին օբլոմովշչինան ոչնչացնող զենք, այլև վերագրում էր դրան լվանալու, մաքրելու, թափահարելու և քերելու հատկություն: Սովետական իրավակարգում երգիծանքը եղել և մնում է մեր ժողովրդի ու կուսակցության գաղափարական կարևոր զենքերից մեկը հասարակական կյանքից սոցիալիստական բարոյականությանը խորթ երևույթները արմատախիլ անելու, ինչպես և արտաքին թշնամիների ոտնձգություններին ջախջախիչ հակահարված հասցնելու գործում:

ԻՆՖՈՐՄԱՑԻԱՅԻ ԱՂԲՅՈՒՐՆԵՐԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻ ԱՇԽԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

Ռ. Ա. ՂԱԶԱՐՅԱՆ
Ալ. Մյասնիկյանի անվան պետական
գրադարանի սպասարկման բաժնի վարիչ

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ԻԼՅԻՉ ԼԵՆԻՆԻ հոգևոր ժառանգության ուսումնասիրությունը հնարավորություն է ընձեռում պարզելու, թե ինֆորմացիայի ինչպիսի աղբյուրներ է օգտագործել աշխատավորների մեծ առաջնորդը տեսական ու պրակտիկ գործունեության ասպարեզում։ Ինֆորմացիայի աղբյուրները, որոնցից օգտվել է Լենինը, բազմաբնույթ են։

Ինչպես հայտնի է, Լենինի կյանքում մեծ նշանակություն են ունեցել այն տեղեկությունները, որ նա ստացել է աշխատակիցների, աշխատավոր մասսաների հետ անձնական շփումների ընթացքում։ Դեռևս աքսորավայրում Լենինին հաջողվում է իր մոտ համախմբել Սիբիր աքսորված մոտ 30 մարքսիստների։ Նրանցից Վլադիմիր Իլյիչը ստանում էր հարուստ ինֆորմացիա։ Լենինը առնչվում էր տարբեր դասի ու խավի մարդկանց հետ, զրուցում ամենաբազմազան հարցերի շուրջ, հետաքրքրվում նրանց ապրելակերպով, հաշվի առնում աշխատավոր մարդկանց տրամադրությունը, խոհերը, ապրումները։ Վ. Ա. Կարպինսկու վկայությամբ, Լենինը 1921 թ. փետրվարին Կրեմլում զրույց է ունենում սիբիրցի անկուսակցական գյուղացի Օսիպ Իվանովիչ Չեռնովի հետ։ Վերջինս հայտնում է գյուղում տարածված այն կարծիքը, թե ժամանակն է պարենմասնատրումը, որն արգելակում է գյուղատնտեսության զարգացմանը, փոխարինել պարենհարկով։ Ունկնդրելով նրան, Իլյիչը հաշվի է առնում ժամանակի պահանջներից բխող գյուղացիության ցանկությունը։ Զրույցները կենդանի կապի լավագույն միջոց էին, և դրանց համար նա միշտ կարողանում էր ժամանակ հատկացնել։

Ինֆորմացիայի կարևոր աղբյուր են նաև նամակները, որոնց Լենինը համարում էր «իսկական, ճշմարտացի մարդկային փաստաթղթեր»։ Նա գտնում էր, որ այն ինչ բովանդակում են նամակները, չկա և ոչ մի զեկուցման մեջ։ Դեռևս աքսորավայրում՝ Շուշենսկոյեում, Լենինը նամակներ էր ստանում Պետերբուրգից, Մոսկվայից, Վարշավայից, Ժնևից, Փարիզից, Բրյուսելից, Արխանգելսկից, Եկատերինոսլավից, Աստրախանից, Չիտայից և բազում այլ տեղերից։ Բոլշևիկների արտասահմանյան կենտրոնն ամսական ստանում էր շուրջ 300 նամակ։ 1904 թ. գրած Նամակ ընկերներին *հոդվածում Վլադիմիր Իլյիչը սոցիալ դեմոկրատներից, հատկապես բանվորներից, պահանջում էր. «Գրեցեք մեզ, վերջապես, բանվորական խմբակներում տեղի ունեցող զրույցների մասին, այդ զրույցների բնույթի մասին, պարապմունքների թեմայի մասին, բանվորների պահանջմունքների մասին, պրոպագանդայի և ագիտացիայի դրվածքի մասին, հասարակության, զորքի և երիտասարդության շրջանում ունեցած կապերի մասին, գրեցեք ամենից ավելի բանվորների դժգոհության մասին մեզնից՝ սոցիալ-դեմոկրատներիցս, նրանց տարակուսանքների, պահանջների, բողոքների մասին և այլն»* (ԵԼԺ, *հ. 9, էջ 127)։*

Նամակներում Լենինը պահանջում էր բազմաթիվ և բազմաբնույթ հարցերի պատասխաններ։ Նա ցանկանում էր իմանալ ո՛չ միայն նամակագրի, այլև

ուրիշների կարծիքները, դիտողությունները, առաջարկությունները և այլն։ Այս առումով բնորոշ է Ստեփան Շահումյանին ուղղված նամակն ազգային հարցի մասին։ «Անպայմանորեն,— գրում է Լենինը,— ավելի շատ նյութեր ուղարկեցեք ազգային հարցի մասին Կովկասում... և՛ Կոստրովի հոդվածը, և՛ նրա գրքույկները, դելեգատների զեկուցումները ռուսերեն թարգմանությամբ... և՛ Կովկասի ազգությունների վիճակագրությունը, և՛ նյութեր Կովկասում, Պարսկաստանում, Թուրքիայում, և՛ Ռուսաստանում ազգությունների հարաբերությունների մասին, մի խոսքով՝ այն բոլորը, ինչ կա ու ինչ հավաքել կարող եք, ուղարկեցեք։ Մի մոռացեք նույնպես փնտրել այնպիսի կովկասցի-ընկերներ, որոնք կարողանային Կովկասում ազգային հարցի մասին հոդվածներ գրել» (Երկեր, *հ. 35, էջ 104)։*

Լենինի գրած նամակներին բնորոշ են սեղմ ոճը, կոնկրետությունը, դիպուկությունը և հագեցվածությունը։ Նա շատ հաճախ հարցերը համարակալում էր և պահանջում կոնկրետ պատասխաններ։ Այսպես, 1902 թ. դեկտեմբերի 27-ին Լոնդոնից Պետերբուրգ՝ Վ. Ի. Լավրինովին և Ե. Դ. Ստասովային գրած նամակում Վ. Ի. Լենինը պահանջում է. «...Դուք պետք է անպայման և անհապաղ մեզ գրեք Պիտերում եղած պառակտման ստույգ պատմությունը։ Պատասխանեցեք կետ առ կետ...» (Երկեր, *հ. 34, էջ 134)։ Այս նամակում համարակալվել է 10 կետ և պահանջվել 24 հարցի պատասխան։ Եվ այդ ամենը կազմում է տպագրական մեկ էջ։*

Նամակներից ստացած ինֆորմացիան Լենինն օգտագործել է տարբեր առիթներով։ Նա նամակագրությամբ զբաղվել է ողջ կյանքի ընթացքում։ ՍՄԿԿ Կենտկոմին առընթեր մարքսիզմ-լենինիզմի ինստիտուտի կենտրոնական կուսակցական արխիվում պահվում են Լենինի գրառումների երեք գրքույկները, որոնք ընդգրկում են 1912—1917 թթ. ժամանակահատվածը։ Այստեղ գրված է Ռուսաստանի 290 և Արևմտյան Եվրոպայի 316 հասցե։ Հասկանալի է, թե հեղափոխության առաջնորդի համար նամակագրական այսպիսի կապերը ինչպիսի նշանակություն են ունեցել։

Կենդանի կյանքի անմիջական ուսումնասիրությունը, շփումը մարդկանց հետ, նամակներն ու տարբեր բնույթի նյութերը Լենինի համար ունեցել են կարևոր նշանակություն։ Այնուհանդերձ, դրանք լիովին չէին բավարարում նրա հետաքրքրասիրությունը, որովհետև չէին ընդգրկում կյանքի բոլոր բնագավառները, չէին ապահովում ստացվող ինֆորմացիայի անընդհատությունը, և վերջապես, դրանցում կային պատահականությունների ակնհայտ տարրեր։ Այդ իսկ պատճառով նա մշտապես հետամուտ էր լինում տպագիր խոսքին։

Դժվար է գերագնահատել տպագիր նյութերի (գիրք, թերթ, ամսագիր և այլն) դերը Լենինի կյանքում։ Դրանք բազմալեզու էին և բազմաբնույթ, ընդգրկում էին կյանքի տարբեր բնագավառներ, պատմական տարբեր ժամանակաշրջաններ, գիտության առանձին ճյուղեր։ Այս ծավալի ինֆորմացիա Լենինը կարող էր ստանալ միայն գրադարաններում։ «Երբ 1902—1903 թթ. մենք ապրում էինք Լոնդոնում,— գրել է Ն. Կ. Կրուպսկայան,— Վլադիմիր Իլյիչը ժամանակի կեսն անց էր կացնում Բրիտանական թանգարանում, որտեղ գտնվում էր աշխարհում ամենահարուստ գրադարանը»։ Լենինը հաճախել է Սիմբիրսկի, Կազանի, Սամարայի, Պետերբուրգի, Մոսկվայի, Կրասնոյարսկի, Մինուսինսկի, Պսկովի, Բեռլինի, Մյունխենի, Լոնդոնի, Ժնևի, Ցյուրիխի, Բեռնի, Լոզանի, Փարիզի, Ստոկհոլմի, Կոպենհագենի, Կրակովի և այլ գրադարաններ։ Գրադարաններում լինելու ընթացքում նա հնարավորություն էր ունենում նաև առնչվելու գաղափարական համախոհների հետ։ Շվեյցարիայում եղած ժամանակ Լենինը միջգրադարանային աբոնեմենտով գրքեր էր ստանում Գերմանիայից։

Լենինի գիտական, հեղափոխական գործունեության համար հուսալի կռվան են եղել Կ. Մարքսի և Ֆ. Էնգելսի աշխատությունները, ժամանակի սոցիալ-քաղաքական, գաղափարախոսական մտքի հասումները, աշխարհում կատարվող իրադարձությունները։ Լենինի անձնական գրադարանում, նրա գրադարանավարուհի Շուշանիկ Մանուչարյանցի վկայությամբ, կար Մարքսի և Էնգելսի մոտ 200 անուն գիրք (ռուսերեն և օտար լեզուներով)։ Առանձնապես խնամքով

պահվում էին Կապիտալի հատորները (1872, 1885 և 1894 թվականների գերմաներեն, 1872, 1885 թվականների ռուսերեն հրատարակությունները)։

Հոկտեմբերյան հեղափոխությունից հետո, երբ Վլադիմիր Իլյիչը դարձավ սովետական կառավարության ղեկավարը, ո՛չ միայն փոխվեց նրա գործունեության բնույթը, այլև նկատելիորեն մեծացավ կազմակերպական աշխատանքի ծավալը։ Այդ են վկայում 1917—1923 թթ. ժամանակաշրջանի Լենինի ծավալած գիտական, հրապարակախոսական գործունեությունը։ Այդ տարիներին նրա գրած հոդվածներն ու նամակները զբաղեցնում են Երկերի լիակատար ժողովածուի 17 հատոր։ Նա ո՛չ միայն հազվագյուտ աշխատասիրություն ուներ, այլև կարողանում էր գիտականորեն կազմակերպել ստեղծագործական աշխատանքը, խելամիտ պլանավորել ժամանակը, արագորեն կողմնորոշվել տպագիր գործերի մատենագիտական նյութերի հեղեղում։ Լենինը կանոնավոր կերպով նայում էր տպագիր գրացուցակները, մատենագիտական ցանկերը և գրքի տարեգրերը։ 1917 թ. մայիսից մինչև 1919 թ. ընդգրկող «Գրքի տարեգրի» վրա նա նշել է 213 անուն գրքեր, առաջին հերթին այնպիսիք, որոնք վերաբերում էին Փետրվարյան և Հոկտեմբերյան հեղափոխություններին, բոլշևիկյան կուսակցության մղած գաղափարական պայքարին, ագրարային հարցին և այլ իրադարձությունների։

Լենինը մեծ նշանակություն էր տալիս մատենագիտական բնույթի աշխատությունների ստեղծմանը, խիստ կարևոր համարում այդ գործի ճիշտ վիճակը, որը մեծապես նպաստում է գիտահետազոտական աշխատանքի արդյունավետությանը, ժամանակի խնայողությանը։ Նա բարձր է գնահատել շատ փաստեր ու տեղեկություններ պարունակող, խիստ ինքնատիպ ու բովանդակալից Ն. Ա. Ռուբակինի Գրքերի աշխարհում աշխատությունը։ Այդ առթիվ գրած գրախոսականում Լենինը նշում է. «Հեղինակը և առաջաբանում հիշատակված նրա բազմաթիվ աշխատակիցները հսկայական աշխատանք են թափել և սկսել են չափազանց արժույթավոր մի ձեռնարկություն, որին սրտանց պետք է ցանկանալ, որ նա աճի ու զարգանա լայնքով ու խորությամբ։ Ի միջի այլոց, առանձնապես արժույթավոր է այն, որ հեղինակը չի բացառում ո՛չ արտասահմանյան, ո՛չ էլ հալածանքների ենթարկված հրատարակությունները։ Ո՛չ մի պատկառելի գրադարան առանց պ. Ռուբակինի աշխատության չի կարող յոլա գնալ» (ԵԺԼ, հ. 25, էջ 136)։

1922 թ. ամռանը և աշնանը Գորկայում եղած ժամանակ Լենինն օգտագործել է 32 անուն թերթեր, մեծ մասամբ անգլերեն, որոնք լույս էին տեսնում Լոնդոնում, Նյու-Յորքում, Կալկաթայում, ինչպես նաև մի քանի թերթեր գերմաներեն, ֆրանսերեն, իտալերեն լեզուներով և այլն։

Ժամանակակիցները վկայում են, որ Վլադիմիր Իլյիչը սովորական ընթերցողից արագ էր կարդում 5—6 անգամ և նույնպիսի արագությամբ կողմնորոշվում ամենաբարդ իրավիճակներում։

Բացի մատենագիտական ցանկեր նայելուց, անհատապես գրականություն որոնելուց, նա երբեմն խնդրում էր ձեռք բերել վկայակոչված այս կամ այն գիրքը, ժուռնալը կամ թերթը։ Շրջապատի վկայությունները նույնպես ինֆորմացիայի աղբյուր են։ Այսպես, 1921 թ. հունվարի 28-ին, Լենինի Մ. Գորկու հետ ունեցած հանդիպումից հետո, գրադարանավարուհին ստանում է հետևյալ երկտողը.

«Խնդրում եմ գտնել (կոմպլեկտով)
Ռաքոշի կրայը
Իվ.-Վոզնեսենսկում։
(Իսկական պրոլետարական բանաստեղծների
խմբակ)

Գովում է Գորկին	Ժիլին* Արտամոնով Սեմյոնովսկի».

* Հավանաբար գրավրիպակ է, եղել է բանաստեղծ Ի. Ժիժին։

(Տ. Մանուչարյանց, Վլադիմիր Իլյիչի գրադարանում. «Հայաստան» հրատ., 1966 թ., էջ 47)։

Աշխատություն կամ հոդված գրելիս Լենինը ծանոթանում էր տվյալ հարցի վերաբերյալ եղած ռուսերեն ողջ գրականությանը, օգտագործում էր նաև արտասահմանյան լեզուներով հրատարակությունները։ Մատերիալիզմ և էմպիրիոկրիտիցիզմ-ը գրելիս Լենինն օգտագործել է Մարքսի և Էնգելսի բազմաթիվ երկեր, Կանտի, Ֆիխտեի, Բերկլիի, Բոյլի, Լաուայեի, Հելմհոլցի, Պուանկարեի, Պլանկի, Լանժևենի և ուրիշ շատ մտածողների գործեր։

Վլադիմիր Իլյիչը դրսևորում էր քննադատական վերաբերմունք կարդացածի նկատմամբ, դրանցից վերցնում այն, ինչը հարկավոր էր տեսության կամ պրակտիկ գործունեության համար։ Նա պատշաճ բարեխղճությամբ էր օգտագործում աղբյուրները, վկայակոչում հեղինակներին, հրատարակության տեղն ու թիվը։

Լենինի Երկերի լիակատար ժողովածուում ցույց են տրված 16.401 աղբյուրներ, այդ թվում՝ 12.153-ը ռուսերեն և 4.248-ը՝ այլ լեզուներով։ Ռուսերենից հետո, Վլադիմիր Իլյիչը նշում է 2.948 մեջբերում գերմաներեն, 546-ը՝ ֆրանսերեն, 445-ը՝ անգլերեն, 825-ը՝ իտալերեն և այլ լեզուներով։

Լենինի երկերում մեջբերված ռուսերեն 12153 աղբյուրներից 1278-ը գրքեր են, 3966-ը՝ հոդվածներ, 1025-ը՝ ամսագրերի, 3167-ը՝ թերթերի համարներ, 1293-ը՝ փաստաթղթեր, 543-ը՝ նամակներ, 206-ը՝ ագիտացիոն թռուցիկներ, 231-ը՝ գեղարվեստական երկեր, 387-ը՝ նյութեր (չնշված հրատարակություններ), 57-ը՝ ճառեր (հիմնականում հրապարակված)։

4248 այլ լեզուներով օգտագործած աղբյուրներից 1036-ը գրքեր են, 1468-ը՝ հոդվածներ, 653-ը՝ ամսագրերի, 896-ը՝ թերթերի համարներ, 112-ը՝ փաստաթղթեր, 115-ը՝ նամակներ, 7-ը՝ ագիտացիոն թռուցիկներ, 9 նյութ՝ առանց նշելու հրատարակությունը։

Վլադիմիր Իլյիչը մեծ նշանակություն էր տալիս կյանքի և գիտության տարբեր բնագավառների վերաբերյալ անհրաժեշտ ինֆորմացիայի ստացմանը, որը կապված էր շատ դժվարությունների հետ։ Նա Կոպենհագեն, Մ. Մ. Լիտվինովին գրել է. «Մեզ համար ծայրաստիճան կարևոր են այն բոլոր փաստաթղթերը, բանաձևերը, բրոշյուրները, լրագրային հոդվածներն ու ճառերը, որոնք վերաբերում են գաղափարական հոսանքներին՝ ձախ սոցիալիզմի և կոմունիզմի մեջ, հատկապես կոմունիզմի անարխո-սինդիկալիստական խեղաթյուրումներին կամ կոմունիզմի դեմ ոտնձգություններին» (Ленинский сборник XXXV, стр. 91—92)։

1921 թ. գրած նամակներից մեկում Լենինը նշում է ինֆորմացիոն հատուկ բյուրո ստեղծելու անհրաժեշտությունը, որը սիստեմատիկ գիտական աշխատանք վարի գրականության և թերթային հոդվածների հավաքման նպատակով։ Ընդ որում, դրանք մշակի երկու հիմնական ուղղությամբ՝ միջազգային իմպերիալիզմի և միջազգային բանվորական շարժման։ «Այդպիսի բյուրո,— գրել է Լենինը,— կարելի է և պետք է ստեղծել։ Դրա տված օգուտը մեծ կլինի։ Առանց դրա մենք չունենք ո՛չ աչքեր, ո՛չ ականջներ, ո՛չ ձեռքեր՝ մասնակցելու միջազգային շարժմանը, և մենք այդ կատարում ենք պատահականորեն (մասնավորապես ինֆորմացիայի առումով)» (ППС, т. 53, стр. 118)։

Մեծ առաջնորդը ստեղծագործական կյանքի ընթացքում վարպետորեն օգտագործել է ինֆորմացիայի հնարավոր բոլոր աղբյուրները, ժամանակակիցներին ու հետագա սերունդներին թողել այնպիսի երկեր, որոնք հավաստի են ոչ միայն իրենց դատողությամբ, տրամաբանական եզրահանգումներով, այլև բերված փաստերի ճշգրտությամբ։

Մի առիթով Ն. Կ. Կրուպսկայան նշել է. «Գրքերը Լենինի կյանքում վիթխարի դեր են խաղացել։ Դրանք նրան օգնեցին այն հսկայական աշխատանքում, որ նա կատարում էր, գրքերը նրան տվեցին այն գիտելիքները, որոնցով նա հիանալի զինված էր։ Իսկ առանց դրանց նրանից չէր կարող դուրս գալ այն Լենինը, որին մենք բոլորս գիտենք» (Տ. Մանուչարյանց, Վլադիմիր Իլյիչի գրադարանում, էջ 122)։

Ն.Կ. ԿՐՈՒՊՍԿԱՅԱՅԻ ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ Վ.Մ. ԿԱՍՊԱՐՈՎԻՆ (1915-1917)*

ԱՌԱՋԻՆ ՀԱՄԱՇԽԱՐՀԱՅԻՆ պատերազմն սկսվելուց անմիջապես հետո Վ. Մ. Կասպարովը թողնում է Գերմանիայի սահմանները և հաստատվում Շվեյցարիայում, սկզբում՝ Բեռն, հետագայում՝ Դավոս քաղաքներում, որտեղ ապրում է մինչև իր կյանքի վերջը՝ 1917 թ. սեպտեմբերը: Այդ ժամանակամիջոցում Վ. Մ. Կասպարովը հաճախակի հանդիպումներ է ունենում Շվեյցարիայում բնակություն հաստատած Վ. Ի. Լենինի և Ն. Կ. Կրուպսկայայի հետ, հետագայում շարունակում նամակագրությունը նրանց հետ, կատարում է Վ. Ի. Լենինի և ՌՍԴԲԿ Կենտկոմի հանձնարարությունները, որոնք նա հաճախ ստանում էր Ն. Կ. Կրուպսկայայի միջոցով: 1915 թ. փետրվար-մարտին Բեռնում կայացած բոլշևիկների արտասահմանյան սեկցիաների կոնֆերանսում Վ. Մ. Կասպարովն ընտրվում է ՌՍԴԲԿ արտասահմանյան կազմակերպության կոմիտեի (ԱԿԿ) անդամ, ընդգրկվում այդ կոմիտեի՝ առաքող հանձնաժողովի կազմում, միաժամանակ ստանձնելով ՌՍԴԲԿ ԱԿԿ-ի գանձապահի պարտականությունները:

Ստորև հրապարակում ենք Ն. Կ. Կրուպսկայայի մի շարք նամակներ Վ. Մ. Կասպարովին: Դրանք վկայում են համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմի տարիներին Ռուսաստանի բոլշևիկյան կազմակերպությունների հետ ՌՍԴԲԿ Կենտկոմի, անձամբ Վ. Ի. Լենինի մշտական կապի մասին: Նամակները բացահայտում են նաև վտարանդի բոլշևիկների անդադրում աշխատանքը լենինյան աշխատությունները, ցուցումները, Կենտկոմի որոշումները, կուսակցական այլ գրականություն առաքելու ասպարեզում, պատերազմի տարիներին II ինտերնացիոնալի օպորտունիզմը մերկացնելու և միջազգային հեղափոխական ուժերի համախմբման բնագավառում առաջնորդի ծավալած վիթխարի գործունեությունը: Դժվար էին բոլշևիկների կյանքի ու աշխատանքի պայմանները վտարանդիության մեջ: Վ. Մ. Կասպարովը ծանր հիվանդանում է: Բոլշևիկ ընկերները, անձամբ Վ. Ի. Լենինն ու Ն. Կ. Կրուպսկայան հոգում են նրա մասին, եղբայրաբար օգնում, անում այն ամենը, ինչ հնարավոր էր իրենց սուղ պայմաններում: Մարդկային այդ վսեմ հարաբերությունների, հեղափոխական ազնվության ու փոխադարձ ընկերական նվիրվածության արտացոլումն են ընտորև հրապարակվող նամակները: Դրանք անցյալում վկայակոչվել և մասնակիորեն օգտագործվել են հայերեն ու ռուսերեն լույս տեսած պատմակուսակցական գրականության մեջ, սակայն ըստ հնարավորին ամբողջական ձևով, թարգմանաբար, հրապարակվում են առաջին անգամ**: Դրանցից հայտնի են դառնում Վ. Մ. Կասպարովի և առհասարակ բոլշևիկների վտարանդիական կյանքի ու գործունեության կարևոր էջեր, մասնավորապես Վ. Ի. Լենինի հանձնարարությունները կատարելու ընկատմամբ Վ. Մ. Կասպարովի անձնվեր պատրաստակամությունը և այլն:

№ 1

«10/VI [1915 թ.]

Թանկագին Կասպարով,
երբ նամակ գրեք տուն, դրեք մեջը կից ուղարկվող թերթիկը, նախապես կարդալով այն:

Ի՞նչ եք կարծում, արդյոք Ստեփանը[1] գլխի

---

* Սույնը ըստ էության շարունակությունն է ամսագրի 1975 թ. № 6-ում զետեղված «Վ. Մ. Կասպարովի նամակագրությունը Վ. Ի. Լենինի և Ն. Կ. Կրուպսկայայի հետ» հրապարակման: Նամակները թարգմանել, ծանոթագրել և հրապարակման է պատրաստել պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Հ. Ն. Կարապետյանը:

** Նկատի ունենք նաև մեր ուսումնասիրությունները Վ. Մ. Կասպարովի մասին, որոնք լրացվում են և տեղ-տեղ ճշգրտվում փաստաթղթերի սույն հրատարակությամբ և նոր մեկնաբանությամբ (Հ. Կ.):

1 Ստեփան Շահումյանը:

կընկնի՞ գրել[2]: Համենայն դեպս մի՛ք մոռանա, որ եթե գրքույկ ստանաք, այն վերաբերելու է ինձ:

Գուցե ուրիշ նոր լուրե՞ր են եղել Բաքվից: Դուք գիտե՞ք արդյոք մեր նոր հասցեն. Kur-hotel Marienthal, Sörenberg (Kt. Luzern): Այստեղ ոչինչ, վատ չէ, թեև շատ վայրի ու խուլ տեղ է:

Մեզ շատ են խնդրել որևէ բան իմանալ գերի Աճարոն Եփիմովիչ Ռոզենֆելդի[3] մասին: Չի՞ կարելի արդյոք կարմիր խաչի հետ շփվող բեռնցի կանանց միջոցով գոնե գիտենալ, թե ինչ ճանապարհով կարելի է իմանալ:

Ի՞նչ լավ բան կա Բեռնում:

Վլադ[իմիր] Ի[լյիչը] Ձեզ մեծ ողջույն է հղում:

Ն. Կ[րուպսկայա]:

Հ. Գ. Պիտերից գրում են, որ Պ. Կ.-ն[4] ինքը վատ չի գործում, շատ թերթիկներ է բաց թողնում, եղե՞լ են արդյոք ուրիշ թերթիկներ, որ տարածված լինեն զորանոցներում:

Կ. Օ.-ն[5] առանձին համարներով կանոնավոր ստացվում է: Դրա գլխավոր հոդվածները վերատպում են և ուղարկում նահանգները, որտեղ դրանք ընդունվել են մեծ ուրախությամբ և օգնում են մարդկանց համախմբմանը:

Գրում են, թե բան[վորական] շաբաթաթերթ է լույս տեսնելու, չնայած գրաքննության նման պայմաններում մարդիկ թերահավատորեն են նայում որևէ բան հրատարակելու հնարավորությանը, բայց բանվորները պնդում են»*:

№ 2

«Թանկագին ընկե՛ր,
հավանաբար Ինեսան[1] արդեն Ձեզ հետ խոսել է Ստոկհոլմ գրականություն ուղարկելու մասին: Այնուամենայնիվ, կրկնում եմ հասցեն. Frans forlag Folkets Hus Stokholm Sö. Schweden:

Պահեստում[2] եղած գրականությունն սպառվել է: Այժմ շաբաթական ուղարկում են 2000 օրինակ: Անհապաղ այնտեղ ուղարկեք 500 օրինակ բարակ բրոշյուր: Իսկ հետո հարկավոր է շտապ կատարել հետևյալը: Հավաքել մեզ մոտ եղած ողջ գրականությունը: Կազմել Ս.-Դ.-ի[3] 20 լրիվ կոմպլեկտ (և առանց հատուկ որոշման դրանք ոչ ոքի չտալ). մեզ նույնպես պետք է մեկ օրինակ: Իլյիչը կոն[ֆերանսում][4] կորցրել է իր օրինակը, այնպես որ այժմ մենք ոչինչ չունենք, որը շատ անհարմար է:

Ի սեր աստուծո, շուտ ուղարկեք: Մնացած բոլորն ուղարկեք Ստոկհոլմ, նշելով՝ որից ինչքան է առաքված: Հասկանում եք, ինչ սոսկալի պատմություն է: Տրանսպորտն սկսել է կանոնավոր գործել, իսկ պահեստում գրականություն չկա: Արեք, ինչ հնարավոր է և գրեք մեզ, թե ինչ եք արել: Աղավնյա՛կս, հոգացեք խնդրում եմ:

Վերադարձել է, արդյոք, Կոռնբլյումը[5]: Ինչպե՞ս է Աբրամը[6]: Հաղորդեք նրանց իմ ողջույնը:

Իլյիչը այնպես է ոգևորվել տրանսպորտի աշխատանքով, որ նստած անդադար գրում է: Դե՛, ամուր սեղմում եմ ձեր ձեռքը:

Իլյիչը հղում է ամենայն ողջույններ:

Սպասում եմ նամակի:

Ն. Կ[րուպսկայա]:

Հ. Գ. Արդյոք դուք կապվա՞ծ եք Վերա Ֆիգների կոմիտեի հետ»*:

---

2 Հաջորդ բառն անընթեռնելի է:

3 Մ. Ի. Ուլյանովան Մոսկվայից գրել էր և խնդրել Վ. Ի.Լենինին տեղեկություններ հաղորդել ռուսաստանցի գերի Ա. Ե. Ռոզենֆելդի մասին: Վ. Ի. Լենինը նրան խոստացել էր, որ կաշխատի իմանալ ու հայտնել և, այդ կապակցությամբ, հարցում էր արել Ժնևում գտնվող Վ. Ա. Կարպինսկուն: Սույն նամակը ցույց է տալիս, որ Ա. Ե. Ռոզենֆելդի մասին տեղեկությունների հայթայթման գործում ներգրավվել է նաև Վ. Մ. Կասպարովը:

4 ՌՍԴԲԿ Պետրոգրադի կոմիտե:

5 Կուսակցության կենտրոնական օրգանը:

* Տպագրվում է ըստ ձեռագրի: Ուղարկված է Զյորենբերգից Բեռն: Տե՛ս ՍՄԿԿ ԿԿ-ին կից մարքսիզմ-լենինիզմի ինստիտուտի կենտրոնական կուսակցական արխիվ (այսուհետև՝ Ն. տ.), ֆ. 17, ց. 1, գ. 1649, թթ. 1—2:

1 Արմանդ Ի. Ֆ. (1875—1920)— բոլշևիկյան կուսակցության անդամ 1904 թ.:

2 Խոսքը ՌՍԴԲԿ-ի ԱԿԿ-ի առաքող հանձնաժողովի գրականության պահեստի մասին է:

3 «Սոցիալ-դեմոկրատ»— ՌՍԴԲԿ-ի կենտրոնական օրգանը, անլեգալ բոլշևիկյան լրագիր, լույս է տեսել 1908—1917 թթ., սկզբում Վիլնոյում (№ 1), ապա՝ Փարիզում (№№ 2—32) և հետագայում՝ Ժնևում (№№ 33—58):

4 Հավանաբար, խոսքը երիտասարդության միջազգային սոցիալիստական կոնֆերանսի մասին է, որը կայացել է 1915 թ. ապրիլին, Բեռնում:

5 Կոռնբլյում Ի. Ռ.— Ցյուրիխի բոլշևիկյան սեկցիայի անդամ:

6 Աբրամ-Սկովնո Ա. Ա. (1888—1938)— 1903 թվականից ՌՍԴԲԿ անդամ, բոլշևիկ: 1907 թվականից եղել է վտարանդիության մեջ, 1914 թվականից ապրում էր Շվեյցարիայում (նամակը գրելու պահին՝ Բեռնում): 1917 թ. ապրիլին Վ. Ի. Լենինի հետ վերադարձել է Ռուսաստան:

* Տպագրվում է ըստ ձեռագրի: Ուղարկված է Զյորենբերգից Բեռն 1915-ի հունիսի 10-ին: Տե՛ս Ն. տ. ֆ. 17, ց. 1, գ. 1649, թ. 3:

№ 3

«19/IX [1915 թ.]

Թանկագին Կասպարո՛վ, հաստ օրինակներ ուղարկելը պայմանավորված է նրանով, թե բարակից որքան կա: Եթե շատ է (մոտ 1000 օրինակ), ապա առայժմ կարելի է չուղարկել, իսկ եթե քիչ է, ապա ավելի լավ է ուղարկել: Գրքույկը, ճիշտ է, արդեն եկել է: Բոլոր բարակ օրինակները (500 հատ) անհապաղ ուղարկեք Ստ[ոկհոլմ][1]: ...[2]:

Ժնևից արդեն ուղարկված է 500 [հատ]:

Ամուր սեղմում եմ Ձեր ձեռքը:

Ն. Կ[րուպսկայա]:

Վ.[լադիմիր] Ի[լյիչը] բարևում է»*:

№ 4

«29/IX[19]15 թ.:

Թանկագին Կասպարով, Լոզանի խումբն[1] արդեն երկրորդ անգամ խնդրում է, որ իրենց ուղարկվի պատերազմի ժամանակներից սկսած իրեն առաքված գրականության ցուցակը: Խնդրում եմ նաև իրենց ուղարկել № 39-ի[2] մի քանի օրինակներ, նույնպես և «Սոց[իալիզմը] և պատերազմը»[3] գր[քույկից]: Այդ գրքույկից 10 օր[ինակ] խնդրում է ուղարկել նաև Բերզինը[4]: Ի միջի այլոց, նա գրել է, որ Լոնդոնի խումբը[5] չի ստացել ոչ 43 և ոչ էլ 44 համարները, խորհուրդ է տալիս Լոնդոն ուղարկել՝ պատվիրված:

Մոտ օրերս մենք հավանաբար կփոխադրվենք Բեռն, եղանակը փչացել է և առհասարակ քաղաքն արդեն սկսել է ձգել: Ուրեմն, շուտով կտեսնվենք: Լավագույն ցանկություններս:

Ն. Կ[րուպսկայա]»*:

№ 5

«1/VII[1916 թ.]

Թանկագին Կասպարո՛վ,

Գրիգորին[1] գրել է, որ Դուք հիվանդ եք և կցանկանայիք Կ[ենտրոնական] Քարտուղար[ության] Վտ[արանդիական] դրամարկղից 150 ֆր[անկ] պարտք վերցնել՝ հանգստի մեկնելու համար: Մեր դրամարկղում[2] դեռ փող չկա: Բայց փոխ առնելու համար դիմել ենք մի տեղ, խնդրելով 150 ֆր[անկ]պարտք տալ: 150 ֆրանկի փոխարեն մեզ տվեցին միայն 100 (Կ[ենտրոնական] Քարտուղարության երաշխավորությամբ), $3^1/_2$ ամսով: Գ[ուցե] հաջողվի 50 ֆր[անկը] ձեռք բերել մի այլ տեղից: Բայց անհրաժեշտ է, որ Դուք անհապաղ մեկնեք հանգստանալու: Փորձը ցույց է տալիս, որ այդ հետաձգել չի կարելի: Որտե՞ղ եք մտադիր մեկնել: Որտե՞ղ է ուղարկում բժիշկը: Գրեցեք, խնդրեմ:

Մարդկանց համոզեք, որ լրացնեն անկ[ետային] թերթիկները[3]: Բեռնից, առայժմ Իլյինից[4] բացի, ոչ-ոք անկետային թերթիկները չի վերադարձրել: Քանի՞ վտարանդի կա մեր սեկցիայում[5], Բունդում և ընդհանրապես Բեռնում:

---

1 Շվեյցարիայից գրականությունն ուղարկվում էր Ստոկհոլմ, իսկ այնտեղից՝ Ռուսաստան:

2 Անընթեռնելի է:

* Տպագրվում է ըստ ձեռագրի: Ուղարկված է Զյորենբերգից Բեռն: Տե՛ս Ն. տ., ֆ. 17, ց. 1, գ. 1693:

1 Խոսքը ՌՍԴԲԿ Լոզանի խմբի մասին է:

2 Այսինքն՝ ՌՍԴԲԿ կենտրոնական օրգան «Սոցիալ-դեմոկրատ»-ի № 39-ը, իսկ ներքևում՝ № 43-ը և № 44-ը:

3 «Սոցիալիզմը և պատերազմը (ՌՍԴԲԿ-ի վերաբերմունքը պատերազմի նկատմամբ)» գրքույկը Վ. Ի. Լենինը մտահղացել է առաջին միջազգային սոցիալիստական կոնֆերանսի նախապատրաստման առնչությամբ: Գրքույկի վրա կատարված աշխատանքին մասնակցել է Գ. Ե. Զինովևը, սակայն այն հիմնականում գրել է Վ. Ի. Լենինը, որին և պատկանում է ամբողջ գրքույկի ընդհանուր խմբագրումը: Գրքույկը լույս է տեսել Ցիմերվալդի կոնֆերանսի նախօրյակին՝ ռուսերեն և գերմաներեն, ապա բաժանվել կոնֆերանսի մասնակիցներին: Գրքույկը հետագայում լույս է տեսել նաև այլ լեզուներով և տարածվել շատ երկրներում: (Տե՛ս Վ. Ի. Լենին, ԵԼԺ, հ. 26, ծանոթագրություն 219):

4 Բերզին Յա. Ա. (1881—1938)— Լատվիայի հեղափոխական շարժման հնագույն մասնակիցներից մեկը: 1902 թ. բոլշևիկյան կուսակցության անդամ: 1908—1917 թթ. եղել է վտարանդի:

5 Խոսքը ՌՍԴԲԿ Լոնդոնի խմբի մասին է:

* Տպագրվում է ըստ մեքենագիր պատճենի: Ուղարկված է Զյորենբերգից Բեռն: Տե՛ս Ն. տ., ֆ. 17, ց. 1, գ. 1697:

1 Զինովև Գ. Ե. (1883—1936)— կուսակցության մեջ եղել է 1901 թ.: Հեռացվել է կուսակցության շարքերից հակակուսակցական գործունեության համար:

2 Նկատի ունի ՌՍԴԲԿ ԱԿԿ-ի դրամարկղը:

3 ՌՍԴԲԿ ԱԿԿ-ն արտասահմանում ապրող վը-
տարանդի բոլշևիկներին ուղարկել էր անկետա-
յին թերթիկներ, որոնք նրանք պետք է լրացնեին
ու վերադարձնեին: Ըստ այդ թերթիկների կարե-
լի էր ճշգրիտ պատկերացում կազմել բոլշևիկնե-
րի արտասահմանյան կազմակերպության սեկ-
ցիաների մասին, որպիսիք կային Արևմտյան
Եվրոպայի երկրների բազմաթիվ քաղաքներում: ՌՍԴԲԿ անդամ
4 Իլյին Ֆ. Ն. (1876—1944)— ՌՍԴԲԿ անդամ
1897 թ., բոլշևիկ: Երկար տարիներ եղել է վտա-
րանդի՝ Ֆրանսիայում և Շվեյցարիայում: Ակտիվ
մասնակցել է կուսակցական աշխատանքներին:

5 Խոսքը Բեռնի բոլշևիկյան սեկցիայի մասին է:

Ամուր սեղմում եմ Ձեր ձեռքը: Վ.[լադիմիր] Ի[լյիչը] բարևում է:

Ն. Կ[րուպսկայա]»*:

№ 6

«21/VII 1916 թ.

Թանկագին Կասպարո՛վ, տաք վայրեր ես չգիտեմ[1], այսօր գրեցի մեր հանձնաժողովին[2], որպեսզի նրանք անհապաղ գրեն Ձեզ, եթե այդպիսի վայրեր գիտեն: Էժանության առումով թանկ չէ Alpenkurcgaus Gaiswiesse (1000 m üm) st. Galler oberlanel, Station flums Pensionprei fr 270—350:

Որքան բարձր է, այնքան, իհարկե, շատ են անձրևները, բայց լեռնային խոնավությունը վնասակար չէ: Սակայն Gaiswiess-ում հայտնի չէ, թե ինչպես են կերակրում, իսկ Sörenberg-ում ակնհայտորեն շատ լավ է: Այնպես որ, եթե Ձեր տաք տեղ չճարեք, գնացեք Sörenberg: հիվանդության դեպքում սնունդը հույժ կարևոր է: Gaiswiesse, ճիշտ է, կմեկնեն:

.........[3] կաթի վրա, ինչպես որ այդ նաև
մեզ մոտ է: Մեր հացեն է՝ Kurhaus Fschhudi-
wise. Flums-ում կարգին խոնավ է, ավելի
վատ, քան Sörenberg-ում: Անցյալ տարի մեզ
առաջարկեցին «Les Planches» (Sercy-ից ոչ
հեռու) 1000 մ-ն, 4 ֆր[անկի] դիմաց: Արևն
այնտեղ ավելի շատ է:

Տեղ վերցրեք Bedeaker-ի գրադ[արանում] և նայեք այն տեղերը, գուցե մի բան կկարողանա խորհուրդ տալ Movschovihch-ը[4] (Villa Bioglio, Lau Sanne):

Ամուր սեղմում եմ Ձեր ձեռքը՝

Ն. Կ[րուպսկայա]:

Վլ[ադիմիր] Իլ[յիչը] բարևում է»*:

№ 7

«2/XI[1]

Թանկագին Կասպարո՛վ,

քանի որ Ձեր վիճակը փողի առումով, հավա-
նաբար, դեռ չի կարգավորվել, ապա վաղը
Իոֆֆեն[2] Կենտ[րոնական] քարտուղարությու-
նից Ձեզ կուղարկի 50 ֆր[անկ][3]: Շատ եմ
վախենում, որ Դուք վատ տեղավորված լինեք
և այդ պատճառով այնպես արագ չկազդուր-
վեք, ինչպես պետք է: Արդյոք կարողանո՞ւմ եք
ընթերցել և բավականաչափ գրքեր ու թերթեր
ունե՞ք, թե ոչ: Մոտ օրերս լույս կտեսնեն
Կ[ենտրոնական] Օ[րգանը][4] և № 1 ժողովա-
ծուն[5]:

Ես մեկնել էի վտարանդ[իական] դրամար-
կղների կոնֆերանսի: Այն կայացավ Ժնևում
և ընդհանրապես հաջող անցավ: Ժնևում էին
հրավիրել, որպեսզի փոքր-ինչ շարժեն Ժնևի
մարդկանց և ստիպեն նրանց, վերջապես,
կազմակերպվել: Այս վեց ամիսների ընթաց-
քում դրամարկղներ են կազմակերպվել Կլա-
րանում, Լոզանում, Շո-դե-ֆոնում: Այժմ ան-
կասկած կկազմակերպվի նաև Ժնևում: Կոնֆե-
րանսին ներկա էին 40 ժնևցիներ, այնպես որ
գործի նկատմամբ առաջացել է անտարակու-
սելի հետաքրքրություն: Ես վախենում էի, թե

---

* Տպագրվում է ըստ ձեռագրի: Ուղարկված է Ցյուրիխից Բեռն: (Տե՛ս Ն. տ., ֆ. 453, ց. 1, գ. 27018, թ. 1):

1 Վ. Մ. Կասպարովը հիվանդ էր, նրան հար-
կավոր էր բուժվելու համար մեկնել որևէ տաք
վայր, որը և նկատի ունի Ն. Կ. Կրուպսկայան:
2 Խոսքը ՌՍԴԲԿ ԱԿԿ-ի առաքող հանձնաժողո-
վի մասին է:

3 Անընթեռնելի է:

4 Մովշովիչ Մ. Ի. (1876—1937)— 1896 թվա-
կանից հեղափոխական շարժման մասնակից,
1903-ից բոլշևիկ: 1911-ից եղել է վտարանդի՝
Շվեյցարիայում, սոց: հեղափոխության հաղթա-
նակից առաջ վերադարձել է Ռուսաստան, հետա-
գայում կատարել է արհմիութենական, կուսակ-
ցական և սովետական աշխատանքներ: 1929-ից
անհատական թոշակառու:

* Տպագրվում է ըստ մեքենագիր օրինակի: Ու-
ղարկված է Ցուգիվլիգից (կամ գերմանական
Հալլե կայարանից) Բեռն: (Տե՛ս Ն. տ., ֆ. 12,
ց. 1, գ. 778, թթ. 22, 23):

1 Արխիվային փաստաթղթի վրա, որպես նա-
մակի տարեթիվ, նշված է «2/XI-1915», սակայն
նամակի բովանդակությունը ցույց է տալիս, որ
տարեթիվը պետք է լինի 1916:

2 Իոֆֆե Ա. Ա. (1883—1927)— 90-ական
թվականներից մասնակցել է սոցիալ-դեմոկրա-
տական շարժմանը, 1917 թ. մտել է բոլշևիկյան
կուսակցության շարքերը:

3 Առհասարակ վտարանդի բոլշևիկների միջոց-
ները սուղ էին: Վ. Ի. Լենինը և Ն. Կ. Կրուպսկա-
յան այդ հարցում ևս հոգատար էին ընկերների
նկատմամբ: 1914 թ. հունվարին, երբ Վ. Ի. Լե-
նինը պատրաստվում էր մեկնել Բեռլին, Ն. Կ.
Կրուպսկայան նախօրոք Վ. Մ. Կասպարովին
գրել է. «Երբ Իլյիչը լինի Բեռլինում, փող կտա
փոստային (ընդգծումը մերն է: Հ. Կ.) ծախսերի
համար (միայն թե Դուք նրան հիշեցրեք)» (տե՛ս
Ն. տ., ֆ. 17, ց. 5, գ. 27001 հնվ): Սույն քաղ-
վածքը բերվեց ի նշգրտումն դրա, հատկապես
ընդգծված բառի մեր նախորդ ընթերցման ու
մեկնաբանության: (Տե՛ս մեր Մեծ պայքարի
մարդիկ, գ. 2-րդ, էջ 557—558):

4 Այսինքն՝ «Սոցիալ-դեմոկրատ» լրագիրը:

5 Խոսքը վերաբերում է Վ. Ի. Լենինի հիմնա-
դրած «Սոցիալ-դեմոկրատ»-ի ժողովածու»-ին
(«Сборник «Социал-демократа»), որը
լույս է ընծայել «Սոցիալ-դեմոկրատ» լրագրի
խմբագրությունը. № 1-ը՝ նամակում նշված օրե-
րին, № 2-ը՝ 1916 թ. դեկտեմբերին:

ամբողջ կոնֆերանսը կանցնի Լոզանի խառնակչության նշանաբանով, բայց այդ չեղավ, անցավ առանց իրարանցման: Երկու մանդատն էլ ընդունվեց, ընտրվեց հանձնաժողով, որի անդամներն էին Կոնը[6], Բեզռաբոտնին[7] և Բուխհոլցը[8], հանձնաժողովին հանձնարարվեց միջոցներ գտնել կոնֆլիկտը հարթելու համար:

Կոնֆերանսին եկել էր շվեյց[արական] կուսակցության ներկայացուցիչը, Vogel-ը[9], ռոմանական Շվեյցարիայից ներկա էր Carly-ն[10]: Լսեցին տեղերից եկած պատվիրակների զեկուցումները, թե որտեղ ինչպես է լուծված բնակության իրավունքի հարցերը:

Vogel-ը մանրամասն զեկուցեց, որից երևում է, որ եթե վտարանդիներն ամենուրեք կազմակերպվեն ճշտորեն գործող դրամարկղներում, կարելի է շատ բանի հասնել— գրավականների վերացում և կանոնները փոխելու իրավունք:

Որոշ բան է արված նաև Աշխատանքի բյուրոյի հարցերով[11]: Այդտեղ մեծ էր Ծո-դե-ֆոնի նախաձեռնությունը: Նրանք հանձն են առնում ընկերներին սովորեցնել ժամագործություն, տեղավորել աշխատանքի, օժանդակել սկզբնական շրջանում և այլն: Այս մարզում միտքն առաջ է շարժվել և, գուցե, Աշխատանքի բյուրոյի գործն էլ կարգավորվի:

Անդամության հարցում կրկին նույն քաշքշուկը եղավ: Բարձրացվեց անարխիստների և սոցիալ-հայրենասերների հարցը: Ծո-դե-ֆոնն իր կանոնադրության մեջ մինչև իսկ քվեարկություն մտցրեց: Պարզ էր, որ եթե վտարան[դիական] աշխատանքի մեջ քաղաքականություն մտցվի, ապա ո՛չ միայն կանոնադրության հարցում միօրինակություն ձեռք չի բերվի, այլև աշխատանքն առհասարակ առաջ չի գնա: Այդ հարցում լիակատար միաձայնության հասան քարտուղարության ներկայացուցչի ճառից հետո, որն այն մասին էր, թե միջամտությունը քաղ[աքական] կուսակցության գնահատմանը քարտ[ուղարությունը] համարում է անհնար, և որ քաղա[քական] վտարանդի լինելու միակ չափանիշը քաղ[աքական] համոզմունքների համար ռուսական կառավարության հետապնդումն է:

Հիմնավորապես քննադատվեց հանրակացարանի հարցը: Եվ այդ հարցում նույնպես համաձայնություն ձեռք բերվեց, երբ պարզվեց, որ օգնությունը թոքախտավորներին իր բնական ընթացքի մեջ է, իսկ հանրակացարանի հարցը կծառանա միայն այն ժամանակ, երբ այդ նպատակի համար հատուկ նվիրատվություն լինի և այդ ժամանակ էլ կհրավիրվի վտա[րանդիական] դրամարկղների արտահերթ կոնֆերանսը:

Ուրեմն, ֆր[անսիական] Շվեյցարիայում արծարծվել է ռուսների համար հիվանդանոցային դրամարկղներ կազմակերպելու հարցը: Այդ դրամարկղների գաղափարը ծագել է այս[պես] կ[ոչված] «ընկերություն»-ում, և դրանք, հավանաբար, կստեղծվեն, անկախ այդ հարցի նկատմամբ վտարանդիական շրջանների որևէ վերաբերմունքից: Որոշված է, եթե հնարավոր լինի, այդ դրամարկղներն օգտագործել վտարան[դիության] օգտին, բայց, չնայած այդ դրամարկղների վարչության մեջ մտնելը չի արգելվում, խորհուրդ էլ չի տրվում: Դրա փոխարեն խորհուրդ է տրվում բոլոր ջանքերով ամրապնդել մեր վտարանդ[իական] թոքախտա[յին] ֆոնդը:

Ահա, կարծես թե, բոլորը: Այս նամակի բովանդակությանը ծանոթացրեք Օրժերովսկուն[12], Կարլին[13] և մյուս մարդկանց: Երբ բանաձևերը լինեն, կուղարկեմ: Կաշխատեմ ընթերցելու համար ուղարկել նաև արձանագրությունները:

Այժմ մեզ մոտ Ցյուրիխում աշխուժություն է՝ կապված շվեյցարական համագումարի[14] հետ:

6 Կոն Ֆ. Յա. (1864—1941)— լեհական բանվորական հեղափոխական շարժման հնագույն գործիչներից մեկը:

7 Մանուիլսկի Դ. Զ. (Բեզռաբոտնի) (1883—1959)— կուսանդամ 1903-ից: 1907-ի վերջից եղել է վտարանդի: Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ, գտնվելով ինտերնացիոնալիստական դիրքերում, դրսևորել է տատանումներ դեպի ցենտրիզմը: Հետհոկտեմբերյան ժամանակաշրջանում կատարել է կուսակցական և դիվանագիտական պատասխանատու աշխատանքներ:

8 Բուխհոլց Վ. Ա.— սոցիալ-դեմոկրատ, 1891-ին Պետերբուրգից վտարանդվել է Շվեյցարիա: ՌՍԴԲԿ II համագումարից հետո մենշևիկ:

9, 10 Անձնավորությունները մեզ անհայտ են:

11 ՌՍԴԲԿ-ի ԱԿԿ-ին կից գործում էր Աշխատանքի բյուրո, որն առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին զբաղվում էր վտարանդի բոլշևիկների աշխատանքի հարցերով:

12 Անձնավորությունը մեզ անհայտ է:

13 Կարլ— սոցիալ-դեմոկրատ, մահացել է 1917 թ.:

14 Խոսքը Շվեյցարիայի սոցիալ-դեմոկրատական կուսակցության համագումարի մասին է, որը տեղի է ունեցել 1916 թ. նոյեմբերի 4—5-ը: Համագումարին մասնակցել և ՌՍԴԲԿ ԿԿ-ի անունից ճառ է արտասանել Վ. Ի. Լենինը:

Խարիտոնովը[15], Զինան[16], Օլգան[17] ընտրվել են որպես պատվիրակներ: Jugendorganisation-ը[18] պետք է ունենա մինչև 40 պատվիրակ: Այս տարի բոլորն ինչ-որ ձգտում են ավելի մոտիկից խորամուխ լինել շվեյց[արական] աշխատանքում և մասնակցել դրան: Ժնևի ամբողջ սեկցիան[19] ուզում է մտնել կուսակցության մեջ: Աբրամովիչը[20] շատ հետաքրքրական բան պատմեց Ծո-դե-ֆոնի աշխատանքի մասին: Խիստ ցավալի է, որ մարդ ոչ մի եվրոպ[ական] լեզու կարգին չգիտե:

Դե, պետք է վերջացնել: Եթե Ձեզ պետք է որևէ գիրք ուղարկել, գրեցեք, և ընդհանրապես գրեցեք, եթե Ձեզ որևէ բան պետք է:

Երկուսս[21] էլ հղում ենք մեծագույն ողջույններ: Բարևեք նաև Կարլին ու Ռադեկին:

Ինքը Ռադեկը, հավանաբար, կգա համագումար:

Դե, ցտեսություն:

Ն. Կ[րուպսկայա]»*:

15 Խարիտոնով Մ. Մ. (1887—1948)— ՌՍԴԲԿ անդամ 1905-ից, բոլշևիկ: 1912 թվականից բնակվել է Շվեյցարիայում, եղել է ՌՍԴԲԿ Ցյուրիխի սեկցիայի քարտուղարը: Հետհոկտեմբերյան ժամանակաշրջանում մասնակցել է հակակուսակցական խմբավորումներին: Աշխատել է ԿՎՀ—ԲԳՏ-ում, ապա արտաժողկոմատում:

16 Լիլինա Զ. Ի. (1882—1929)— ՌՍԴԲԿ անդամ 1902-ից: 1908-ից վտարանդվել է արտասահման: Առաջին համաշխարհային պատերազմի տարիներին զբաղվել է հեղափոխական գրականության առաքմամբ: 1917-ին վերադարձել է Ռուսաստան: Հետագայում կատարել է կուսակցական և սովետական աշխատանք:

17 Ռավիչ Ս. Ն. (Օլգա) (1879—1957)— 1903-ից ՌՍԴԲԿ անդամ: Երկար տարիներ ապրել է վտարանդիության մեջ: Հետհոկտեմբերյան ժամանակաշրջանում կատարել է կուսակցական և սովետական աշխատանք:

18 Ն. Կ. Կրուպսկայան նկատի ունի Շվեյցարիայի սոցիալիստական երիտասարդական կազմակերպությունը:

19 Այսինքն՝ ՌՍԴԲԿ Ժնևի սեկցիան:

20 Աբրամովիչ Ա. Ե.— բոլշևիկյան կուսակցության անդամ 1908-ից, 1911—1917 թթ. քաղվտարանդի: Ակտիվ մասնակցել է շվեյցարական բանվորական շարժմանը: 1917-ին վերադարձել է Ռուսաստան: Աշխատել է կարմիր բանակում, Կոմինտերնում և այլուր:

21 Վ. Ի. Լենինը և Ն. Կ. Կրուպսկայան:

* Տպագրվում է ըստ մեքենագիր պատճենի: ՏԿ՛ս Ն. տ., ֆ. 17, ց. 1, գ. 1887: Ուղարկված է Ցյուրիխից Դավոս, որտեղ նամակն ստացվել է 1916 թ. նոյեմբերի 3-ին:

№ 12

«11/XII [1916 թ.]

Թանկագին Կասպարո՛վ,

Հուսով եմ, որ այժմ, երբ արդեն ձմեռ է, Դուք Ձեզ լավ եք զգում: Խնայեցեք Ձեզ, խնդրում եմ, և ռեժիմ պահպանեք: Փողն ստացել ենք, բայց Դուք բոլորովին զուր եք որոշել վերադարձնել այն, մեր ֆինանսները հիմա մի փոքր լավացել են, այնպես որ ոչ մի շտապողականություն էլ չի եղել, իսկ Դուք, հավանաբար, յոլա չեք գնա[1]:

Ռուսաստանից լուրեր կան: Պիտերում X-ի 17-ին գործադուլներ են սկսվել: Պ. Կ.-ն[2] թանկության մասին թերթիկ է բաց թողել, որը քննարկելու համար բանվորները գործարաններում միտինգներ են սկսել, որի հետևանքով գործադուլ են արել Վիբորգյան կողմի գործարանների $^3/_4$-ը, Պուտիլովյանը, Վասիլևյան կղզում և այլն (թերթիկում գործադուլի կոչ չի եղել): Բանվորները փողոցներով անցել են՝ երգելով հեղափոխական երգեր, բացականչելով «Կորչի՛ պատերազմը», գծից հանելով տրամվայներ և այլն: Ամսի 18-ին գործին միջամտել են զինվորները, որոնք անցել են բանվորների կողմը՝ ընդդեմ ոստիկանության, վարժական զորամասը հրաժարվել է բանվորների վրա կրակել. կազակները՝ նույնպես: Զինվորների մի մասը (մոտ 100 հոգի) հետո ձերբակալվել է, նրանք զինվորական դատի են տրվում և նրանց գնդակահարություն է սպառնում: Կազմակերպությունների կոչով գործադուլները սկսել են հանդարտվել, բայց գործադուլը հոկտեմբերի 25-ին կրկին բռնկվել է:

Ունենք նաև Գուչկովի[3] հետաքրքրական նամակը Ալեքսեևին[4], որտեղ նա նկարագրում է

1 Հիվանդ Վ. Մ. Կասպարովին օգնելու համար Վ. Ի. Լենինը և Ն. Կ. Կրուպսկայան փող էին ուղարկել նրան, սակայն վերջինս, համոզված, որ Ուլյանովների ֆինանսական դրությունը նույնպես լավ չէ, փողը վերադարձրել էր:

2 ՌՍԴԲԿ Պետրոգրադի կոմիտեն:

3 Գուչկով Ա. Ի. (1862—1936)— խոշոր կապիտալիստ, օկտյաբրիստների կուսակցության կազմակերպիչ և պարագլուխ: Առաջին համաշխարհային պատերազմի ժամանակ պաշտպանության հատուկ հանձնաժողովի անդամ:

4 Ալեքսեև Մ. Վ. (1857—1918)— ցարական բանակի գեներալ, համաշխարհային իմպերիալիստական պատերազմի ժամանակ ցարական գերագույն գլխավոր հրամանատարության շտաբի պետ: Ա. Ի. Գուչկովը հիշյալ նամակը Մ. Վ. Ալեքսեևին հղել էր 1916 թ. օգոստոսի 15(28)-ին: Քաղված լինելով հրատարակության այլ աղբյուրներից. այն տպագրվել է նաև բոլշևիկյան «Սոցիալ-դեմոկրատ»-ի 1916-ի № 57-ում:

պաշտպանության գործում տիրող անկանոնությունը, հատկապես բնորոշ են նամակի եզրափակիչ խոսքերը, ուր նա գրում է, թե իշխանությունը բոլորովին պատրաստ չէ այն իրադարձություններին, որոնք կբերի իր հետ պատերազմի ավարտը, և որ կլինի այնպիսի մի հեղեղ, որն իր հետ կտանի ամեն ինչ: Այդ բառերը բնորոշ են հատկապես Գուչկովի շուրթերին:

Պիտերում ստացվել են Կ. 0.-ի 52, 53, 54, 55 համարները:

Ինչպես տեսնում եք, գործերը քիչ-քիչ առաջ են գնում, մնում է միայն արագ ապաքինվել և բոլոր ուժերով աշխատել:

Առհասարակ այս աշնանը ասես թե շատ են ամեն տեսակ գործերը: Վ[լադիմիր] Ի[լյիչը] այժմ տարված է շվեյցարական աշխատանքով և այդ առիթով նույնիսկ փոքր-ինչ կայտառացել է:

Դե՛, լավագույն ցանկություններս, ամուր սեղմում եմ Ձեր ձեռքը:

Բարևեք Կարլին, եթե նրան տեսնեք:

Վ[լադիմիր] Ի[լյիչը] բարևում է:

Ն. Կ[րուպսկայա]»*:

№ 9

«17/III [1917 թ.]

Թանկագին Կասպարյանց, շատ եմ ցավում, որ Դուք կրկին պառկել եք: Պետք է, որ մի քիչ խնայեք Ձեզ, մանավանդ, եթե Ռուսաստան մեկնելու հնարավորություն է բացվում: Բոլորովին միտք չունի այդպես սպառել իրեն գաղութի[1] գործերում: Ես կողմնակից չեմ «իմ գործը չէ» սկզբունքին, սակայն շատ էլ չեմ հիանում, երբ ավելի կարևոր գործերի պատրվակով հրաժարվում են նրանից, ինչ ձեռքի տակ է: Բայց, այնուամենայնիվ, պետք է գոնե հույսը չկորցնել և այդպես տրամադրության գերի չդառնալ: Հիմա այնքան էլ դժվար չէ խաղալ Ձեր խոր պատվազգացության հետ: Ներեցեք փնթփնթալուս համար: Գուցե և իրոք տվյալ դեպքում անհնար է հրաժարվել ելույթներից[2]: Դուք այդտեղ ավելի լավ եք տեսնում վիճակը: Թոշակից հրաժարվելը, իհարկե, երկրորդական բան է: Բայց հո չի կարելի ինչ-որ 50 ֆր[անկի] համար բերանը ստիպված փակ պահել: Փողի հարցը ի վերջո մի կերպ կկարգավորվի: Այսօր ուղարկում եմ 60 ֆր[անկ]: Այդ 60 ֆր[անկը] ընկերների կողմից է և քարտուղարության հետ ոչ մի առնչություն չունի:

Նամակի հարցում իրոք որ Ինեսան անհավատալի ժլատացել է. այսօր գրել եմ նրան, որ անպայման գրի ինձ և Ձեզ: Արդեն երեք շաբաթ է, եթե ոչ ավելի, նա ինձ նամակ չի գրել: Իհարկե, ներկա ժամանակներում խիստ դըժվար է նամակագրությունը, ուղղակի մարդ պետք է զոռով ստիպի իրեն նամակ գրել: Ասենք, ես էլ կարծես առհասարակ ուժասպառ եմ եղել և անհավատալի ծույլ եմ դարձել: Կարելի էր որոշ գործեր անել, բայց ինձ համար շատ դժվար է ապրել առանց մարդկանց, սովոր եմ ողջ կյանքում մարդկանց մեջ լինել, իսկ այստեղ շաբաթներով ոչ ոքի երես չես տեսնում, հատկապես այժմ: Հաջողացրի մի ամսում երեք անգամ անկողին ընկնել անիծյալ բրոնխիտից և գրիպից: Իլյիչը նույնպես մի շաբաթ պառկեց, այնպես որ մեր տունը կատարյալ հիվանդանոց է: Այնուամենայնիվ, նա կազդուրվել է և արդեն գրադարան է գնում: Դե՛, վերջացնում եմ, հարկավոր է դեռ մի երկու նամակ էլ գրել: Առայժմ ոչ մի նորություն: Ողջույններ Կարլին...

Ամուր սեղմում եմ ձեր ձեռքը՝

Ն. Կ[րուպսկայա]»*:

---

* *Տպագրվում է ըստ ձեռագրի, Ուղարկված է Ցյուրիխից Դավոս: ՏԵ՛ս Ն. տ., ֆ. 17, ց. 1, գ. 1900, թ. 1—3:*

1 *Այսինքն՝ Շվեյցարիայում հեղափոխական վտարանդիության համար կատարվող աշխատանքներում:*

2 *Չնայած իր հիվանդությանը, Վ. Մ. Կասպարովը եռանդով մասնակցում էր հեղափոխական աշխատանքներին և բոլշևիկյան կազմակերպական միջոցառումներ էր անցկացնում արտասահմանում ռուսաստանցի վտարանդիության շրջանում:*

* *Տպագրվում է ըստ մեքենագիր պատճենի: Ուղարկված է Ցյուրիխից Դավոս (ՏԵ՛ս Ն. տ., ց. 1, գ. 1404):*

Հ. Ն. ԿԱՐԱՊԵՏՅԱՆ
Պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

ԱՆՎԵՀԵՐ ԿՈՄՈՒՆԱՐԸ

(Արսեն Ամիրյանի ծննդյան 100-ամյակի առթիվ)

Մ. Վ. ԱՐԶՈՒՄԱՆՅԱՆ
Պրոֆեսոր

Արսեն Ամիրյանը պատկանում է համառուսաստանյան հեղափոխական շարժման այն ակտիվ բոլշևիկ գործիչների թվին, որոնք վիթխարի ծառայություններ են մատուցել աշխատավոր մասսաներին, մարտնչել ու զոհվել նըրանց լուսավոր ապագայի համար:

Արսեն Մինասի Ամիրյանը ծնվել է 1881 թ. նոյեմբերի 10-ին Բաքվում, որ և հիմնականում ապրել ու գործել է: Դեռևս գիմնազիայում սովորելիս՝ պատանի Արսենը ատելությամբ է լցվում տիրող կարգերի հանդեպ և տասնհինգ տարեկան հասակից տպագիր խոսքով արձագանքում հասարակական կյանքի երևույթներին: Նա 1899 թ. ընդունվում է Կիևի համալսարանի իրավաբանական ֆակուլտետը, որը, սակայն, չի ավարտում՝ ուսանողական հեղափոխական ելույթներին մասնակցելու համար 1902 թ. համալսարանից վտարվելու պատճառով:

Չնայած դրան՝ Ամիրյանի քաղաքական գործունեության ուղին եղել է բավականին բարդ: Սկզբնական շրջանում նա տարվել է դաշնակցության կեղծ-դեմոկրատական ֆրազեոլոգիայով և նույնիսկ մտել այդ կուսակցության շարքերը: Սակայն շուտով երիտասարդ հեղափոխականը համոզվում է, որ դաշնակցությունը հակաժողովրդական, բուրժուաազգայնական կուսակցություն է: Ռուսաստանի հեղափոխական շարժումների և հատկապես մարքսիզմի ազդեցության տակ նա աստիճանաբար թոթափում է դաշնակցության ազդեցությունը և ապա անողոք պայքար մղում նրա դեմ:

Ընդհանուր հեղափոխական իրադրության պայմաններում աստիճանաբար կազմալուծվում է դաշնակցությունը: Արդեն 1906 թ. նրանից անջատվում են «երիտասարդ դաշնակցականները», որոնց աչքի ընկնող ներկայացուցիչներից էր նաև Ա. Ամիրյանը: Ստ. Շահումյանը ողջունում է այդ պառակտումը, միաժամանակ նշելով, որ պետք է այն հասցնել մինչև վերջ: Ա. Ամիրյանը կանգնում է այդ իսկ դիրքի վրա: Նա նույն թվականին «Մրավյան» ծածկանունով լույս է ընծայում ժամանակն է սթափվելու գրքույկը, որտեղ ուրվագծվում է Ամիրյանի գործունեության հետագա ուղին,

ցացահայտում նրա հրապարակախոսական խոստումնալից ձիրքը: Ճիշտ է, նա կարծում է, թե կարելի է բարենորոգել դաշնակցությունը և այն զտել բուրժուական բյուրոկրատիայից ու դարձնել «աշխատավորական», բայց միաժամանակ հանդես է գալիս քննադատական սուր խոսքով, որն ուներ սթափեցնող նշանակություն շատ մոլորվածների համար: Ամիրյանը նշում է, որ ինչպես ամենուրեք, այնպես էլ հայ իրականության մեջ «բուրժուաների սերը դեպի ժողովուրդը— դա տիրոջ սերն է դեպի իր կթան կովը», որ «դաշնակցական բյուրոկրատական կամարիլյան» կատարյալ չարիք է հայ ժողովրդի համար: Մերկացնելով դաշնակցական կեղծ քարոզները «հայ ազգի համերաշխության մասին»՝ նա առաջ է քաշում դասակարգային պայքարի տեսակետը: Կապիտալիզմի պայմաններում ինչպես բոլոր ազգերը, այնպես էլ հայերը, կազմված էին հակամարտ դասակարգերից և աշխատավորության ազատագրման համար հարկ էր կռվել բոլոր շահագործողների, այդ թվում նաև հայ բուրժուազիայի դեմ: Եվ այդ կապակցությամբ Ամիրյանը գրում է. «Պետք է կռվել հայ բուրժուազիայի դեմ: Իսկ կռվել բուրժուազիայի դեմ ներկա պայմաններում կարելի է միայն մի ճանապարհով՝ այն է, որ ցույց է տվել Մարքսը»:

1907 թ. հրատարակվեց Ա. Ամիրյանի Դաշնակցության կրիզիսը աշխատությունը, որն ուներ ավելի մարտական բնույթ: Մերկացնելով շահագործողական սիստեմը՝ նա նշում է, որ «աշխատավոր ժողովրդի փրկությունը միայն ու միմիայն կապիտալիստական կարգերի վերացման և սոցիալիզմի հաղթանակի մեջ է»: Ամիրյանը մեծ ուժով շեշտում է ռուսական հեղափոխության ազատարար նշանակությունը: Դիմելով հայ աշխատավորին և հատկապես դաշնակցության ազդեցության տակ գտնվող մասսաներին՝ նա գրում է. «Եթե դուք ձգտում եք ազատության, ապա կտրեցեք ձեր կապը հավիտենապես դավաճան բուրժուազիայի հետ, կտրեցեք ձեր կապը դաշնակցական բյուրոկրատիայի հետ... կտրեցեք ձեր կապը ժողովրդի բոլոր թշնամիների հետ և, միացած Ռուսաստանի բոլոր ազատասեր ժողովուրդների հետ, նետվեցեք Ռուսաստանի մեծ հեղափոխության գոռ հորձանքների մեջ, որտեղ կգտնեք դուք ազատություն ձեր դժբախտ երկրի: Ելեք փշրելու բռնապետական այն սպանդանոցը, որի անունն է ցարիզմ»:

Արսեն Ամիրյանի այս գրքույկը մի նոր հուժկու հարված էր դաշնակցությանը: Թեև այդտեղ էլ կան սխալներ ու թերություններ, բայց հիմնականում Ամիրյանը ճիշտ է բնութագրում դաշնակցության ու հայկական բուրժուազիայի ռեակցիոն դերը և մասսաներին նպատակամղում դեպի համառուսական հեղափոխությունը: Պատահական չէ, որ Ամիրյանի մարտական քննադատությունը և խարազանող խոսքը վայնասուն առաջ բերին դաշնակցական սպարապետների շրջանում: Նրանք Ամիրյանին անվանեցին «ուրացող», «սրբապիղծ» և «ամենաթունդ հակադաշնակցական»:

Ստոլիպինյան դաժան ռեակցիայի տարիներին Ամիրյանը ո՛չ միայն չընկճվեց, այլև շարունակեց խիզախաբար մարտնչել: Նա 1909 թ. հրատարակեց Թյուրքիայի հեղափոխությունը աշխատությունը, որն աչքի է ընկնում սոցիալական բարդ երևույթների ճիշտ ըմբռնողությամբ: Հատկապես կարևոր էր 1908 թ. թուրքական հեղափոխության գնահատման հարցը: Ամիրյանը նշում է, որ «հեղափոխություն» կատարելիս «երիտթուրքերը» ղեկավարվել են «անարյուն տակտիկայով» և աշխատել ընդհանուր լեզու գտնել սուլթան Աբդուլ-Համիդի հետ, որպեսզի ձեռք բերեն մի պոչատ սահմանադրություն և մասնակից դառնան իշխանությանը: Նրանք երբեք էլ չեն մտածել արմատական փոփոխությունների, հասարակական կյանքի լուրջ հեղաբեկման մասին: Ահա թե ինչու Ամիրյանը գրում է. «Պատմության մեջ հազիվ թե եղած լինի մի այնպիսի խաղաղ հեղափոխություն, ինչպիսին է թուրքականը, և այնպիսի «խոհեմ» հեղափոխականներ, ինչպիսին են երիտասարդ թուրքերը»: Ավելին, «երիտթուրքերը» հազիվ էին իշխանության գլուխ անցել, երբ իրենց դրսևորեցին որպես բռնակալներ, ժողովրդի դահիճներ: Նրանք կատաղի շովինիստներ էին և ջարդարարական քաղաքականություն վարեցին հատկապես քրիստոնյա ժողովուրդների, մասնավորապես հայերի նկատմամբ:

Այդպես քայլ առ քայլ կոփվում ու քաղաքականապես հասունանում է Ա. Ամիրյանը: Նրա դեմոկրատական աշխարհայացքը, որը կազմավորվում էր մարքսիստական գրականության ուսումնասիրության և հեղափոխական շարժումների ազդեցության տակ, ճանապարհ էր հարթում դեպի պրոլետարական կուսակցությունը: Եվ ահա, լուրջ մաքառումներից ու անխոնջ պայքարից հետո, Ա. Ամիրյանը 1910-ին զինվորագրվում է բոլշևիկյան կուսակցությանը և անդառնալիորեն իր կյանքը նվիրում պրոլետարիատի ու բոլոր աշխատավորների ազատագրման մեծ գործին, կոմունիստական կուսակցության իդեալներին:

Բոլշևիկ Արսեն Ամիրյանը կուսակցական-քաղաքական ասպարեզում գործունեություն ծավալեց հեղափոխական շարժման նոր վերելքի տարիներին: Ապա նրա գրավոր խոսքը հզոր

թափ ստացավ մի այնպիսի բարդ ու դժվարին
ժամանակաշրջանում, ինչպիսին էր առաջին
համաշխարհային իմպերիալիստական պատե-
րազմը: Ամիրյանը, զինված պատերազմի, խա-
ղաղության և հեղափոխության լենինյան տե-
սությամբ ու տակտիկայով, համարձակորեն,
բայց մեծագույն հմտությամբ պայքարում էր
բոլշևիկյան գծի համար:

Պատերազմի ժամանակաշրջանում քաղա-
ռիկ կարևոր նշանակություն ուներ մամուլը:
1915 թ. դեկտեմբերից Թիֆլիսում լույս է տես-
նում «Պայքար» սոցիալ-դեմոկրատական լե-
գալ թերթը, որին ամենաակտիվ մասնակցու-
թյուն ցույց տվեց Արսեն Ամիրյանը: Նա գրեց
բազմաթիվ հոդվածներ, որոնց մեջ բարձրաց-
նում էր հասարակական կյանքի այրող հար-
ցեր և մարքսիստորեն վերլուծում դրանք: Նա
մերկացնում էր պատերազմի թալանչիական
բնույթը, պրոպագանդում պատերազմի ժամա-
նակաշրջանի բոլշևիկյան լոզունգները, իմպե-
րիալիստական պատերազմը քաղաքացիական
պատերազմի վերածելու լենինյան տակտիկան:

Ամիրյանը նշում է, որ այդ պատերազմն իմ-
պերիալիզմի ծնունդն է և դրա հետևանքը վե-
րացնելու համար պետք է լիկվիդացնել պատ-
ճառը: Հակառակ բուրժուազիայի կամքին ու
ձգտումներին, պատերազմն ավելի է սրում
կապիտալիզմի հակասությունները և արա-
գացնում նրա կործանումը. «Ներկա դասա-
կարգային հասարակությունը հասել է արդեն
իր զարգացման գագաթնակետին, հասել է մի
դրության, երբ արդեն գոյություն ունեն օբյեկ-
տիվ նախապայմաններ մարդկային հասարա-
կության արմատական վերակազմության»:

Պատերազմն ուժգնորեն բորբոքելու համար
իմպերիալիստները լայնորեն օգտագործում
էին բոլոր հնարավոր միջոցները, այդ թվում
նացիոնալիզմի թունոտ զենքը, որի օգնությամբ
ժողովուրդներին գրգռում էին միմյանց դեմ և
կազմակերպում մարդկային ահավոր սպանդ:
Այդպիսի պայմաններում առաջնակարգ նշա-
նակություն ստացավ պայքարը բուրժուական
նացիոնալիզմի և շովինիզմի վարակի դեմ:

Բոլշևիկների կուսակցությունը Վ. Ի. Լենինի
գլխավորությամբ հետևողականորեն անցկաց-
նում էր պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի
գիծը, վճռական հարվածներ հասցնելով բուր-
ժուական նացիոնալիզմին: Անդրկովկասի բոլ-
շևիկների շարքերում և հատկապես հայ իրա-
կանության մեջ ազգայնականության սպանիչ
մերկացմամբ հանդես էր գալիս նաև Արսեն
Ամիրյանը: Նրա բովանդակալից ու ծավալուն
հոդվածները, որոնք հրապարակվեցին «Պայ-
քար»-ում, գրված էին անկնուն հեղափոխակա-
նի կրքոտությամբ:

«Ազգային, թե դասակարգային քաղաքակա-
նություն» հոդվածում Ամիրյանն անողոքաբար
մերկացնում է հայկական բուրժուազիայի ու
դաշնակցության նացիոնալիստական ու ա-
վանտյուրիստական գործունեությունը: Նա
ցույց է տալիս, որ կապիտալիստական խոշոր
տերությունները, իրենց ագրեսիվ նպատակնե-
րի համար, պատրաստ են կուլ տալու թույլ պե-
տություններին ու փոքր ժողովուրդներին: Նը-
րանք այդպես են վերաբերվում նաև հայ ժո-
ղովրդի հետ: Իմպերիալիստական գիշատիչնե-
րի ձեռքին մասնավորապես «հայկական հար-
ցը» եղել է մի դուռ, որը միշտ բաց են պահել
«Տաճկաստանից արտոնություններ գզլելու հա-
մար»: Նրանք երբեք շահագրգռված չեն եղել
այդ հարցի իսկական լուծմամբ:

Չնայած այդ ակնհայտ ճշմարտությանը և
դառն իրականությանը՝ հայ բուրժուազիան
դաշնակցության հետ միասին շարունակ խունկ
է ծխել արևմտյան պետությունների առջև: Այդ
առթիվ Ամիրյանը գրում է. «Դիպլոմատիան
բարենորոգումներ էր պահանջում հայերի հա-
մար և որպես հետևանք պետությունները ըս-
տանում էին նորանոր կոնցեսիաներ, իսկ հա-
յերը՝ նորանոր կոտորածներ: Եվ որքան շատ
էին կոտորում Տաճկաստանի անմեղ ժողովըր-
դին, այնքան մեր «համազգային» քաղաքա-
գետները ավելի էին փարվում դիպլոմատիկա-
յի ոտքերին, որքան շատ անմեղ արյուն էր
թափվում, այնքան նրանք ավելի ամրացած
էին համարում հայկական «դատը»»:

Ամիրյանը նշում է, որ բուրժուական նացիո-
նալիզմի դեմ պետք է սիստեմատիկ ու հետե-
վողական պայքար մղել: Այդ տեսակետից բնո-
րոշ է նրա «Չընկնենք իլյուզիաների մեջ»
հոդվածը, որտեղ ցույց է տրվում, թե ինչպես
աստիճանաբար երերում է դաշնակցության
ոտքի տակի հողը, բայց գաղտնիք չէ, որ դեռևս
նրա ետևից գնում են նաև անգիտակից մաս-
սաներ: Ուստի հեղափոխական սոցիալ-դե-
մոկրատիայի խնդիրն է ոչ միայն կռիվ հայ-
տարարել ցարիզմին ու բուրժուազիային, մեր-
կացնել դաշնակցականներին, այլև «գիտակ-
ցության բերել հայ անգիտակից դեմոկրատիա-
յին՝ ահա ինչով մենք պետք է կռվենք Դ-յան
դեմ»:

Ամիրյանը վճռական պայքար է մղել նաև
«սպեցիֆիկյան» ու «հնչակյան» մանրբուր-
ժուական հոսանքների դեմ: «Սպեցիֆիկները»
հավակնում էին հայ բանվորության միակ ներ-
կայացուցիչը լինելու և ամեն մի հարց լուծում
էին ազգայնականության ոգով: Իրականում
նրանք իրենց ետևում չունեին աշխատավորա-
կան մասսա և նման էին առանց բանակի տըխ-
րահռչակ «գեներալների», որոնք ծվարել էին

բուրժուազիայի փեշերի տակ: Դրանով հան-
դերձ «սպեցիֆիկները» փորձում էին մարք-
սիստ ձևանալ, որպեսզի շահագործեն այդ վը-
սեմ անունը: Բոլշևիկներն անողոքաբար մեր-
կացրել են այդ փարիսեցիությունը և վճռական
պայքար մղել նրանց դեմ:

«Մեր մարքսիստանմանները» ծավալուն հոդ-
վածում Ամիրյանը խարազանում էր «սպեցի-
ֆիկներին», որոնք դարձել էին «մշակական սո-
ցիալիստներ»: Այդ նացիոնալ-սոցիալիստներին
(Բախշի Իշխանյան, Դավիդ Անանուն և ուրիշ-
ներ) Ամիրյանն անվանում է «հայ մարքսիս-
տանմաններ» և նրանց համեմատում ռուսա-
կան «լեգալ մարքսիստներ»-ի (Ստրուվե,
Տուգան-Բարանովսկի, Բուլգակով և այլոք)
հետ, որոնք փորձում էին մարքսիզմը հարմա-
րեցնել բուրժուազիայի շահերին. «Հետևելով
մեր մարքսիստանմանների դրույթներին, չի
կարելի չնկատել, որ նրանք մի առանձին բա-
վականությամբ ձգտում են «մարքսիստորեն»
արդարացնել և արդարացնել հատկապես բուր-
ժուական հասարակական հարաբերություննե-
րը»:

Ամիրյանը նշում է, որ մարքսիզմի համար
խիստ վտանգավոր են նրա քողարկված թըշ-
նամիները, ուստի պետք է անխնա մերկացնել
ու ջախջախել նրանց: Այդպիսիք էին նաև
«սպեցիֆիկները», որոնք «ձգտում են այսօր
միացնել մարքսիզմի մշակականության հետ»:
Այդ պարոնների «ենթարկումը» «Մշակ»-ին
«անդրադառնում է նրանց համար որպես պա-
տիվ և նյութական փարթամություն: Անձնական
տեսակետից պպ. մարքսիստանմանները, ի-
հարկե, չափազանց «խելոք» մարդիկ են:
Դրանք հանդիսանում են, Էնգելսի արտահայ-
տությամբ, «էժան մարքսիզմի շրջիկները», մա-
տերիալիստական վեհ ուսմունքի կեղծողները:
Չարժե ափսոսալ նրանց, բայց մերկացնել նը-
րանց անհրաժեշտ է»:

Ամիրյանն իր հոդվածներով խարազանում է
հայ իրականության մթնոլորտը թունավորող
բոլոր նացիոնալիստներին, մերկացնում հայ
իշխող դասերի այլանդակ բարքերը, նրանց
արտաքուստ փայլելու քաղքենիական ձգտու-
մը, գրավոր ու բանավոր խոսքում ամեն կերպ
օտար բառեր ու նախադասություններ գործա-
ծելու հավակնությունը, ազգանուններ փոխելը
և այլն:

Ամիրյանը հանդես է գալիս որպես պրոլե-
տարական ինտերնացիոնալիզմի անհողդողդ
մարտիկ և օգնում ժողովուրդների սոցիալա-
կան ու ազգային ազատագրման, նրանց եղ-
բայրական համերաշխության գործին:

1917 թվականի Փետրվարյան բուրժուադե-
մոկրատական հեղափոխության լուրը Ամիր-
յանն ստանում է Բաքվում և մեծ ոգևորությամբ
ողջունում ցարիզմի տապալումը: Նա եռան-
դուն աշխատանք է տանում Բաքվի բոլշևիկյան
ղեկավար խմբի մեջ և Ստ. Շահումյանի, Պ.
Ջափարիձեի, Մ. Ազիզբեկովի, Ի. Ֆիոլետովի
և ուրիշների հետ միասին ընտրվում բոլշե-
վիկյան կոմիտեի կազմում:

«Մոլեգին» Արսենի ամբիոնն ամենից առաջ
մամուլն էր, տպագիր խոսքը: 1917—18 թթ. հե-
ղափոխական մարտերում և հատկապես Բաքվի
կոմունայի ժամանակ տառացիորեն փթթում էր
Ամիրյանի տաղանդը: Հարկ է նշել, որ Ստ.
Շահումյանը և Բաքվի բոլշևիկյան կոմիտեն
ամբողջությամբ մեծ վստահություն ունեին Ա-
միրյանի ուժերի և հատկապես նրա գրական-
հրապարակախոսական ունակությունների հան-
դեպ: Միայն դրանով կարելի է բացատրել այն
փաստը, որ Ստ. Շահումյանին 1917 թ. հոկ-
տեմբերին «Բակինսկի րաբոչի» խմբագրի
մարտական պոստում փոխարինեց Արսեն Ա-
միրյանը, որը մինչ այդ ակտիվորեն աշխա-
տակցում էր թերթին:

Ակնհայտ է, որ «Բակինսկի րաբոչի»ն, որ-
պես Բաքվի բոլշևիկյան կոմիտեի օրգան, այ-
նուհետև էլ մնաց Ստ. Շահումյանի ընդհանուր
ղեկավարության ներքո: Սակայն իրողություն
էր, որ կուսակցական, քաղաքական, գաղա-
փարական աշխատանքի մի այդպիսի կարևոր
տեղամաս Ստ. Շահումյանը, Բաքվի կոմիտեն
հանձնարարեցին անձնվեր կոմունիստ ու մար-
տընչող մարքսիստ Արսեն Ամիրյանին:

Այդ պատվավոր ու պատասխանատու գոր-
ծում Ամիրյանը հանդես եկավ իր գիտելիքների
և ունակությունների ողջ զինանոցով: Նա
գրում էր պարզ ու հստակ լեզվով, միանգա-
մայն մատչելի ոճով, մարքսիստական խորա-
թափանցությամբ ու հեղափոխական մեծ ա-
վյունով, բոլշևիկյան սկզբունքայնությամբ: Ա-
միրյանի ամեն մի հոդվածը ոչ թե սոսկ խո-
սում, այլ ուղղակի կրակում էր պրոլետարիա-
տի թշնամիների վրա: «Բակինսկի րաբոչի»
թերթում տպագրված Ամիրյանի հոդվածները
մեծ մասամբ առաջնորդողներ էին և արծար-
ծում էին ծրագրային հարցեր: Նա միաժամա-
նակ աշխատակցել է բոլշևիկյան «Բանվորի
խոսք», «Տեղեկատու» և այլ թերթերին, որոնց
էջերում գրում էր ժամանակի կենսական խըն-
դիրների մասին: Ամբողջությամբ ձուլվելով
Բաքվի հերոսական կոմունայի հետ և ցուցա-
բերելով անհուն եռանդ, անհողդողդ կամք ու
արտակարգ ունակություններ՝ Ամիրյանն իր
ողջ գործունեությամբ մոբիլիզացնում էր աշ-
խատավոր մասսաներին ժամանակի կենսա-
խնդիրների լուծման համար: Նա դարձավ Բաք-

վի պրոլետարիատի սիրելի ու հարազատ գոր-
ծիչներից մեկը:

«Բակինսկի րաբոչի» թերթը կանգնած էր
սոցիալիստական հեղափոխության դիրքերում
և վճռական պայքար էր մղում տապալված
դասակարգերի ու նրանց գաղափարախոսների
դեմ: Այդ խնդիրների վերաբերյալ Արսեն Ա-
միրյանը հանդես եկավ մի շարք մարտական
հոդվածներով, որտեղ լուսաբանել է Հոկտեմ-
բերյան սոցիալիստական մեծ հեղափոխության
համաշխարհային պատմական նշանակությունը
և անողոքաբար մերկացրել բանվոր դասա-
կարգի ու աշխատավոր գյուղացիության թըշ-
նամիներին:

«Ինտելիգենցիայի մասին» մեծածավալ հոդ-
վածում Ամիրյանը ցույց է տվել, որ ցարական
ու բուրժուական կարգերի խորտակումը ող-
բում են ոչ միայն կալվածատերերն ու կապի-
տալիստները, նախկին ունևոր դասակարգերը,
այլև նրանց մսից ու արյունից ստեղծված մը-
տավորականությունը:

Ամիրյանը նշում էր, որ սովետական իշխա-
նության հաստատումից հետո պետք է անդու
կերպով ամրապնդել նոր կարգերը, իսկ դրա
գլխավոր նախապայմաններից մեկը անհաշտ
պայքարն է տապալված դասակարգերի լիկ-
վիդացման համար: Նա շեշտում էր, որ «կալ-
վածատերերն ու կապիտալիստները վերջի-
վերջո հարազատ եղբայրներ են այն ահավոր
թշնամու առջև, որի անունն է բանվոր դասա-
կարգ»: Այստեղից էլ այն մահացու սարսափը,
որ նրանք ապրում են Հոկտեմբերյան հեղա-
փոխության հաղթանակի և սովետական պե-
տության հանդեպ:

Եթե Հոկտեմբերյան հեղափոխությունը մի
կողմից կատաղեցրեց բոլոր երկրների շահա-
գործողներին, ապա մյուս կողմից բարերար
ազդեցություն ունեցավ ամբողջ աշխարհի աշ-
խատավորության վրա: Վերջինս ռուսական օ-
րինակով ոտքի է կանգնում և պայքար մղում
շահագործողական կարգերի դեմ: «Բանվորա-
կան հեղափոխությունը Արևմուտքում» առաջ-
նորդող հոդվածում Ամիրյանը ցույց է տալիս,
թե ինչպես ազատարար Հոկտեմբերի ազդեցու-
թյան տակ հեղափոխական շարժումները մեծ
թափ են առացել Ֆրանսիայում, Անգլիայում,
Ավստրո-Հունգարիայում, Գերմանիայում,
Ֆինլանդիայում և այլուր: Այդ նշանակում է,
որ ընդհանուր առմամբ հեղափոխությունը ծա-
վալվում է լայնությամբ ու խորությամբ, և ոչ ոք
ի վիճակի չէ կասեցնելու այդ առաջընթացը.
«Մենք՝ մարքսիստներս, միշտ էլ օպտիմիստ-
ներ ենք պատմության նկատմամբ և մեզ եր-
բեք հարկ չի եղել զղջալ: Մենք հավատում
ենք հեղափոխության հաղթանակին: Միայն
այդ դեպքում ժողովուրդները կհասնեն ազա-
տության ու իսկական խաղաղության: Սոցիա-
լիզմն ու խաղաղությունն անբաժանելի են ի-
րարից: Կոմունիստական կուսակցությունը
պայքարում է այդ վեհ նպատակների համար
և ժողովուրդներին առաջնորդում դեպի եր-
ջանկություն: Նրա իմաստուն ղեկավարն է
Վ. Ի. Լենինը, որին Ամիրյանն անվանում է
«մեր դարաշրջանի մեծագույն մարդը»:

Ամիրյանի բազմաթիվ հոդվածներ նվիրված
են անդրկովկասյան իրականությանը: Նա ան-
խընա մերկացնում է հեղափոխությունից հետո
երկրամասում ստեղծված Անդրկովկասյան կո-
միսարիատի և ապա սեյմի հակաժողովրդա-
կան քաղաքականությունը: Զբաղվելով Կով-
կասի ժողովուրդների վաճառքով և կատարե-
լով գերմանական ու թուրքական զավթիչների
կամքը՝ սեյմը 1918 թ. ապրիլի 9-ին հռչակեց
Անդրկովկասի «անկախությունը», որը նշանա-
կում էր երկրամասի անջատում Սովետական
Ռուսաստանից և նրա հանձնում օտարերկրյա
իմպերիալիստների հոշոտմանը: Ամիրյանը
ցույց տվեց, որ Անդրկովկասի այդ տխրա-
հռչակ «ինքնուրույնությունը» կլինի «կովկաս-
յան ժողովուրդների գլխապտույտ կործանման
սկիզբը»:

Նա հետևողականորեն պրոպագանդել է այն
գաղափարը, որ Կովկասի ժողովուրդների փըր-
կությունն ու ազատությունը պայմանավորված
են Սովետական Ռուսաստանի հետ ունեցած
սերտ կապերով: Ուստի, պետք է ամեն կերպ
օգնել երիտասարդ սովետական պետության
ամրապնդմանը: Ամիրյանն անարգանքի սյու-
նին է գամում անդրկովկասյան նացիոնալիստ-
ներին, որոնք ոչ միայն գործարքի մեջ մտան
օտարերկրյա իմպերիալիստների հետ, այլև
ամեն քայլափոխի փորձում էին վնաս հասցնել
Սովետական Ռուսաստանին: Նրանց ստոր
դավադրության հետևանքով 1918 թ. հունվա-
րին Շամխոր կայարանի մոտ կազմակերպվեց
կովկասյան ռազմաճակատից տուն վերադար-
ձող ռուս զինվորների ահավոր կոտորած:

Ամիրյանը հանդես է գալիս մի շարք մեր-
կացնող հոդվածներով («Պաշտպանողական-
ները Ելիզավետապոլի դեպքերի մասին»,
«Բացել սև խաղաթղթերը», «Ելիզավետապոլի
դեպքերը և հայ նացիոնալիստների քաղաքա-
կանությունը», «Պրովոկացիոն գրականություն»
և այլն), որոնց մեջ նա բացահայտում է այդ
ոճրագործության հանցավորների հրեշային
կերպարանքը: Շամխորի կոտորածը Ամիրյանն
անվանում է գիշերային ավազակների հարձա-
կում, դավաճանական գնդակ՝ արձակված թի-
կունքից:

Արսեն Ամիրյանն իր ողջ եռանդն ու կարողությունները նվիրաբերել է սովետական իշխանության հաղթանակին ու ամրապնդմանը: Դրա ապացույցներից մեկը Բաքվի կոմունայում նրա ծավալած ակտիվ գործունեությունն է: 1918 թ. մարտյան քաղաքացիական կռիվներում տարած հաղթանակից հետո Բաքվի սովետը դառնում է քաղաքի լիիշխան տերը, իսկ ապրիլի 25-ին կազմում է Բաքվի սովետական կառավարությունը՝ ժողովրդական կոմիսարների խորհուրդը՝ Ստ. Շահումյանի գլխավորությամբ:

«Բակինսկի րաբոչին» անմիջապես բացահայտում է այդ խոշոր իրադարձության պատմական նշանակությունը և ազդարարում, որ Բաքվի ժողկոմխորհը, հետևելով Սովետական Ռուսաստանի կենտրոնական կառավարության օրինակին, կիրականացնի բանվորագյուղացիական քաղաքականություն: Ամիրյանը «Միատարր իշխանության հարցի մասին» հոդվածում շեշտում է, որ Բաքվի նորաստեղծ սովետական կառավարության գործունեության հաջողության գրավականը նրա պրոլետարական, դեմոկրատական կազմի մեջ է:

Բաքվի ժողկոմխորհն անմիջապես ձեռնամուխ է լինում սոցիալիստական միջոցառումների կենսագործմանը, առանց որի սովետական իշխանությունը կլիներ բովանդակազուրկ: Դեռևս 1918 թ. ապրիլի 23-ին «Բակինսկի րաբոչի» թերթի № 72-ում տպագրվեց Ամիրյանի «Դեպի հաղթանակներ» հոդվածը, որտեղ ցույց է տրվում, թե ինչպես սովետական մարդն իր բարոյաքաղաքական մակարդակով, հեղափոխական կամքով, հոգու արիությամբ շատ բարձր է կանգնած բուրժուական ամեն մի քաղքենուց: Բայց թշնամուն մինչև վերջը հաղթելու համար, բացի քաղաքական իշխանություն նվաճելուց, պետք է նաև իրականացնել Հոկտեմբերյան հեղափոխություն հռչակած սոցիալ-տնտեսական միջոցառումները. «Հեղափոխությունը կարող է հաղթանակել միայն հեղափոխական պրակտիկայով»:

Վ. Ի. Լենինի ցուցումով ու հավանությամբ Բաքվի ժողկոմխորհն ազգայնացնում է նավթարդյունաբերությունը, բանկերը, կասպիական նավատորմն ու ձկնորսարանները: Դա խորտակիչ հարված էր բուրժուազիային: «Միակ ճիշտ ուղին» հոդվածում Ամիրյանը, կանգ առնելով սոցիալիստական այդ միջոցառումների վրա, նշում է, որ հեղափոխության հաղթանակից հետո «սոցիալական լայն ռեֆորմները ոչ միայն մեր նպատակն են, այլև մեր ուղին, որ տանում է դեպի վերջնական նպատակը, միակ ճիշտ ուղին»:

Կալվածատերերի հողերի բռնագրավման մասին դեկրետը լայն արձագանք է գտնում Կովկասի աշխատավոր գյուղացիության շրջանում: Ամիրյանը լայնորեն պրոպագանդում է այդ ակտը և նպաստում գյուղացիական մասսաների հեղափոխական վերելքին: «Մուսուլմանական գյուղի դրության շուրջը» հոդվածում նա ցույց է տալիս, որ փետրվարյան հեղափոխությունն անփոփոխ թողեց գյուղացիության դարավոր ճնշումը, և միայն իշխանությունը բանվոր դասակարգի ձեռքն անցնելուց հետո լույս ճառագայթները թափանցեցին գյուղական խուլ անկյունները: Աշխատավոր գյուղացիները իրենց փրկությունը և ագրարային հարցի արմատական լուծումը սպասում են միայն սովետական իշխանությունից: Ամիրյանը գրում է. «Մեզ պետք է մոբիլիզացնել մեր բոլոր ուժերը, որպեսզի նրանց օգնենք: Որոշ աշխատանք այդ ասպարեզում արդեն արված է: Եվ այդ աշխատանքն արդեն տվել է իր շոշափելի արդյունքները»:

Բաքվի սովետական կառավարությունը հատուկ ուշադրություն է նվիրում ազգային հարցին: Բոլոր ազգությունների համար ապահովվում էր իրավահավասարությունը և նրանց ակտիվ մասնակցությունը երկրի քաղաքական, տնտեսական ու կուլտուրական կյանքին: Սովետական իշխանության օրինակով Ամիրյանը ցույց է տալիս, որ «ազգային ճնշումը վերացվում է միայն սոցիալիստական կարգերում»:

Նա ամեն կերպ խրախուսել է սովետական իշխանության կուլտուրական շինարարությունը և միաժամանակ մերկացրել թշնամական լագերի մեքենայությունները: «Նոր» բարեկամների մասին» հոդվածում նա նշում է, որ հին ուսուցչության դիմադրող մասը ներկայանում է որպես կապիտալի ստրուկ, բայց ընդհանուր առմամբ ուսուցչությունը հին կարգերում չի եղել արտոնյալ դաս, այլ, ընդհակառակը, ավելի շատ ճնշվել է ու զրկանքներ կրել և պարզ է, որ նա իր հիմնական մասսայով, վաղ թե ուշ, անհրաժեշտ վերադաստիարակչական աշխատանքից հետո, կանցնի սովետական իշխանության կողմը և կպաշտպանի այն: Այդպես էլ եղավ:

Ավելի վտանգավոր է բուրժուական այն մտավորականությունը, որը միայն արտաքուստ է իրեն ձևացնում սովետական իշխանության «բարեկամ»: Այդ առթիվ Ամիրյանը գրում է. «Պայքար մղելով գաղափարական սաբոտաժնիկների դեմ, մենք պետք է է՛լ ավելի անողոք պայքար մղենք «գաղափարազուրկ» բարեկամների դեմ»:

Բաքվում սովետական իշխանության հաղթանակը և նորաստեղծ կառավարության եռանդուն գործունեությունը կատաղությամբ

ընդունեցին Անդրկովկասի ներքին հակահեղափոխական ուժերը և օտարերկրյա իմպերիալիստները: Նրանք միավորվեցին, որպեսզի վերացնեն Բաքվի կոմունան և արյան մեջ խեղդեն ժողովրդական մասսաների հեղափոխական վերելքը:

«Վճռական ճակատամարտից առաջ» հոդվածում Ամիրյանը, նկարագրելով թուրքական զավթիչների ավերիչ արշավանքը, նշում է, որ, ստեղծելով հեղափոխական ուժերի ամուր բռունցք, պետք է վճռական հարձակմամբ ետ մղել թշնամուն. «Մենք պետք է պաշտպանվենք հարձակմամբ... Հարձակում՝ ինչ էլ որ լինի: Բոլորն ի՛ զեն: Առանց կասկածի և ետ նայելու»:

Բաքվի ժողկոմխորհի վճռական միջոցառումների շնորհիվ ամրապնդվում են սովետական զինված ուժերը և առաջին լուրջ հակահարվածն է տրվում հարձակվող թշնամուն: Բայց վերջինս չի հրաժարվում իր ագրեսիվ նպատակներից և դրանց իրագործման համար նոր ելք է որոնում:

Անդրկովկասը հեշտությամբ նվաճելու և տեղական ժողովուրդներին ստրկացնելու համար գերմանաթուրքական ագրեսորները անցկացնում են «Բաժանիր, որ տիրես» խորամանկ ու դավադիր քաղաքականություն: 1918 թ. մայիսի 26-ին Անդրկովկասյան Սեյմը ցրվում է, և ստեղծվում են առանձին-առանձին բուրժուանացիոնալիստական կառավարություններ Վրաստանում, Ադրբեջանում ու Հայաստանում: Դրանք, Լենինի պատահայտությամբ, անկախ էին սովետական պետությունից և լիովին կախված օտարերկրյա իմպերիալիստներից:

Ամիրյանը մեծագույն ուժով է մերկացրել այդ կործանարար քաղաքականությունը: Իր հոդվածներից մեկում («Պատասխան «Արևվին») նա առաջ է քաշում այն միտքը, որ կովկասյան հակահեղափոխությունը հենվում է վրացական մենշևիզմի, հայկական դաշնակցության և ադրբեջանական մուսավաթիզմի վրա: Ամիրյանը Կովկասի մասնատումը համարել է որպես ազգային սատրապությունների ստեղծում և քառակուսի աստիճանի դավաճանություն երկրամասի ժողովուրդների նկատմամբ: Բուրժուական նացիոնալիստները պատրաստ են ամեն ինչի, միայն թե պահպանեն իրենց խղճուկ գոյությունը: «Այդպես ստորանում են միայն մեռնող դասակարգի ներկայացուցիչները»— մեծագույն ատելությամբ գրել է Ամիրյանը:

Նա իր մի շարք հոդվածներում («Գերմանիան և Ադրբեջանը», «Գերմանական պրոլետարիատի մասին», «Խայտառակ փաստաթուղթ» և այլն) մերկացնում է օտարերկրյա իմպերիալիստների նվաճողական քաղաքականությունը, որի ջատագովներն էին կովկասյան նացիոնալիստները:

Ամիրյանը գրում է, որ Բաքվի պրոլետարիատը պետք է համակվի բարձր գիտակցականությամբ և պաշտպանի սև ոսկու քաղաքը՝ «Ռուսաստանի արդյունաբերական գլխավոր ներվը», և այն ժամանակ կփրկվի Բաքուն թե՛ իր համար և թե Ռուսաստանի համար:

1918 թ. հուլիսի 16-ին կայացավ Բաքվի սովետի ընդլայնված նիստը, որտեղ Ստեփան Շահումյանը հանդես եկավ զեկուցմամբ Ռուսաստանի և Անդրկովկասի քաղաքական ու ռազմական դրության մասին: Ամիրյանը, ղեկավարվելով Ստ. Շահումյանի զեկուցման ծրագրային դրույթներով, հատուկ հոդված է նվիրում Բաքվի սովետում անգլիացիների հրավիրման հարցի քննարկմանը և դիմակազերծ անում օտարերկրյա իմպերիալիստներ հրավիրող մութ ուժերին, որպես ժողովրդական մասսաների ոխերիմ թշնամիների: Նա գտնում է, որ պետք է անխնա պայքար մղել այդ քաղաքական աֆերիստների դեմ. «Մենք ցանցված ենք դավաճաններով: Մենշևիկներ, էսէռներ, դաշնակցականներ,— **ահա թե որտեղ** է թաղված մեր ֆրոնտի և մեր թիկունքի թուլությունը: Եվ մեր հակառակորդներին արտաքին ֆրոնտում հաղթելուց առաջ, մենք պետք է հաղթահարենք այդ դավաճաններին թիկունքում: Առանց հաղթանակի թիկունքում՝ մենք չենք կարող երազել հաղթանակի մասին ֆրոնտում»:

«Դավաճանների հացեին», «Կյանքն ինքն է մերկացնում» հոդվածներում Ամիրյանը նորից է խարազանում դաշնակցականներին, մուսավաթականներին, մենշևիկներին ու էսէռներին և վճռականորեն հայտարարում, որ Բաքուն Սովետական Ռուսաստանի անբաժանելի մասն է և պետք է իրականացվի սովետական պետության միասնական արտաքին քաղաքականություն. «Անգլիացիներ հրավիրելով՝ Բաքվի սովետը դրանով իսկ մարտակոչ կանի Կենտրոնական սովետական իշխանությանը, կխզի կապերը Կենտրոնական Ռուսաստանի հետ»:

Այնուհետև Ամիրյանն ամբողջ ուժով շեշտում է այն միտքը, որ մեր փրկությունը պետք է գա հյուսիսից՝ Սովետական Ռուսաստանից և ոչ թե հարավից՝ Պարսկաստանում գտնվող անգլիական իմպերիալիստներից. «Մեր հայացքներն ուղղված են ոչ թե դեպի հարավ, այլ դեպի մեր հարազատ հյուսիսը, որտեղից մեզ ամեն օր օգնություն են հասնում զենքով, իսկ վերջին օրերը՝ նաև մարդկանցով»:

Սովետական Բաքուն հերոսաբար դիմադրում էր ներքին ու արտաքին թշնամիներին:

Բայց ուժերն անհավասար էին և աստիճանաբար դրությունը բարդանում էր: 1918 թ. հուլիսի վերջերին Բաքուն շրջապատվում է թշնամիների կրակե օղակով:

«Բակինսկի րաբոչի»-ի № 148-ում լույս է տեսնում Ամիրյանի վերջին հոդվածը՝ «Ի՜ զեն» վերնագրով: Այնտեղ ցույց է տրվում, որ այս կրիտիկական պահին պետք է անհապաղ զենքի ուժով դիմել վճռական գոտեմարտի. «Հնչել է ժամը, երբ գործն արդեն չի կարող հապաղում հանդուրժել: Հնչել է ժամը, երբ բոլոր ազնիվ հեղափոխականները պետք է անհապաղ դիմեն զենքի՝ պաշտպանելու համար Բաքվի պրոլետարիատի հեղափոխական պատիվը... Ընկերներ, ո՞ւմ եք ուզում դուք անձնատուր լինել: Ծանր է այդ ասել: Ի՜ զեն, բոլոր ազնիվ պրոլետարներ»:

Վլադիմիր Իլյիչ Լենինը բարձր գնահատեց Բաքվի բոլշևիկների վարքագիծը: Նա նշեց, որ Բաքվի մեր ընկերները, դատապարտելով ու մերժելով իմպերիալիստների հրավիրման կործանարար քաղաքականությունը, ...ոչ թե խոսքով, այլ գործով սոցիալիստների համար միակ արժանի քայլն էին կատարել (տե՛ս Երկեր, հ. 28, էջ 9):

Չնայած Բաքվի պրոլետարիատի հերոսական դիմադրությանը՝ անհավասար մարտում, արտաքին ինտերվենցիայի և ներքին հակահեղափոխության հարվածների տակ 1918 թ. հուլիսի 31-ին Բաքվի սովետական իշխանությունը ժամանակավոր պարտություն կրեց: Օգոստոսի 1-ին կազմվեց «Ցենտրոկասպիի դիկտատուրա» հակահեղափոխական կառավարությունը: Ցրվեց Բաքվի սովետը, փակվեցին «Բակինսկի րաբոչի» և «Իզվեստիա» թերթերը: Ձերբակալվեցին Բաքվի պրոլետարիատի ղեկավարներն ու պատասխանատու աշխատողները: Նրանց մեջ էին Ստ. Շահումյանը, Պ. Ջափարիձեն, Մ. Ազիզբեկովը, Ի. Ֆիոլետովը, Գ. Կորգանովը, Գ. Պետրովը, Ա. Ամիրյանը, Ս. Հովսեփյանը, Պ. Զևինը, Ի. Մալիգինը և ուրիշներ:

1918 թ. սեպտեմբերին անգլո-էսէռական դահիճները Բաքվի 26 կոմունարներին տարան Անդրկասպյան ավազուտները և գազանաբար սպանեցին նրանց: Հերոսի մահով ընկած այդ մարտական կոհորտայի վերջին խոսքերն էին՝ «Մենք մեռնում ենք հանուն կոմունիզմի, կեցցե՛ կոմունիզմը»: Այդ նվիրական բառերի մեջ ամփոփված է նաև հեղափոխության խիզախ մարտիկ Արսեն Ամիրյանի լուսաշող պատկերը:

Բաքվի կոմունան, Լ. Ի. Բրեժնևի բնութագրմամբ, «հերոսության և անձնվիրության փառավոր էպոպեա էր» (Լենինյան կուրսով, հ. 3, էջ 170): Նրա ակտիվ մասնակիցն էր Արսեն Ամիրյանը, ինչպես նաև նրա եղբայր Թադևոս Ամիրյանը, որոնք մարտնչեցին ու զոհվեցին հանուն աշխատավոր մարդու ազատագրման:

Անվեհեր կոմունար Արսեն Ամիրյանը համառուսաստանյան հեղափոխական ու բոլշևիկյան ականավոր գործիչ էր, պրոֆեսիոնալ ժուռնալիստ, բոցաշունչ հրապարակախոս: Նրա գրական-քաղաքական գործունեությունը նոր կյանքի տարեգրության փառավոր էջերից է: Բոլշևիկ-հեղափոխականի կյանքի ու գործունեության, նրա գրական ժառանգության ուսումնասիրությունը դաստիարակչական նշանակություն ունի աշխատավոր մասսաների, մասնավորապես՝ երիտասարդության համար: Սովետական մարդիկ վառ են պահում Արսեն Ամիրյանի անմար հիշատակը:

ԱՆՄՆԱՑՈՐԴ ՆՎԻՐՈՒՄՈՎ

ԿԱՆ ՄԱՐԴԻԿ, որոնք իրենց ազնիվ գործով ու մարդկային հմայքով անջինջ ու լուսավոր հետք են թողնում ճանաչողների սրտերում: Նույնիսկ իրենց մահից հետո էլ, ասես, քայլում են ապրողների հետ, առհավետ մնում նրանց հիշողության մեջ: Այդպիսին էր կուսակցական-հասարակական երևելի գործիչ Վարդան Ավետիսի Ավետիսյանը, հայ սովետական պատմաբանը:

...Այդ օրը սովորականից մարդաշատ էր ՍՄԿԿ Կենտկոմին առընթեր մարքսիզմ-լենինիզմի ինստիտուտի հայկական ֆիլիալի դահլիճը: Վ. Ավետիսյանի ծննդյան 70-ամյակին նվիրված հուշ-երեկո էր, որին մասնակցելու էին եկել ֆիլիալի աշխատողները, հոբելյարի մանկության ու աշխատանքային ընկերները, այրին՝ տիկին Համիկը, հարազատներն ու բարեկամները: Եկել էին իրենց հարգանքի տուրքը մատուցելու գաղափարական կոմունիստի և վաստակավոր գիտնականի հիշատակին:

Հուշ-երեկոն ներածական ընդարձակ խոսքով բացում է ՍՄԿԿ Կենտկոմին առընթեր մարքսիզմ-լենինիզմի ինստիտուտի հայկական ֆիլիալի դիրեկտոր, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Հ. Սիմոնյանը: Նա հանգամանորեն պատմում է Վ. Ավետիսյանի կյանքի անցած ուղու, կուսակցական-հասարակական, գիտական-մանկավարժական և ժուռնալիստական արգասավոր գործունեության մասին:

Բազմաբեղուն գործունեություն է ծավալել Վ. Ավետիսյանը 1932-ին Երևանի պետական համալսարանի դիպլոմն ստանալուց հետո: ՍՄԿԿ Կենտկոմին առընթեր մարքսիզմ-լենինիզմի հայկական ֆիլիալն է ղեկավարել երկար տարիներ և ՀԿԿ Կենտկոմի գիտության և բուհերի բաժինը, ՀԿԿ Կենտկոմի «Պարտիական կյանք» ամսագիրն է խմբագրել և ուսումնական հաստատություններում կուսակցության պատմություն ավանդել:

Տքնել ու տոկացել է գիտնականը, ու նրա բեղմնավոր գրչի տակից դուրս են եկել գաղափարապես հագեցած, տեսական համակողմանի վերլուծությամբ և գիտական խորությամբ օժտված բազմաթիվ աշխատություններ ու հոդվածներ, որոնք ճանաչվել են որպես հայ ժողովրդի պատմության և պատմակուսակցական գիտության արժեքավոր նմուշներ: Այդ առումով հատկանշական են «Մի էջ Հայաստանի բանվորական շարժումների պատմությունից», «Հայ հասարակական մտքի զարգացման մարքս-լենինյան փուլի սկզբնավորումը», Ստեփան Շահումյանի, Սուրեն Սպանդարյանի, Հայկ Ադամյանի կյանքի ու գործունեության լուսաբանմանը նվիրված աշխատությունները, պարբերական մամուլում հրապարակված բազում հոդվածներ:

Մարքսիստ պատմաբան-գիտնականի մտքի խորաթափանցությունը, տեսական մտածողությունը առավել ցայտուն կերպով են դրսևորվել «Հայ հասարակական մտքի զարգացման մարքս-լենինյան փուլի սկզբնավորումը» մենագրության մեջ («Հայաստան» հրատ., 1976): Հեղինակը, ինչպես նշվում է մենագրության համառոտագրության մեջ, փաստական նյութի հիման վրա լուսաբանում է Հայաստանում մարքսիզմ-լենինիզմի տարածման սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական նախադրյալները, ազգային-ազատագրական և բանվորական շարժման զարգացումը, սոցիալ-դեմոկրատական կազմակերպությունների առաջացումը, նրանց պայքարը ազգայնական կուսակցությունների դեմ՝ հանուն համառուսական հեղափոխական շարժման, բոլշևիկյան կուսակցության շուրջը հայ պրոլետարիատի և բոլոր հեղափոխական ուժերի համախմբման, ցարիզմի, ազգային և սոցիալական ճնշումների դեմ մղվող պայքարում ընդհանուր հաղթանակի: Ընդ որում, նա պրոբլեմն ուսումնասիրում է այժմեականության դիրքերից: «Մարքսիզմ լենինիզմի գաղափարների տարածումը և պրոպագանդան,— նշում է հեղինակը,— բուրժուական և մանրբուրժուական գաղափարախոսության դեմ պայքարը միշտ էլ հանդիսացել են պրոլետարիատի կուսակցության առաջնակարգ խնդիրը: Այդ խնդիրը այժմ էլ կուսակցական աշխատանքի գլխավոր բովանդակությունն է» (էջ 3):

Անվանի պատմաբանը առանձնակի կրքոտությամբ է ձեռնամուխ եղել հեղափոխության հայ անկնուն մարտիկների՝ Ստ. Շահումյանի,

Ս. Սպանդարյանի և մյուսների, գործունեության արժեքավորմանը, յուրովի ու մարքսիստական դիրքերից բնութագրել նրանց տեղն ու դերը համառուսաստանյան պրոլետարական շարժման զարգացման, Անդրկովկասում մարքս-լենինյան գաղափարների տարածման գործում:

Հանգուցյալ պատմաբանի կյանքից, աշխատանքային ու հասարակական գործունեությունից հետաքրքրական դրվագներ պատմեցին նրա գործընկերները՝ թարգմանիչ Խաչիկ Աբեղյանը, գիտական աշխատող Գոհար Մանուկյանը, պատմական գիտությունների դոկտոր-պրոֆեսորներ Սամվել Ալիխանյանը, Մակիչ Արզումանյանը, պատմական գիտությունների թեկնածու Երվանդ Խալեյանը, պատմական գիտությունների դոկտոր, Հայկական ՍՍՀ Գերագույն սովետի նախագահության նախագահի տեղակալ Հովհաննես Բաղդասարյանը, մանկության ընկեր, գրող Գարեգին Բեսը: Նրանք բարձր գնահատեցին ոչ միայն Վարդան Ավետիսյանի ղեկավարի ու գիտնականի, մանկավարժի ու ժուռնալիստի լուրջ արժանիքները, այլև նրա մարդկային լավագույն հատկանիշները՝ ընկերասիրությունն ու հոգատարությունը մարդու նկատմամբ, շիտակությունն ու ազնվությունը, սկզբունքայնությունն ու օբյեկտիվությունը, պահանջկոտությունը իր և ուրիշների հանդեպ: Նա զուգակցում էր գիտնական-պատմաբանի և ղեկավարի հիմնական գծերը՝ քաղաքական զգաստ մտածողությունը, իրադարձությունների գնահատումը ոչ միայն այսօրվա, այլև գալիքի տեսանկյունից, մարդկանց ճիշտ գնահատումը՝ իրենց արժանիքներով ու թերություններով հանդերձ: «Նրա հետ կողք-կողքի աշխատողը,— ասաց Գ. Մանուկյանը,— իրեն զգում էր ուժեղ, հաստատ համոզված իր ընտրած ուղու ճշտության մեջ: Մեզ, սկսնակ գիտաշխատողներիս, բախտ էր վիճակվել հաղորդակից լինել այդ լավ մարդու անսպառ գիտելիքներին, որոնք այնքա՜ն շռայլորեն տալիս էր մեզ»:

Զեկուցման մեջ և ելույթներում կարմիր թելի պես անցնում էր այն միտքը, որ Վ. Ավետիսյանի կյանքն ու աշխատանքը լենինյան կոմունիստական կուսակցության գործին, սովետական հայրենիքին անմնացորդ նվիրումի ցայտուն օրինակ էր:

Ա. Մ. ՍԱՔԱՆՅԱՆ

Վերստուգող սրբագրիչ՝ Մ. Բ. ՑԱՅԼՈՅԱՆ
Թողարկիչ՝ Մ. Պ. ԲՈՅՆԻԿՅԱՆ

Адрес редакции: 375033, Ереван-33, ул. Барекамутян 59 г.

Խմբագրության հասցեն՝ **375033, Երևան—33, Բարեկամության 59 գ:** Հեռախոսներ՝ գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ 27—25—29, պատ. քարտուղար՝ 27—12—92, պրոպագանդայի և էկոնոմիկայի բաժիններ՝ 27—37—80, կուսակցական կյանք և կուլտուրայի բաժիններ՝ 27—19—80, գրական աշխատողներ՝ 27—60—64:

Հանձնված է շարվածքի՝ 20.3.81—13.4.81: Ստորագրված է տպագրության 20.4.81: ՎՖ 04571: Ֆորմատ՝ 70×108 1/16: Տպագրությունը՝ բարձր: 8,4 պայմանական տպ. մամ.: 9,4 հրատ. մամ.: Տպաքանակ՝ 16132: Պատվեր 656:

ՀԿԿ Կենտկոմի հրատարակչության տպարան, Երևան 23, Օրջոնիկիձեի պող. № 2:
Типография издательства ЦК КП Армении.
Ереван-23, пр. Орджоникидзе, 2.

Նոր գրքեր

Ն. ՏԻԽՈՆՈՎ— ՍՍՀՄ տնտեսական ու սոցիալական զարգացման 1981—1985 թվականների և մինչև 1990 թվականն ընկած ժամանակաշրջանի հիմնական ուղղությունները: *Զեկուցում ՍՄԿԿ XXVI համագումարին 1981 թվականի փետրվարի 27-ին: «Հայաստան» հրատ., 1981:*

ՍՏ. ՇԱՀՈՒՄՅԱՆ— Կուլտուրայի, արվեստի և գրականության մասին: *«Հայաստան» հրատ., 1981:*

Վիետնամի Սոցիալիստական Հանրապետություն: *«Հայաստան» հրատ., 1981:*

Ս. ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ— ՍՄԿԿ ագրարային քաղաքականության բնորոշ գծերը գիտատեխնիկական առաջադիմության պայմաններում: *«Հայաստան» հրատ., 1981:*

Լ. ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ— Կոմունիստական գաղափարական համոզվածության դաստիարակումը: *«Հայաստան» հրատ., 1981:*

Մ. ՄԿՐՅԱՆ— Հովհաննես Թումանյանի ստեղծագործությունը: *Ե., «Սովետական գրող», 1980:*

Գ. ԱՃԵՄՅԱՆ— Մարիետա Շահինյանի հետ: *Գեղարվեստական ակնարկ: Ե., «Սովետական գրող», 1980:*

Արտաշես Արկադիի առաքելյան— *Նյութեր Հայկական ՍՍՀ գիտնականների կենսամատենագիտության: Ե., ԳԱ հրատ., 1980:*

Դ. ՍԱՀԱԿՅԱՆ— Պոլիտեխնիկական կրթության և աշխատանքային դաստիարակության խնդիրները: *Ե., «Լույս» հրատ., 1980:*

Գ. ԿԻՐԱԿՈՍՅԱՆ— Աշխատուժի ծախսերի փոխհատուցման ձևերը սոցիալիզմի պայմաններում: *«Հայաստան» հրատ., 1981:*

Ռ. ՄԻՐԶՈՅԱՆ, Հ. ՄԱՐՈՒԹՅԱՆ— Տնտեսական մեխանիզմի կատարելագործումը: *Ե., ԳԱ հրատ., 1981:*

Գ. ՄԿՐՏՉՅԱՆ— «Հաղթանակ» սովխոզը: *«Հայաստան» հրատ., 1980:*

В. И. Ленин, КПСС о контроле и проверке исполнения. В двух томах. Т. 2. М., Политиздат, 1980.

Н. К. КРУПСКАЯ—**Страничка из истории Российской социал-демократической рабочей партии.** М., «Книга», 1980.

Ю. ШАРАПОВ — **Рукою Владимира Ильича.** О ленинских пометках на книгах, журналах и газетах. М., Политиздат, 1980.

Рубежи великой эпохи. Фотоальбом по мотивам произведений Л. И. Брежнева «Малая земля», «Возрождение», «Целина». М., «Планета», 1980.

М. ТРУНОВ—**Ленинские принципы кадровой политики партии.** М., Политиздат, 1980.

Ленинский стиль в деятельности партийных организаций. Коллективная монография. М., «Мысль», 1980.

Партийный комитет и средства информации. М., Политиздат, 1980.

Мировой революционный процесс и современность. М., «Наука», 1980.

И. УСАЧЕВ—**Международная разрядка и США.** М., «Мысль», 1980.

Материалистическая диалектика. М., Политиздат, 1980.

Строки, рожденные поиском. Экон. обозрения «Правды». М., «Правда», 1980.

Рабочий класс и профсоюзы СССР. Критика буржуазной и ревизионистской концепции. М., Профиздат, 1980.

К единой цели. Сборник. М., Политиздат, 1980.

Коммунист. 1981. Календарь-справочник. М., Политиздат, 1980.

Мир социализма в цифрах и фактах. 1979. Справочник. М., Политиздат, 1980.

Л. КОСТИН — **Рост производительности труда—основной фактор развития производства и повышения благосостояния народа.** М., «Мысль», 1980.

Գինը՝ 20 կ.
Индекс 77783

ISSN 0130—8114

Գիտության և տեխնիկայի նորություններ

ԷԼԵԿՏՐՈՆԱՅԻՆ ՕԳՆԱԿԱՆԸ

«ԱվտոՎԱԶ» միավորման ամենախոշոր գործարանում՝ Դիմիտրովգրադի ավտոագրեգատային գործարանի ձուլման արտադրամասում ռոբոտների միջոցով հավաքվել է ավտոմատացված հինգ կոմպլեքս։ Դրանց ներդրմամբ մեքենաշինարարները կարողացան կրկնապատկել մի շարք օպերացիաների արտադրողականությունը։ Ամեն մի կոմպլեքսի կազմում, տեխնոլոգիական ողջ շղթայի երկարությամբ, բանում են ձուլող մեքենան, ռոբոտն ու մամլիչը։ Դրանք կառավարում է մեկ մարդ։ Նա հետևում է իր էլեկտրոնային օգնականին, թույլ չտալով, որ նա շեղվի ծրագրավորված ռիթմից։ Միավորումում ստեղծվել է սեփական արտադրություն, ուր թողարկվում են միայն տարբեր սիստեմի մանիպուլյատորներ։ Այստեղ պատրաստված ռոբոտների առաջին խումբն արդեն գործում է Լենինգրադի ձեռնարկություններում։ Ոչ հեռու ապագայում ռոբոտները կկարողանան փոխարինել զոդողներին, դրոշմողներին, ներկարարներին, գուցե և մասնակցեն հավաքման մի քանի գործողությունների։

ՀԱՎԱՔԱՐԱՐ ՄԵՔԵՆԱ

Անասնաբուծական խոշոր կոմպլեքսներում անասունների մսուրային խնամքի նեղ տեղերից մեկը շինության մաքրման մեքենայացումն է։ Զապորոժիե քաղաքի անասնաբուծության մեքենայացման և էլեկտրիֆիկացման կենտրոնական գիտահետազոտական ու նախագծատեխնոլոգիական ինստիտուտի մասնագետները նախագծել են ինքնագնաց ագրեգատ։ Այն շարժվում է թրթուրավոր անիվներով և վիթխարի փոշեծծիչի նման ներքաշում է ցանկացած խոնավության ու ձևի աղբ։

ԲՈՒՅՍԵՐԸ ԱՌՈՂՋՈՒԹՅԱՆ ԳՐԱՎԱԿԱՆՆ ԵՆ

Ամենակատարյալ կլանիչն իսկ չի կարող մրցել այն բույսերի հետ, որոնք կլանում են ծխի հետ մթնոլորտ արտանետվող առողջության համար վնասակար գազը՝ ազոտի երկօքսիդը։ Վրաց բիոքիմիկոսները զննելով նիշակիր ատոմների ուղին՝ տերևից մինչև ծառի բունը, համոզվեցին, որ գազն այստեղ ամբողջովին կլանվում է։ Կանաչապատման մասնագետները վերանայել են Վրաստանի քաղաքների ծառատնկման պլանները։ Գիտնականներն առանձնացրել են ավելի քան 40 տեսակի կլանիչ բույսեր։ Սոճին, մայրին, խնձորենին, խաղողի վազը և կաղնին լավագույն կլանիչներ են։ Հետաքրքրական է, որ բույսերը որքան երկար են կատարում կլանիչի դերը, այնքան ավելի է բարձրանում դրանց պաշտպանունակությունը։

ԿԵՐ՝ ԹԱՓՈՆՆԵՐԻՑ

Սլովացկի գիտությունների ակադեմիայի (ՉՍՍՀ) ընտանի կենդանիների ֆիզիոլոգիայի ինստիտուտում առաջարկել են անասունների համար ճեփից կեր պատրաստելու եղանակ։ Փայտի հիմնական բաղադրատարրը՝ ցելյուլոզան, հիանալի մարսվում է որոճողների ստամոքսում։ Սակայն ցելյուլոզային խառնված են այլ միացություններ, որոնք դժվարացնում են դրա մարսումը։ Նոր մեթոդով մշակված հաճարենու թեփի մարսողականությունը 5-ից հասել է 40 տոկոսի, այսինքն՝ գարու ծղոտի մարսելիության մակարդակին։ Լաբորատոր փորձերում ստացվել է ավելի բարձր մակարդակ՝ մինչև 50 տոկոս, ինչպես միջին որակի խոտինը։

Անտառային բարձրագույն դպրոցի աշխատակիցները մշակել են փայտյա մանրաթելի սալիկների գործարանի հոսքաջրերից կերամաթ ստանալու եղանակը։ Այժմ գործարանն ամեն տարի թողարկում է ավելի քան 6000 տոննա կեր, որն իր որակով չի զիջում շաքարի գործարանից ստացվող կերամաթին։